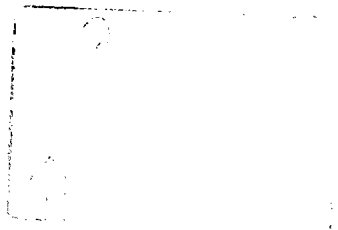

การศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการสอนเรื่องชะล่า เข็ดขวงในวรรณกรรมอีสาน
เรื่องสร้อยสายคำ

โดย
นางสาวปัจจุรี ศรีโชค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทย
ภาควิชาภาษาตะวันออก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2550
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

AN ANALYSIS OF THE TEACHING DEVICE OF TABOO IN THE NORTHEASTERN
LITERARY WORK "SOI SAI KAM"

By

Pajaree Srichok

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Oriental Languages

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2007

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์หลักวิธีการสอนเรื่องชะล่า เข็ดขวงในวรรณกรรมอีสานเรื่อง สร้อยสายคำ ” เสนอโดย นางสาวปัจจุรี ศรีโชค เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

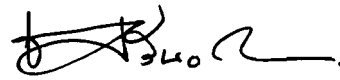

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่ 15 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2551

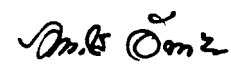
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

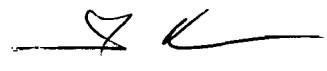
1. อาจารย์พรสวรรค์ อัมรานนท์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บำรุง คำเอก)
7 / สิงหาคม / 2551

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชัย ศรีนอก)
19 / มีนาคม / 2551

..... กรรมการ
(อาจารย์พรสวรรค์ อัมรานนท์)
2 / 04 / 2551

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ)
2 / เมษายน / 2551

46103204 : สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

คำสำคัญ : วรรณกรรมอีสาน/ สร้อยสายคำ/ ชะล้าเข็ดขวง/ กลวิธีในการสอน

ปัจจัย ศรีโชค : การศึกษาวิเคราะห์กลวิธีในการสอนเรื่องชะล้า เข็ดขวงใน
วรรณกรรมอีสานเรื่องสร้อยสายคำ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อ.พรสวรรค์ อัมรานนท์
และ ผศ. ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ. 296 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์กลวิธีในการสอนชะล้า เข็ดขวง ใน
วรรณกรรมอีสานเรื่องสร้อยสายคำซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีแนวคิดเกี่ยวกับข้อห้ามตามวิถี
ปฏิบัติชาวบ้าน และความเชื่อต่าง ๆ ผลจากการศึกษามีดังนี้

ผู้วิจัยสามารถแบ่งประเภทของชะล้า เข็ดขวง โดยจัดตามลำดับชีวิตของบุคคลตั้งแต่
การแต่งงาน การปลูกเรือน การครองเรือน พิธีศพและความตายซึ่งแต่ละประเภทล้วนเป็นข้อห้ามที่
เป็นกุศโลบายในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม รวมทั้งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาว
อีสานในอดีต สำหรับกลวิธีในการสอนชะล้า เข็ดขวง ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. กลวิธีในการสอนโดยใช้การขู่เพื่อทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นผลร้าย ด้วยการอาศัยความเชื่อ
ให้คนปฏิบัติตาม เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับนรกและบาปกรรม โดยใช้ถ้อยคำที่มีความหมายในทางลบ
เพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความกลัว เช่น จิบหาย วินาศ โหยภัย เป็นต้น

2. กลวิธีในการสอนโดยใช้วิธีการปลอบเพื่อทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นผลดี ด้วยการกล่าวโน้มน้าว
ให้เกิดแรงจูงใจ เช่น การชี้ให้เห็นถึงความเจริญเมื่อปฏิบัติตามข้อหำนั้นๆ โดยใช้ถ้อยคำที่มีความ
หมายไปในทางที่ดี เช่น เจริญ รุ่ดี และรุ่งเรือง เป็นต้น

ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนักศึกษา..... ปัจจัย ศรีโชค

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. อ.พรสวรรค์ อัมรานนท์ 2. อ.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ

46103204 : MAJOR : THAI EPIGRAPHY

KEY WORD : NORTHEASTERN LITERARY WORK/ SOI SAI KAM/ TABOO/ THE TEACHING
DEVICE

PAJAREE SRICHOK : AN ANALYSIS OF THE TEACHING DEVICE OF
TABOO IN THE NORTHEASTERN LITERARY WORK "SOI SAI KAM". THESIS ADVISORS :
PORNSAWAN AMMARANON AND ASST. PROF. SOMBAT MANGMEESUKSIRI, Ph.D.

296 pp.

The purpose of this thesis is to analyse the teaching devices which are shown in the form of Taboo in the Northeastern literary work, Soi Sai Kam. The result of this thesis shows that the taboo can be categorised by the steps of life : marriage, house building, housework management, funeral and posthumous rites. Each taboo is the prohibition to control people's behaviour. It is the way of Northeastern people's lives especially in the past.

The research indicates that there are two kinds of the teaching devices in this literary work :

1. The teaching device in the form of threatening people to follow the religion rules such as beliefs of hell and law of karma (action). Author always use the negative words to make people afraid of sin.

2. The teaching device in the form of the inspiring or encouraging people to follow the rules on the way of life for the prosperity. So the Author always use the positive words to persuade people to practice that teaching.

Department of Oriental Languages Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2007

Student's signature.....*Pajaree Srichok*.....
Thesis Advisors' signature 1.*P. Ammaranon*..... 2.*S. Mangmeesuksiri*.....

กิตติกรรมประกาศ

บุคคลอันมีรายนามต่อไปนี้ เป็นผู้มีส่วนร่วมในวิทยานิพนธ์ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือสนับสนุนและแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ คุณพ่อยนตรกิจ-คุณแม่ปราณี ศรีโชค ที่ให้กำลังใจ และให้ทุนทรัพย์ในด้านการศึกษามาตลอด และขอขอบคุณน้องชายนายณัฏกิจ ศรีโชค ที่ให้กำลังใจอยู่เสมอ รวมทั้งญาติๆ ทุกคนที่คอยถามถึงและให้กำลังใจอยู่เสมอ

อาจารย์พรสวรรค์ อัมรานนท์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ ผู้เป็นทั้งอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้คำชี้แนะ ตรวจสอบ และแก้ไขตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จเป็นรูปเล่ม

รองศาสตราจารย์ ดร.บำรุง คำเอก และผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชัย ศรีนอก ที่กรุณาสละเวลามาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรรพรรณ บุญฤทธิ์ถามถึงความคืบหน้าของวิทยานิพนธ์ด้วยความห่วงใย

คุณศุลยา ทับถม ที่ช่วยตรวจแก้ไขรูปแบบวิทยานิพนธ์จนสำเร็จเป็นรูปเล่ม รวมถึงให้กำลังใจอยู่เสมอ

คุณธัญญพัทธ์ มิตรศรัณย์ภัทร, คุณพันธุ์ทิพย์ ธีระเนตร, คุณวรหทัย ศิริวงศ์ ณ อยุธยา ที่ให้กำลังใจและแบ่งเบาภาระระหว่างการทำวิทยานิพนธ์

คุณศิริพร แสงแก้ว, คุณกันตินันท์ เพียสุพรรณ, คุณภาณุพงษ์ เดชดอนบม ที่ช่วยรับฟังปัญหาและให้กำลังใจเสมอ

พระมหาบุญชู ภูศรี ช่วยตรวจคำภาษาบาลีและอธิบายข้อความที่เข้าใจยากให้คลายความสงสัย รวมถึงให้ยืมหนังสือเพื่อมาประกอบข้อมูลวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณอาจารย์ โรงเรียนนารีนุกูลทุกท่านที่คอยถามถึงด้วยความห่วงใย

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
ขอบเขตของการศึกษา.....	5
ขั้นตอนการศึกษา.....	5
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
แหล่งข้อมูล.....	10
2 ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำเชิงวรรณศิลป์.....	11
ต้นฉบับของวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ.....	12
ลักษณะของต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ.....	12
ที่มาของต้นฉบับ.....	12
อายุของต้นฉบับ.....	12
ผู้แต่ง.....	13
ลักษณะตัวอักษรธรรมอีสานและอักษรวิธีที่ปรากฏต้นฉบับในวรรณกรรม เรื่องสร้อยสายคำ.....	14
เนื้อเรื่องย่อ.....	40
องค์ประกอบของเรื่อง.....	42
โครงเรื่อง.....	42
แก่นเรื่อง.....	44

ตัวละคร.....	45
ฉาก.....	51
จุดมุ่งหมายในการแต่ง.....	53
ลักษณะคำประพันธ์.....	56
ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง.....	59
ลักษณะการใช้ภาษา.....	65
การใช้สำนวนโวหาร.....	78
3 ประเภทของชะล่าี เชิดขวางที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ.....	83
ชะล่าี เชิดขวางตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงาน.....	84
ข้อห้ามเกี่ยวกับการเลือกคู่สำหรับผู้ชายและผู้หญิง.....	84
ข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานกับบุคคลที่ร่วมสายเลือดเดียวกัน และญาติพี่น้อง.....	88
ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญในการแต่งงาน.....	93
ข้อห้ามทั่วไปเกี่ยวกับการแต่งงาน.....	96
ชะล่าี เชิดขวางตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการปลุกเรื่อน.....	102
ข้อห้ามเกี่ยวกับสถานที่ปลุกเรื่อน.....	103
ข้อห้ามเกี่ยวกับไม้ปลุกเรื่อน.....	105
ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีการยกเสาปลุกเรื่อน.....	110
ข้อห้ามทั่วไปเกี่ยวกับการปลุกเรื่อน.....	111
ชะล่าี เชิดขวางตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการครองเรื่อน.....	115
ข้อห้ามเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในครัวเรื่อน.....	115
ข้อห้ามเกี่ยวกับสามีภรรยา.....	118
ข้อห้ามสำหรับคนมานหรือหญิงมีครรภ์.....	123
ข้อห้ามสำหรับผู้หญิง.....	125
ข้อห้ามเกี่ยวกับบุคคลทั่วไป.....	128
ข้อห้ามเกี่ยวกับวัด.....	137
ชะล่าี เชิดขวางตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีศพและความตาย.....	141
ข้อห้ามเกี่ยวกับศพที่ห้ามเผา.....	141

บทที่	หน้า
ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีศพ.....	153
วันที่ห้ามเผาศพ.....	157
ความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่า เข็ดขวง.....	158
ข้อห้ามสำหรับฆราวาสที่ใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษ.....	164
4 วิเคราะห์กลวิธีในการสอน “ชะล่า เข็ดขวง” ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ.....	169
กลวิธีการสอนชะล่า เข็ดขวงโดยใช้วิธีการขู่.....	170
กลวิธีการขู่ด้วยความเชื่อทางศาสนา.....	171
กลวิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติ.....	179
กลวิธีการขู่ด้วยความเชื่อเรื่องเสียเคราะห์ เสียเชิญ ความเชื่อเรื่องอุบาทว์..	191
กลวิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายและบอกวิธีแก้ไข.....	195
กลวิธีการขู่โดยใช้การเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพชัดเจน.....	197
กลวิธีการสอนชะล่า เข็ดขวงโดยใช้วิธีการปลอบ.....	200
กลวิธีการปลอบโดยชี้ให้เห็นถึงความเจริญ.....	200
กลวิธีการปลอบโดยชี้วิธีแก้ไข.....	203
กลวิธีในการใช้ภาษาในการสอนเรื่องชะล่า เข็ดขวง.....	205
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	207
บรรณานุกรม.....	210
ภาคผนวก.....	216
ภาคผนวก ก ตัวอย่างต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ.....	217
ภาคผนวก ข ตัวอย่างการปริวรรตวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ.....	219
ภาคผนวก ค เนื้อเรื่องวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ.....	222
ภาคผนวก ง อภิธานศัพท์.....	279
ประวัติผู้วิจัย.....	296

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์อย่างหนึ่งจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม กวีก็ย่อมแสดงทัศนะผ่านทางวรรณกรรม การศึกษาวรรณกรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมนี้อาจศึกษาวรรณกรรมเฉพาะเรื่องของแต่ละยุคสมัย วรรณกรรมกับสังคมจึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก และต่างก็มีอิทธิพลต่อกัน วรรณกรรมจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบและปลูกฝังค่านิยมของสังคม และมีอิทธิพลต่อระบบความคิด ความเชื่อและทัศนคติอย่างลึกซึ้ง¹ ดังนั้นวรรณกรรมจึงเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่มีคุณค่าต่อสังคมมนุษย์ เป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพสังคม ทั้งด้านวัฒนธรรม จารีตประเพณี ค่านิยมและแนวคิด ของมนุษย์ได้อย่างชัดเจน

วรรณกรรมอีสานประเภทคำสอนส่วนใหญ่ เน้นถึงการจัดระบบสังคม กล่าวคือเป็นประหนึ่งบทบัญญัติแห่งสังคม และปลูกฝังแนวคิดในสังคมจนเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต ฉะนั้นวรรณกรรมคำสอนอีสานมีหน้าที่ควบคุมสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะว่าในบทบัญญัติวรรณกรรมคำสอน หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมีบทลงโทษปรากฏอยู่ด้วย คือ ถ้าฝ่าฝืนจะเกิด "ชะล่า" (อัปมงคล) แต่บางลักษณะถ้าฝ่าฝืนจะ "ขวาง" (เสนียด, ภัย, วิชา) ²

ชะล่า หรือ คชะล่า ถือว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ผลิตจากองค์ความรู้ของคนอีสาน บางท่านเชื่อว่า ชะล่า คชะล่า หรือคชะล่า มาจากรากศัพท์ของคำว่า "กรรม" ซึ่งหมายถึงการกระทำ เนื่องจากชะล่าเป็นข้อห้ามในการกระทำ แสดงออก หรือสิ่งต้องห้ามต้องเว้น ห้ามประพฤติปฏิบัติ ไม่สมควรที่จะกระทำทั้งกาย วาจา ใจ หากละเลยหรือล่วงละเมิดจะเป็นอัปมงคล เป็นบาปกรรม ความเสื่อมเสีย และอาจเกิดอันตรายแก่บุคคลที่ฝ่าฝืนรวมทั้งมีผลต่อสังคมที่อยู่ด้วย ทั้งนี้ชะล่าได้ครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิต แนวปฏิบัติด้านต่างๆ ในชีวิตประจำวัน จึงเป็นดังมาตรการหรือข้อ

¹ กระแส มัลยาภรณ์ และ ชูดา จิตพิทักษ์, มนุษย์กับวรรณกรรม (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2528), 102-103.

² ธีรวิทย์ ปุณณาทน, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525), 220.

ห้ามในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมและเป็นกฎเกณฑ์ในการจัดความสัมพันธ์ของคนในสังคมด้วย³

ขวง แปลตามศัพท์หมายถึง เสนียด จัญไร ไม่เจริญ นำความอัปมงคลมาสู่ มักใช้คู่กับ คำว่า เชิด ซึ่งแปลว่า หลาบจำ, ขยาด, กลัว ดังนั้น “เชิดขวง” จึงหมายถึง เสนียดไม่เป็นมงคล และถึงขั้นอันตราย หรือมีความเป็นไปได้แก่ชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ⁴ เช่น บ่อน(ที่)เชิดบ่อนขวง หมายถึง สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ โบราณสถาน ศาลเจ้า ดอนปู่ตา ป่าช้า ชาวอีสานสมัยก่อนเกรงกลัวสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาก จึงมักจะส่งสอนลูกหลานไม่ให้ไปกล้ำกลายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น⁵

ชะล่ำเป็นข้อห้ามหรือบัญญัติของสังคมไทยอีสานหรือเป็นแบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติของสังคมที่กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวได้เชื่อถือและสืบทอดกันมา การต้องชะล่ำของผู้ประพฤติดังโดยเจตนาหรือไม่เจตนา มีผู้รู้เห็นหรือไม่ก็ตามถือว่า “ชะล่ำ” ทั้งสิ้น ชะล่ำเป็นบทลงโทษขนาดเบา คือ อัปมงคล ไม่เจริญก้าวหน้า ไม่เป็นสิริมงคล หากความผิดที่หนัก หรือกระทำความผิดที่ร้ายแรง เรียกว่า “เชิด” หรือ “เชิดขวง” ซึ่งไม่เป็นมงคล ถึงขั้นเสนียดจัญไรหรือถึงกับมีอันเป็นไปต่อตนเอง และญาติพี่น้อง เช่น ผิดผีหรือละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น⁶

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีลักษณะคล้ายกับกฎหมาย แต่ไม่ใช่กฎหมายโดยตรง ทั้งนี้เพราะว่า วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนั้น จะมีเนื้อหาเป็นเพียงแนวทางปฏิบัติของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นเป็นสำคัญ⁷ ระบบการปกครองของชาวอีสานสมัยก่อนนั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีการใช้ประมวลกฎหมาย แต่เป็นข้อบังคับหรือกติกาของสังคมซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี⁸ สังคมอีสานสมัยก่อนเป็นสังคมยุคจารีตที่ตั้งมั่นในฮีตคองโบราณอย่างเคร่งครัด⁹ การปกครองบ้านเมืองแต่ละยุคสมัยนั้น จะต้องวางวิธีการให้เหมาะสมกับสังคม แม้แต่การอบรมเผยแพร่พุทธศาสนาที่เช่นเดียวกัน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้

³ศรีศักร วัลลิโภดม, ทัศนคติและเรื่องเชิด ชะล่ำ : ข้อห้ามกับอัปมงคลในสังคมไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 26 มกราคม 2007. เข้าถึงได้จาก <http://www.lek-prapai.org/taboo.htm>.

⁴ธวัช ปุณโณทก, “ขวง : ความเชื่อ,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน 2 (2542) : 442.

⁵เรื่องเดียวกัน.

⁶ปรีชา พินทอง, “ชะล่ำ : ข้อห้าม,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน 2 (2542) : 464.

⁷อรรถ นันทจักร, กฎหมายอีสานฉบับต่างๆ : รูปแบบและพัฒนา (อุบลราชธานี : ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน โรงเรียนอำนาจเจริญ, 2531), 17-18.

⁸จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, “ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ระบบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า,” ใน หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวรรณคดีอีสาน (กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2521), 61.

⁹อรรถ นันทจักร, กฎหมายอีสานฉบับต่างๆ : รูปแบบและพัฒนา, 45.

“กุศโลบาย” ซึ่งเป็นอุบายในทางที่ดี เช่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การลักขโมย การผิดลูกผิดเมียผู้อื่น จะทำให้ผู้กระทำต้องตกนรก ทำให้คนกลัวไม่กล้าประพฤติ การทำความดีเช่นการทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม การบริจาคทาน หรือช่วยเหลือผู้ประสบเคราะห์กรรมจะได้บุญ หรือได้ขึ้นสวรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างกติกาก่อหรือครอบควบคุมความประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมที่เกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณีหรือข้อห้ามต่างๆ ขึ้น¹⁰ ดังนั้นสังคมอีสานจึงมีการปกครองบ้านเมืองจากแนวคิดที่เกิดจากจารีตหรือฮีตคองโบราณ ซึ่งพบว่าแนวคิดดังกล่าวนั้นปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องต่าง ๆ เช่น ฮีต 12 คอง 14 ปุสสอนหลาน ท้าวคำทองสอนไพร่ ธรรมดาสอนโลก เป็นต้น รวมถึงวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำด้วย ทั้งนี้เพราะว่า วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนี้เป็นวรรณกรรมที่แสดงถึงแนวคิดทางข้อห้ามที่เกิดจากวิถีปฏิบัติทางสังคม โดยมีเจตนาเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นในสังคม ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามข้อห้าม ถึงแม้จะไม่ได้รับโทษ แต่เชื่อกันว่าเป็นอัปมงคล ไม่เจริญรุ่งเรือง ฉิบหาย หรือหากตายแล้วต้องตกนรก

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อห้าม ขะลำเข็ดขวงที่เป็นกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติตนของบุคคลที่เกิดจากแนวคิดการปฏิบัติตนตามวิถีปฏิบัติของชาวบ้าน เช่น การแต่งงาน การปลูกเรือน การครองเรือน การตาย และความเชื่อต่างๆ วิธีการสอนที่เกิดจากแนวคิดเหล่านี้ผู้แต่งได้สอดแทรกคำสอนข้อห้ามต่าง ๆ ผ่านทางวรรณกรรม ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ได้สะท้อนแนวคิดและสื่อให้เห็นข้อปฏิบัติตามหลักข้อห้ามของ “ชะลำ เข็ดขวง” รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนอีสานในอดีต

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีความแพร่หลายซึ่งพบต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องนี้กระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น นครพนม ร้อยเอ็ด ยโสธร หนองคาย อำนาจเจริญ อุบลราชธานี เป็นต้น (เท่าที่พบต้นฉบับในขณะนี้) มีการแต่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรองที่เป็นลักษณะกลอนลำ จารด้วยอักษรธรรมอีสานลงในหนังสือผูกซึ่งทำจากใบลาน

วรรณกรรมเรื่องนี้มีบทบาทต่อสังคมและวิถีชีวิตของกลุ่มวัฒนธรรมไทยและลาว พบต้นฉบับนี้เป็นลักษณะหนังสือผูกและหนังสือก้อมมีเนื้อหาที่คัดลอกมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์โบราณลาว โดยเลือกคัดบางส่วนเท่านั้น¹¹ โดยเฉพาะผูกที่ 4 ที่มีเนื้อหากล่าวถึง การพิจารณาโทษตามบทลงโทษของฝ่ายบ้านเมือง โดยพิจารณาความอันหนักเบาตามวินัยสงฆ์ หากมีผู้ใดกระทำผิดตามหลัก

¹⁰ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, “ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ระบบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า,” ในหนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวรรณคดีอีสาน, 62.

¹¹ จารุวรรณ ธรรมวัตร, “วรรณกรรมล้านช้างประเภทร้อยกรอง,” วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 12, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2537) : 78.

ธรรมศีล 5 จะมีบทลงโทษต่อผู้กระทำความผิด โดยใช้อำนาจของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษ โดยจะต้องอาบัตินั้นๆ ซึ่ง “อาบัติ” มี 7 ประการ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต

การกำหนดโทษตามความผิดวินัยสงฆ์ก็ปรากฏอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น กฎหมายโคสธาราชฎ¹² ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นกฎหมายของล้านช้างมาก่อน และภายหลังได้นำมาใช้ในล้านนาในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช¹² อาจสันนิษฐานได้ว่าวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำอาจได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมในช่วงดังกล่าว

ข้อห้ามหรือความเชื่อในวิถีชีวิตของชาวไทยอีสานเป็นการถ่ายทอดการเรียนรู้ในสังคมด้วยวิธีการบอกสอนลูกหลานจากบิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่และผู้อาวุโส¹³ วิธีการสอนเรื่องชะล่าในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ พบว่าปัจจุบันพระสงฆ์ยังคงนำมาใช้เทศน์ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา คือ เทศกาลวันเข้าพรรษา พระสงฆ์จะต้องจำพรรษา 3 เดือนคือ ฮีตเดือนแปดหรือบุญเข้าพรรษาดตรงกับเดือนกรกฎาคม ฮีตเดือนเก้าหรือบุญข้าวประดับดินตรงกับเดือนสิงหาคม และฮีตเดือนสิบหรือบุญข้าวสากตรงกับเดือนกันยายน ซึ่งเป็นแบบแผนที่นิยมปฏิบัติสืบๆ กันมาของสังคมไทยอีสาน ช่วงเทศกาลนี้ชาวบ้านมักจะเข้าวัดทำบุญเป็นจำนวนมาก พระสงฆ์จึงได้นำวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมาเทศน์ให้กับชาวบ้านหรือญาติโยมฟัง¹⁴ เพื่อสร้างความเพลิดเพลิน เพราะมีเนื้อหาเป็นหลักคำสอนเรื่องข้อห้าม ชะล่า เชิดขวงที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นปัจจัยหนึ่งในการช่วยย้าคำสั่งสอนเรื่อง “ชะล่า” ที่เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติของบุคคลที่เกิดจากแนวคิดวิถีปฏิบัติของชาวบ้าน

ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการสอนเรื่องข้อห้ามที่เรียกว่า “ชะล่า เชิดขวง” ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ เพื่อให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมที่เป็นสื่อสะท้อนแนวคิด ข้อห้ามต่าง ๆ โดยผู้วิจัยมุ่งหมายที่จะชี้ให้เห็นกลวิธีการสอนข้อห้าม “ชะล่า เชิดขวง” ประเภทต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมชาวไทยอีสาน รวมทั้งศึกษานัยสำคัญหรือเหตุผลในสิ่งที่ห้ามของชะล่าด้วย

¹² อรรถ นันทจักร, กฎหมายอีสานฉบับต่างๆ : รูปแบบและพัฒนา, 20.

¹³ ชนุตรา อธิธรรมวินิจ, “ร้อยแปดคำของชาวไทยอีสาน,” วารสารภาษาและวัฒนธรรม 18,1 (มกราคม - มิถุนายน 2542) : 29.

¹⁴ สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุบัน ธมฺมธโร, อายุ 76 ปี, ที่อยู่ วัดพระธาตุหนองบัว ต.ในเมือง อ.เมือง จ. อุบลราชธานี, 24 มกราคม 2549.

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 ศึกษาลักษณะตัวอักษร และอักษรวิธของอักษรธรรมอีสานจากต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ที่นำมาใช้เป็นข้อมูลและปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบัน

2.2 ศึกษาวิเคราะห์ด้านวรรณกรรมทั้งกลวิธีในการแต่ง กลวิธีในการใช้ภาษาในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

2.3 ศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการสอนชะล่าเจ็ดขวง ที่เป็นแนวคิดข้อห้ามตามวิถีปฏิบัติชาวบ้าน และความเชื่อเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

3. ขอบเขตของการศึกษา

3.1 ต้นฉบับที่ใช้เป็นฉบับหลักในการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ จารด้วยอักษรธรรมอีสานลงในหนังสือใบลาน จำนวน 4 ผูก 168 หน้า จากวัดศรีบุญเรือง บ้านฮี ตำบลขุหลุ อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี เนื้อเรื่องสมบูรณ์

3.2 ฉบับสอบทาน จารด้วยอักษรธรรมอีสานลงในหนังสือใบลานจำนวน 3 ผูก จากวัดนวนาสี บ้านเป้า ตำบลพอกใหญ่ อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี เนื้อเรื่องสมบูรณ์

3.3 ศึกษาวิเคราะห์ข้อห้ามที่เรียกว่า “ชะล่า เจ็ดขวง ” จากวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

3.4 ปริวรรตตัวอักษรธรรมอีสานจากต้นฉบับ เป็นตัวอักษรไทยปัจจุบัน

4. ขั้นตอนการศึกษา

4.1 ศึกษาสำรวจและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

4.2 ปริวรรตตัวอักษรธรรมอีสานจากต้นฉบับใบลานวัดบ้านฮี ตำบลขุหลุ อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี

4.3 ศึกษาข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

4.4 ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

4.5 เรียบเรียงนำเสนอผลงาน

4.6 สรุปผลการศึกษา

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

5.1 ข้อมูลในต้นฉบับที่นำมาอ้างถึงจะมีการบอกตำแหน่ง คือ

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำซึ่งจารลงในหนังสือใบลาน แต่ละลามี 2 หน้า จะเริ่มนับด้านหน้าในลานที่ 1 ของผูกที่ 1 เป็นหน้า 1 และนับด้านหลังเป็นหน้าที่ 2 ด้านหน้าของลานที่ 2 เป็นหน้า 3 เช่นนี้เรื่อยไปจนจบในแต่ละผูก โดยจะบอกตัวผูก เลขหน้า และบรรทัด โดยใช้เครื่องหมาย / คั่น เช่น

2/ 2 /3 หมายถึง ผูก 2 หน้า 2 บรรทัดที่ 3

5.2 ข้อมูลจากต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำที่นำมาอ้างถึงจะใช้อักษรวิธีไทยปัจจุบันซึ่งได้จากการปริวรรตจากต้นฉบับ โดยมีหลักดังนี้

5.2.1 การปริวรรตต้นฉบับที่เขียนด้วยอักษรธรรมอีสานนั้น จะถ่ายทอดตามรูปพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายต่างๆ ตามที่ปรากฏในต้นฉบับ โดยคงตำแหน่งเดิมไว้แล้วจึงสะกดตามรูปคำปัจจุบัน เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๒๕๕	สุรเทศ	เสด็จ	1/6/3
๒๕๕	ปกฤติ	ปกติ	2/17/1

5.2.2 วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำเขียนด้วยอักษรธรรมอีสาน มีอักษรวิธีที่แตกต่างไปจากอักษรไทยปัจจุบัน คือมีการเขียนรูปพยัญชนะซ้อนกัน และยังมีเครื่องหมายต่าง ๆ ซึ่งมีหลักการปริวรรตดังนี้

5.2.2.1 ใช้เครื่องหมาย (๐) จุดได้พยัญชนะและสระ— เมื่อพยัญชนะและสระ— มีตัวเพ็ญซ้อนอยู่ แล้วจึงสะกดตามรูปคำปัจจุบัน เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๑๖๖	พรวม	พราหมณ์	1/46/2
๑๖๖	สนวม	สนาม	3/11/3

5.2.2.2 ใช้เครื่องหมาย (๑) โดยเฉพาะพยัญชนะ ง เพื่อง (๑) หรือ แทนเสียงตัวสะกดมาตราแมก อยู่ด้านบนพยัญชนะ จะถ่ายทอดโดยจุดไว้บนพยัญชนะที่มีตัว เพื่องซ้อนอยู่ด้านบนตัวนั้น เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๑๖๖	ท่ง	ท่ง	2/13/3
๑๖๖	ว่ง	เวียง	4/9/2

5.2.2.3 เครื่องหมายต่างๆ ที่ปรากฏในต้นฉบับ จะถ่ายทอดเครื่องหมายนั้น โดยคงรูปและตำแหน่งตามต้นฉบับไว้ แล้วจึงสะกดตามรูปคำปัจจุบัน เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๑๖๖	ม้า	มาก	1/2/2
๑๖๖	กุ่ม	กลม	1/21/3

5.2.2.4 ในกรณีของพยัญชนะ ร ซึ่งภาษาถิ่นอีสานออกเสียงเป็น /ฮ/ ดังนั้น ผู้วิจัยจะใช้รูป ร ในกรณีที่มีความหมายตรงกับอักษรวิธีปัจจุบัน แต่ถ้าความหมายเปลี่ยนไปก็ยังคง รูป ฮ ไว้ตามเดิม เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๓๕	เฮิน	เรือน	3/16/1
๓๖	ฮาย	ร้าย	4/18/2
๓๗	โฮม	โฮม(รวม)	1/26/1
๓๘	ฮอช	ฮอด(ถึง)	2/20/3

6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 วรรณกรรมท้องถิ่น ของ ธวัช ปุณโณทก¹⁵ มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณกรรมอีสานทั้งในแง่ของความเป็นมาของตัวอักษร ลักษณะวรรณกรรม วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ

6.2 ลักษณะวรรณกรรมอีสาน ของจารุวรรณ ธรรมวัตร¹⁶ มีเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าของวรรณกรรมพื้นเมือง สภาพสังคม ความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ

6.3 ประเพณีโบราณไทยอีสาน ของปริญาโน ภิกษุ¹⁷ มีเนื้อหาเกี่ยวกับชนบประเพณีโบราณไทยอีสานที่ผู้เขียนได้คัดสรรประเพณี วัฒนธรรมสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวอีสานที่ยังคงนับถือปฏิบัติกันมาตลอด เช่น การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย เป็นต้น รวมถึงความเชื่อต่าง ๆ เช่น พิธีขอฝน ตำราดูฤกษ์ยาม ตำราดูโศก และความเชื่อเรื่องชะล่าด้วย

6.4 ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน ของบุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล¹⁸ มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีไทยอีสาน ที่มีทั้งความเชื่อ ความคิดค่านิยม ศีลธรรม ระเบียบแบบแผนของสังคม

¹⁵ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525).

¹⁶จารุวรรณ ธรรมวัตร, ลักษณะวรรณกรรมอีสาน (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521).

¹⁷ปริญาโน ภิกษุ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2525).

¹⁸บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน (ขอนแก่น : ขอนแก่นคัลลิ่ง นานา, 2544).

การกระทำและวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ รวมไปถึงการประกอบพิธีเนื่องในโอกาสต่างๆ ของชาวไทยอีสานที่ปฏิบัติและเชื่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีบางส่วนที่เลือนลางบ้าง เช่น ประเพณี 12 เดือนของไทยอีสาน ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย ประเพณีเกี่ยวกับการปลูกเรือน ประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อฤกษ์ยาม ประเพณีเกี่ยวกับการเสียเคราะห์เสียเชิญ เป็นต้น และประเพณีเก่าๆ หลายเรื่องที่ไม่มีการประพฤติปฏิบัติกันในปัจจุบัน เช่น ประเพณีลงช่วง ประเพณีการซูลาว ประเพณีการตัดสาว เป็นต้น ซึ่งถือว่าเรื่องราวเหล่านี้เป็นเกร็ดโบราณคดีของไทยอีสาน

6.5 ตำรามรดกอีสาน ของสวิง บุญเจิม¹⁹ เนื้อหาเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเนื้อหาครอบคลุมเรื่องราวต่างๆ ของชีวิตและสังคมของคนไทย-ลาว นับตั้งแต่เรื่องสุขภาพอนามัยส่วนบุคคล เรื่องของครอบครัว การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การครองตน และอยู่ร่วมกันในสังคม การปฏิบัติศาสนกิจ และกิจกรรมสังคมตามประเพณี รวมถึงความเชื่อด้วยประเพณี เช่น การหาฤกษ์ยามยามดี การปลูกเรือน การบวช การตาย การเสียเคราะห์ เสียเชิญ เสียลง เป็นต้น

6.6 ร้อยแปดคำของชาวไทยอีสาน ของ ชนุตรา อธิธรรมวินิจ²⁰ เป็นบทความที่ศึกษาและรวบรวมข้อห้ามเกี่ยวกับชะล่าของชาวไทยอีสานโดยศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับชะล่า ประเภทชะล่า ผลดีผลเสียของชะล่า

6.7 วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมในนิทานพื้นบ้านอีสานของ วรพล ผลคำ²¹ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ศึกษาวิจัย แนวคิดทางหลักจริยธรรมในการปลูกฝังคุณธรรมและเสริมสร้างจริยธรรมในสังคม วิเคราะห์หลักคำสอนแนวการดำเนินชีวิตของผู้ปกครองบ้านเมือง บุคคลทั่วไป ทั้งชายและหญิงซึ่งเป็นข้อเตือนใจที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ตามหลักพุทธจริยธรรมในนิทานพื้นบ้านอีสาน

¹⁹สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (อุบลราชธานี : มรดกอีสาน, 2536).

²⁰ชนุตรา อธิธรรมวินิจ, "ร้อยแปดคำของชาวไทยอีสาน," วารสารภาษาและวัฒนธรรม 18,1 (มกราคม-มิถุนายน, 2542) : 29-37.

²¹วรพล ผลคำ, "การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมในนิทานพื้นบ้านอีสาน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546).

6.8 วิทยานิพนธ์เรื่อง ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน ของเกวลิน ภูมิภาค²² มีเนื้อหาศึกษาความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสานเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนาพุทธ และศึกษาบทบาทของวรรณกรรมคำสอนที่มีต่อชาวอีสาน

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 เห็นคุณค่าด้านกลวิธีการสอนในเรื่องชะล่า เดี๋ยวขงจากวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำที่เกิดจากแนวคิดวิถีปฏิบัติของชาวบ้านและความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของคนในสังคมอีสานสมัยนั้น

7.2 เห็นความสำคัญของวรรณกรรมอีสานประเภทคำสอนที่สามารถนำคำสอนที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้และเป็นการเผยแพร่วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง

8. แหล่งข้อมูล

- 8.1 หอสมุดกลาง วัดท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร
- 8.2 หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร
- 8.3 หอสมุดราชภัฏอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
- 8.4 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 8.5 หอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

²²เกวลิน ภูมิภาค, “ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543).

บทที่ 2

ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำเชิงวรรณศิลป์

วรรณศิลป์ คือ ศิลปะในการแต่งหนังสือ หัวใจของศิลปะทั้งหลายคือสุนทรียภาพหรือความประณีตบรรจงงดงาม ได้แก่ ความงามของภาษา ความงามของเนื้อเรื่องซึ่งกลมกลืนกับรูปแบบ¹ วรรณกรรมเป็นผลงานศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบันทึกเรื่องราว และแสดงความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ต่อเรื่องราวนั้นๆ²

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน ที่ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการอบรมสั่งสอนเป็นสำคัญ มีจุดมุ่งหมายตรงกับวรรณกรรมคำสอนเรื่องอื่น ๆ เช่น กาพย์ปู่สอนหลาน อินทียาณสอนลูก ท้าวคำสอน พญาคำกองสอนไพร่ ธรรมดาสอนโลก สิริจันโทวาท คำสอน เป็นต้น คำสอนของวรรณกรรมอีสาน มีลักษณะคือสอนคนทุกชนชั้น นับตั้งแต่กษัตริย์ขุนนาง อันเป็นชนชั้นปกครอง พระสงฆ์ และประชาชนคนทั่วไปในการปฏิบัติต่อกัน จากคำสอนดังกล่าวทำให้วรรณกรรมคำสอนนั้นมีคุณค่าที่มีลักษณะเด่นทางเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดของคนในสังคมอีสานในด้านต่างๆ เช่น วิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และจริยธรรม รวมถึงคุณค่าทางภาษาด้วย ซึ่งผู้แต่งอาจจะบันทึกไว้ในรูปแบบของคำสอนโดยตรง หรืออาจจะสอดแทรกคำสอนผ่านเนื้อหาของวรรณกรรม ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนี้มีเนื้อหาที่เป็นคำสอนที่สะท้อนแนวคิดของสังคมอีสาน ทั้งด้านความเชื่อข้อห้ามชะล่าในประเพณีและวิถีชีวิต ข้อพึงประพฤติปฏิบัติของบุคคลในชนชั้นต่างๆ คือ กษัตริย์ พระสงฆ์ สามัญชนทั่วไป

ดังนั้นรูปแบบของวรรณกรรมอีสานประเภทคำสอนจึงมีรูปแบบเฉพาะตัว กล่าวคือมีคำสอนที่มาจากแนวคิด ความเชื่อของคนในสังคมอีสานที่ผสมผสานกับรูปแบบการประพันธ์ของท้องถิ่น ที่มีความงามทางภาษา และสำนวนโวหาร ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเนื้อหาวรรณกรรมเรื่องนี้ในเชิงวรรณศิลป์ รวมถึงศึกษาลักษณะของต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ทั้ง

¹สิทธา พินิจภูวดล และคณะ, ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515), 35.

²กุสุมา รัชชเมณี “ความสำคัญและทิศทางของการวิจัยวรรณกรรม,” ใน ภาษา-จารึก, ฉบับที่ 10 (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548 จัดพิมพ์เนื่องในวาระการประชุมทางวิชาการเรื่อง “วรรณคดีมรดก : การอนุรักษ์ด้วยการศึกษาและวิจัย”), 151.

จากอายุที่พบในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำค่อนข้างใหม่ ดังนั้นคาดว่าน่าจะมีการคัดลอกหลายครั้งสืบต่อกันมา เพราะคนอีสานมีความเชื่อว่าการจารใบลานเพื่อสร้างหนังสือผูกนั้นเป็นการสร้างอานิสงส์อย่างหนึ่งให้กับญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว

อรรถ นันทจักร³ ได้ศึกษาพิจารณาข้อความในพงศาวดารลาวที่ว่าในสมัยพระสุริยวงศาธรรมิกราชนั้น ได้มีวรรณกรรมเกิดขึ้นในล้านช้างอย่างมากมาย โดยเฉพาะวรรณกรรมคำสอน เช่น ปุสสอนหลาน หลานสอนปู่ เป็นต้น ดังนั้นก็น่าจะเป็นไปได้ว่า “เรื่องสร้อยสายคำ” ซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนเช่นเดียวกับ ปุสสอนหลาน หลานสอนปู่ คงจะมีอายุในระยะเวลาที่ไม่ห่างกันมากนัก ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมคำสอนได้มีปรากฏอย่างมากมาย ในสมัยพระสุริยวงศาธรรมิกราชเท่านั้น

1.4 ผู้แต่ง

ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง มีเพียงชื่อผู้สร้างหนังสือผูกสร้อยสายคำคือ พระเพี้ย ซึ่งในตอนท้ายของแต่ละผูก มีการระบุชื่อเจ้าศรัทธาและอานิสงส์ของเจ้าศรัทธา คือเป็นข้อความระบุเจตนาความปรารถนาของผู้สร้างคัมภีร์พร้อมทั้งปณิธานขอให้ได้อานิสงส์อันบังเกิดขึ้นแก่ตนเองและญาติผู้ล่วงลับ ให้เป็นไปตามความปรารถนา ดังเช่น

ข้อความในผูกที่ 1

ข้าพเจ้าชื่อว่าพระเพี้ยได้สละทรัพย์สร้างหนังสือสร้อยสายคำผูกต้น ให้พ่อชื่อว่า นายสอสุดหลา ผู้ลาวจุตติไปสูบ่อนโลกกายหน้า ขอให้ลาวหายทุกหายโศกหายโรคหายภัย ให้ลาวได้เกิดดีถึงสุขด้วยผลานิสงค์แห่งหนังสือผูกนี้ จงไปค้าฆ่าเทญ

ข้อความในผูกที่ 2

พระเพี้ยมีศรัทธาได้สละทรัพย์สร้างหนังสือสร้อยสายคำผูก 2 ให้แม่ชื่อนางยุรผู้ลาวจุตติไปสู่อปรโลกกายหน้า ขอให้ลาวหายบาปหายเวรแมนว่าลาวได้กระทำบาปกรรมมาอนเกราชใด ๆ ก็ดี ขอจงรับดับเสียด้วยอำนาจผลานิสงค์แห่งธรรมทานนี้ จงเป็นปัจจัยค้าทุให้ลาวได้เกิดดีถึงสุขก็ข้าเทญ

³อรรถ นันทจักร, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีการจดบันทึกประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), 104.

การสร้างหนังสือใบลานนั้นถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งของคนไทยสมัยอดีตที่นิยมสร้างหนังสือถวายวัด และเชื่อกันว่าได้านิสงส์แรง ชาวไทยอีสานนิยมสร้างหนังสือวรรณกรรมพุทธศาสนา รวมถึงวรรณกรรม นิทาน โดยเชื่อว่าเป็นชาดกถวายวัดเช่นเดียวกัน ฉะนั้นในการเขียนหรือจาร หรือคัดลอกนี้ ผู้คัดลอกมักจะนำเอาชื่อผู้จ้างวานหรือผู้ศรัทธา จารลงท้ายเรื่อง⁴

1.5 ลักษณะตัวอักษรธรรมอีสานและอักษรวิธีที่ปรากฏในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

ต้นฉบับใบลานเรื่องสร้อยสายคำที่นำมาศึกษานี้ จารด้วยตัวอักษรธรรมอีสาน ปรากฏใช้ทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง หลักฐานการใช้อักษรธรรมอีสานที่เก่าแก่ที่สุด คือจารึกวัดศรีคุณเมือง เป็นศิลาทรายแดงรูปใบเสมา พบที่วัดศรีคุณเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายสร้างเมื่อ พ.ศ. 2103 หรือในพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นอักษรร่วมสมัยอยุธยาารวราชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ลักษณะตัวอักษรใกล้เคียงกับอักษรมอญพม่า เป็นอักษรที่ใช้บันทึกเรื่องราวทางพุทธศาสนา เป็นส่วนใหญ่⁵

อักษรธรรมอีสานมีความคล้ายคลึงกับอักษรธรรมเหนือ ทั้งด้านอักษรวิทยาและอักษรวิธี นักประวัติศาสตร์และโบราณคดี ลงความเห็นว่างว่า รูปแบบอักษรธรรมอีสานได้รับอิทธิพลมาจากอักษรธรรมล้านนาโดยผ่านอาณาจักรล้านช้าง

สมัยพระเจ้าโพนสีลราชและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งล้านช้างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับล้านนา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ในพงศาวดารโยนกและพงศาวดารลาว กล่าวตรงกันว่า ศักราช 885(พ.ศ.2066) พระเจ้าโพนสีลราชแต่งตั้งทูตไปขอพระไตรปิฎกจากนครเชียงใหม่ 60 คัมภีร์ พร้อมทั้งพระเทพมงคลเถระกับบิوار⁶ มาเผยแพร่พุทธศาสนาตั้งลี้กาวงศ์ในล้านช้าง จากอิทธิพลศาสนานี้ อักษรธรรมจึงถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายมากขึ้น ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่ามีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านอักษรธรรมซึ่งใช้ในทางศาสนาระหว่างล้านนาและล้านช้าง

ในรัชกาลพระเจ้าโพนสีลราช (พ.ศ.2059-พ.ศ.2091) โอรสของพระเจ้าวิบูลราช ในสมัยนี้อาณาจักรล้านช้างได้เข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ

⁴ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525), 238.

⁵เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, อักษรธรรมอีสาน (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526), 1.

⁶ธวัช ปุณโณทก, "อักษรไทยน้อย" (ปริญญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523), 40.

ไทย⁷ ในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราชนี้เอง อาณาจักรล้านช้างได้มีการฟื้นฟูพุทธศาสนาอย่างจริงจัง จึงอาจเป็นเหตุให้อักขรธรรม ซึ่งเป็นอักษรที่ใช้จารเรื่องราวทางพุทธศาสนาแพร่หลายเข้ามาในดินแดนอีสาน ควบคู่ไปกับพุทธศาสนาลัทธิหินยาน และวรรณกรรมต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอิทธิพลที่อาณาจักรล้านช้างได้รับจากล้านนา แล้วเผยแพร่เข้ามาถึงดินแดนอีสาน⁸

การแพร่หลายของอักขรธรรมจากล้านช้างเข้าสู่ดินแดนภาคอีสาน จากทางประวัติศาสตร์ของหัวเมืองอีสานในสมัยโบราณ พบว่าหัวเมืองทางริมแม่น้ำโขงส่วนใหญ่อยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรล้านช้าง ไม่ได้ขึ้นตรงต่อราชอาณาจักรไทย⁹

อักขรธรรมอีสานจึงกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของอีสาน ซึ่งต่างไปจากภาคอื่น และเมื่ออีสานรับเอาอักขรธรรมมาใช้ จึงได้พัฒนารูปแบบอักษรจนมีลักษณะเฉพาะของตนเอง

ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อไทยต้องสูญเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส พระองค์โปรดฯ ให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การบริหารหัวเมืองทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้รัดกุม จึงจัดตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาล จัดการปกครองแบบลักษณะปกครองท้องที่ ความใกล้ชิดระหว่างราชธานีกับหัวเมืองอีสานจึงมีมากกว่าเดิม ทำให้กลุ่มชนอีสานเริ่มรับวัฒนธรรมราชธานีมากขึ้น ทั้งด้านภาษาและอักษรที่ใช้ติดต่อราชการ ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 มีพระราชบัญญัติประถมศึกษา กลุ่มชนอีสานจึงได้เล่าเรียนหนังสือไทยอย่างแพร่หลาย มีการศึกษาในโรงเรียนแทนที่การเรียนในวัด

ต่อมา พ.ศ.2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย คือการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น มีพระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล ซึ่งเป็นระบบบริหารโดยประชาชน นอกจากนี้เส้นทางในการคมนาคม การติดต่อถึงกันมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงทำให้อิทธิพลวัฒนธรรมจากเมืองหลวงแพร่หลายเข้าสู่ภาคอีสาน ทำให้คนอีสานที่อ่านและเขียนอักขรธรรมอีสานได้จึงมีจำนวนน้อยลง เหลือเพียงแต่พระสงฆ์ ผู้ที่ศึกษามาจากวัด ผู้ชำนาญทางพิธีต่าง ๆ และหมอแผนโบราณ¹⁰

ดังนั้นเพื่อเป็นการเผยแพร่อนุรักษ์วรรณกรรมอีสานที่จารด้วยตัวอักขรธรรมอีสาน ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาตัวอักขรธรรมอีสานจากต้นฉบับคัมภีร์โบราณวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ทั้งลักษณะอักขรธรรมอีสานและอักษรวิธีที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ดังนี้

⁷ วัช पुณโณทก, “อักษรไทยน้อย,” 16.

⁸ วัช पुณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, 134.

⁹ วัช पुณโณทก, วรรณกรรมอีสาน (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ม.ป.ป.), 82-83.

¹⁰ เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, อักขรธรรมอีสาน, 20-21.

1.5.1 พยัญชนะ

พยัญชนะธรรมอีสาน แบ่งได้ 2 พวก ดังนี้

1) พยัญชนะตัวเต็ม คือ รูปของพยัญชนะที่เขียนตามรูปแบบของอักษรธรรมอีสาน มี 38 รูป ใช้เขียนบนบรรทัด ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นหรือบางตัวอาจทำหน้าที่เป็น ตัวสะกดหรือตัวควบกล้ำได้ จากข้อมูลที่ปรากฏพบว่าตัวอักษรที่ใช้ในการบันทึกวรรณกรรมเรื่อง สร้อยสายคำนั้นมีพยัญชนะตัวเต็ม 28 รูป และพยัญชนะที่เพิ่มขึ้นเพื่อใช้เขียนในภาษาถิ่น อีก 4 รูป คือ ฟ, ฝ, ฮ, อย รวมทั้งหมดมี 32 รูป

2) ตัวเพื่อง บางครั้งเรียกว่าตัวห้อย หรือตีน โดยเขียนได้บรรทัด ใช้เป็น พยัญชนะต้นไม่ได้ ใช้เขียนในกรณีที่เป็นตัวสะกด ควบกล้ำ หรือ ตัวสะกดตัวตามในภาษาบาลี ซึ่งเหมือนกับในอักษรขอมที่เรียกว่าตัวเชิงด้วย จากข้อมูลที่ปรากฏพบว่าตัวเชิงที่ใช้ในการบันทึก วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนั้นมี 21 รูป

ตารางที่ 1 รูปพยัญชนะที่ปรากฏในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

พยัญชนะ	ก	ข	ฃ	ค	ฅ	ฆ	ง	
ตัวเต็ม	ᨠ	ᨡ	-	ᨢ	-	ᨣ	ᨤ	
ตัวเชิง	ᨦ	ᨧ	-	-	-	-	ᨨ, ᨩ	
พยัญชนะ	จ	ฉ	ช	ฌ	ณ	ญ		
ตัวเต็ม	ᨪ	-	ᨫ	-	-	ᨬ		
ตัวเชิง	-	-	-	-	-	-		
พยัญชนะ	ด	ด	ฎ	ฏ	ฒ	ณ		
ตัวเต็ม	-	ᨭ	-	ᨮ	-	ᨯ		
ตัวเชิง	-	-	ᨰ	ᨱ	-	ᨲ		

ตารางที่ 1 (ต่อ)

พยัญชนะ	ด	ต	ถ	ท	ธ	น		
ตัวเต็ม	-	๓	๔	๕	๖	๗		
ตัวเชิง	-	๓̄	๔̄	๕̄	๖̄	๗̄		
พยัญชนะ	บ	ป	พ	ฟ	ผ	ฝ	ภ	ม
ตัวเต็ม	-	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔
ตัวเชิง	-	๘̄	๑๐̄	-	-	-	-	๑๔̄
พยัญชนะ	ย	ร	ล	ว	ศ	ษ	ส	
ตัวเต็ม	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	-	-	๑๙	
ตัวเชิง	๑๕̄	๑๖̄	๑๗̄	๑๘̄	-	-	๑๙̄, ๑๙̄	
พยัญชนะ	ห	ฬ	อ	ฮ	อย			
ตัวเต็ม	๒๐	-	๒๑	๒๒	๒๓			
ตัวเชิง	-	-	๒๑̄	-	๒๓̄			

1.5.1.1 การใช้พยัญชนะต้น

การเขียนพยัญชนะต้นจะเขียนไว้ได้เส้นบรรทัด เป็นรูปพยัญชนะที่อยู่ติดกับสระ รูปพยัญชนะต้นในอักษรธรรมอีสานแบ่งเป็น รูปพยัญชนะต้นเดี่ยว และรูปพยัญชนะต้นซ้อน

1) พยัญชนะต้นเดี่ยว เป็นรูปพยัญชนะตัวเต็มเพียงตัวเดียว เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ບຸນຢື	ບຸນເມີງ	บ้านเมือง	2/38/1
ຕາງລຸຮ	พวยลຸຮ	กายลุน	3/20/4
ແຕ່ງຕັ້ງ	ແຕ່ງຕັ້ງ	แต่งตั้ง	4/30/2

2) พยัญชนะต้นซ้อน คือรูปพยัญชนะตัวเต็มและรูปพยัญชนะตัว
เพื่องซ้อนกันแบ่งเป็นอักษรนำและอักษรควบ เช่น

- พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรนำ พยัญชนะตัวแรกใช้รูปพยัญชนะ
ตัวเต็มเขียนได้เส้นบรรทัด ส่วนพยัญชนะตัวที่ 2 อาจใช้รูปพยัญชนะตัวเต็มเขียนซ้อนได้พยัญชนะ
ตัวแรกหรือใช้ตัวเพื่อง เขียนซ้อนได้พยัญชนะตัวแรก เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ຫຸ່ມອຸ່ມຮີມ	หุ่มองหุมิร	หมองหม่น	1/14/1
ຫຼວງ	หุลวง	หลวง	2/32/4
ຫຼັກ	หุ้ก	หลัก	4/19/2

- พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรควบ คือ ร ล ว พยัญชนะตัวแรกใช้
รูปพยัญชนะตัวเต็ม ส่วนพยัญชนะตัวที่ 2 เขียนด้วยตัวเชิง เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
โธ	ปรุท	ปราชญ์	1/19/2
ธ	กวาง	กว้าง	2/20/2
ธว	หลวย	หลาย	4/13/2

- ถ้าพยัญชนะ ร ควบกับพยัญชนะอื่น จะเขียนรูป ร เพียงไว้

หน้าพยัญชนะ เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ธว	พฤษยา	พระยา	1/7/1
ธะบุ	กระบวร	กระบวน	4/36/1
ธม	ปรมาณ	ประมาณ	4/20/3

1.5.1.2 พยัญชนะสะกด

พยัญชนะสะกด คือ พยัญชนะสะกดตามมาตราตัวสะกด และ พยัญชนะตัวสะกดตัวตาม มีหลักเกณฑ์ ดังนี้

1) พยัญชนะสะกดตามมาตราตัวสะกด จะปรากฏเป็นตัวสะกด เดี่ยว เขียนด้วยรูปพยัญชนะตัวเต็ม ในกรณีที่คำนั้นมีสระอยู่ได้พยัญชนะ หรือเป็นคำควบกล้ำซึ่ง มีตัวเชิงอยู่แล้ว พยัญชนะสะกดจะเขียนด้วยพยัญชนะตัวเต็ม เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
บุ	บุท	บุท	1/9/4

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
หลัง	หลัง	หลัง	2/31/2
พยอม	พยอม	พยอม	4/15/2

2) พยัญชนะสะกดตามมาตราตัวสะกด เป็นพยัญชนะตัวจริง เขียน

ได้พยัญชนะตัวเต็ม เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ตักแต่ง	ตักแต่ง	ตักแต่ง	1/11/3
วัด	วัด	วัด	2/25/3
เขต	เขต	เขต	3/2/2

3) พยัญชนะตัวสะกดตัวตาม ส่วนใหญ่มักปรากฏในคำศัพท์ที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤต โดยจะเขียนพยัญชนะสะกดด้วยรูปพยัญชนะตัวเต็มไว้ทางด้านขวาของพยัญชนะต้น ส่วนตัวตามเขียนด้วยรูปพยัญชนะตัวจริง โดยเขียนไว้ได้รูปพยัญชนะสะกดตัวเต็ม เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
กามเม	กามเม	กามเม	1/35/2
ภิกขุ	ภิกขุ	ภิกขุ	2/35/4
ภันเต	ภันเต	ภันเต	4/3/2

ข้อสังเกต

ในการเขียนพยัญชนะของอักษรธรรมอีสานจากข้อมูลที่พบในวรรณกรรมเรื่อง สร้อยสายคำ มีดังนี้

1) รูปพยัญชนะ ท ใช้เขียนแทนเสียง ด ในภาษาถิ่น เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ดู่กู่	ทุ่นแทน	ดินแดน	1/20/1
ดู่	ทุนๆท	ขนาด	2/2/3
ดู่	ทๆท	ชาติ	3/34/4

2) พยัญชนะตัว บ ถ้าใช้ในภาษาบาลี ให้เป็นตัว ป เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
บฏา	ปญา	ปัญญา	1/13/3
บฏิฏฏ	ปติญาน	ปฏิญาน	1/46/3
บาฏัก	ปาระชิก	ปาราศิก	4/14/4

- ถ้าใช้ในภาษาถิ่น เป็นได้ทั้งตัว ป และตัว บ ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบท เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
บิ่ว	ปรจำ	ประจำ	1/32/4

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๒	บ่อ	บอก	3/8/2
๒	ป๋	ปลุก	4/9/4

3) คำในภาษาถิ่นอีสานที่ใช้รูปพยัญชนะ ผ ใช้แทน ปร ตามอักขรวิธีปัจจุบัน เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ผวตู่	ผากูท	ปรากฏ	1/2/1
ผู่	เผู่	เปรต	3/39/1
ผว	ผูป	ปราบ	4/25/3

4) คำในภาษาถิ่นที่ใช้รูปพยัญชนะ ข ใช้แทน กร ตามอักขรวิธีปัจจุบัน เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
อข	ขูป	กราบ	1/15/3

5) พยัญชนะ ข, ข เขียนรูปเดียวกัน พยัญชนะ ข จะออกเสียงเป็น ข ในคำภาษาถิ่นอีสาน ดังนั้นผู้วิจัยจะใช้รูป ข ในกรณีที่มีความหมายตรงกับอักขรวิธีปัจจุบัน แต่ถ้าความหมายเปลี่ยนไปก็ยังคงรูป ข ไว้ตามเดิม เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ฉิ	ชื่อย	ชอย(ช่วย)	1/1/3
ชุม	ชุม	ชุม(พวก)	1/27/1
ชาวปี	ชาวปี	ชาวปี(ยี่สิบปี)	3/35/4

6) คำที่ใช้รูปพยัญชนะ จ ในอักษรไทยปัจจุบัน จะใช้รูปพยัญชนะ ส แทนเพราะภาษาถิ่นอีสานไม่มีหน่วยเสียงดังกล่าว เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
จล	สลุท	จลาด	1/17/4
เจียรจวน	เตียรจวน	เดียจจวน	3/26/1
จจ	สจ	จจ	3/30/3

7) พยัญชนะ ร เป็นตัวสะกดแม่กน เขียนด้วยรูปพยัญชนะตัวเต็ม ในกรณีทีคำนั้นมีสระอยู่ใต้พยัญชนะ หรือ เป็นคำควบกล้ำซึ่งมีตัวเชิงอยู่แล้ว พยัญชนะสะกดจะเขียนด้วยพยัญชนะตัวเต็ม เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
นอร	นอร	นอน	1/6/3
อร	อร	อร	2/20/1

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ฐจ	ฐอร	ร้อน	3/4/4

8) รูปพยัญชนะ อย ใช้แทนเสียง /อย/ อ นำ ย ซึ่งใช้ในภาษาถิ่น เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ยึ	อเย็น	เย็น	2/3/4
ยิ	อียุ	อยู่	3/6/4
ยึ	อียุง	อย่าง	4/6/2

9) คำภาษาถิ่นนั้นผู้จารยืตเสียงพูดเป็นสำคัญ กล่าวคือเขียนตามการออกเสียงตามภาษาถิ่นอีสาน เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ฮว	ฮววม	คว่ำ	2/1/4
ผึง	ผึง	ผึ่ง	2/32/2
เฎง	เฎง	ถึง	3/39/1

1.5.2 สระ

สระในอักษรธรรมอีสานมี 3 ชนิด คือ สระลอย สระจม และสระพิเศษ รูปสระที่ปรากฏในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ มีลักษณะดังนี้

ตารางที่ 2 รูปสระลอยที่ปรากฏในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

สระลอย	รูปสระในต้นฉบับ	สระลอย	รูปสระในต้นฉบับ
อะ	๓	โอะ	โ๓
อา	๓า	เอ	๓
อิ	๓	เอา	๓า
อุ	๓		

1.5.2.1 การใช้สระลอย

สระลอย เป็นรูปสระที่ใช้เขียนต้นคำ ในกรณีที่พยางค์นั้นขึ้นต้นด้วยเสียงสระ จะเขียนด้วยสระลอยโดยไม่ต้องมี พยัญชนะ อ พบมากในการใช้เขียนภาษาบาลี การเขียนคำด้วยรูปสระลอยที่พบในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีดังนี้

สระลอย	รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
อะ	๓ดิฏฐ	อติฐฐาน	อติฐฐาน	1/21/1
อา	๓าฏฐ	อาจากฐ	อาจารย์	4/20/3
อิ	๓ฐ	อิทุ	อิตุ	1/37/1

สระลอย	รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
อุ	อุฬารมฺ	อุบุปาสกฺ	อุบาทก	2/36/3
โ	โฏ	โฏก	โฏก	3/12/1
เอ	เอ	เอ	เอ	1/1/1
เอา	เอา	เอา	เอา	1/10/2

ตารางที่ 3 รูปสระจมที่ปรากฏในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

สระจม					
-ะ	-า	-ิ	-ี	-ุ	-ู
-ะ	-า, ำ	อ	อ	อ	อ
เ	เ	เะ	เ	แะ	แ
เ	เ	-	เ	-	เ
เะ	เ	เะ	-อ	เะ	เ
-	เ, เ-า	เ-ะ	เ, เ	-	เ
เียะ	เีย	เีย	เีย	เีย	
-	เ-อ	เ-อ	เ-อ	เ-อ	

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ำ	ไ,ไ-	เ		
ำ	ไ-	เ		

1.5.2.2 การใช้สระจม

สระจม เป็นสระที่ต้องประสมกับรูปพยัญชนะต้นแบ่งเป็นสระเดี่ยว และสระประสม วางไว้รอบพยัญชนะเหมือนอักษรวิธีไทยปัจจุบัน แบ่งเป็น รูปสระเดี่ยวและรูปสระประสม

1) รูปสระเดี่ยว

-สระที่วางไว้หน้าพยัญชนะ มี 4 รูป ได้แก่ เ- แ- โ- และ ไ- กับ ไ-

ใช้รูปเดียวกัน

สระ	รูปคำในต้นฉบับ	คำถ่ายทอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
เ	เ	เ	เ	3/1/2
แ	แ	แ	แ	2/15/3
โ	โ	โ	โ	2/36/1
ไ	ไ	ไ	ไ	1/15/3
	ไ	ไ	ไ	1/1/2

- สระที่วางไว้หลังพยัญชนะ มี 2 รูป ได้แก่ - ะ

และ - ๗

สระ	รูปคำในต้นฉบับ	คำถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
อะ		มะโหล่ง	มะโรง	3/30/2
อา		ราชา	ราชา	2/23/3

- ถ้าสระ -า ประสมกับพยัญชนะ ว รูปสระจะเปลี่ยน เป็นสระ
อาสูง () ถ้าไม่เปลี่ยนรูปสระ มิฉะนั้นจะกลายเป็นพยัญชนะ ต เช่น

สระ	รูปคำในต้นฉบับ	คำถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
อา		วา	ว่า	2/17/1

- สระที่วางไว้บนพยัญชนะ มี 4 รูป ได้แก่

สระ	รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ิ		นิมิน	นิมนต์	2/26/4
ี		พี	พี	3/24/2
ึ		ตึกต่อง	ตริกตรอง	4/19/2
ื		ลุ่ม	ลุ่ม	1/39/1

- สระที่วางไว้ใต้พยัญชนะ มี 3 รูป ได้แก่

สระ	รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ุ	อุ	อุร	อุ่น	2/4/2
ู	อู	อู	อู	4/1/4
-อ	อูอ	สุอร	สอน	2/19/1

- รูปสระประสม มี 7 รูป ได้แก่ เาะ, เอะ, เอือ, ัว, ำ, เาะ และ เอีย

สระ	รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
เาะ	แหวะอึ	เพฺลอะว่า	เพราะว่า	1/15/1
เอะ	เอือ	เชฺย	เขย	3/19/2
เอือ	มึ	สฺยง	เสียง	3/38/4
เอือ	มึ	เสฺย	เสื่อ	2/8/3
ัวะ	อึะ	ตฺวะ	ตั่ว(โกหก)	1/25/2
ัว	อึ	หฺว	หัว	2/33/4
ำ	กัว	คฺำ	คั่ว	3/6/1
เาะ	อฺเัว	เทฺา	เต้า	4/8/4

1.5.3 การใช้เครื่องหมาย

เครื่องหมายที่ปรากฏในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

เครื่องหมาย			
ไม้กง	ไม้กัก	นิคหิต	ไม้ยมก
◌	◌	◌	◌

1.5.3.1 ไม้กง (◌) ใช้เขียนบนพยัญชนะตัวเต็ม ทำหน้าที่ดังนี้

-ใช้เป็นสระ โะ ละ ดรูป เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๒๒	ตุก	ตก	2/37/2
๒๓	คูน	คน	3/11/1
๒๔	หุมิต	หมด	4/19/1

-ใช้ประกอบกับรูปพยัญชนะตัวเชิง ๖ เพื่อเป็นรูปสระ ัว เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๒๕	จิว	จัว(เงร)	2/35/4
๒๖	ผิว	ผัว	3/15/1

-ให้เขียนประกอบกับสระ - ๑ เพื่อให้ออกเสียง เอา มิฉะนั้นจะเป็น

เสียงสระ โ- เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๔๑๖	เจา	เจ้า	1/8/4
๔๑๖	เถา	เฒ่า	3/1/2

1.5.3.2 ไม่กัก (—) มีลักษณะคล้ายไม้หันอากาศ ใช้เขียนบนพยัญชนะ

ตัวเต็ม ทำหน้าที่ ดังนี้

- ทำหน้าที่เหมือนไม้หันอากาศในอักขรวิธีไทยปัจจุบัน เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๒๕๑๑	หั้นทอร	หันทอน	1/1/4
๕๕	ทงัน	ดังนั้น	4/30/4

- ทำหน้าที่กำกับให้เสียงสระ - ๑ กลายเป็น - ๒ ในกรณีที่เป็นคำ

ที่มีตัวสะกด เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๔๒	เป็น	เป็น	1/5/2
๕๖	เท็ก	เด็ก	2/13/1
๔๖๖	เก็ป	เก็บ	2/26/4

- ทำหน้าที่แทนตัวสะกดในแม่กก เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ฌ	มา	มาก	1/10/3
ฌ	ลู	ลูก	1/5/2
ฌ	สน	สนุก	2/27/1

1.5.3.3 นิคหิต (◌◌◌) มีหน้าที่แทนเสียงตัวสะกดแม่กงเมื่อเขียนบนรูปพยัญชนะตัวเต็มทีประสมสระ -ะ ◌◌◌ ในภาษาบาลีหรือคำที่มาจากภาษาบาลี และเมื่อเขียนบนพยัญชนะตัวเต็มในภาษาไทย นอกจากนี้ยังแทนเสียงสระ -อ ในภาษาไทย เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
กมฺหิ	กสฺสุมิ	กัสสุมิง	1/1/2
ธมฺหิ	ธมฺม	ธัมมัง	1/37/4
พํ	พ	พ่อ	2/16/2

1.5.3.4 ไ้มยฺมก (◌◌◌) ใช้ซ้ำคำหรือพยางค์ เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ฌ๖	แหวๆ	แหว ๆ	1/17/4
๕๖	ไทๆ	ไต่ ๆ	2/38/3

1.5.4 เครื่องหมายอื่น ๆ

1.5.4.1 เครื่องหมายขึ้นต้นเรื่อง

๕๖ , ๖๖

1.5.4.2 เครื่องหมายจบความหรือจบตอน

๗๒ ๓๓ , ๗๖

1.5.5 การใช้ตัวเลข

ลักษณะรูปตัวเลขที่พบในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ มีดังนี้

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐

- ตัวเลขหลักหน่วย วางไว้โดด เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๓๑	๓ วัน	3 วัน	3/1/1
๙๑	เทิน 9	เดือน 9	3/25/3

- ตัวเลขตั้งแต่หลักร้อยขึ้นไปนิยมเขียนตัวเลขประสมกับพยัญชนะ หรือคำที่บอกจำนวนหลัก เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
๕๖	5 ร้อย	5 ร้อย	3/5/2
๔๓	4 แสน	4 แสน	3/21/3

1.5.6 อักษรวิधिพิเศษ

อักษรวิधिพิเศษที่ปรากฏในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีดังนี้

1.5.6.1 พยัญชนะต้น น เมื่อประสมกับสระจม -า จะเขียนติดกันโดยลากหาง น ต่อเนื่องกับสระ -า ดังตัวอย่าง

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
นาง	นาง	นาง	1/43/2
น้ำ	น้ำ	น้ำ	2/17/2
วินาส	วินาส	วินาศ	4/8/2

1.5.6.2 พยัญชนะตัวเต็มและตัวเชิง ส มีรูปพิเศษเมื่อเขียนติดกันในบรรทัดเดียวกัน เรียกว่า ส สองห้อง คือ ส เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
อัสสาจน์	อัสสาจน์	อัศจรรย์	1/1/3
รัตุมิ	รัตุมิ	รัศมี	1/21/3
เทศนา	เทศนา	เทศนา	2/19/4

1.5.6.3 การใช้รูปพยัญชนะต้นตัวเดียวกันในคำ 2 คำ เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
เฒ่า	เฒ่า	ข้าวของ	2/16/2
ไห	ไห	ไหหลหลัง	3/4/1
จิง	จิง	จงจำ	3/27/1
คง	คง	คงดัง	2/12/3
เฒ่า	เฒ่า	เฒ่า	2/36/1

1.5.6.4 การใช้รูปพิเศษ หรือ ตัวย่อ เช่น

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ลัว	ลัว	แล้ว	1/6/4
บมี	บมี	บมี	1/10/2
อัน	อัน	อันว่า	1/22/4
ไป	ไป	ไปมา	2/3/2
คือ	คือ	คือว่า	2/12/3
ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	1/11/1

รูปคำในต้นฉบับ	ถ่ายถอด	คำปัจจุบัน	ข้อมูล
ฉัว	ทุลา	ทั้งหลาย	3/9/2
ฉิ	ฉิ	แล	3/11/3
ฉุ	ทุรา	ดูรา	3/39/2
ฉัว	กุกทำ	กระทำ	4/16/4

1.6 ความแพร่หลาย

ข้อมูลต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำที่กระจายอยู่ตามวัดในอำเภอต่างๆ ในจังหวัดนครพนม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด หนองคาย อานาจเจริญ อุบลราชธานี มีทั้งที่แต่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

จังหวัดนครพนม					
ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
1.**	สร้อยสายคำ	-	-	-	วัดพันทศิรี บ.แสนพัน ต.แสนพัน อ.ธาตุพนม

จังหวัดมุกดาหาร					
ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
1.*	สร้อยสายคำ	1/34	ร้อยแก้ว	ธรรมอีสาน	วัดศรีมณี บ.หนองเม็ก ต.ป่าไร่ อ.ดอนตาล
2.**	สร้อยสายคำ	-	-	-	วัดสว่างอารมณ์ บ.หนองแขว ต.หนองแขว อ.นิคมคำสร้อย

จังหวัดมุกดาหาร					
ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำ ประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
3.*	สร้อยสายคำ	4/57	ร้อยแก้ว	ธรรมอีสาน	วัดอนงาติ บ.คำคู่ ต.บ้านแก้ง อ.ดอนตาล

จังหวัดยโสธร					
ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำ ประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
1.*	สร้อยสายคำ	4/-	ร้อยแก้ว	ธรรมอีสาน	วัดโคกกอ ต.บุงคำ อ.เลิงนกทา
2.*	สร้อยสายคำ	5/-	ร้อยแก้ว	"	วัดโคกเจริญ บ.โคกเจริญ ต.บุงคำ อ.เลิงนกทา
3.*	สร้อยสายคำ	4/-	ร้อยแก้ว	"	วัดพิทักษ์วนาราม บ.สามแยก ต.สามแยก อ.เลิงนกทา

จังหวัดร้อยเอ็ด					
ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำ ประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
1.**	สร้อยสายคำ	1/39	ร้อยแก้ว	ธรรมอีสาน	วัดท่าม่วง บ.ท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ

จังหวัดอำนาจเจริญ					
ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำ ประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
1.***	สร้อยสายคำ	1/-	ร้อยแก้ว	ธรรมอีสาน	วัดศรีบุญเรือง บ.หนองบัว ต.เหล่าพรวน อ.เมือง
2.****	สร้อยสายคำ	-	-	-	วัดชัยมงคลตูโน บ.ตูโน ต.จิกตู อ.หัวตะพาน

จังหวัดอำนาจเจริญ

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำ ประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
3.****	สร้อยสายคำ	-	-	-	วัดหนองยอ บ.หนองยอ ต.จิกดู่ อ.ห้วยตะพาน
4.****	สร้อยสายคำ	-	-	-	วัดเนกขัมมาราม บ.หนองข่า หมู่ 4 ต.พนา อ.พนา
5.***	สร้อยสายคำ	4/-	ร้อยกรอง	"	วัดสว่าง บ.อุ่มยาง ต.จานลาน อ.พนา
6.***	สร้อยสายคำ	3/64	ร้อยกรอง	"	วัดสว่างใต้ บ.สว่างใต้ ต.ห้วย อ.ปทุมราชวงศา
7.****	สร้อยสายคำ	-	-	-	วัดสุทราวาส บ.โสกใหญ่ ต.ลือ อ.ปทุมราชวงศา

จังหวัดหนองคาย

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำ ประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
1.**	สร้อยสายคำ	-	-	-	วัดศรีสุมงคลาราม บ.หนองดิงคา ต.หนองเซิง อ.บึงกาฬ

จังหวัดอุบลราชธานี

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำ ประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
1.*	สร้อยสายคำ	4/85	ร้อยกรอง	ธรรมอีสาน	วัดบุญขาราม บ.ดอนทับช้าง ต.ขุณห อ.ตระการพืชผล
2.*	สร้อยสายคำ	3/60	ร้อยกรอง	ธรรมอีสาน	วัดไชยมงคล บ.แก้งกอก ต.แก้ง กอก อ.ศรีเมืองใหม่
3.*	สร้อยสายคำ	4/-	ร้อยแก้ว	"	วัดธัมปติฐธาราม บ.หนองเต่า ต.หนองเม่า อ.ตระการพืชผล

จังหวัดอุบลราชธานี					
ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	จำนวน (ผูก/ลาน)	คำ ประพันธ์	ตัวอักษร	สถานที่พบ
4.*	สร้อยสายคำ	4/83	ร้อยแก้ว	"	วัดนาหนองทุ่ง บ.นาหนองทุ่ง ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ
5.*	สร้อยสายคำ	4/-	ร้อยแก้ว	"	วัดนราภุมภากาวาส บ.เสาธงใหญ่ ต.เซเป็ด อ.ตระการพืชผล
6.*	สร้อยสายคำ	3/109	ร้อยแก้ว	"	วัดโนนรังน้อย บ.โนนรังน้อย ต.ยางโยภาพ อ.ม่วงสามสิบ
7.*	สร้อยสายคำ	2/47	ร้อยแก้ว	ธรรมอีสาน	วัดบุรพา บ.ขามป้อม ต.ขามป้อม อ.เขมราฐ
8.*	สร้อยสายคำ	4/69	ร้อยกรอง	"	วัดศรีบุญเรือง บ.นาเอือด ต.นาคำ อ.ศรีเมืองใหม่
9.**	สร้อยสายคำ	-	-	-	วัดสิงห์ทองสุภารัตน์ บ.พังเคน ต.พังเคน กิ่งอำเภอนาตาล
10.*	สร้อยสายคำ	1/18	ร้อยกรอง	ธรรมอีสาน	วัดสำราญ บ.จานเขื่อง ต.เขื่องใน อ.เขื่องใน
11.*	ลำสร้อยสาย- คำ	4/-	ร้อยแก้ว	"	วัดสระบัว บ.หนองผือ ต.หนองผือ อ.เขมราฐ

* ข้อมูลจากบัญชีสำรวจเอกสารโบราณ เล่มที่ 1-14 โดยกลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2528-2532¹¹

** ข้อมูลจาก การสำรวจโบราณวัตถุในเขตจังหวัดภาคอีสาน (นครพนม, มุกดาหาร, ร้อยเอ็ด, หนองคาย, อุบลราชธานี) โดย ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ¹²

¹¹"บัญชีสำรวจเอกสารโบราณ เล่มที่ 1-14 โดยกลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2528-2532," (ม.ป.ท., ม.ป.ป.). (จัดสำเนา)

¹²ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ, การสำรวจโบราณวัตถุในเขตจังหวัดภาคอีสาน(นครพนม, มุกดาหาร, ร้อยเอ็ด, หนองคาย, อุบลราชธานี) (อุบลราชธานี : ภาควิชาประวัติศาสตร์, ม.ป.ป.).

***ในข้อมูลจากบัญชีสำรวจเอกสารโบราณ โดยกลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่าง พ.ศ. 2528-2532 ให้อำเภอมอแกนจเรญ จังหวัดอุบลราชธานี แต่ปัจจุบัน อำเภอมอแกนจเรญ เปลี่ยนเป็น จังหวัดมอแกนจเรญ ผู้วิจัยจึงใช้เป็น จังหวัดมอแกนจเรญ¹³

**** ในข้อมูลจากการสำรวจใบลานวัดในเขตจังหวัดภาคอีสาน (นครพนม, มุกดาหาร, ร้อยเอ็ด, หนองคาย, อุบลราชธานี โดย ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ ให้อำเภอพนม อำเภอปทุมราชวงศา อำเภอหัวตะพาน อยู่ใน จังหวัดอุบลราชธานี แต่ปัจจุบัน อำเภอพนม อำเภอปทุมราชวงศา อำเภอหัวตะพาน อยู่ใน จังหวัดมอแกนจเรญ ผู้วิจัยจึงใช้เป็น จังหวัดมอแกนจเรญ

2. เนื้อเรื่องย่อ

เมืองอิทธิโกพักการ มีพระราชาทรงพระนามว่าพระยาพรหมวงรัตนราชา พระมเหสีพระนามว่า นางสุวรรณสารี ทรงมีพระราชโอรสหนึ่งพระองค์พระนามว่าศิรินันทา เมื่อพระโอรสมีอายุได้ 16 ปี จึงขึ้นครองราชย์แทนพระยาพรหมวงรัตนราชา และมีมเหสีชื่อนางสร้อยคำปาง ทั้งสองปรารถนาอยากมีบุตร จึงไหว้วอนขอพระอินทร์ พระอินทร์เล็งเห็นจึงให้พระอินทจักรกุมารธิดาน้องพระองค์ลงมาจุติยังโลกมนุษย์ พระอินทจักรกุมารจึงปฏิสนธิเข้าในอุทรของนางสร้อยคำปาง คือนั้นนางสร้อยคำปางนอนอยู่ ณ ห้องปราสาท นางนิมิตฝันว่าพระจันทร์ตกลงมายังห้องปราสาท มีแสงเรืองรองส่องไสเหลือมแดงเข้มลอยเข้าปากนาง เมื่อเจ้าราชครูทราบเรื่องดังกล่าว จึงทำนายความฝันว่ามเหสีจะได้ลูกน้อย มีบุญญาธิการมาก แต่ไม่ได้ขึ้นเสวยราชย์ แต่เมื่อแก่ชราจะได้เป็นครูนักปราชญ์สั่งสอนประชาชน

ต่อมานางสร้อยคำปางประสูติกุมารน้อยเป็นพระโอรสพระนามว่า พระอินทมุขี เมื่อพระอินทมุขีอายุได้ 10 ขวบ ทรงออกบวชเพื่อต้องการศึกษาเรื่องฮิตคดลอง จากนั้นจึงได้ลาสิกขาบทเมื่ออายุได้ 16 ปี เพื่อมาอภิเษกกับลูกสาวเศรษฐีชื่อนางเอกมัลลยวรรณ พระอินทมุขีกับนางเอกมัลลยวรรณใช้ชีวิตอย่างสมถะ และไม่คิดที่จะขึ้นครองราชย์แทนพระศิรินันทาผู้เป็นบิดา

ต่อมาพระยาศิรินันทาทรงปกครองบ้านเมืองไม่อยู่ในทศพิธราชธรรมทำให้ประชาชนเกิดความเดือดร้อน พระอินทมุขีจึงเตือนสติพระบิดาของตนให้อยู่ในกรอบของพระราชชาติดี พระศิรินันทาจึงสำนึกผิด และได้ปรึกษาว่าทำอย่างไรบ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง พระราชครูแนะนำว่าต้องทำศาลาไว้นอกเมืองเพื่อเป็นสถานที่ทำบุญบำเพ็ญทาน

¹³“ข้อมูลตำบลในจังหวัดมอแกนจเรญ” [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2551. เข้าถึงได้จาก

พระศิรินนทาทจึงให้สร้างศาลาขึ้นและได้บำเพ็ญทานรักษาศีลเรื่อยมาเป็นเวลา 8 เดือน พอถึงวันเพ็ญ 15 ค่ำ พระอินทหะมุลิจึงเตือนบอกชาวบ้านให้ตั้งจิตอธิษฐานถึงผลบุญที่ได้กระทำมา และได้ป่าวร้องบอกเทวดา อินทร์พรหม ว่าบาปอันใดขอให้หมดในชาตินี้ ชาวเมืองพากันสาธุการ ไม่นานพากันตั้งฆ้องขับลำเสียงดังจนได้ยินไปถึงยังสถานที่พักของพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้เสด็จออกจากป่าเขตวันมายังศาลา แล้วกล่าวถามว่าเกิดเหตุอันใด พระอินทหะมุลิจึงกล่าวว่า บ้านเมืองเกิด โภยภัย บ้านเมืองไม่เจริญ ขอให้พระองค์เสด็จโปรดสอนสั่งชาวเมืองด้วย เมื่อพระองค์ได้ยินดังนั้นจึง ตรัสเทศนาแสดงธรรมให้กับชาวเมืองอุทิศการฟังในเรื่องของหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง และ พระสงฆ์ที่ควรปฏิบัติ พร้อมทั้งให้ผู้คนรักษาศีล 8 หลังจากนั้นพระองค์จึงเสด็จกลับป่าเขตวัน พระอินทหะมุลิทรงมีจิตศรัทธาต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงคิดออกบวชอีกครั้ง

ต่อมาพระราชา และราชบุรุษก็ปฏิบัติรักษาศีลของพระพุทธเจ้าอยู่เนืองนิจ แต่บ้าน เมืองก็ไม่เจริญขึ้น เนื่องจากเสนาบดีและราชบุรุษถือศีลบ้างไม่ถือศีลบ้าง จึงปรึกษากันว่าทำอย่างไร เพราะการปฏิบัติศีลตามที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนนั้นทำได้ไม่ครบ จึงลงความเห็นว่าจะไปขอ อนุญาตพระพุทธเจ้าปลงลดศีล

ดังนั้นพระอินทหะมุลิจึงออกเดินทางเพื่อมาพบพระพุทธเจ้า เพื่อขออนุญาตปลงลดการ ถือศีล เมื่อมาถึงป่าเขตวันที่พักของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเห็นดังนั้นแล้ว จึงยอมให้ลดการ ถือศีลให้ถือเพียงศีล 5 ข้อ และได้สั่งสอนหลักธรรมจารีตที่บุคคลในสถานะต่าง ๆ ต้องละเว้นให้กับ พระอินทหะมุลิฟัง พระอินทหะมุลิจึงได้จดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าใส่ในใบลานคำ และมีความ ต้องการที่จะออกเดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ผู้คนได้รู้จัก ฮีตคฺคฺลองและข้อห้ามที่ควรประพฤติปฏิบัติ พระอินทหะมุลิจึงออกเดินทางมายังเมืองจันทคามมี กษัตริย์ครองเมืองพระนามว่า พระยาสุรินทจักร พระองค์ปกครองเมืองไม่อยู่หลักธรรมที่ถูกต้อง และทำพิธีปลงศพไม่ถูกหลักตามฮีตคฺคฺลอง จึงทำให้บ้านเมืองหม่นหมองเกิดทุกข์เข็ญ พระอินทหะมุลิ จึงสั่งสอนถึงข้อห้ามที่เกี่ยวกับพิธีปลงศพ ให้กับกษัตริย์และชาวเมืองฟัง เพื่อแนะแนวทางในการ ปฏิบัติให้ถูกต้องตามครรลอง

หลังจากนั้นพระองค์ได้ออกเดินทางต่อ มายังหัวเมืองพุทธคาม มีกษัตริย์พระนามว่า พระยาภูมิทรราชเจ้า ในหัวเมืองพุทธคามมีแผนก่วนบ้านกระทำผิดฮีตคฺคฺลองเกี่ยวกับการปลุกเรื้อน การนำไม้มาสร้างเรือนที่ไม่ถูกต้องตามฮีตคฺคฺลอง ทำให้บ้านเรือนเกิดทุกข์เข็ญ พราหมณ์อินทหะมุลิเห็น ดังนั้นจึงสั่งสอนเรื่องข้อห้ามและข้อปฏิบัติการปลุกสร้างเรือน รวมถึงอุบายต่าง ๆ ให้กับชาวเมือง พุทธคามฟัง

ต่อมาพระองค์เดินทางมายังเมืองกัตตกสิน มีกษัตริย์พระนามว่า พระยาพุทธสิน พราหมณ์อินทะมุลีพบว่าเศรษฐีในเมืองนี้ทำผิดศีลธรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน ทำให้บ้านเมืองเกิด อุบาทว์มีเรื่องเดือดร้อน พระองค์จึงเทศนาถึงข้อห้ามในประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงานเพื่อไม่ให้ บ้านเมืองเกิดความวิบัติ

นับตั้งแต่พระอินทะมุลีเสด็จออกจากบ้านเมืองของตนมา เวลามาผ่านพ้นไป 3 ปี พระอิน- ทะมุลีจึงเสด็จกลับสู่บ้านเมือง เมื่อมาถึงพระอินทะมุลีได้กล่าวแสดงธรรมในเรื่องของข้อห้ามต่าง ๆ ให้กับพระศิรินันทาผู้เป็นบิดาและประชาชนชาวเมืองของตนฟังเพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนิน ชีวิตที่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม

3. องค์ประกอบของเรื่อง

3.1 โครงเรื่อง (Plot)

โครงเรื่อง (Plot) คือ การลำดับเรื่องของเหตุการณ์ที่ผู้แต่งผูกขึ้นมา แต่ละเหตุการณ์ จะต้องมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล นั่นคือเหตุการณ์หนึ่งจะต้องส่งผล กระทบให้เกิดอีกเหตุการณ์หนึ่งตามมาและต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่จนกว่าเรื่องนั้นจะจบลง¹⁴

โครงเรื่องของวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำคือ บ้านเมืองของพระอินทะมุลีหรือ ตัวละครเอก ประสบปัญหาบ้านเมืองไม่เจริญรุ่งเรืองเพราะพระศิรินันทาผู้เป็นกษัตริย์ไม่อยู่ในทศ- พิตราชธรรม ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดแสดงธรรมให้ชาวเมืองและกษัตริย์ฟัง ให้ทุกคนรักษาศีล 8 แต่ชาวเมืองและกษัตริย์ปฏิบัติไม่ได้จึงคิดที่จะขออนุญาตพระพุทธเจ้าปลงลด ศีล ดังนั้นพระอินทะมุลีจึงออกเดินทางไปยังป่าเขตวันเพื่อขอปลงลดศีล พระพุทธเจ้าจึงอนุญาตให้ ปลงลดศีลเหลือเพียงการรักษา 5 ข้อ และพระพุทธเจ้ายังได้สั่งสอนข้อห้ามที่ไม่ควรประพฤติให้ พระอินทะมุลีฟัง พระอินทะมุลีจึงจดคำสั่งสอนนั้นใส่ในใบลาน เพื่อที่จะนำมาสั่งสอนคนให้รู้จักฮึด คลอง ต่อมาพระอินทะมุลีจึงออกเดินทางไปยังเมืองต่างๆ ได้แก่ เมืองจันทคาม หัวเมืองพุทธคาม และเมืองกัตตกสิน ซึ่งพบว่าในแต่ละเมืองนั้นไม่รู้ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องตามฮึดคลอง กระทำผิดทั้งใน เรื่องการแต่งงาน การปลงศพ การปลุกเรือน พระอินทะมุลีจึงนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามา แสดงเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตามและเพื่อให้เกิดความสวัสดิภาพแก่บ้านเมือง เมื่อพระอินทะมุลีบรรลุ วัตถุประสงค์แล้วจึงเดินทางกลับบ้านเมืองของตน

¹⁴ยวพาส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), 111.

ผู้แต่งผูกเรื่องโดยการใช้คำสอนข้อห้ามชะล่าชีวิตของที่เกิดจากแนวคิดทางศาสนา การปกครองและวิถีปฏิบัติของชาวบ้านในสังคมอีสาน โดยมีตัวละครเอกเป็นตัวสื่อคำสอนข้อห้าม โดยมีเหตุการณ์เกิดขึ้นในเมืองแต่ละเมืองที่ไม่เหมือนกัน เพื่อความหลากหลายในการที่จะยกคำสอนข้อห้ามที่เกี่ยวกับชะล่า ชีวิตของขึ้นมา

องค์ประกอบของโครงเรื่อง มี 5 ขั้นตอน¹⁵

1. บทเปิดเรื่อง คือบทนำเรื่องที่ผู้แต่งจะปูพื้นฐานให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวละคร เหตุการณ์ เวลา และสถานที่ จึงเป็นช่วงแนะนำตัวละครในเรื่อง รวมถึงอธิบายสถานการณ์ในตอนเปิดเรื่อง

2. จุดที่เกิดปัญหา หรือ การขมวดปม คือจุดที่เกิดปัญหา หรือ การขมวดปม คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นหลังบทเปิดเรื่องเป็นช่วงความยุ่งยากที่ทำให้เรื่องพัฒนาและดำเนินต่อไปได้ ปัญหาและความขัดแย้งของโครงเรื่องจะค่อย ๆ ปรากฏออกมาให้เห็นเด่นชัดขึ้น

3. จุดวิกฤตหรือจุดหักเหของเรื่องคือ จุดวิกฤตินี้เป็นส่วนหนึ่งของการขมวดปม ความตึงเครียดของเรื่องสามารถเกิดขึ้นได้หลายครั้ง หรือ จุดวิกฤตของเรื่องสามารถเกิดขึ้นได้มากกว่าหนึ่งครั้ง เมื่อเรื่องดำเนินมาถึงความตึงเครียดที่สุดของเรื่องจนทำให้เรื่องนั้นเกิดการหักเหเป็นครั้งสุดท้ายก่อนเรื่องจะคลี่คลายความยุ่งยากและจบลง

4. การคลี่คลายปัญหาเข้าจุดจบของเรื่อง หรือการแก้ปม คือตอนที่เรื่องค่อย ๆ ลดความตึงเครียดลงซึ่งจะนำไปสู่การคลี่คลายของปมปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ

5. จุดจบปัญหา หรือการคลี่คลายเรื่อง คือ การคลี่คลายปัญหาและความขัดแย้งเป็นตอนจบหรือตอนสุดท้ายของเรื่อง

การดำเนินเรื่องของวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ คือ เริ่มต้นเรื่องด้วยบทเปิดเรื่องเพื่อปูพื้นฐานเกี่ยวกับตัวละคร และสถานที่ โดยกล่าวถึง พระยาพรหมวงรัตนราชาปกครองเมืองอาทิตยประเทศ มีมเหสีชื่อว่าสุวรรณสารีน้อย มีพระโอรสชื่อว่าศิรินนท มีพระมเหสีชื่อว่านางสร้อยคำปาง ต่อมานางก็ประสูติมีพระโอรสชื่อว่าพระอินทมะลู

ต่อมาผู้แต่งได้ผูกปมปัญหาขึ้นมาคือ บ้านเมืองอาทิตยประเทศเกิดความเดือดร้อน เพราะกษัตริย์ ไม่อยู่ในทศพิธราชธรรม อันเป็นเหตุให้พระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาแสดงธรรมให้ทุกคนรักษาศีล 8 ผู้แต่งได้สร้างปมปัญหาขึ้นมาอีกคือ กษัตริย์และชาวเมืองปฏิบัติธรรมศีล 8 ได้ไม่ครบ จึงต้องการไปขออนุญาตพระพุทธรูปเจ้าเพื่อขอปลงลดศีล เหตุนี้เองจึงเป็นจุดหักเหที่ทำให้พระอินทมะลู

¹⁵เรื่องเดียวกัน, 113-114.

ต้องออกเดินทางเพื่อไปขอลงลตศีล ต่อมาผู้แต่งได้แก้ปมปัญหานี้คือ พระพุทธเจ้าอนุญาตให้ปลงลตศีลได้ให้รักษาเพียงศีล 5 ข้อ และได้อบรมสั่งสอนเรื่องฮิตคลองข้อห้ามชะล่า เชิดขวางให้กับพระอินทมะลู เหตุนี้เองจึงทำให้พระอินทมะลูยังไม่กลับสู่บ้านเมืองตน เพราะมีความต้องการที่จะออกเดินทางเพื่อไปสั่งสอนคนให้รู้จักฮิตคลองข้อห้าม “ชะล่า เชิดขวาง” ต่อมาผู้แต่งได้สร้างจุดวิกฤตของเรื่อง ได้แก่

- 1) เมืองจันทคามมีกษัตริย์ปกครองเมืองพระนามว่าพระยาสุรินทจักรปกครองบ้านเมืองไม่ถูกตามฮิตคลองข้อห้ามที่เกี่ยวกับการปลงศพ จึงทำให้บ้านเมืองไม่เจริญรุ่งเรือง
- 2) หัวเมืองพุทธคามมีแสนกว่าบ้าน(ผู้ใหญ่บ้าน)กระทำความผิดฮิตคลองเกี่ยวกับข้อห้ามเกี่ยวกับการปลุกเรื้อน จึงทำให้บ้านเมืองเดือดร้อน
- 3) เมืองกัตตกสิน มีกษัตริย์พระนามว่าพระยาพุทธสินทำความผิดศีลธรรมในเรื่องข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงาน จึงทำให้บ้านเมืองเดือดร้อน

จากจุดวิกฤตที่เกิดขึ้นนั้น เรื่องจึงดำเนินมาถึงการแก้ปมปัญหาซึ่งเป็นช่วงที่เรื่องกำลังลดความตึงเครียดลง คือ พระอินทมะลูได้กล่าวสั่งสอนชี้ทางที่ถูกต้องให้กับเมืองต่างๆ ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามฮิตคลอง ข้อห้าม “ชะล่า เชิดขวาง”

จากเหตุการณ์ข้างต้น ทำให้เรื่องได้ดำเนินมาถึงการคลี่คลายของเรื่อง ซึ่งถือว่าเป็นตอนจบของเรื่องคือเมื่อพระอินทมะลูได้บรรลุความต้องการที่จะสอนคนให้รู้จักฮิตคลองแล้ว ดังนั้นจึงเดินทางกลับบ้านเมืองของตน และได้สั่งสอนชาวเมืองให้ประพฤติดนให้ถูกต้องตามฮิตคลอง ข้อห้าม “ชะล่า เชิดขวาง”

3.2 แก่นเรื่อง (Theme)

แก่นเรื่อง(Theme) คือสิ่งที่ผู้แต่งต้องการเสนอเป็นความหมายรวมของเรื่องทั้งเรื่อง ดังนั้นแก่นเรื่องจึงเป็นตัวคุมองค์ประกอบทุกๆ ส่วนในเรื่องไม่ว่าจะเป็นโครงเรื่อง ตัวละคร ผู้เล่าเรื่อง เหตุการณ์ สถานที่ ตลอดจนแนวและลีลาการเขียน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์หลักที่ผู้แต่งต้องการสื่อ¹⁶

แก่นเรื่องของวรรณกรรมเรื่องนี้ คือคำสอนที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า ฮิตคลอง และข้อห้ามโบราณที่เรียกว่า ชะล่า เชิดขวาง ที่สอดคล้องกับ “คลอง” ของสังคม ซึ่งใช้สั่งสอนทุกคนขึ้นในสังคม ตั้งแต่ชนชั้นผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไปชายหญิง และพระสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากที่พระอินทมะลูหรือตัวเอกของเรื่องได้ฟังเทศนา

¹⁶เรื่องเดียวกัน, 153.

เรื่องฮิตคลอง ขะลำต่างๆ จากพระพุทธเจ้าแล้ว จึงเดินทางไปยังเมืองต่างๆ แล้วได้สั่งสอนข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติในประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณี การแต่งงาน การปลูกเรือน การครองเรือน และการเผาศพ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนทุกชนชั้นในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติตาม ครรลองที่ถูกต้อง

3.3 ตัวละคร (character)

องค์ประกอบส่วนนี้คือส่วนที่มีบทบาททำให้เรื่องดำเนินไป ตัวละครในวรรณคดีมีความสำคัญแตกต่างกัน บางตัวมีความสำคัญเป็นเอก เรียกว่า ตัวละครเอก หรือตัวละครสำคัญ บางตัวมีความสำคัญน้อยกว่า ลดหลั่นลงไปเราเรียกว่า ตัวประกอบ ตัวละครสำคัญอาจมีมากกว่าหนึ่งได้¹⁷ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตัวละครในเรื่องดังนี้

3.3.1 ตัวละครเอกหรือตัวละครสำคัญ

3.3.1.1 พระอินทมะลู

พระอินทมะลูเป็นพระโอรสของพระยาศิรินนทากษัตริย์แห่งเมือง อาทิพระภัตนคร และมีพระมเหสีชื่อเอกมาลัย ผู้แต่งบอกลักษณะรูปลักษณ์ของพระองค์ว่า รูปร่างเหมือนทอง ดังกล่าวในเรื่อง

อันว่าโฉมรูปเจ้างามเก้งเสมอคำ (1/9/1)

ส่วนลักษณะนิสัยของพระอินทมะลู ผู้แต่งได้บอกอุปนิสัยของตัวละครผ่านพฤติกรรม คำพูด และความรู้สึกนึกคิดของตัวละครเอง ดังนี้

1) เป็นผู้มีจิตใจใฝ่ธรรมะ

พระอินทมะลูทรงอยากบวชเรียนตั้งแต่ 10 ขวบ มีจิตใจใฝ่ธรรมะ รักาศีลธรรมและรู้จักใฝ่หาความรู้ให้กับตนเองในเรื่องฮิตคลอง ดังกล่าวในเรื่อง

บาคราญสอนขึ้นใหญ่มาแล้วได้ 10 ขวบเข้า บาท้าวใหญ่มา ท้าวก็นาศิลสร้างทรง ฮิตคลองธรรม คือดอยาทรงคุมเหลืองบวชทรงศีลแก้ว ท้าวก็นำคำด้านบิดาตนพ่อ กับทั้งพระ แม่เจ้าผายผิยงผู้คน ซ่อยก็คุดอยาทรงสร้างเรียนฮิตคลองธรรมพ่อเฮย

(1/9/2-3)

¹⁷วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533), 66-67.

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จแสดงธรรม พระอินทมะลูก็มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุสั่งสอนประชาชน ดังกล่าวในเรื่อง

แต่นั้นอินทมะลูเจ้าผู้ทรงธรรมเป็นนักปราชญ์ มีใจผายแผ่กว้างคะนิงผู้ต่อศีล เจ้าก็คิดใคร่ห้ามสงสารครองโลก ก็จึงละเฝ้าผู้เมียแก้วแห่งตน ไปทรงสร้างทางศาสนารธรรมทรงคุมเหลือบวชเป็นเถรเฒ่า

(1/24/1)

2) เป็นผู้มีความสมถะ

พระอินทมะลูใช้ชีวิตแบบสามัญชนทั่วไป ทั้งที่พระองค์มีสถานภาพเป็นโอรสของกษัตริย์ ที่จะต้องขึ้นครองราชย์แทนพระบิดาต่อไป จะเห็นได้จากในเรื่องคือ เมื่อพระอินทมะลูทรงลาสิกขาบทแล้วพระองค์ได้แต่งงานกับลูกเศรษฐีคือ นางเอกมัลลยวรรณ ทั้งสองใช้ชีวิตโดยการประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าทำนาไร่ และไม่มี ความอยากได้ในราชทรัพย์สมบัติของพระบิดา ดังกล่าวในเรื่อง

ท้าวบ่าวจารย์ผู้แม่เจ้าปูนปลุกตามคอง ให้ทั้งสองผู้เมียร่วมเรียงหมอน ท้าวก็เอาเมียซ้อนหมสองนานยัง ก็จึงได้ลูกน้อยแทนเชื้อสืบแนว ท่อว่าบได้เป็นพระยาสร้างเสวยเมืองดุ่มไพร มีทอเป็นพ่อค้ากระทำสร้างไ้เนาเจ้าเฮย กับทั้งเป็นคนใช้ชาวเมืองตกแต่ง พอแต่เป็นนักปราชญ์สอนสั่งเชื้อพาดั้งแด่บุญ แท้แล้ว

(1/11/1-3)

3) เป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตาและเสียสละ

พระอินทมะลูมีจิตใจที่ดียิ่งก็คืออยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ จะเห็นได้จากการที่พระองค์เสด็จไปยังเมืองต่าง ๆ และพบว่าบ้านเมืองนั้นๆมีความเดือดร้อน พระอินทมะลูจึงตรัสสั่งสอนให้ผู้คนกระทำให้ถูกต้องตามฮีตคอง เพื่อความสุขของบ้านเมือง ดังตัวอย่าง เมื่อพระอินทมะลูลาพระพุทธเจ้าและได้เสด็จมายังเมืองจันทคาม และได้พบกับพระยาสุรินทจักรกษัตริย์ปกครองเมือง ดังกล่าวในเรื่อง

กันเตข้าไหว้เจ้าผู้ผ่านครองธรรม ทรงคุมเหลือองโผดเมตตาคณไ้ เจ้าก็เดินจรฝ่ายตง
 ดอนดันต่วนมาปານนี้ ก็จึงมาโผดให้คนไ้ชมอดพลอย แต่นั้นเถรตอบถ้อยรับพากย์ชาว
 เมือง เขาก็เดินไ้พรมมาแต่องค์พุทโธเจ้า เหา็นแนวนามเขียนครศรียศใหญ่ เพื่อว่าเป็นเหตุ
 ย้ายเมืองบ้านเกิดไ้โยย เหาจึงเดินประเทศด้าวถึงเจ้าหน่อพุทโธ เขาก็เลยวันทาเล่าเขียนคำ
 ถู เจ้าก็เล่าเลยทูลไ้หว่นาพระองค์ทุกสิ่ง พอไ้ผู้เียงข้อคำย้ายบาปบุญเจ้าเฮย ครันว่าผู้
 เียงข้อคองฮิตประเวณี ก็จึงเดินหาสอนสังคตชาวบ้าน นำเอาคนแลสัตว์ข้ามสงสารไ้พัน
 โศก ไ้หายเวรบาปย้ายกายหน้าอยู่เกษม แท้แล้ว

(1/48/2-1/49/1)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า พระอินทะมุสลิมมีความเมตตาและเสียสละ
 คือ เมื่อพระองค์ได้เรียนรู้ข้อผิดพลาดต่าง ๆ จากพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์มีความตั้งใจที่จะนำคำ
 สอนเหล่านั้นมาสั่งสอนประชาชนให้พ้นทุกข์ ให้รู้จักบาปบุญ เพื่อความสุขในภายภาคหน้า

4) เป็นผู้มีความกตัญญู

พระอินทะมุสลิมมีความกตัญญูต่อบิดาคือเดือนสติบิดาไม่ไห้กระทำ
 ผิดศีล เพราะไม่ยอมไห้เป็นกรรมกายหน้า ดังกล่าวในเรื่อง

อันว่าบุตรตาเจ้าผู้ทรงธรรมตรัสสอง มาห้ามพระพ่อเจ้าบ่มีเอื้ออ่าวฟังไ้แล้ว อันว่า
 บุตรตาเจ้าผู้ทรงธรรมเป็นนักปราชญ์ สั่งสอนพระพ่อไห้ทางสู้บาปหนากบ่มีฟังถ้อยคำ บุตรตา
 สอนสั่งยังเล่าดลต่วนคือ กระทำสร้างบ่แม่นคอง

(1/13/1-2)

3.3.2 ตัวละครประกอบ คือ ตัวละครที่มีบทบาทในฐานะประกอบเรื่องเท่านั้น แต่
 ต้องมีการกระทำต่อเรื่องที่เกี่ยวพันกับตัวละครเอกไห้เรื่องดำเนินไปสู่เป้าหมายโดยอาจเป็น
 การกระทำที่สนับสนุนหรือขัดแย้งกับตัวละครเอกไ้ได้¹⁸ ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมิตัวละคร
 ประกอบ ดังนี้

¹⁸ สุจิตรา จรจิตร, มนุษย์กับวรรณกรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2547), 98.

3.3.2.1 พระยาศิรินนทเจ้า

พระยาศิรินนทเจ้าเป็นตัวละครที่มีบทบาทรองจากตัวละครเอก ผู้แต่งได้บอกนิสัยใจคอของตัวละครผ่านพฤติกรรม คำพูด และทัศนคติของตัวละครเอง พระยาศิรินนทเจ้าเป็นพระบิดาของพระอินทมะลู เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองอาทิจระภาคครมิมหะสีคือ นางสร้อยคำปาง เมื่อพระองค์เสวยราชย์มาได้ 12 ปี พระยาศิรินนทเจ้าเป็นกษัตริย์ที่ไม่ปฏิบัติในหลักทศพิธราชธรรม¹⁹ ไม่อยู่ในศีลธรรมตามฮีตคลองบ้านเมือง คือ ช่มเหงประชาชน ตัดความไม่ซื่อตรงเห็นแก่สินบน เอาช้อย(ข้า, ทาส, บ่าว)เป็นเมีย เป็นต้น จนทำให้บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน ศรีเมืองหม่นหมอง ประชาชนทุกข์ยาก แต่เมื่อพระโอรสคือพระอินทมะลูเตือนสติก็คิดได้จึงกลับตัวแล้วรักษาศีลธรรม

3.3.2.2 พระอินทร์

พระอินทร์เป็นตัวละครที่มีบทบาท ซึ่งปรากฏในวรรณคดีหลายเรื่อง ลักษณะที่สำคัญของพระอินทร์ในพุทธศาสนา คือ²⁰ เป็นผู้มีเมตตาและตั้งอยู่ในธรรมะ และมีหน้าที่คอยดูแลทุกข์สุขให้กับผู้ประพฤติดีและให้ความช่วยเหลือเมื่อผู้นั้นเดือดร้อน ซึ่งพระอินทร์จะรู้ได้เมื่อที่ประทับพระแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ จะแจ้งกระดังหรือร้อน ส่วนในเรื่องนี้คือ พระอินทร์มีบทบาทช่วยเหลือนางสร้อยคำปาง นางได้ให้วอนขอลูกจากพระอินทร์ ดังนั้นพระอินทร์จึงได้ส่งพระธิดาน้องของพระองค์ชื่อว่า พระอินทจักษุมาร ลงมาปฏิสนธิในครรภ์นางสร้อยคำปาง ดังกล่าวในเรื่อง

สองก็ปรารภนาให้วอนถึงเทวราช ขอลูกน้อยในท้องเกิดคอมทุกคำเข้า นางแตง
นุชนางก็ว่าจาขอซึ่งพระอินทร์กายฟ้า ขอให้แนวนามข้าบุตรตาผู้ประเสริฐ ขอให้เกิดร่วม
ท้องตัวข้าดังคะนิงแต่ท่อน แต่นั้นนินศิลบาทให้ อินทาสวรรคโลกเลยเดือดร้อนคำกระดัง

¹⁹เรื่องทศพิธราชธรรม กล่าวใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 28 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 20 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 ใน อสสันนิบาตชาดก เรื่องมหาหงสชาดกที่ 2 หน้า 77 หนังสือสมุหะ ไม่ละทิ้งพระยาหงส์ผู้ติดบ่วง “ดูกรพระยาหงส์ เราพิจารณาเห็นชีวิตซึ่งอายุอันเป็นอนาคตยังยืนยาวอยู่เราตั้งอยู่แล้วในธรรม 10 ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก เราเห็นกุศลธรรมที่ดำรงอยู่ในตนเหล่านี้ คือ ทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน และความไม่พิโรธ”

²⁰นัยนา ไปร่งรุระ, บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสาคร (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2544. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสาว นัยนา ไปร่งรุระ (ท.ม.) ณ เมรุวัดศรีทศเทพวรวิหาร 9 ธันวาคม 2544), 57 – 86.

แก่นแข็ง เมื่อนั้นอินทรีก็หลิงเยี่ยมที่ปทุมชาวมุขย์ ก็จึงเห็นนางขอลูกพระอินทร์กายฟ้า อินทรีก็เห็นนางหลัดนชื่ออินทจักกุมาร ก็หากเป็นธิดาน้องคิงพระองค์เจ้า มีอายุต่ำคล้าย สุดเขตในสวรรค์ ให้ลงมาเอาปฏิสนธิเกิดน่านางแก้ว ขอให้เจ้าลงไปทอนสายสมรน้องพิณ เหยย ให้ลงไปเกิดก้าดอมเชื่อมุขย์คน พันทอญ แต่นั้นอินทกุมารเจ้า ก็เสด็จลงโดยด่วน เถิงแห่งห้องเมืองกว้างมุขย์คน พระก็เอาปฏิสนธิเข้าอุทรนางเอก

(1/4/4-1/5/4)

3.3.2.3 พระพุทธเจ้า ผู้แต่งใช้นามของพระพุทธเจ้ามาใช้เป็นตัวละครที่มี บทบาทในเรื่อง เหตุผลที่ผู้แต่งอ้างถึงนามของพระพุทธเจ้าในการที่จะสั่งสอนเรื่องฮิตคลอง เป็น เพราะเพื่อสร้างความศรัทธาแก่ผู้ฟังและผู้อ่าน ให้เกิดความเชื่อและปฏิบัติตามข้อห้าม ผู้แต่งได้ กล่าวถึงบทบาทของพระพุทธเจ้าในเรื่องสร้อยสายคำ คือ พระองค์โปรดแสดงธรรมเทศนา และ ประทับอยู่ ณ ป่า เขตวัน ดังกล่าวในเรื่อง

แต่นั้นองค์พุทธโรเจ้าเทศนาสอนโลก เสียงม่วนแม้งได้ยินแจ้งใสหู ตูราเจ้าราชาพระ ยานใหญ่ ฝูงไพร่ฟ้าก็พร้อมพร้อมชูคน บัดนี้เฮาจักสอนชาวเชื้อทั้งหลาย ให้จำจื่อเอาเทอญ เฮาสีแปลบป็นให้ไซแก่เทศนาพระพุทธเจ้าไซยอดดงธรรม เามาสอนสืบไปภายหน้า พระก็ จาในห้องชอยชาติธรรมดงยอดเอาออก

(1/22/1-2)

แต่นั้นองค์พุทธโรเจ้าสามัคคีพร้อมพว้า ผายโศคนให้พันเวรฮ้ายจ้องเถิง พระก็จำ เขาให้จำศีลทุกหนู เขาก็อามะแล้วชานพร้อมชูคน มาเป็นที่อ้างคำเว้าสั่งสอน พระพุทธ เจ้าก็หลิงโลกโลกก็ย

(1/24/2-3)

ผู้แต่งได้บรรยายรูปลักษณะของพระพุทธเจ้า ดังนี้

แต่นั้นองค์พุทธโรเจ้าเสด็จลงมาลุ่ม เถิงที่พลพวกเชื้อฮิตดยังอยู่กลาง มีทั้งรัคมิไธ เหลือมโงวมเอียงสูง มุกขังแดงดั่งย้อมคำเข้มผ่องผิว บาทาเท่ามณีนิลคำมุย ข้อมแขนกลม ก้องส้วยงามแท้ดั่งเหลา คนก็หลิงเบ็งรูปเจ้าบุญเก็งมหาพรหม โนมเสलगามรูปพระองค์ ปานแก้ว

(1/21/2-4)

ต่อมาเมื่อพระอินทรมุณีเดินทางไปยังเมืองต่างๆ ก็จะพบกับตัวละครประกอบ ดังนี้

3.3.2.4 พระยาสุรินทจักร พระองค์ไม่กระทำตามฮึดคลองในพิธีเรื่องการปลงศพที่ไม่ถูกต้องตามครรลอง ทำให้บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน เกิดเคราะห์ใหญ่ ต่อมาพระอินทรมุณีหรือตัวละครเอกได้เสด็จมายังเมืองนี้และได้สั่งสอนการปลงศพที่ถูกต้องตามฮึดคลอง

3.3.2.5 พระภูมินทรราชเจ้า เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองดาวดึงส์ มีใจศรัทธาและเชื่อมั่นในพระสงฆ์ เมื่อพระภูมินทรราชทราบข่าวว่ามีพระเดินทางมายังเมืองดาวดึงส์ พระภูมินทรราช จึงรีบเสด็จเฝ้าพระอินทรมุณีทันที พระอินทรมุณีจึงแสดงเทศนาธรรมเกี่ยวกับการปลงศพและพิธีในงานศพ ให้ถูกต้องตามฮึดคลอง

3.3.2.6 แสนกวนบ้าน²¹ เมืองพุทศคามซึ่งเป็นหัวเมืองนอกของเมืองดาวดึงส์ จากบริบทของเนื้อเรื่องทำให้เห็นว่าแสนกวนบ้านนั้นทำผิดฮึดในเรื่องของการสร้างปลุกเรื่อนและสิ่งก่อสร้างศาสนสถาน ต่อมาพระอินทรมุณีหรือตัวละครเอกได้เสด็จมายังเมืองนี้และจึงได้สั่งสอนการปลุกเรื่อน และการเลือกไม้ที่จะนำมาสร้างเรื่อน ที่ถูกต้องตามฮึดคลอง รวมทั้งเคราะห์กลาง ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่อน

3.3.2.7 พระยาพุทธริน เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองกัตตกลิน ผู้แต่งได้บรรยายสถานภาพของพระองค์ คือ พระองค์มีพระราชทรัพย์ และข้าทาสบริวารมากมาย ดังกล่าวในเรื่อง

อันว่าพระยาพุทธรินอยู่สร้างเป็นเจ้านั่งปอง มีหม่านางสนมล้อมบริวาร 6 หมื่นแสน
ล้ำชามาล้อมหมื่นถัน อันว่าช้างแลม้าอนันต์เนกเหลือหลาย จัวยกเปิดไถ่หมูหมาพร้อม
พระกับเตือดร้อนสรรพสิ่งสิ้นใด อันว่าเงินคำไหลหลังมาปานน้ำ 4 พันพระยาพร้อมหัวเมือง
มาส่วย เขาก็ไหลหลังล้อมมาเฝ้าชูปี่เจ้าเฮย

(3/3/4-3/4/1)

อีกตอนหนึ่ง พระองค์มีความใส่ใจในบ้านเมืองของตน เมื่อเห็นชาวเมืองเกิดทุกข์ยาก ตนเองก็ทุกข์ใจไปด้วย แสดงแ่งคิดที่ว่า ถึงแม้ว่าพระองค์จะมีพระราชทรัพย์มากมายก็ตาม แต่เมื่อบ้านเมืองเกิดทุกข์เข็ญก็ย่อมไม่มีความสุข ดังกล่าวในเรื่อง

²¹เป็นตำแหน่งหัวหน้าบ้าน หรือผู้ใหญ่บ้านหรือนายรักษาด่าน

อันว่าพระบาทเจ้าองค์อาจุพุทธสิน พระยาที่มีความทุกข์คอบเมืองสุญเศร้า อันว่า
สี่เมืองเจ้าพุทธสินหมองหม่น คนก็ตายพรากแล้งอืดแห้งหมดพลอย บังเกิดความซี้ไ้ทุก
ที่อนตายถึงชาวเมืองราษฎรชาวบ้าน

(3/4/4-3/5/1)

3.3.2.9 มหาเศรษฐี เป็นเศรษฐีในเมืองกัตตกลิน ทำผิดฮิตคลองบ้านเมือง
ในเรื่องศีลธรรมการครองเรือนคือ "เอาข้าใช้ทาสเป็นเมียมึงเอาหลานชายมาอยู่ช้อนลูกสาวน้อย
แห่งมัน" ดังนั้นจึงทำให้บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน รวมถึงกษัตริย์เมืองกัตตกลิน มีความทุกข์ใจ
ในการกระทำความผิดกล่าว เมื่อพระอินทหะมุลีหรือตัวละครเอกได้เสด็จมายังเมืองนี้ พระองค์เห็นดังนั้น
จึงได้สั่งสอนการครองเรือน ข้อห้ามการกินดอง(การแต่งงาน) ที่ถูกต้องตามฮิตคลองให้กับเศรษฐี
และชาวเมืองได้ฟัง

3.4 ฉาก (setting)

ฉาก หมายถึง เวลาและสถานที่ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ซึ่งรวมทั้งสภาพ
แวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง²²

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนั้นในเนื้อเรื่องปรากฏฉากที่แสดงถึงสภาพแวดล้อม
ทางภูมิศาสตร์ทางด้านธรรมชาติและสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ของคนในสังคม ดังนี้

3.4.1 ฉากที่แสดงให้เห็นสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ทางด้านธรรมชาติผู้แต่ง
พรรณนาให้เห็นความเป็นธรรมชาติของท้องถิ่น คือตอนที่พระอินทหะมุลีออกจากเมืองอาทิพระภัก
นครเพื่อเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้ายังป่าเชตวัน ดังที่ปรากฏในเรื่องดังนี้

พราหมณ์ก็ลาลงห้องกุญหลวงย้ายอย่างกลายเขตคุ่มอารามกว้างแห่งตน เจ้าก็เอาตน
เข้าไพรสนต์คันเดือน ช้ามโคกกวางดงช้างป่าสาธ อันว่ากรรมฐานเจ้ามหาเถรคันคั่ง เจ้าก็
กินลูกไม้ต่างข้าวสุวัน พึงยินลึงกังฮ้องชะนีวอนเสียงส่งหุ่นเยอ มีทั้งนกไสช้างชมบังป่าโพง
มีทั้งดงขวางไฮ้โอนอเดินยาก มีทั้งฝูงกระหิงแรดช้างทรพิศวายุเถื่อน เขาก็เลื่อน ๆ ย้ายกิน
หญ้าอยู่ดง เถรก็กลอยใจขึ้นภูพนักหลายลัน พึงยินจักจั่นฮ้องยามแล้งเมื่อแลง พอเมื่อแสง

²²วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา, 68.

บุญเส้าพระสุเมรตคต่ำ เกรก็เข้าสู่ถ้ำนอนชั้นอยู่หว่างผา เกรก็ภาวนาไหว้หาคุณพุทธ
บาทขอให้ถึงพระเจ้า

(1/31/3-1/32/2)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าผู้แต่งได้พรรณนาจากที่ให้เห็นสภาพทางธรรมชาติที่
เป็นป่า มีทั้ง ลิงชะนี กระตัง แรด ช้าง ควาย นอกจากนี้สภาพทางภูมิศาสตร์เป็นสภาพเป็นภูเขาชัน
อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นตอนที่พระอินทะมุติกำลังเดินทางออกจากเขาพระ
สุเมรุเพื่อเดินทางกลับเมืองของตน ในเรื่องผู้แต่งได้พรรณนาถึงธรรมชาติและสภาพทางภูมิศาสตร์
ของเรื่องดังนี้

ค้อมว่าพระสังแล้วจึงลาดันดุง เดินกลายไพรเขี้ยวส่งดอยดงกว้าง ก็จึงเอาตนเข้า
ไพรสนทเดินเถื่อน เกรก็เลาะเลียบก้อนผาล้านล่องพนอม เห็นหมู่ไม้เดียรดาษเขียวนิล ผุง
สักขากิ่งกวยควยค้อม เห็นทั้งภูเขาชันภูพ้งตันฮ่อม มีทั้งผาหน่วยน้อยเลียนล่อมหน่วยสูง
ผุงหมู่ยงยางไม้สักขาหอมหื่น ไพรยมาสไม้ดงเฮื้อฮ่อมเย็น เห็นทั้งหมี่เหมื่อยเม่นเห็นต่างลึง
ค่าง เขาก็มาอยู่ล่อมแฝงเฝ้าแห่งพระองค์ เกรก็เดินดงกว้างตามเขาเหวดาด พังยีนน้ำ
ฟาดก้อนแหวห้วยฮ่อมหิน อันว่านรินทร์แก้วมหาเกรย่าย่าง เขาก็ไปฮอดน้ำเหวห้วยลำหลิง
เห็นหมู่ปูปลาพร้อมเซงโดกั้งโกน เข้าเลาะเลียบน้ำลอยเล่นโงนหิน

(4/1/4-4/2/3)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ปรากฏใน
วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นจากที่เห็นถึงสภาพเป็นภูเขา มีหน้าผาสูงชัน เต็มไปด้วยสภาพแวดล้อมทาง
ธรรมชาติที่สมบูรณ์ ทั้งป่าไม้ น้ำตก รวมทั้งสิ่งมีชีวิตสัตว์ป่า หมี่ เม่น อีเห็น ลิง นกยูง นกกระยาง
และสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ เช่น ปู ปลาชะโด ส่วน “ปลาเซง” เป็นชื่อปลาที่ใช้เรียกในภาษาถิ่นอีสาน
ในภาษาไทยเรียกว่าปลาหมอ ส่วนปลากั้ง หรือปลาค้อกั้ง เป็นปลาที่มีลักษณะคล้ายปลาช่อน

3.4.2 จากที่แสดงถึงสภาพแวดล้อมทางค่านิยมความเป็นอยู่ของคนในสังคม ผู้แต่ง
ได้บรรยายให้เห็นจากการสามัคคีในการร่วมทำบุญและการทำกิจกรรมร่วมกันก่อสร้างศาลา ซึ่ง
สื่อถึงค่านิยมของคนอีสานที่ชอบทำบุญร่วมกันในท้องถิ่นชนบท จะเห็นได้จากตอนที่พระศิรินนทเจ้า
สั่งให้แสนเมืองตีฆ้องปาวประกาศให้ทุกคนร่วมก่อสร้างศาลาเพื่อใช้เป็นสถานที่ทำบุญ และจากนั้น
เมื่อสร้างเสร็จจึงสั่งให้แสนเมืองตีฆ้องปาวประกาศให้ทุกคนมาร่วมทำบุญ เมื่อทุกคนได้ยินจึง
หัดโหลเข้ามาที่ศาลาอย่างพร้อมเพรียงกัน ดังกล่าวในเรื่อง

แต่นั้นสนๆ พร้อมชาวเมืองน้อยใหญ่เฒ่าแก่ ผุงแม่ป้าสาวน้อยผู้สาวงาม ผุงหม้าย ร้างก็ไหลหลังไปโหม พร้อมกันถือขันเทียนหลังไปสั้ล้าย ทั้งพระยาพร้อมเทวีพร้อมพรา ทั้ง อาจารย์ฉลาดผู้ก็เพียงพร้อมพราวมวล ก็จึงไปโหมเต้าอารามหลวงวัดใหญ่ ทุกที่พร้อมโหม หันสู่คน แต่มันเขาก็มนต์ไปพร้อมทุกแห่งราชครู ทั้งพระสงฆ์องค์งามหมู่สามเณรน้อย ทั้ง กลองฆ้องตีไปเสียงสนั่นไหลหลังเข้าสู่ห้องนครกว้างช่วงสวน สมควรได้กระทำบุญทุกสิ่ง บังสะกุลพราพร้อม อัญฐานสร้างทอดทานกุฐินสูดมงคล พร้อมเทศนาฟังเทศบพระทรา ยหายดน้ำบุญเกื้อแผ่ผาย ในศาลากว้างอุทธิยานสวนดอก ทุกคำเข้าพระยาเจ้าทอดทาน

(1/17/1-1/18/4)

3.4.3 ฉากบ้านเมือง ผู้แต่งได้พรรณนาถึงลักษณะของบ้านเมืองกัตตสิน เป็น ตอนที่พระอินทรมุณีเดินทางมาถึงเมืองกัตตสิน ดังตัวอย่าง

ครั้นว่าหลายวันได้หลายคืนเดินป่า ก็จึงถึงแห่งห้องเมืองบ้านย่านยาว ชื่อว่าเมือง กัตตสินกว้างทางยาว 12 โยชน์ เกรก็เลยล่องเข้าถึงชั้นเขตเมือง พรหมณก็อยู่ยั้งในที่ ศาลาในแคมชลบ่อนเขาตักน้ำ เกรก็เอาตนยังศาลาเขาจอด เกรทอดพระเนตรเยี่ยมในนั้น เทียงจริง

(3/3/2-3)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าผู้แต่งได้พรรณนาว่า เมืองกัตตสินเป็นเมืองที่มีอาณา เขตกว้างขวาง ในเขตมีศาลาริมน้ำ ซึ่งคงเป็นแหล่งน้ำที่ทุกคนในเมืองได้ใช้สอย

4. จุดมุ่งหมายในการแต่ง

วรรณกรรมอีสานเรื่องสร้อยสายคำนี้เป็นลักษณะวรรณกรรมประเภทคำสอน ผู้แต่งมี จุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในอบรมสั่งสอนเป็นสำคัญ และยังมีประเด็นอื่นๆ อีก ดังนี้

1. เพื่อใช้สั่งสอนกษัตริย์ บรรพชิต²³ และประชาชนทั่วไปให้รู้จักเรื่องของฮีตคลองที่ เกี่ยวข้องกับข้อห้ามชะล่าเชิดชว ดังปรากฏในตอนเริ่มเรื่องที่บอกจุดประสงค์ในการพรรณนาว่า จะกล่าวสอน ธรรมให้ผู้คนได้รู้จักฮีตคลอง รวมทั้งคำสอนของพระพุทธเจ้า หากผู้ใดไม่รู้จักฮีต

²³บรรพชิต แปลว่า นักบวชผู้ละเว้นจากการทำความชั่วทางกาย วาจา และใจ

คลองและธรรมะของพระพุทธเจ้าจะทำให้บ้านเมืองนั้นเกิดความเดือดร้อน ดังนั้นนักปราชญ์ ทั้งหญิงชาย เมื่อฟังคำสอนนี้แล้วก็ให้คิดไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน ดังกล่าวในเรื่อง

บัดนี้ข้าจักปูนแบ่งด้านในธรรมแปลอ่าน พอให้เป็นแว่นแก้วแยงเยียมสองญาณ คนฝูงใดบรู้อิตแต่ในแห่งครองธรรม เป็นที่ยุแยงฝูงหมู่คนกายซ้อย ควรที่อัศจรรย์แท้โลกาภังคโลก มีหมู่เมืองแลบ้านสิญญศร้าวทวนคร แท้แล้ว สูญทั้งนักชดถุกษัยยปีเดือนก็หมองหม่น วันแลยามบ่งเหลื่อมธรรมพระเจ้าก็หล้าสูญพึงเยอ นักปราชญ์เจ้าฝูงหมู่คนคฤหัสถ์ดี ทั้งหญิงชายทุกคน พึงแจ้งให้คอยแยงหลังเยียมโลกาภังคโลก ให้พากันคิดแจบแจ้งเห็นแล้วให้ฮั้นตรองหันห้อน

(1/1/2-4)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ เพื่อต้องการสอนในเรื่อง ฮิตคลอง และหลักธรรมทางศาสนาให้กับคนที่ฟังหรืออ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคม

2. เพื่อให้เกิดความศรัทธาให้แก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีเนื้อหาเกี่ยวกับชะล่าเชิดขวางโดยที่ผู้แต่งได้กล่าวอ้างว่า เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นเพียงกุศโลบายของผู้แต่ง ในการให้ผู้คนยอมรับ และปฏิบัติตามในเรื่องของข้อห้ามชะล่าเชิดขวาง โดยอิงอาศัยความเชื่อพื้นฐานที่เกิดจากความกลัว ความศรัทธาของมนุษย์ มาเป็นตัวกำหนดทั้งที่ทำให้เกิดผลร้าย และผลดี แล้วการสอนชะล่าเชิดขวางเหล่านี้ยังส่งผลในการเสริมสร้างแรงศรัทธาของผู้คนต่อคำสั่งสอนชะล่าเชิดขวางที่อ้างว่าเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านได้บังเกิดความเกรงกลัวต่อชะล่าเชิดขวางแล้วปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง

นอกจากนี้ผู้แต่งได้สร้างแรงศรัทธาให้แก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน ในธรรมเนียมปฏิบัติเพื่อสร้างแรงศรัทธาว่า หากไม่เชื่อคำสอนในเรื่อง จะต้องตกนรก และหากคนทั้งหลายจะฟังวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ จะต้องแต่งบูชาด้วยขัน 5 เพราะเชื่อว่าเป็นวรรณกรรมทางศาสนาที่ศักดิ์สิทธิ์จะต้องมีการแต่งบูชาขัน 5 ดังกล่าวในเรื่อง

ครันว่าคนผู้ใดบ่เชื่อคำสอนอันนี้ ก็จักได้เอาตนไปเผาไหม้นิวินรทพุน ปสงสัย
แซละ ตุมเห ภวันตา ดูราสุท้านทั้งหลายเฮย ครันสิฟังล้าสร้อยสายคำอันนี้ ให้มีขัน
ข้าวตอกดอกไม้ ขัน 5 ประรูปประทีปบูชาที่ข้าเทอญ

(4/38/3-4)

3. เพื่อใช้ในการควบคุมสังคม ผู้แต่งได้สอดแทรกความเชื่อดั้งเดิมตามคติของชาวอีสานในเรื่องข้อห้ามชะล่าเช็ดขวง และหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับฮัตคลอง ซึ่งในเนื้อหาในวรรณกรรมต้องการสอนคนในทุกสภาพชนชั้น เช่น กษัตริย์ ผู้แต่งต้องการสอนเรื่องหลักธรรมในการปกครอง คือ หลักทศพิธราชธรรม ปกครองบ้านเมืองอย่างสงบร่มเย็น รวมถึงการสอนผู้คนให้อยู่ในฮัตคลองที่ถูกต้อง ฉะนั้นจุดมุ่งหมายในการแต่งลักษณะดังกล่าวจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟังประพฤติปฏิบัติตาม และไม่ให้นำประพฤติผิดข้อห้ามที่สังคมได้กำหนดไว้ ผู้แต่งใช้กลวิธีในการสอนเรื่องข้อห้ามชะล่าเช็ดขวงโดยได้อิงอาศัยความเชื่อพื้นฐานที่เกิดจากความกลัวโดยใช้วิธีการขู่เพื่อชี้ให้เห็นถึงอันตราย หรือการปลอมเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเจริญ ดังนั้นการกำหนดข้อห้ามชะล่าเช็ดขวงขึ้นมานั้นเพื่อใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ในกรอบครรลองที่ดี อันจะส่งผลให้บ้านเมืองนั้นมีความสงบเรียบร้อย เกิดความสามัคคีที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

4. เพื่อหวังผลทางศาสนาให้เกิดอานิสงส์แก่ตนเอง และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ในตอนท้ายผูกที่ 1-4 ระบุเจตนาของเจ้าศรัทธาหรือผู้สร้างคัมภีร์ที่ได้สละทรัพย์เพื่อสร้างหนังสือผูกโบราณเรื่องสร้อยสายคำขึ้น เพื่อให้ได้ผลานิสงส์แก่ตนเอง และญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

5. เพื่อเป็นการเผยแพร่วรรณกรรมเรื่องนี้ให้เป็นที่รู้จัก เพราะพบว่าวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีการคัดลอกต่อกันมาหลายฉบับ

6. ใช้เพื่อความบันเทิง โดยเนื้อเรื่องมีทั้งตัวละคร ซึ่งมีการผูกเรื่องให้น่าสนใจและเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายในการที่จะสอนเรื่องข้อห้ามโดยตรง ในเรื่องผู้แต่งใช้คำประพันธ์เป็นลักษณะร้อยกรองโดยใช้คำสัมผัสเพื่อให้มีจังหวะในการอ่าน ซึ่งเป็นลักษณะของกลอนอ่านหรือโคลงสาร นอกจากนี้พระสงฆ์ยังนำหนังสือผูกมาใช้อ่านในวันสำคัญทางศาสนา อย่างสังคมอีสานสมัยก่อนนั้น ในงานงานเฮือนดีจะมีการนำหนังสือผูกมาอ่านให้ผู้ที่มาร่วมงานฟังเพื่อความบันเทิง อีกทั้งพระภิกษุก็นำหนังสือผูกที่เป็นนิทานพื้นบ้านชาดกต่างๆ มาเทศน์ในวันนักขัตฤกษ์ หรือในช่วงหลังการเก็บเกี่ยวจะมีการตีกลองโฮม ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัดในตอนเย็นและช่วยกันทำงานให้วัด เช่น ทำความสะอาดวัด หลังจากนั้นพระสงฆ์จะนำสวดมนต์หรือนำหนังสือผูกที่เป็นนิทานธรรมมาเทศน์ให้ชาวบ้านฟัง²⁴

²⁴ ธีรวิทย์ ปุณณทก, วรรณกรรมอีสาน (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522), 49.

5. ลักษณะคำประพันธ์

วรรณกรรมอีสานเรื่องสร้อยสายคำนั้นพบว่าเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทกลอนอ่าน หรือเรียกว่าโคลงสาร ซึ่งเป็นคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอีสาน และเป็นคำกลอนที่ใช้แต่งวรรณกรรมเรื่องยาวสำหรับเทศน์ สวด หรืออ่านเพื่อเป็นข้อสอนใจ และเพื่อความบันเทิง เช่น สังข์ศิลป์ชัย ขุนทิง กาละเกิด แดงอ่อน เป็นต้น²⁵

ลักษณะเด่นของกลอนดังกล่าวนี้คือ เป็นคำประพันธ์ที่บังคับเสียงวรรณยุกต์ และเหตุที่เรียกชื่อกลอนอีกอย่างหนึ่งว่า โคลงสาร นั้น น่าจะเนื่องมาจากการที่รับแบบอย่างการแต่งมาจากคัมภีร์กาพย์สารวิลาสินี และการบังคับเสียงวรรณยุกต์ด้วยเช่นกัน²⁶

ฉันทลักษณ์ของกลอน หรือที่เรียกอีกอย่างว่า โคลงสาร ของอีสาน มีดังต่อไปนี้

1. กลอนอ่านใน 1 บท จะมี 4 บาท บาทละ 7-10 คำ แต่ละบาทอาจเพิ่มคำบุพพทข้างหน้า และคำสร้อยข้างหลังได้ไม่เกิน 4 คำ²⁷ เพื่อให้ได้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีได้ทั้งในบทเอกหรือบทโทก็ได้ ดังนี้

(0 0)	0 0 0	0 0 0 0	(0 0)
	0 0 0	0 0 0 0	

ตัวอย่าง

อันว่า คงเมืองบ้าน ภูก็โลปละเปล้า เสียนี้
 ภูกินแต่เหล้า ทรงฐันผู้สาว

(1/14/3)

2. กลอนอ่าน 1 บท แบ่งออกเป็น กลอนบทเอกและกลอนบทโท ดังนี้

2.1 กลอนบทเอก หมายถึง บทที่มีวรรณยุกต์เอกกำกับ 3 ตำแหน่ง โท 2 ตำแหน่ง และวรรณยุกต์เอกสามารถใช้คำตาย²⁸แทนได้ ดังแผนผัง

²⁵จารุวรรณ ธรรมวัตร, ลักษณะวรรณกรรมอีสาน (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521), 30.

²⁶กรมศิลปากร, กรรมกรรลองร้อยกรองไทย (กรุงเทพฯ : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544), 63.

²⁷เรื่องเดียวกัน.

²⁸คำตาย หมายถึง คำที่ไม่มีตัวสะกด หรือเป็นคำที่มีตัวสะกดที่อยู่ในมาตรา แม่กด แม่กก แม่กบ

บทเอก	๐๐๕	๐๐๐๐
	๐๐๐	๐๐๐๕

ตัวอย่าง

ครันอยาก	สุขเลิศล้ำ	ฟังแล้วให้แต่งตาม
ครันว่า	พระยาองค์ใด	บ่ได้เอาใจลงตั้ง

(4/26/4)

2.2 กลอนบทโท หมายถึง บทที่มีวรรณยุกต์เอกกำกับ 3 ตำแหน่ง โท 3 ตำแหน่ง

ดังแผนผัง

บทโท	๐๐๕	๐๐๐๐
	๐๐๕	๐๕๐๐

ตัวอย่าง

อันว่า	ปาบึงเบื่อง	มาถึงจำจ้อง
ขอให้	หมดชาตินี้	ภายหน้าอย่ามี

(1/19/3)

ดังนั้นเสียงวรรณยุกต์ของกลอน 1 บท บังคับวรรณยุกต์เอก 6 แห่ง และโท 5 แห่งเมื่อพิจารณาในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำแล้ว พบว่า มีลักษณะการบังคับหรือบังคับการวางตำแหน่งวรรณยุกต์เอกโทไม่เคร่งครัดมากนัก ซึ่งบางวรรคนั้นไม่เป็นไปตามฉันทลักษณ์ ดังตัวอย่างในเรื่อง

แต่นั้น	ราตรีซ่าย	ถึงยามใกล้รุ่ง	๐๐๕	๐๐๐๐
ไถ่ก็	ตบปากร้อง	ขันทำรุ่งจวน	๐๐๕	๐๕๐๐
พระก็	ลูกสวหน้า	ล้างอาบจันทร์หอม	๐๐๕	๐๕๐๐
แต่นั้น	คำปางน้อย	ยอพามาเย็น	๐๐๕	๐๐๐๐
	ถวายเป็นเจ้า	พระเมืองท้าวเล่าเสวย	๐๐๕	๐๕๐๐
พอเมื่อ	สุริยขึ้น	ยามฉายแดดแก่	๐๐๕	๐๐๐๐
ฝูงหมู่	เสนศท้าว	ก็โสมเฝ้าช่วงสนาม	๐๐๕	๐๕๐๐
ค้อมว่า	บริบวรณแล้ว	หมดทุกคนโสมไพร่	๐๐๕	๐๐๐๐
พระก็	โอกาสด้าน	ถามขึ้นชูชุน	๐๐๕	๐๕๐๐

ดुरาเจ้า	เสนาน้อย	ใหญ่สูท่านยังได้ ถือธรรม	๐๐ ๐	๐๐๐ ๐
พระเจ้า	รักษาได้	เยื้องโคท่านเฮย	๐๐ ๐	๐ ๐๐ ๐

(1/26/3-1/27/2)

ในการแต่งกลอน 1 บท ผู้แต่งอาจเลือกใช้บังคับเอกโทในลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็ได้²⁹ จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่าผู้แต่งเลือกใช้บทโทเป็นส่วนใหญ่ทั้งบท แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นเช่นนี้ตลอดทั้งเรื่อง

3. สัมผัส(คำพืด)³⁰

กลอนอ่านหรือโคลงสารนั้นแบ่งตามลักษณะบังคับได้ 2 ประเภท คือ กลอนไม่บังคับสัมผัส และกลอนบังคับสัมผัส³¹ ที่มีทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน ลักษณะสัมผัสที่พบในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายค่านั้น ส่วนใหญ่เป็นลักษณะกลอนไม่บังคับสัมผัส แต่ผู้แต่งได้เพิ่มความไพเราะด้วยการใช้สัมผัสใน ทั้งสัมผัสสระ และสัมผัสพยัญชนะ ดังนี้

สัมผัสใน คือ การกำหนดให้มีสัมผัสในวรรคท้ายของบาทที่ 1 และบาทที่ 2 คือให้คำที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 4 ในวรรคเดียวกัน³² ดังแผนผัง

แผนผังสัมผัสใน

...๐๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐...
	└───┘
...๐๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐...
	└───┘

1. สัมผัสสระเรียกว่า “กลอนสัพสอดหรือเทียมแอก” ดังตัวอย่างในเรื่อง

มีทั้ง	นกใส่ข้าง	ชมบังป่าโปง
มีทั้ง	ดงขวางไธ	โอนอเดินยาก

(1/31/4)

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

³⁰ พระสมณกุลวงศ์, วรรณคดีอีสานเรื่องขุนทิง (พระนคร : คณะกรรมการฟื้นฟูวรรณคดีไทย, 2511), จ.

³¹ กรมศิลปากร, กรรมกรรลองร้อยกรองไทย, 66.

³² พระสมณกุลวงศ์, วรรณคดีอีสานเรื่องขุนทิง, จ.

เกรก็	กลอยใจขึ้น	ภูพ้งหลายล้น
ฟ้งยีน	จักจั่นฮ้อง	ยาม <u>แล้งเมื่อแลง</u>
		(1/32/1)
เกรก็	ดันต่งฝ้าย	ตามโคกคงฮั่ง
	โรยโรยหอม	ดอกฮั่งบานฮั่ง
	ฟ้งเสียงน้ำ	โตนตานตั้นเหว ฟั่นเยอ
		(3/1/1-2)

2. สัมผัสพยัญชนะเรียกว่า “กลอนอักษรสังวาส” ดังตัวอย่างในเรื่อง

ค้อมว่า	พระสังแล้ว	จึงลา <u>ดันต่งเดิน</u>
	กลายไพรเขียว	ล่อง <u>ดอยคงกว้าง</u>
ก็จึง	เอาตนเข้า	ไพรสนทเดินเถื่อน
เกรก็	<u>เลาะเลียบ</u> ก้อนผา	<u>ล้ำล่อง</u> พนอม
	เห็น <u>หมูไม้</u>	<u>เดียรดาษ</u> เขียวนิล
	ฝูงสักขา	<u>กึ่งกวยควย</u> ค้อม
เห็นทั้ง	<u>ภูเขาคั่น</u>	ภูพ้งตันฮ่อม
มีทั้ง	<u>ผาหน่วยน้อย</u>	<u>เลียบล้อม</u> หน่วยสูง
ฝูงหมู	<u>ยุงยางไม้</u>	สักขา <u>หอมหื่น</u>
	<u>ไพรยมาสไม้</u>	ดง <u>เอื้อฮ่อม</u> เย็น
เห็นทั้ง	<u>หมี่เหมียวเม่น</u>	เหนด่างลิงค่าง
เขาก็	มาอยู่ <u>ล้อม</u>	<u>แผ่งแผ่</u> แห่งพระองค์
เกรก็	<u>เดินดง</u> กว้าง	ตามเขาเหวตาต
ฟ้งยีนน้ำ	ฟาด <u>ก้อนเหวห้วย</u>	<u>ฮ่อมหิน</u>
		(4/1/4-4/2/2)

6. ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง

“ธรรมเนียมนิยม” หมายถึงแบบแผนและวิธีการในการแต่งวรรณคดีที่เป็นที่ยอมรับและทำตามโดยกันทั่วไป³³ หรือธรรมเนียมในการดำเนินเรื่องที่เป็นแบบแผนซึ่งหมายถึง โครงสร้างเกี่ยวกับการจัดลำดับเนื้อหาเพื่อกำหนดดำเนินเรื่อง และลักษณะโครงสร้างของเรื่อง เป็นต้น

³³ ภูทาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), 66.

ในลักษณะวรรณกรรมอีสาน พบว่ากวีอีสานพยายามที่จะประพันธ์วรรณกรรมนิทานให้มีรูปแบบวรรณกรรมพุทธศาสนา คือเลียนแบบการแต่งแบบชาดก เช่น ในส่วนของประชุมชาดก มักจะกล่าวถึงบุคคลต่างๆ ที่กลับชาติมาเกิดในสมัยพุทธกาล เป็นต้น ความจริงแล้วเรื่องราวเหล่านั้นเป็นนิทานพื้นบ้าน ซึ่งไม่มีปรากฏในนิบาตชาดก แต่ผู้แต่งพยายามที่จะยกให้เป็นชาดก ที่เชื่อว่าเป็นชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า เพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังและผู้อ่าน³⁴

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนั้นเป็นลักษณะที่ผู้แต่งพยายามแต่งเลียนแบบชาดก เพื่อให้เกิดความศรัทธาแก่ผู้ฟังว่าคำสอนส่วนใหญ่ที่ปรากฏในเรื่องนี้เป็นพุทธวจนะ แต่ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำได้กล่าวถึงเรื่องฮึดคลอง และข้อห้ามชะล่าที่เกิดจากความเชื่อของสังคมอีสานและจารีตบ้านเมือง ซึ่งผู้แต่งอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยอิงเนื้อหาบางส่วนที่ผู้แต่งได้สอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เช่น ศีล 10 ข้อ ศีล 5 ข้อ พรหมวิหาร 4 และอนันตริยกรรม เป็นต้น

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำได้รับอิทธิพลในการแต่งเลียนชาดก ซึ่งองค์ประกอบของการแต่งชาดก มีดังนี้

- 1) ปัจจุบันวัตถุ คือเหตุการณ์ตอนเริ่มเรื่องของชาดกซึ่งเป็นสาเหตุที่พระพุทธเจ้าหยิบยกเรื่องราวในอดีตหรือที่เรียกว่าชาดกมาแสดง
- 2) คาถา คือ คำประพันธ์ร้อยกรองภาษาบาลี
- 3) อดีตวัตถุ คือ เรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ทรงยกมาแสดง
- 4) สนิทานหรือประชุมชาดก คือการเชื่อมโยงปัจจุบันวัตถุและอดีตวัตถุเข้าด้วยกัน โดยระบุว่า บุคคลในอดีตวัตถุเป็นผู้เดียวกันกับที่ปรากฏในปัจจุบันวัตถุ³⁵

ธรรมเนียมนิยมในการแต่งที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีเพียงบางส่วนที่ได้รับอิทธิพลในการแต่งเลียนชาดก ได้แก่ สนิทานหรือประชุมชาดก ส่วนปัจจุบันวัตถุ คาถา และอดีตวัตถุนั้นไม่มีในเรื่องสร้อยสายคำ แต่เป็นเพียงปฐมเหตุที่พระพุทธเจ้าโปรดแสดงธรรมเทศนา โดยการยกคำสอนเรื่องฮึดคลอง ข้อห้าม ชะล่า มาแสดงให้กับพระอินทมุลีฟังหรือตัวเองของเรื่อง

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ผู้วิจัยได้ศึกษาธรรมเนียมนิยมในการแต่งในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ดังนี้

³⁴ รัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, 438-440.

³⁵ นิยะดา เหล่าสุนทร, ปัญญาชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย (กรุงเทพฯ : แมคคาผาง, 2538), 76-81.

6.1 การขึ้นต้นเรื่อง คือ การขึ้นต้นเรื่องของวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ผู้แต่งเริ่มเรื่องด้วยบทคาถาบาลี ซึ่งเป็นการปรารภเรื่องแบบพระไตรปิฎก ซึ่งจะไม่มีบทไหว้ครู³⁶ การขึ้นต้นแบบพระไตรปิฎก อย่างเช่น ในพระสุตตันตปิฎก ชื่อมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ มีการขึ้นต้นเรื่องพระสูตร ว่า ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ จะขึ้นต้นเช่นนี้ทุกเรื่อง และต่อด้วยที่มาของเรื่อง อย่างเช่นเรื่องพาลบัณฑิตสูตร³⁷ มีการขึ้นต้นเรื่องว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ : สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย...

ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำได้กล่าวขึ้นต้นเรื่องว่า เอวมเม สุตฺตํ เอกํ สมุขํ หมายถึง ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ ดังกล่าวในเรื่อง

เอวมเม สุตฺตํ เอกํ สมุขํ ภควา สวตฺถิยํ วิหารติ อารพฺภ ทิโกสุทฺธินาภารหาคิราโน อถ
โฆ ภควา นมตฺถุ อรหํ รตฺตนเตยยํ นมามิหํ นมการานุภาเวน สพฺพสสา สงกปฺโปกสฺสสมิงนฺตุ
(1/1/1-2)

อย่างจารีตนิยมในการแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานมีการขึ้นต้นเรื่องด้วยภาษาบาลี เช่น เรื่องท้าวหัว³⁸ เป็นการแต่งเลียนแบบชาดก วรรณกรรมมีการปรารภเรื่องด้วยภาษาบาลี เพื่อบูชารัตนตรัยว่า นโม ตสฺสสตฺถุ จากนั้นกล่าวที่มาของเรื่องว่าพระอานนท์ได้รับฟังมาจากพระพุทธเจ้าตอนที่ประทับอยู่ใน เชตวันอารามของอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐี ใกล้เมืองสาวัตถี โดยเป็นเรื่องราวเมื่อครั้งที่พระองค์ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ดังกล่าวในเรื่อง

³⁶พิฑูร มลิวัดย์, "อิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนาต่อวรรณคดีท้องถิ่นอีสาน," ใน วรรณคดีท้องถิ่น พิณจุ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), 50.

³⁷พระสูตรและอรรถกถา แปล มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่มที่ 3 ภาคที่ 2 (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525 พิมพ์เนื่องในโอกาสครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ 2525), 147.

³⁸พันธุทิพย์ ธีระเนตร, "การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องสุวรรณเศียร อ้อมล่อมต่อมคำ และ ท้าวหัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 127-128.

นโม ตสฺสสตฺถุ เอวเม สุตฺตํ เอกํ สมฺมํ ภควา สวตฺถึยํ วิหารตฺติ เขตฺตวณฺเณ อนนทปิณฺฑ
 จีทส อวราเม อถโข อานนฺทาทโร อโหสี เอกํ สมฺมํ นิพฺพาน วุจฺจํ

ดังนั้นจะเห็นว่าผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำพยายามที่จะแต่งเลียนแบบ
 ชาตก ในการปรารภเรื่องมีการขึ้นต้นที่ต่างจากวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องอื่น ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า
 มีการจารหรือคัดลอกตามที่ได้ยินมา นอกจากนี้ในภาคอีสานมีผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องภาษา
 บาลี สันสกฤตไม่มากนัก และสมัยก่อนพระหรือผู้รู้ไม่มีโอกาสที่จะศึกษาภาษาบาลีสันสกฤตใน
 ระดับสูง เพราะเป็นพื้นที่ที่ห่างไกล

6.2 เนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องของวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำเป็นการเล่าเรื่องไปตามลำดับ
 เหตุการณ์ โดยผู้แต่งกล่าวเปิดเรื่องด้วยการปูพื้นฐานของตัวละครเพื่อเกิดความเข้าใจในเรื่องและ
 จินตนาการ ต่อมากล่าวถึงปฐมเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาคำสอนในเรื่องยึดคลองชะล่า ให้กับ
 พระอินทมุขีหรือตัวละครเอกของเรื่องฟัง พระอินทมุขีเป็นตัวละครสำคัญในการดำเนินเรื่อง คือ
 หลังจากที่พระอินทมุขีฟังเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้วพระอินทมุขีจึงจดคำสั่งสอนของพุทธเจ้า
 ลงในใบลาน เพื่อใช้สั่งสอนประชาชน และทรงตรัสว่าหากผู้ใดไม่ฟังคำสั่งสอนหรือคำห้ามนี้ให้
 เทวดา อินทร์พรหม ยมบาลไสกรรมแก่คนผู้นั้น จากนั้นพระอินทมุขีจึงได้ออกเดินทางไปยังเมือง
 ต่าง ๆ เพื่อสั่งสอนประชาชนที่ทำผิดยึดคลองชะล่า

6.3 ตอนจบสโมทาน หรือประชุมชาตกในตอนท้าย คือ การกล่าวถึงการกลับชาติมา
 เกิดของบุคคลต่างๆ ในเรื่อง ว่าเป็นผู้ใดในสมัยพุทธกาล ซึ่งจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมเรื่องสร้อยสาย
 คำตอนท้ายเรื่องมีการแต่งเลียนแบบชาตก ดังนี้

แต่นั้นพระกัณหาอยู่ได้ถึงเขต 80 ปี ก็จึงจุติถึงยอดญาณกงแก้ว ได้ชื่อว่ามหาจุทโ
 แท้ เทศนาสอนสั่งจริงแล้ว ตั้งแต่หั้นเดี๋ยวนี้สืบมาเจ้าเฮย ดูราเจ้าทั้งหลาย พร้อมฟังคำให้
 เจ้าจ้อจำเทอญ อย่าได้เฝ้ามอตันใจเลี้ยวสิเกิดเวร อัน 1 นักปราชญ์มหามุขีกาเจ้าเป็น
พระยาทั้ง 4 จริแล้วราชภฏร่ำเชื้อ เห็นผู้ให้อันตรอง พระก็จุติแล้วได้ถึงยอดญาณขวาง
เป็นมหาจุทโธสอนสั่งเฮาเดียว อันว่าลูกศิษย์เทียมทรงซ้อนรักองค์พุทธบาทสาวกเทียมแทบ
 ข้างพระองค์เจ้าฝ่ายขวา ยังสิได้สรญาณฐูลิงกระบวณไกลโลก จักได้เป็นพระเจ้าภายหน้า
 ปสงก์ อันว่าอาชญาครุเจ้ากฐินหลวงวัดใหญ่ ปางนั้นบัดนี้ก็หากแม่นมหาสารินุตรเจ้าภิกขุใน
 ตนยัง เป็นสาวกเบื่องขวาแท้เทียมเหง้าแห่งพระองค์ อันว่าราชาเจ้าพระยาหลวงตนพ่อปาง
 นั้นบัดนี้ก็หากแม่นศิริมานันท์เจ้าเดี๋ยวนี้สืบมา ยังสิได้ทันเทียมห้อยบาคราญแผ่พาง จัก

ได้เป็นพ่อพระเจ้าภายหน้าบ่งกั อันว่ามาตาแก้วคำปางเป็นแม่ปางนั้นบัดนี้ก็หากแม่นโสรา
 ราชะกันยา จักได้เป็นเทวีแม่พระเจ้าภายหน้าบ่งกั อันว่าพระยารินทนะวงศาเจ้าราชา
 ตนปู ปางนั้นบัดนี้ก็หากแม่นครุฑนันทเดรเจ้า จักได้เป็นปู่พระเจ้าภายหน้าบ่งกั อันว่า
 สุวรรณสารีเจ้านางพระยาตนย่า ปางนั้นบัดนี้ก็หากแม่นนางวิสาขา จักได้เป็นย่าพระเจ้า
 ภายหน้าบ่งกั อันว่าพระยามิรินทจักเจ้าเสวยจันทคามเมืองใหญ่ ปางนั้นบัดนี้ก็หากแม่น
 โกยาราชเตยวนี้สืบมา จันทมนุราชเจ้าปางนั้นบ่มั่นในอันว่าเทวีเจ้าสักขาริแผ่งพาง ก็
 หากแม่นศิริวันนาเที่ยงแท้เตยวนี้ไปไซไฟ อันว่าพระยาภูมินเจ้าสาวตีเมืองใหญ่ปางนั้นบัดนี้ก็
 หากแม่นโมกกลิตยาราชเจ้าเตยวนี้เที่ยงจริง สุมรทอนเจ้านางงามแม่นมิ่งพระยานั้นบัดนี้
 หากแม่นนางมโนโดยเจ้าเตยวนี้เที่ยงจริงเจ้าเฮย สมพระมवलเข้าพระยาหลวงตนพ่อพระยา
 ทั้ง 5 หากเป็นสามัคคีพร้อมแผ่งแผ่ฝ่ายพระองค์นั้นแล้ว อันว่าเทวีแก้วพระยาเมืองทั้ง
 5 ปางนั้น บัดนี้ก็หากเป็นนางพระยานาในท้องสวรรค์ทั้ง 4 สนุกยิ่งจริงแล้ว

(4/35/2-4/38/2)

จากข้างต้นพบว่าตัวละครต่างๆ เป็นบุคคลในสมัยพุทธกาล ดังนี้

ตัวละคร	บุคคลในสมัยพุทธกาล
1. พระอินทมะลู	เป็น มหาจุนโท ในวรรณกรรมเรื่องนี้ระบุว่า เป็นพุทธบาท สาวกและเป็นลูกศิษย์เทียมช้างพระองค์เจ้าฝ่ายขวา ซึ่งน่าจะ หมายถึง เป็นพระสารีบุตร นอกจากนี้สันนิษฐานว่า มหาจุน โท อาจเป็น พระมหาจุนทะ ³⁹ ในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นน้อง ชายของพระสารีบุตร กลุ่มพระชาวแคว้นมคธ ออกบวชหลัง จากฟังพระพุทธเจ้าแสดงจบ หลังจากบวชแล้วก็ได้ศึกษา กรรมฐานจากพระสารีบุตร พระมหาจุนทะบำเพ็ญเพียรอยู่ไม่ นาน ก็บรรลุอรหัตผล ในสโมทานผู้แต่งใช้เป็นชื่อนักปราชญ์ มหามูลลีกาเจ้า

³⁹บรรจบ บรรณรุจิ, อสิติมหาสาวก: พระอรหันตสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ 2
 (นนทบุรี : กองทุนศึกษาพุทธสถาน, 2537), 77-81.

ตัวละคร	บุคคลในสมัยพุทธกาล
2. อาชญาครุเจ้ากกุฬหลวงวัดใหญ่	เป็น พระสารีบุตร ⁴⁰ ซึ่งเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าฝ่ายขวา มีปัญญาความสามารถแสดงธรรมได้ใกล้เคียงกับพระพุทธเจ้า
3. พระศรินันทา ผู้เป็นบิดา	เป็นศิริมานนท์
4. นางสร้อยคำปาง ผู้เป็นมารดา	เป็นโสธสราชกัญยา
5. พระยาพรหมวงรัตนราชา ผู้เป็นปู่	ในสโมทาน ผู้แต่งตั้งเป็นชื่อ พระยารินทนะวงศาเจ้าเป็นครุณห์เถร
6. นางสุวรรณสารี ผู้เป็นย่า	เป็น นางวิสาขา ⁴¹ เป็นมหาอุบาสิกาที่มีความมั่นคงในพระศาสนามาตั้งแต่เยาว์วัย ครั้นออกเรือนแล้วก็ประสบความสำเร็จในการทำให้ครอบครัวของสามีหันมานับถือพระพุทธศาสนา นางได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะ คือ เป็นเลิศในการบำเพ็ญทานในฝ่ายอุบาสิกา
7. พระยาสุรินทจักร กษัตริย์ปกครองเมืองจันทคาม	เป็นโกยาราช
8. จันทมนุราชเจ้า(เป็นตัวละครที่ผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึง แต่ปรากฏชื่อในตอนประชุมชาดก)	เป็นศิริวันนา
9. พระยาภูมินทรราชผู้ปกครองเมืองดาวดึงส์	เป็นโมกกลีติยาราช
10. สุมุรท(เป็นตัวละครที่ผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึง แต่ปรากฏชื่อในตอนประชุมชาดก)	เป็นนางมโนโลยเจ้า

นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่ไม่ได้กล่าวถึงในสโมทาน คือ พระยาพุทธสิน ผู้ปกครองเมืองกัตตกสิน และแสนกว่านบ้าน(ผู้ใหญ่บ้าน) ในหัวเมืองพุทธคาม

⁴⁰เรื่องเดียวกัน, 67.

⁴¹จักรกฤษณ์ กบิลสิงห์ ภัฏเสน, สตรีในพุทธกาล (กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยธิเบต, 2539), 60.

7. ลักษณะการใช้ภาษา

ในวรรณกรรมท้องถิ่น ผู้แต่งมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมโดยการเลือกใช้สำนวนภาษาของคนในท้องถิ่น ที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น⁴² และเพื่อสื่อสารให้คนในท้องถิ่นเข้าใจในเนื้อหาที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ในวรรณกรรม ดังนั้นวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีลักษณะการใช้ภาษา ดังนี้

7.1 การเลือกใช้คำที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต

ผู้แต่งใช้คำที่มาจากเป็นภาษาบาลี สันสกฤต โดยนำมาใช้ในการตั้งชื่อเมือง เช่น เมืองกัตตสิน ซึ่งพบว่าชื่อเมืองดังกล่าวเป็นลักษณะคำลากเข้าความ⁴³ คำลากเข้าความเกิดขึ้นเพราะคำบางคำในภาษาอื่น มีเสียงของคำแปลกๆ ฟังแล้วแปร่งหูและจำยาก เนื่องจากเสียงนั้นๆ ไม่มีความหมายในภาษาไทย รวมถึงไม่สะดวกต่อการออกเสียง ดังนั้นจึงมีการแปลงเสียงให้ได้ความหมายในภาษาไทย ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำปรากฏลักษณะดังกล่าว ดังนี้

-การตั้งชื่อเมืองที่เป็นลักษณะคำลากเข้าความ อย่างคำว่า กัตตสิน ดังในเรื่อง

ครั้นว่าหลายวันได้หลายคืนเดินป่า ก็จึงถึงแห่งห้องเมืองบ้านย่านยาว ชื่อว่าเมืองกัตตสินกว้างทางยาว 12 โยชน์

(3/3/2)

คำว่า กัตตสิน ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ น่าจะเป็นคำลากเข้าความที่มาจากคำว่า ดักกสิลา ในหนังสือชาดกนิบาต กล่าวถึงเมืองดักกสิลา เมืองหลวงของแคว้นคันธาระ ซึ่งเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงเจริญด้วยศิลปวิทยา⁴⁴ และคำว่า ดักกสิลา นี้เป็นคำลากเข้าความมาจากคำว่า ดักขสิลา ซึ่งเป็นคำสันสกฤต แปลว่า นินที่ตัดออก นอกจากนี้คำว่า กัตตสิน นี้ผู้วิจัยคาดว่าผู้แต่งหรือผู้คัดลอกอาจจะจารหรือคัดลอกโดยเขียนตามการออกเสียงที่ได้ยินต่อๆ กันมา จึงทำให้คำผิด

⁴² ประคอง นิมมานเหมินท์, "ลักษณะภาษาบาลีและสันสกฤตในวรรณคดีล้านนา," ใน มองภาษา (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2547), 15.

⁴³ ศรีจุฑา บุญเจือ, นิรุกติศาสตร์ (ชลบุรี : กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 2543), 173.

⁴⁴ พระยาอนุমানราชธนะ [เสฐียรโกเศศ], วรรณคดีที่นาฏ (พระนคร : ประเสริฐอักษร, 2504), 142.

เพี้ยนไปจากรูปคำเดิม รวมถึงไม่เข้าใจความหมายของคำ หรือขาดความรู้ในเรื่องนี้จึงทำให้การออกเสียงที่มีลักษณะผิดเพี้ยนไป

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่าง คำว่า ยมพิบาล ดังนี้

แต่นั้นอินทร์พรหมพร้อมเทวดาทุกหมู่ ยมพิบาลพราพร้อมนำเจ้าหน่อพุทธโธ ผูกเข้า
จักแนมนำเจ้ามหาเถรเยี่ยมผอ

(1/44/3-4)

คำว่า ยมพิบาล ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้น่าจะเป็นคำลากเข้าความหรือเพี้ยนมาจากคำว่า ยมบาล ที่เป็นคำในภาษาไทยที่มาจากคำภาษาบาลี คำว่า ยมบาล ที่มีความหมายว่า ผู้รักษานรก, เจ้าพนักงานเมืองนรกมีหน้าที่ลงโทษ ทรมานคนที่ตกนรกตามคำสั่งของพญายม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งใช้คำว่า ยมพิบาล ที่มีความหมายเดียวกัน แต่รูปคำที่ใช้มีการเติมคำกลางหรือการเพิ่มพยางค์ คำว่า พิ ลงไป ซึ่งอาจจะเพื่อประโยชน์ทางฉันทลักษณ์ เพื่อให้เสียงไพเราะ

ส่วนเนื้อหาที่เป็นหลักธรรมคำสอน ผู้แต่งใช้คำภาษาบาลีที่เป็นคำขึ้นต้นหรือตัดคำขึ้นต้นของศีล 10 มาตั้งแล้วอธิบายความหมายเป็นภาษาถิ่นเพื่อยึดความเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานและเป็นการถ่ายทอดให้คนในท้องถิ่นฟังหรืออ่านเข้าใจได้ง่าย เช่น ในตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องศีล 10 สำหรับสามเณร ดังตัวอย่าง

ปาณาบิให้ฆ่าสัตว์กินเขาคำ อทินนาบิให้ลักโลกเลี้ยวของแท่งแห่งเขา กาเมนั้นบิให้เสพ
สมเล่นเมียขวัญของท่าน บิให้เว้าโลกเลี้ยวเชิงฐู่แห่งผู้หญิง มุสาบิให้เว้าคำฟางตัวะล่าย
สุราเมให้หลีกเว้นไกลกินน้ำดื่มเมา วิกาลโภให้เว้นโภชนัง ยามค้ำนัจจคืออย่าได้แก่งร่อน
เตะตั้งติคมวยมาลา อย่าลูปไล่หากลิ่นกระจอนจันทร์ทั้งของหอมชูอัน ให้ค่อยเว้นอุจจาอย่า
อยู่สูงลิ้นล้นองค์ล้ำกว่าโต ชาตฐุนั้นอย่าได้ทวายมือเบ่งจับเงินของท่าน ให้เพ่นปลงใส่ไว้
เสียแล้วจึงค่อยเอา

(1/35/3-1/36/1)

7.2 การเลือกใช้คำตามสถานภาพของบุคคลในเรื่อง

ผู้แต่งเลือกใช้ถ้อยคำที่มีความหมายเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและสถานภาพของบุคคลในเรื่อง⁴⁵ ซึ่งมีการใช้สรรพนามแทนชื่อตัวละครที่หลากหลาย ดังนี้

7.2.1 ตัวละครที่เป็นกษัตริย์และบรมวงศานุวงศ์

ในวรรณกรรมได้เลือกใช้คำที่เหมาะสมโดยใช้คำราชาศัพท์และสรรพนามที่แสดงถึงสถานภาพของกษัตริย์ ซึ่งพบในวรรณกรรมดังนี้

7.2.1.1 พระอินทรมุลี ใช้สรรพนามถึง 3 สถานภาพ ดังนี้

1) บุคคลระดับตระกูลชั้นสูง

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งมีการใช้คำสรรพนามแทนพระอินทรมุลี โดยใช้คำว่า “บาท้าว” “ท้าว” ซึ่งเป็นคำนำหน้านามผู้ที่ เป็นเชื้อเจ้านาย และขุนนางผู้มีตำแหน่ง⁴⁶ และ “บาคราญ” ใช้แก่ผู้ที่มีศักดิ์สูง การใช้คำเหล่านี้บอกให้รู้ถึงสถานภาพของตัวละครว่าเป็นผู้ที่มีเชื้อสายตระกูลชั้นสูง ซึ่งมักใช้เป็นคำนำหน้าชื่อบุคคลในวรรณคดี หรือตัวเอกที่มีความสามารถสูง เช่น บาเจือง บาป่าวซูลู เป็นต้น⁴⁷ ดังตัวอย่าง

บาคราญสอนขึ้นใหญ่มาแล้วได้ 10 ขวบเข้าบาท้าวใหญ่มา ท้าวก็หาศิลปินสร้างทรง
ฮึดครองธรรม คือดอยาทรงคุมเหลืองบวชทรงศีลแก้ว ท้าวก็มีคำด้านบิดาตนพ่อ กับทั้งพระ
แม่เจ้าผายเฝื่อนชู้คน ซ่อยก็คึดอยากบวชสร้างเขียนฮึดครองธรรมพ่อเฮย

(1/9/2-3)

2) เมื่อลาสิกขาบท

เมื่อพระอินทรมุลีเข้าบวชแล้วได้สิกขาบทออกมา ใช้คำสรรพนามแทนพระองค์เป็น ป่าวจารย์ ท้าวป่าวจารย์ เจ้าผู้ทรงธรรม และใช้คำว่า นักปราชญ์ต่อท้ายพระนามพระอินทรมุลี ดังกล่าวในเรื่อง

⁴⁵ ฤทธาภ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, 123.

⁴⁶ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พจนานุกรมภาษาดั้งเดิมออกเสียงเหนือ
(กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ม.ป.ป.), 151.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 171.

ท้าวทักขิโณอยู่ได้ 16 ขวบพรรษา ท้าวทักขิโณลาสิกขาออกมาทำเหย้า ท้าวทักขิโณประสงค์หา
 ซ่อนสาวงามเป็นคู่ เขาเมียมหายชาติไว้เป็นเชื้อ บ่าวจารย์ ก็จึงไปหาได้สาวงามผู้หนึ่ง
 เป็นลูกกฤณพีเจ้าเขาของล้านมากมูล นางนั้นโฉมงามล้ำคืออินทรลงหล่อ ชื่อว่าเอกมะไลย
 วัฒนธรรมนาทแก้วเทียมท้าวบ่าวจารย์

(1/10/4-1/11/1)

จากข้างต้น การที่ผู้แต่งใช้คำเรียกพระอินทรมุณีหลังจากการลา
 สิกขาบทแล้วว่า “จารย์” ตามวัฒนธรรมอีสาน การเรียกชื่อพระภิกษุสงฆ์นั้นคงได้แบบแผนมา
 จากเวียงจันทน์⁴⁸ ซึ่งเกิดขึ้นจากการได้ความเคารพนับถือของชาวบ้าน ถือได้ว่าเป็นผู้มีบุญ
 วาสนา จะได้รับเกียรติยกย่องได้รับสมณศักดิ์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความแตกฉานทางด้านปริยัติ
 ธรรม ถ้าหากบวชนานไปก็มีพิธีสงฆ์ หรือ “ฮดสง” ซึ่งมีชื่อเรียกนามหรือสมณศักดิ์ต่างกันไป
 ในการสงฆ์แต่ละครั้ง คือ⁴⁹

- ถ้า 1 ครั้งเรียก “สำเร็จ” ถ้าสักเรียกว่า จารย์
 2 ครั้งเรียก “ญาชา” ถ้าสักเรียกว่า จารย์ชา
 3 ครั้งเรียก “ญาครู” ถ้าสักเรียกว่า จารย์ครู
 4 ครั้งเรียก “ญาท่าน” ถ้าสักเรียกว่า จารย์ท่าน

ถ้าไม่สงฆ์เรียกว่า “หม่อม” ถ้าสักออกมาเรียก ทิด⁵⁰

ดังนั้นจากข้างต้นลักษณะดังกล่าว ทำให้เห็นถึงสถานภาพของพระ
 อินทรมุณีในขณะนั้น คือ พระอินทรมุณี ได้ผ่านการสงฆ์ 1 ครั้ง จึงได้รับสถาปนาแต่งตั้ง และได้รับ
 เกียรติยกย่องเป็นสมณศักดิ์เป็น “สำเร็จ” เมื่อพระอินทรมุณีสิกขาบทจากสำเร็จแล้ว จะมีชื่อแทน
 พระอินทรมุณีหลังจากนั้นเรียกว่า จารย์ หรือ ท้าวบ่าวจารย์ ตามคำเรียกที่ปรากฏในเรื่อง ซึ่งหมายถึง
 ผู้ที่เป็นครูสอนและเป็นตัวอย่างที่ดี⁵¹

นอกจากนี้ยังมีสรรพนามอื่นๆ ที่เรียกแทนพระอินทรมุณี ดังตัวอย่าง
 ในเรื่อง

⁴⁸ไพฑูรย์ มีสกุล, “ประเพณีภาคอีสาน,” ใน หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน : วัฒนธรรม ประเพณี
 ศิลปวรรณคดีอีสาน, (กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2521), 50.

⁴⁹อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน (ขอนแก่น : คลังงานธรรม, 2546), 125.

⁵⁰คำว่า ทิด มาจากคำว่า บัณฑิต หมายถึง ผู้รู้

⁵¹สรวง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน, 492.

แสนเมืองตีปาว้องทั้งค่ายท่วนคร ก็จึงไปเฝ้าเจ้าพระมุลินักปราชญ์ ท้าวหน้าใจ
ฉลาดอยู่ครองแท่นแว

(1/17/3-4)

อันว่าบุตรตาเจ้าผู้ทรงธรรมตรัสส่งมาห้ามพระพ่อเจ้า บ่มีเชื้ออ่าวฟังได้แล้ว อันว่า
บุตรตาเจ้าผู้ทรงธรรมเป็นนักปราชญ์สั่งสอนพระพ่อให้ทางรู้บาปหนา ก็บ่มีฟังถ้อยคำบุตรตา
สอนสั่งยังเล่าลล่ดวนดื้อกระทำสร้างบ่แม่นคง แต่นั้นอินทกุมารเจ้าผู้ทรงธรรมเป็นนัก
ปราชญ์มาห้ามพระพ่อเจ้าให้ตั้งอยู่ในคง ก็บ่มีฟังถ้อยวาจาลูกกล่าว ท้าวก็สุดต่ำคล้อย
ปัญญาเจ้าอยู่ค้าย

(1/13/1-3)

3) เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุ

เมื่อพระอินทะมุลิทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ผู้แต่งมีการใช้คำ
ศัพท์ที่ใช้สำหรับพระสงฆ์กับตัวละครดังกล่าว อีกทั้งใช้สรรพนามที่เหมาะสมเรียกพระอินทะมุลิว่า
“เณร” หมายถึง พระผู้เป็นใหญ่คือพระที่มีพรรษาตั้งแต่สิบปีขึ้นไป⁵² เช่น พระมหาเณร เจ้ามหาเณร
เณรพราหมณ์ เณรมหาราชเจ้า ผู้เณรแก้ว นรินทร์แก้วมหาเณร พระบาทเจ้าเณรใหญ่

อันว่ากรรมฐานเจ้ามหาเณรต้นดั่ง เจ้าก็กินลูกไม้ต่างข้าวชู้วัน ฟังยินลึงกังฮ้องชะนี
วอนเสียงส่งพุ้นเยอ

(1/31/4)

แต่นั้นเณรมหาราชเจ้าเห็นคนล้นหลังโฮม พระก็นั่งจวายกวยอยู่ในที่ศาลา
พระยากี้พาบริวารเข้าไปประนมน้อม

(3/10/1-2)

นอกจากนี้ยังเรียกพระอินทะมุลิด้วยสรรพนามอื่นๆ เช่น พระแก่น
เหง้า พระยอดธรรม เจ้าองค์เอกพระยาธรรม เจ้ากรรมฐาน ดังตัวอย่าง

⁵² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. พจนานุกรมภาษาดั้งเดิมและวันออกเสียงเหนือ.

แต่นั้นพระยาก็ยอขันเทียนยกขึ้นหว่างคิ้วอนไหวพระยอธรรม ภัตไหวเจ้าองค์
เอกพระยาธรรม นำโศดสัตว์ในสงสารให้พ้นโศภักย์ฮ้ายเจ้า

(3/10/2-3)

สรรพนามของพระอินทะมุสิเมื่อกล่าวแทนตนเองนั้น จะใช้คำว่า
"กู" ดังตัวอย่าง

อันว่าลูกแจ่มเจ้าคะนิงไฉ่จ๋มตาย อันว่าราชาเจ้าพระยาหลวงตนพ่องูนี้ เตชะเอื้องฮุ่ง
กล้า เขากีย่องทั่วแดนแท่นา

(1/13/3-4)

7.2.1.2 กษัตริย์หรือเจ้าเมือง มีการใช้คำราชาศัพท์กับตัวละครดังกล่าว
อีกทั้งใช้สรรพนามที่เหมาะสม มีการใช้คำว่า พระยา ราชาเจ้า เจ้าพระยาหลวง องค์มหาราชเจ้า
พระบาทท้าว เป็นต้น

บัดนี้ยังมีเมืองใหญ่กว้าง เรียกชื่ออาทิพระภักตนคร ของพระยาพรหมวงรัตนราชาอยู่
เสวยเมืองนั้น ก็หากลือชาเท่าปรากฏไปทั่ว เตชะเอื้องฮุ่งกล้าข้าวของล้นคังคาม

(1/2/1)

พระยาศิรินันทกumarเจ้าปตามธรรมทศราช เห็นแก่ความโลกลั่นทรงขี้หนูผู้สาว
ทรงกินเหล้าสุราเมาเบื้อ หลงทางบุญมาบ่เอื้อสิไปกลัวตั้งแต่เวร

(1/12/2-3)

แต่นั้นราชาเจ้าศิรินทกumarตนพ่อ ก็จึงไหวเฝ้าผู้เเกรแก้วลูกตน

(4/3/2)

อันว่าลูกแจ่มเจ้าคะนิงไฉ่จ๋มตาย อันว่าราชาเจ้าพระยาหลวงตนพ่องูนี้ เตชะเอื้องฮุ่ง
กล้า เขากีย่องทั่วแดนแท่นา

(1/13/3-4)

แต่นั้นองค์มหาราชเจ้าคามโคคยเห็น ภูนี้หลงใจจะฮึดคงกระทำฮ้าย

(1/14/3)

แต่นั้นพระบาททำผู้ชาวกรรมฐาน พระยาก็ก่อขันเทียนพรากกลางห้อง มีหมูปริวาร ล้อมหลายด่านแถวดี พระกัเจียรจากย้ายกลายคุ้ม ล่วงไปถึงเฒ่ากรรมฐานเฒ่าแก่ ก็จึงกัม กราบไหว้ทูลให้ชู้อัน

(2/1/2-3)

7.2.1.3 มเหสี มีการใช้คำราชาศัพท์กับตัวละครดังกล่าว อีกทั้งใช้สรรพนามที่เหมาะสม มีการใช้คำว่า มเหสี ดังตัวอย่าง

อันว่าสุวณณะสารีน้อยมเหสีเทียมพาง พระยากัสุขอยู่สร้างเมืองกว้างเืองสวรรค

(1/2/4)

การใช้คำนำหน้านามบุคคลสมัยโบราณทางภาคอีสาน คำว่า “นาง” เป็นคำยศศักดิ์ที่ยกย่องให้เกียรติแก่ลูกหลานเจ้าเมือง อุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร และขุนนาง ผู้ใหญ่⁵³ ในวรรณกรรมเรื่องนี้มีการใช้สรรพนามแทนตัวละครที่เป็นมเหสี เช่น นาง นางเจ้า นางนาฏ นางแก้ว ดังตัวอย่าง

บัดนี้ยังแต่กุมารน้อยเสวยเมืองเป็นใหญ่ กับทั้งนางเจ้าคำปางน้อยอยู่แฝง สองก็พากันสร้างเสวยเมืองคุ้มไพร่ ผูกหมูปงศ์เฒ่าเชื้อก็มาเข้าเพิงพำหั้นแล้ว แล้วสองก็ปรารถนาให้วอนถึงเทวราช ขอลูกน้อยในท้องเกิดคอมทุกคำเข้า นางแตงบุษานางก็วาจาขอซึ่งพระอินทร์กายฟ้า ขอให้แนวนามช้านุตตาผู้ประเสริฐ ขอให้เกิดร่วมท้องตัวข้าดังคะนิงแต่ก่อน

(1/4/4-1/5/1)

7.2.1.4 ราชครู อาชญาครู มีการใช้คำราชาศัพท์และสรรพนามที่เหมาะสม มีการใช้คำว่า เจ้า จอมธรรม เจ้าอารามหลวงวัดใหญ่ เจ้าภูนิหลวงวัดใหญ่ ดังตัวอย่าง

⁵³นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณนท์, ไทยลาว-อีสาน (อุดรธานี : ภาคอีสาน, 2512), 167.

แต่นั้นราชครูเจ้าทรงปางวัดใหญ่ บรรพชาให้บาทำวป็นบวรณ

(1/10/1)

ค้อมว่าอาชญาครูกล่าวแล้ว พระยาเล่าดีใจก็จึงลาจอมธรรมพรากเมื่อนาห้อง

(1/17/1)

แต่นั้นอาชญาครูเจ้าอารามหลวงวัดใหญ่ เจ้าก็คิดถึถ้วนคะนิงแจ้งอยู่สิ่งหลึง เจ้าก็
ปริกษาเว้าหลายคน

(1/28/4)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า สรรพนามการเรียกว่า ราชครู นั้น ถ้าผู้ใด
ได้มีโอกาสเป็นครูสอนเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ภายในสำนักพระราชวังนักบวชเหล่านี้ถ้าเป็น

ภิกษุ จะเรียกว่า เจ้าหัวราชครู

สามเณร จะเรียกว่า ราชครูจัว⁵⁴

7.2.1.5 เสนา เสนศ และแสนเมือง ผู้แต่งมีการใช้คำเหล่านี้เรียกตาม
ตำแหน่งหน้าที่ ดังปรากฏในเรื่อง ดังนี้

อันว่าพระยาสุรินทะจักเจ้าก็ลาองค์เมื่อแท่น กับทั้งเสนาศพร้อมขุนชั้นนอกใน พระก็
พากันสร้างตามคองสอนสั่ง กับทั้งประชาราษฎร์พร้อมชาวบ้านผู้คนแท้แล้ว

(2/19/4-2/20/1)

อันว่าราชาเจ้าเสนาทุกหมู่พร้อมกันมาแห่เจ้ากรรมฐานเข้าสู่เมือง เถรก็ไปเถิงเท่า
อารามหลวงวัดใหญ่ ฝูงหมู่เสนาศพร้อมอวนเจ้าสู่สถาน

(4/2/4-4/3/1)

แต่นั้นพระก็ทันมาพร้อมแสนเมืองผู้ใหญ่ เจ้าก็โอกาสด้านเดือนเจ้าสู่คน

(1/26/1)

⁵⁴ สวิง บุญเจิม, ตำราหมอดกอีसान, 490.

คำว่า *เสเนศ* สันนิษฐานว่าอาจจะเป็น *ชาเนตร*⁵⁵ ตำแหน่งขุนนางชั้นผู้ใหญ่เทียบเท่าชั้นเสนาบดีหรือกรมการเมือง ทำหน้าที่เป็นเลขาของเมืองแสน เมืองจันทร์ หรืออาจสันนิษฐานได้ว่า ผู้แต่งใช้ลักษณะการเติม ศ เข้าลิลิต ซึ่งในวรรณคดีล้านนาและวรรณคดีภาคกลาง ผู้แต่งมักเติม ศ เข้าลิลิตเพื่อให้ได้เสียงที่สละสลวยกับคำในวรรคอื่นเพื่อให้เป็นคำตายแทนเสียงเอก สำหรับใช้ในคำประพันธ์ประเภทโคลง เช่น ลงท้ายด้วยเสียง อา เช่น ซายา เป็น ซาเยศ ลงท้ายด้วยเสียง อี เช่น นารี เป็น นารศ ดังนั้นคำว่า *เสเนศ* น่าจะมาจากคำว่า *เสนา* ที่เติม ศ ลิลิตแล้ว⁵⁶

ส่วนคำว่า *แสนเมือง* อาจจะเป็น *เมืองแสน*⁵⁷ ซึ่งเป็นตำแหน่งขุนนางชั้นผู้ใหญ่เทียบเท่าชั้นเสนาบดีหรือกรมการเมือง มีหน้าที่กำกับฝ่ายกำลังพลของเมือง เทียบเท่าฝ่ายกลาโหมว่าราชการด้านการทหาร หรือคำว่า *แสน* อาจมาจากคำว่า *แสนยากร* ที่หมายถึง หมู่ทหาร, กองทัพ

นอกจากนี้ผู้แต่งมีการใช้ภาษาในระดับเดียวกัน คือใช้คำที่แสดงการยกย่อง ให้เกียรติ โดยอยู่ในระดับต่ำกว่ากษัตริย์และบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งเหมาะสมตามความเป็นจริง ผู้แต่งใช้สรรพนามคำว่า ท่าน ท้าว เจ้าเสนาน้อยใหญ่ ดังกล่าวในเรื่อง

ก็จึงมีคำด่านแสนเมืองผู้ใหญ่ ให้ท่านไปตีปาวซ้องเดินด่านชู้คน พอให้เขาผู้กระทำ
การทานทอด

(1/17/2)

ฝูงหมู่เสเนศท้าวก็โหมเด้าช่วงสนาม ค้อมว่าบริวารณ์แล้วหมดทุกคนโหมไพร่ พระก็
โอกาสด่านถามชั้นสูงขุน ดูว่าเจ้าเสนาน้อยใหญ่ สู้ท่านยังได้ถือธรรมพระเจ้ารักษาได้เอื้องใด
ท่านเฮย

(1/27/1)

ดังข้างต้นจะเห็นว่ามีการใช้คำว่า สูงน สูงท่าน ซึ่งเป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 พหูพจน์

⁵⁵จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, “ขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า,” ใน *อีสานปริทัศน์ (อีสานคดี 2)* (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2524), 2.

⁵⁶ประคอง นิยมมานเหมินท์, “ลักษณะภาษาบาลีและสันสกฤตในวรรณคดีล้านนา,” ใน *มองภาษา* (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2547), 66.

⁵⁷จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, “ขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า,” ใน *อีสานปริทัศน์ (อีสานคดี 2)*, 1.

7.2.1.6 แสนกวนบ้านหรือกวนบ้าน ผู้แต่งมีการใช้คำเรียกตำแหน่งที่เป็นตำแหน่งที่ใช้ตามประเพณีปกครองดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรล้านช้าง เป็นผู้ปกครองระดับแขวงเทียบเท่ากับผู้ใหญ่บ้านหรือนายรักษาด่าน มีการใช้คำสรรพนามระดับสามัญตามภาษาถิ่นนั้นๆ เช่นเดียวกับชาวบ้าน เช่น มัน มึง ดังตัวอย่าง

ยังมีแสนกวนบ้านเป็นนายรักษาด่าน มันก็รักษาด่านด้าวชั้นฝ่ายดาวดึงษ์ บ้านนั้นกว้างแคบได้ร้อย 8 หลังเรือน

(2/21/2-3)

ผู้มันให้เ็นว่าอาหารของทานพร้อมปูลาขึ้นตอน มีทั้งหมากแลพร้าวของเคี้ยวหมากพลู ภูเก็ตบอกให้มึงนั้นชูอัน อันว่าลูกแลเต้าบูบให้แก่มึง มึงก็อย่าคิดคะนิงทอนนาฏมาหลอก ของก็ปันแบ่งให้มึงนั้นชูอัน ภูเก็ตปละมึงแล้วอย่ามาทวนจักเทือ ให้มึงเมื่อเกิดห้องเมืองฟ้าฟากสวรรค์

(2/14/4-2/15/1)

7.3 การใช้คำขึ้นต้นประโยค

ในวรรณกรรมเรื่องนี้มีเนื้อเรื่องที่เป็นข้อห้ามชะล่าต่างๆ ซึ่งมักจะขึ้นต้นประโยคด้วยอัน 1... ,อันว่า...,ประการ 1... จะไม่มีประโยคเชื่อมโยงความ จากเรื่องที่ได้อีกเล่าก่อนหน้านั้น เช่น

อัน 1 บ้านเดียวปลูกเรือนสร้างวันเดียวปลูกฮ่วมกันนั้น ที่หลังปลูกก่อนนั้นควรกระทำให้แล้วหลัง ปลูกนำหลังนั้นควรให้แล้วลุนแท้จึงลิต ก็จึงมีสุขลันทั้ง 2 เสมอภาค ครั้นว่าหลังปลูกก่อนนั้นให้แล้วลุนหลัง ปลูกนำหลังนั้นไม่ควรทำให้แล้วก่อน มันจักมีเหตุร้อนให้สองกำบ่ออยู่ดี ประการ 1 เอือนบ่ออยู่ได้เนิ่นนานเท่าชั่วคือว่าเรือนคนนอนฝันรู้ตายวางจิตไหลสะตุงตืน ฝิอำตยมรณาดเมียนเอือนนั้นบ่ออยู่เหิง อัน 1 เอือนหลังใดเอาซอนฝิลงแล้วถึง 3 คนไม่ควรอยู่ ถ้าว่ากฎิหวารพระสงฆ์เจ้าโงกกว้างหมู่พระยากี้ดี ครั้นว่าเป็นสิ่งเง้าเห็นจริงจึงกล่าวมานี้ ปควรสวัสดิอยู่สร้างไปได้หน่วงนาน

(2/30/3-2/31/1)

7.4 การใช้คำลักษณะเชิงห้าม

วรรณกรรมเรื่องนี้ส่วนใหญ่ปรากฏข้อชะล่าีเช็ดขวงประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะใช้คำในลักษณะการบอกห้ามหรือสั่งไม่ให้กระทำ เช่น คำว่า บ่ควร...,อย่า...,ห้าม... ดังตัวอย่าง

อัน 1 มีคนมานในท้องถือภาทรงคัพภอยู่เรือนนั้น บ่ควรซื้อช้างม้ามาไว้ที่เรือน ทั้ง
จัวควายพร้อมหมูหมาเปิดไถ่ก็ดี

(2/34/1-2)

อันนี้เวรผัวเมียเขาได้สมสู่วันศีลสมเสพกันนั้น เวรหากมีมากล้นคนดื้อประมาทธรรม
กรรมหากนำเหลือล้นเป็นคนบ้าบ่คือหมู ถ้าว่าเป็นห่วงชู้ควรห้ามอย่ากระทำ

(3/35/3-4)

อัน 1 อย่าให้เขาตำข้าวเวลายามค่ำ สิ้นพันพันชิ้นมือเข้าคำฮ้ายสร้างปิ่นบ่เกินแท้ตาย

(4/8/3-4)

7.5 การใช้คำลักษณะขานรับ

ในวรรณกรรมผู้แต่งเลือกใช้คำในลักษณะขานรับ คือคำว่า โดยคำ และโดยโดย ที่มีความหมายว่า ขอรับ, ครับ เป็นคำขานรับของผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าขานรับกับผู้ที่มีฐานะสูงกว่า ในวรรณกรรมนี้ปรากฏการใช้คำขานรับ ซึ่งเป็นตอนที่แสนเมือง เมืองกตตสินขานรับกับพระยาพุทธสิน ดังตัวอย่าง

แต่นั้นแสนเมืองเจ้าก็โดยคำ พระบาทเจ้าก็ลงจากห้องไปด้านกล่าวเตือน ทุกที่
พร้อมเท่าทั่วในเมืองก็จึงคืบมาเฝ้าอยู่โงงของเจ้า

(3/8/4-3/9/1)

อีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระอินทมะลูขานรับกับพระพุทธเจ้า ดังตัวอย่าง

แต่นั้นพระบาทเจ้าหลิงโลกบารมีแล้ว จงลงบัญญัติใส่ลานคำไว้ ก็จึงปลงคำให้มหา
เถรด้านสั่ง ให้เมื่อสอนสั่งเชื้อชุมพุดาวทวันคร จงให้สมดังความเฮาด้านเทศนาสอนสั่งจริง
เทอญ เอ็ดอันใดให้มันถึกสิ่งเว้ามานี้ชูแนว แต่นั้นเถรก็รับชูข้อขานว่าโดยโดย ข้าจักขัน
อาสาสอนสั่งต่างตนเจ้า

(1/42/3-1/43/1)

ในกฎหมายหลักคำคลองเมืองว่าด้วยฮีต 12 คลอง 24⁵⁸ ที่ตราขึ้นเมื่อวันพฤหัสบดีแรม 13 ค่ำ เดือนเมษายน พ.ศ.2402 ซึ่งตรงกับปีที่ 7 ในรัชสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการห้ามใช้คำชานรับจากคำว่า “โดย” มาใช้คำว่า “กวน” แทน ดังข้อความที่ปรากฏในลานที่ 6 หน้าที่ 2 ว่า

อันหนึ่งคั้นว่ากรรมการผู้ใหญ่น้อยชานฮับ

ให้ว่า “กวน” ห้ามบให้ว่า “โดย” เป็นอันขาด⁵⁹

7.7 การใช้ถ้อยคำในลักษณะของพะญา

คำว่า พะญา แปลว่า ปัญญา ปรักษญา ความฉลาด คำพูดที่เป็นภาษาิตที่มีความหมายอยู่ในเชิงเปรียบเทียบ ประกอบด้วยถ้อยคำอันหลักแหลมลึกซึ้ง⁶⁰ ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนั้นพบว่าผู้แต่งได้นำพะญาเกี่ยวพาราสีนึงสาวเข้ามาแทรกเพื่อเปรียบให้เกิดจินตนาการและความไพเราะของภาษา ดังตัวอย่างในเรื่อง

ครันไผตายก็ได้มาอยู่ถ้ำชมช่อนอยู่ฮับบาย เปรตแม่หญิงนั้นมันเล่าเป็นควาย เปรต
ผู้ชายตายเป็นเสื้อคาบกินยังขึ้น อันนี้เวยเราได้ปรารถนาต่างประหลาด ครันว่าบได้เจ้าชาติ
นับหวังว่าลียอม พิลิตายเป็นปอมไปจับหลักรั้ว บได้กลั้วกลืนเจ้าสาแล้ว พิบเมื่อพิลิตาย

⁵⁸ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับกฎหมายหลักคำคลองเมือง ว่าด้วยฮีต 12 คลอง 24 อรรถ นันทจักร กล่าวในวิทยานิพนธ์ “ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเด็นการจดบันทึกประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20” หน้า 98-99 ว่า ฮีตคลองของอีสานนั้นเป็นฮีต 12 คลอง 14 แต่ในกฎหมายหลักคำคลองเมืองว่าด้วย 12 คลอง 24 สันนิษฐานว่า 1.น่าจะเกิดจากผู้จดบันทึกได้คัดลอกผิด 2. ผู้ออกกฎหมายมีเจตนาที่จะใช้คำว่า ฮีต 12 คลอง 24 เพราะเป็นกฎหมายที่ประกาศใช้ในหัวเมืองลาว แสดงว่าความคิดดั้งเดิมอันเป็นจารีตล้านช้างที่ปรากฏในภาคอีสาน ได้ถูกแทนที่โดยศูนย์อำนาจใหม่คือ กรุงเทพมหานคร 1220 (พ.ศ.2401)เมื่อพิจารณาผลแห่งสิทธิธรรมในแผ่นดินผืนใหม่ จึงจำเป็นที่ศูนย์อำนาจใหม่จะต้องแสดงความเหนือกว่าให้เป็นที่ประจักษ์

⁵⁹อรรถ นันทจักร, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเด็นการจดบันทึกประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), 98-100.

⁶⁰จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, ของดีอีสาน (กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.), 58.

เป็นเสียไปกินควายน้อย บ่ได้นั่งก้อมก้อยเรือนเจ้ากับเขา คำเขามีเสียแล้วปรารณาเรียง
ร่วมกันนั้น ก็จึงมาอยู่ช่อนอวีจีใหม่ร่วมสอง

(3/39/4-3/40/2)

จากข้างต้นจะเห็นคำผญาเกี่ยวสาว ที่ผู้ชายเปรียบว่าเมื่อรักไม่สมหวังในชาตินี้
ถ้าตายก็จักตายเป็นกะปอมจับหลักรั้ว ตายเป็นเสียกินควายน้อย เปรียบให้เห็นว่า ถ้าคนที่รักตาย
ไปอยู่ที่ใด ก็จะไปตามไปที่นั่น

อีกตัวอย่างหนึ่ง เปรียบไว้ในลักษณะเดียวกัน ดังตัวอย่าง

เปรต 1 นั้นพ้อยแล้งบ่ได้กินหยั่งท้องเปล่า ข้าวบ่ตกฮอดท้องคึงแห้งจ้อยผอม มัน
ว่าทางบ้านช้อยตายเป็นข้าวเขียวปานเทาอ้ายเจ้าบ่ก้มเกี่ยว ทางบ้านน้องเจ้าตายเป็นข้าว
หมากกล้า⁶¹ แกมหญ้า⁶² อ้ายสิค้อยเล็ม⁶³

(3/42/2-3)

เปรตผู้หญิง 1 นั้นนอนหงายขวางอยู่ ลูกหากออกแต่ท้องคากันแน่นผู้ชาย ตั้งแต่
ก่อนก็เขาได้ปรารณาว่าหมายฮ่วมเฮียงสอง เขาว่าบ่ได้ชาตินี้พี่สิดตายเป็นต้นไปกัตเครือพลุ
ตายเป็นหนูไปกัตเครือหูก ตายเป็นลูกน้อยๆ คาท้องแห้งปลง ความทุกข์ซ้อนด้วยโมโหนำ
หญิงแต่ชาติก่อน เวรจึงมาไล่ต้อนลงให้สู้อับอาย

(3/40/4-3/41/1)

นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้ถ้อยคำสุภาษิตเข้ามาเปรียบกับการกระทำที่ไม่เหมาะสม
เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น ดังตัวอย่าง

อัน 1 บ่ควรวีไสน้ำออกบ่บ่อนเคยกิน ขี้ไสดินบ่อนโตเคยอยู่โยหยอกชู้ สาวน้อยรูป
งามอย่าได้พาโลลันหนทางโตเคยเที่ยวขี้ไส ไปตามหนนี้มาได้มาแล้วกล่าวขวัญ อย่าได้ไปพัน

⁶¹ข้าวหมากกล้า คือข้าวที่เกิดจากกล้าที่เขาถอนเอาไปดำไม่หมด มันจะผสมอยู่กับหญ้า

⁶²แกมหญ้า คือ รวมอยู่หรือผสมอยู่กับหญ้า

⁶³สิค้อยเล็ม คือ ก็จะบรรจงเกี่ยว

ไม้กกทองมาเห็ดครก กกม่วงนั้นมาสร้างเห็ดกลอง เอาไม้มาเห็ดบ่วงทางขวาง

(4/22/2-3)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่ามีคำสุภาษิตโบราณอีสานที่ว่า “อย่าฟันครกไม้ทอง อย่าเจาะกลองไม้ม่วง อย่าชดบ่วงทางขวาง” นั้นหมายถึงจะทำอะไรก็ทำให้พอเหมาะพอดี การทำให้พอเหมาะพอดีในที่นี้ คือทำให้มั่นคงแข็งแรง อย่าเพียงสักว่าทำ เช่น จะทำครกต้องเลือกไม้แก่น จะทำกลองต้องเลือกไม้เนื้อยุ่ย ซึ่งผู้แต่งได้เปรียบเทียบกับสิ่งที่ทำอะไรก็ต้องเลือกที่ที่เหมาะสม อย่างในตัวตัวอย่างที่ว่า ควรอุจจระไนที่ที่ตนเคยหรือที่เหมาะสม อย่าอุจจระไนแม่น้ำ

8. การใช้สำนวนโวหาร

การใช้สำนวนโวหาร คือ ศิลปะในการใช้ภาษา ซึ่งผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อจะขยายความให้ชัดเจนขึ้นหรือเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ช่วยให้เกิดจินตภาพได้ชัดเจนมากกว่าที่ใช้ภาษาตรงไปตรงมาหรือเป็นโวหารที่แสดงภาพพจน์⁶⁴ ในวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งมีการสอนโดยใช้การเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพพจน์และเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้แก่ผู้อ่าน ซึ่งมีการใช้โวหารในวรรณกรรม ดังนี้

8.1 อุปมา เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบกันว่าเหมือนกัน⁶⁵ คำที่ผู้แต่งใช้โวหารประเภทนี้ใช้เปรียบเทียบ คือคำว่า ดัง ปาน เหมือน เปรียบ ดัง ปรากฏในวรรณกรรมดังนี้

ในวรรณกรรมมีการใช้คำว่า “เหมือนดัง” เปรียบเทียบสองสิ่ง เพื่อใช้สอนข้อห้ามชะล่าใจหรือในเรื่อง การแต่งงานที่ห้ามคนอายุต่ำกว่า 20 ปีแต่งงาน ผู้แต่งได้เปรียบเทียบไว้ว่า คนที่อายุต่ำกว่า 20 ปี มาบวชเป็นพระนั้นไม่ได้ซึ่งไม่ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้โวหารเพื่อช่วยให้เกิดจินตภาพได้ชัดเจน และจะได้ไม่ปฏิบัติตาม ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่อง ดังนี้

อันว่าหญิงแลชายอย่าได้เอาเมียช้อน อายุบ่ทันถึงชาวปิ่นนกับควร เหมือนดังเอา
คนบรรพชาเป็นนักบวช ครันบ่ทันถึงถ้วนชาวปิ่นนก็ยอมเพเจ้าเฮย ให้อายุสอดถ้วนกลาย

⁶⁴วิภา กองนันท์, วรรณคดีศึกษา, 40.

⁶⁵เรื่องเดียวกัน.

เขตขาวปี ให้อายุชายหลายสิ้นกว่าหญิงจึงเอาช้อน ให้อายุหญิงมีน้อยหลุดชายลงยดยั้ง ก็
จึงเอากันเที่ยงหมั่นคุณค้ำรุงใส แท้แล้ว

(3/36/2-3/36/4)

อีกตัวอย่างหนึ่งผู้แต่งใช้คำว่า “เปรียบเหมือนดัง” เพื่อใช้สอนข้อห้ามในเรื่อง การ
แต่งงานที่ห้ามไม่ให้ลูกค้า(ภิกษุสามเณรที่มีโยมหรือแม่ออกค้าอุปฐาก) ลาสิกขามาแต่งงานกับ
ลูกสาวแม่ออกค้า และผู้แต่งได้เปรียบเทียบไว้ว่า ลูกค้าก็เหมือนลูกจริงๆ ถ้าหากแต่งงานกับลูก
สาวตน ชาวบ้านจะนินทาได้ พร้อมทั้งเทวดา ยมบาลนรกทั้ง 8 ชุมจะใส่เวรกรรม มีแต่ความทุกข์
ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้โวหารเพื่อช่วยให้เกิดจินตภาพได้ชัดเจน และจะได้ไม่ปฏิบัติตาม ดังตัวอย่างที่
ปรากฏในเรื่อง ดังนี้

อัน 1 ไผ่ผู้ค้าวัดเจ้าเพลแต่งภาจันท์ก็ดี เมื่อลูกค้าผู้นั้นลาสิกขาออกมาเอน้องสาว
แม่ตนเสียนั้น ไผ่ผู้ค้านั้นสนิทกันแห่งอาศัยบุญบมมีหวังติดแปดโต พอดีมีแต่เวรกรรมเข้า
แถมตนซ้ำเต็ม ไผ่ผู้เอาแม่ออกค้าเมื่อน้ำบหมั่นคง ครั้นเป็นค้าก็เข้าเปรียบเหมือนดังลูกคิง
หันแล้ว ยังสืเอาเป็นเชยบตีจริงแท้ เป็นความอายเชื้อเทพาเพิ่นแลหลังเยี่ยมผอผองพงศ์พันธุ์
พี่น้องชาวบ้านก็กล่าวขวัญ เทวดาผู้มาเฝ้าภูมิสถานทั้ง 8 มาใส่เวร ทุกข์บ่แล้วบุตรตาเจ้าบ
สู่บាយ

(4/32/1-4/32/4)

8.2 อุปลักษณ์ เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบ
กันว่าเป็นสิ่งเดียวกันหรือเท่ากันทุกประการ ใช้คำว่า“เป็น” “คือ” “เท่า”⁶⁶

วรรณกรรมเรื่องนี้มีการใช้คำว่า “คือ” เปรียบเทียบสองสิ่ง เพื่อใช้สอนข้อห้ามชะล่า
เชิดขวางในเรื่อง การแต่งงานที่ห้ามไม่ให้ญาติพี่น้องแต่งงานกัน และได้เปรียบเทียบพฤติกรรมนี้กับ
สัตว์ ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้โวหารเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้แก่ผู้อ่านเพื่อให้เกิดสำนึกที่ดี และจะได้
ไม่ปฏิบัติตาม ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่อง ดังนี้

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, 39.

อัน 1 อ้ายหากไปเอน้องอยู่ร่วมไทเดียวกิตี เจื้อยไปเอน้อง ๆ ไปเอน้องอยู่ร่วมไทเดียวกิตี อีกอย่าง 1 คือลูกเจื้อยไปเอน้องอยู่ร่วมไทเดียวกิตี ลูกน้องไปเอน้องอยู่ร่วมไทเดียวกิตี นับแต่ได้เป็นพงศ์พันธุ์กึ่งแวนนามเชื้อ อีกอย่าง 1 คือว่าเอน้องแล้วข้าผัดปละเมียไปเอน้าพี่เมียตนกิตี คือไปรู้เอนางน้องที่เมียตนกิตี บ่ว่าแต่คนในเฮือนเมียกึ่งพันธุ์พงศ์เชื้อหญิงชายพร้อมคือกันดังว่าจริงแล้ว อันนี้คือดังหมาหาเทียงสมเสพู้เดือน 9 ก็ป่วน หากความอย่าบได้คือหมากินของเอน้าส่วย คือสิ่งแมงวันเขี้ยวตอมอันอ้ายอาจมกลั้ว

(3/25/1-3/25/4)

อีกตัวอย่างหนึ่งใช้คำว่า “คือ” เพื่อใช้สอนข้อห้ามในเรื่อง ห้ามไม่ให้ดำผู้มีพระคุณ เช่น พ่อแม่ เทวดาอินทร์พรหม และผู้แต่งได้เปรียบเทียบว่า ถ้าหากกระทำความผิดแล้วจะตกนรก และเมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะมีลูกเหมือนลิงตายซากเจ็บไข้ตลอด เชื่อว่าเป็นเพราะอินทร์พรหมใส่เวรกรรมให้ ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้โวหารเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึก ช่วยให้เกิดจินตภาพได้ชัดเจนให้แก่ผู้อ่าน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตามคำสอนข้อห้าม ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่อง ดังนี้

อย่าได้มีใจอ้ายโกธาป้อยดำ คุณแม่เพิ่นมีมากล้นเสียห้อย่าดาหยัน ในหากคิดเคียดคล้ายป้อยดำอินทร์พรหม กับทั้งเทวดาฝูงหมู่แดดลมน้ำพร้อมฝูงนี้ บาดมันตายได้ลงไปไหนอ้อวิจหน้อใหญ่แน่นแล้ว ไฟนรกฮ้อนคองถ้ำตั้งแต่มันเหิงนานแล้ว ครันว่าเกิดมาเป็นคนแล้ว ความจนก็หากหญิงมีผัวก็บ่คือเพิ่นแท้ แม่่นผู้ชายมีเมียก็บ่งามจริงแท้ อันว่าลูกเกิดมานั้นก็คือลิงตายซาก เจ็บไข้อยู่หมู่มีบ่ได้สง เป็นเพราะว่าเทวดาทั้ง 9 มาถนอมเป็นพยาธิ อินทร์พรหมฝูงอยู่ฟ้ากระทำใช้แต่งเวร ฟังเอาท่อนทั้งหลายเฮย จำจ้อบิตดาทั้งใครตเชื้อชาวบ้านจึงคอยฟังหันท่อน

(4/13/2-4/14/1)

8.3 อติพจน์ คือ การพูดเกินจริงเพื่อเน้นความรู้สึก⁶⁷

วรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งมีกลวิธีในการสอนโดยใช้โวหารนี้ คือ การพูดเกินจริงเพื่อเน้นความรู้สึก อย่างเช่น ในการสอนเรื่องการปลงศพว่า คนตายกลางป่าไม่ให้เอาเข้าบ้านไฟจะไหม้มอดเมือง ดังตัวอย่าง

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, 47.

ครันตายกลางป่าให้ฝังเสียกลางป่า บ่ควรวะเข้าบ้านไฟสโหมมอดเมือง จงให้ฟัง
เอาแท้

(2/7/1)

คำว่า “ไฟจะโหมมอดเมือง” เป็นการพูดเกินจริงเพื่อเน้นความรู้สึกในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้แต่งกล่าวเกินจริงว่า ไฟจะโหมมอดเมือง เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความรู้สึกกลัวและไม่กล้าละเมิดข้อห้าม

อีกตัวอย่างหนึ่ง ผู้แต่งมีกลวิธีในการสอนโดยใช้ถ้อยคำการกล่าวเกินจริง ในการสอนเรื่องการแต่งงานว่า ญาติพี่น้องจะแต่งงานกันควรมีการแก้เคล็ด ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามหญิงชายนั้นไม่หย่าร้างหรือไม่ก็เป็นม่าย ข้าวของเงินทองก็ผ่อนบาง ดังตัวอย่าง

อัน 1 หญิงผู้เอื้อยนั้นได้มีลูกผู้ชาย ผู้หนึ่งนั้นได้ลูกผู้หญิงก็ดี ครันว่าเป็นคู่ผัวเมียหลักกันบ่มีมัม อีกอย่าง 1 คือว่าชายผู้เป็นอ้ายหากมีลูกคนชายก็ดี อันว่าหญิงผู้หนึ่งหากมีลูกคนหญิงก็ดี คาคเป็นคู่ผัวเมียหลักกันบ่มีมัม อันว่าตาแลนายจักปลุกแปงเขาให้เอากันเป็นคู่ก็ดี อันว่าชายผู้หนึ่งได้ลูกคนหญิงก็ดี คาคเป็นคู่ผัวเมียหลักกันบ่มีมัม จงให้เขาทรงนุ่งล้วนขาวเผียงคู่คน แล้วจึงลงเรียงช้อนพาขวัญเสียด่วมกันนั้น ครันผูกแขนบวรภรณ์แล้วจึงทรงย่องเครื่องขาว จึงให้สองเชื้อเจ้านั้นนั่งลงกินข้าวในฮางหมูนั่นก็จึงแม่น ครันว่ามีของกินอันใดก็ให้เทออกม้วนลงใส่ในฮาง สองผัวเมียก็จึงพากันกินทอน ครันว่าอยากดีเท่าหมาผองเท่าตัวซีวัง ครันว่าบ่กระทำดังนี้สองสิม้างมุ่นผง ครันบ่คงเป็นฮ้างวากันปะปล่อย ถ้าบ่มีดังนั้นมันจักแพ้นหมูข้าวของ ครันว่าบ่กระทำตามเว้าจิบหายมีมาก เงินคำมีอยู่แล้วสะเดินฟังออกจากถง เหตุว่ายังทันถึงแท้ตานาย 3 ลำ ก็จึงทำข่มไว้คนห้ามฝ่ายขวง ครันลูกอ้ายลูกน้องเอากันนั้นยังบ่ทันได้ฮอด 3 ลำบ่ ครันว่าบ่กินข้าวในฮางหมูเอ็ดแก่คนเสีย ดังนั้นจักจิบหายแท้ดีหลีแล

(3/22/1 -3/23/3)

จากตัวอย่างที่ว่า “ครันว่าบ่กระทำดังนี้สองสิม้างมุ่นผง ครันบ่คงเป็นฮ้างวากันปะปล่อยถ้าบ่มีดังนั้นมันจักแพ้นหมูข้าวของ ครันว่าบ่กระทำตามเว้าจิบหายมีมากเงินคำมีอยู่แล้วสะเดินฟังออกจากถง” เป็นการกล่าวเกินจริง ซึ่งผู้แต่งใช้ถ้อยคำที่เน้นความรู้สึก อย่างคำว่า “สองสิม้างมุ่นผง” หมายถึง ทั้งสองจะไม่มีความสุขจนทำให้เกิดการหย่าร้างหรือเป็นม่ายและเงินทองที่มีอยู่แล้วสะเดินฟังออกจากถง หรือเงินทองกระเด็นออกจากถง หมายถึง เงินทองที่มีจะลดน้อยลง

ดังที่กล่าวมาในข้างต้น การวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำเชิงวรรณศิลป์พบว่า ผู้แต่งมีการวางโครงเรื่องที่เหมาะสม ตรงตามจุดมุ่งหมายของเรื่องในการที่จะสอนเรื่องข้อห้าม “ชะล่า ชีตขวาง” โดยมีตัวละครเป็นตัวสื่อในการสอนเรื่องข้อห้ามสอดแทรกผ่านพฤติกรรม คำพูด ของตัวละคร โดยผู้แต่งเลือกใช้ถ้อยคำภาษาที่เป็นสำนวนท้องถิ่น เพื่อสื่อสารให้คนในท้องถิ่นได้เข้าใจ นอกจากนี้ผู้แต่งยังเลือกใช้ถ้อยคำในลักษณะของผะอญา และสำนวนโวหารในการที่จะสอนข้อห้าม เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์ชัดเจน

บทที่ 3

ประเภทของชะล่า เช็ดขวงที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

วรรณกรรมที่นำมาศึกษานี้เป็นวรรณกรรมคำสอนที่ผู้แต่งมุ่งเน้นที่จะสอนในเรื่องข้อห้ามชะล่า เช็ดขวงที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยอีสาน อันเป็นกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติตนของบุคคลในสังคม โดยใช้ข้อห้ามชะล่าเช็ดขวงเป็นกุศโลบายในการที่จะสั่งสอนสิ่งที่ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติให้กับลูกหลานของคนอีสานสมัยก่อน เพื่อให้เกิดข้อปฏิบัติที่ถูกต้องตามฮีตคองที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตของคนอีสาน ในการปฏิบัติประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น ประเพณีการแต่งงาน การปลูกเรือน การครองเรือน และพิธีศพและความตาย ให้เป็นไปตามครรลองที่สังคมกำหนดไว้ โดยมีเจตนาห้ามเพื่อให้เกิดความสงบสุขและความเป็นระเบียบในสังคม ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้จัดแบ่งประเภทของชะล่าเช็ดขวงที่เกิดจากแนวคิดวิถีปฏิบัติตามประเพณีชีวิตชาวบ้าน ตามลำดับชีวิตของบุคคลตั้งแต่การแต่งงาน การปลูกเรือน การครองเรือน และความตาย รวมถึงแนวคิดวิถีปฏิบัติของคนในสังคม ที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่า เช็ดขวง ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำที่พบว่า ข้อห้ามชะล่า เช็ดขวงที่เกิดจากแนวคิดวิถีปฏิบัติตามประเพณีชีวิตชาวบ้าน มีการกำหนดข้อห้ามในประเพณีต่าง ๆ ดังนี้

1. ชะล่า เช็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงาน
 - 1.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับการเลือกคู่สำหรับผู้ชายและผู้หญิง
 - 1.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานกับบุคคลที่ร่วมสายเลือดเดียวกันและญาติพี่น้อง
 - 1.4 ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญในการแต่งงาน
 - 1.3 ข้อห้ามทั่วไปเกี่ยวกับการแต่งงาน
2. ชะล่า เช็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกเรือน
 - 2.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับสถานที่ปลูกเรือน
 - 2.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับไม้ปลูกเรือน
 - 2.3 ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีการยกเสาปลูกเรือน
 - 2.4 ข้อห้ามทั่วไปเกี่ยวกับการปลูกเรือน
3. ชะล่า เช็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการครองเรือน
 - 3.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในครัวเรือน
 - 3.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับสามีภรรยา

- 3.3 ข้อห้ามสำหรับคนมานหรือหญิงมีครรภ์
- 3.4 ข้อห้ามสำหรับผู้หญิง
- 3.5 ข้อห้ามเกี่ยวกับบุคคลทั่วไป
- 4. ชะล่ำ เช็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีศพและความตาย
 - 4.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับศพที่ห้ามเผา
 - 4.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีศพ
 - 4.3 วันที่ห้ามเผาศพ
- 5. ความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่ำเช็ดขวง
- 6. ข้อห้ามสำหรับฆราวาสที่ใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษ

1. ชะล่ำ เช็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงาน

ประเพณีการแต่งงานของภาคอีสาน เรียกว่า “กินดอง” เป็นศัพท์เก่าแก่มาแต่ดั้งเดิม หมายถึง การกินเลี้ยงแต่งงานเอาผิวเอาเมียนิยมทำกันมี 2 แบบคือ ชายหญิงที่แต่งงานกันแล้ว ชายไปอยู่ที่บ้านของหญิง เรียกว่า วิวาหมงคล และชายหญิงที่แต่งงานกันแล้ว หญิงไปอยู่ที่บ้านของชาย เรียกว่า อาวาหมงคล¹

ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำพบว่า มีข้อห้ามเกี่ยวกับงานกินดอง หรืองานแต่งงาน มีลักษณะการสอนในเรื่องชะล่ำหรือข้อห้ามเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติในประเพณีการแต่งงาน ซึ่งเป็นวิธีการสอนโดยมีนัยแอบแฝงเพื่อห้ามหรือละเว้นไม่ให้กระทำ คือจะต้องมีการตีความ หรือพิจารณาความหมายและหาเหตุผลในสิ่งที่ไม่ควรประพฤติที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและสังคม ซึ่งแฝงไปด้วยภูมิปัญญามีทั้งข้อคิดและเหตุผลในสิ่งที่ห้าม ดังปรากฏในเรื่อง ดังนี้

1.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับการเลือกคู่สำหรับผู้ชายและผู้หญิง

ข้อห้ามเกี่ยวกับการเลือกคู่สำหรับผู้ชายและผู้หญิงในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำผู้แต่งได้กำหนดข้อห้ามที่ให้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมในการเลือกคู่ของสังคมอีสาน ที่ปรากฏข้อห้ามในเรื่อง ดังนี้

¹ปรีชา พินทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2534), 22.

1.1.1 ห้ามแต่งงานกับหญิงมีครรภ์หรือแม่มีครรภ์ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือแม่หญิงผู้ทรงศัพทนั้น บัควรรณกษัตริย์เป็นเจ้าเป็นเมียใหม่ ถ้าหญิงผู้นั้นเป็นแม่มีครรภ์หรือแม่มีครรภ์ก็ดี ก็จึงเป็นไภ้แลเชย ก็บัควรรณมาแห่งแม่มีครรภ์คนนั้น

(3/19/1-2)

จากข้อห้ามดังกล่าวมีนัยแฝงที่มีเจตนาห้ามเพื่อป้องกันการเข้าใจผิดเรื่องเด็กในท้อง เพราะผู้ชายอาจไม่รู้ว่าเด็กในท้องนั้นเป็นลูกของตนจริงหรือไม่ และสอนเพื่อให้ผู้หญิงรู้จักรักษาวลสงวนตัว ไม่ใจง่ายจนมีท้องก่อนแต่งงาน เพราะถ้าหากผู้หญิงมีท้องก่อนแต่งงานจะไม่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมอีสาน และเป็นที่ติฉินนินทาของสังคม ผู้หญิงที่ท้องก่อนแต่งงานสังคมอีสานถือว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี มีมลทินไม่บริสุทธิ์ ไม่รู้จักรักษาวลสงวนตัว จากข้อความที่ว่า “บัควรรณกษัตริย์เป็นเจ้าเป็นเมียใหม่” และ “บัควรรณมาแห่งแม่มีครรภ์คนนั้น” ก็คือ ฝ่ายชายไม่ควรร่วมสังวาสหรือแต่งงานด้วยและผู้หญิงฝ่ายชายไม่ควรสมมาเป็นลูกสะใภ้ เพราะการสมมาหรือขมา หมายถึง การขอให้ยกโทษเมื่อฝ่ายหนึ่งยอมรับผิด ซึ่งผู้หญิงจะต้องทำหลังแต่งงาน เพื่อสมมาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย พ่อแม่ฝ่ายชายและเจ้าโคตรเจ้าวงศ์ฝ่ายชายจะจัดเตรียมรับสมมาลูกสะใภ้ และสมมาเจ้าบ่าวหลังพิธีส่งตัว ดังนั้นจากข้อห้ามจะเห็นว่าสังคมอีสานสมัยก่อนนั้นไม่ยอมรับผู้หญิงที่มีท้องก่อนแต่งงานมาเป็นลูกสะใภ้ เพื่อป้องกันคำติฉินนินทาจากสังคม และความอับอายของฝ่ายชาย

คนอีสานมีความเชื่อว่าหญิงมีครรภ์ก่อนแต่งงานนั้น “ผิดผี” ไม่เป็นที่ยอมรับและเป็นที่ติเตียนของสังคมในสมัยนั้น จากการสัมภาษณ์นางพันธุ วรสุข กล่าวว่า ในอดีตคนอีสานชนบทนั้นห้ามคนมาแต่งงาน เพราะถือว่าผิดผี ผิดฮึดคลอง คือห้ามแต่งงานกับคน 4 หมู่ 4 ตา แต่ปัจจุบันถ้าหากจะแต่งงานกันจริงๆ จะต้องทำพิธีด้วยการไม่ให้บายศรีสู่ขวัญบนเรือน ให้แต่งงานกันข้างล่างเรือน และให้ปลุกผาม(ปะรำพิธี)หน้าบ้าน หรือบางครั้งผู้ชายต้องทำกล(ทำเป็นไม่รู้)²

นอกจากนี้ในวรรณกรรมยังมีข้อห้ามที่ว่า “ห้ามแต่งงานกับคนมาจจะจับหาย” ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 มีคนมาในขุ่ อย่าไปขุ่เรียงร่วมจริงเทญ จักจับหายขนาดล้ำคำฮ้ายก็หากมี แท้ตาย

(3/13/4)

²สัมภาษณ์ นางพันธุ วรสุข, อายุ 90 ปี, ที่อยู่ 10 หมู่ 11 บ.โนนแดง ต.คอนมดแดง อ.คอนมดแดง จ.อุบลราชธานี, 9 กันยายน 2550.

1.1.2 ห้ามไม่ให้ชายหญิงที่อายุไม่ถึง 20 ปีแต่งงานกัน ควรให้ผู้ชายอายุมากกว่าผู้หญิง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ปาวสาวลำน้อยผู้หนุ่มสาวสามกิติ อายุยังบ่ทันพอชาวปืออย่าได้เอาผิวซ่อน เขา
นี้หลอนเป็นคนค้ำงสงสารคาโลก อย่าถือเปรียบพระเจ้าเขาท่อนบ่ท่อนควร เพ้นนั้นวิบาก
ให้ทุกสิ่งสารพัด ครันว่าเพ้นหากกระทำแนวใด เกิดแต่กรรมเวรจึงบอกมาให้เขารู้ ครันอายุ
ยังบ่ทันถึงพอชาวถ้วน อย่าเอาเมียเฮียงคู่ หญิงแลชายก็คือนั่งงัวเขาตั้นสั่งสอน ครันว่าบ่
ฟังความห้ามจิบหายที่สุดยิ่ง อันว่าหญิงแลชายอย่าได้เอาเมียซ่อน อายุบ่ทันถึงชาวปีนนั้นก็
บ่ควร เหมือนตั้งเอาคนบรรพชาเป็นนักบวช ครันบ่ทันถึงถ้วนชาวปีนนั้นก็ยอมเพ เจ้าเฮย
ให้อายุฮอดถ้วนกลายเขตชาวปี ให้อายุชายหลายลั่นกว่าหญิงจึงเอาซ่อน ให้อายุหญิงมี
น้อยหลุดชายลงยคยยิ่ง ก็จึงเอากันเที่ยงหมั่นคุณค้ำรุงใจ แท้แล้ว

(3/35/4-3/36/4)

จากข้อห้ามดังกล่าวมีนัยแฝงซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ชายหญิงที่อายุไม่ถึง 20 ปี ไม่ควรแต่งงานกันนั้นเพราะวุฒิภาวะยังมีไม่มากพอ และผู้แต่งได้เปรียบเทียบว่า หญิงและชายที่อายุไม่ถึง 20 ปี ไม่ควรแต่งงานกันเหมือนดังคนบรรพชาเป็นนักบวช การบวชก่อนที่จะอายุจะถึง 20 ปี ถือว่า “บวชเนร” เรียกว่า “บรรพชา” จะต้องรักษาศีล 10 ข้อ เมื่ออายุครบ 20 ปี ถือว่า “บวชพระ” เรียกว่า “อุปสมบท” ผู้อุปสมบทแล้วเรียกว่า “ภิกษุ” ซึ่งต้องรักษาศีล 227 ข้อ³

คนไทยอิสานมีบรรทัดฐานอุดมคติซึ่งกำหนดว่า ชายไทยที่เป็นชาวพุทธทุกคน ควรผ่านการบวชเป็นพระภิกษุเมื่ออายุครบ 20 ปี เสียก่อนที่จะทำการแต่งงาน และผู้ที่บวชได้ต้องมีอายุครบ 20 ปีขึ้นไป ดังนั้นช่วงวัยที่จะแต่งงานก็ต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมทั้งด้านอาชีพ การเงิน ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมชาวอิสานยังมีความเชื่ออีกว่า ผู้ที่ได้ผ่านการบวชเรียนถือว่าเป็น “คนสุก” หรือเป็นลูกผู้ชายโดยสมบูรณ์ เมื่อลาสิกขาบทหรือสึกมาแล้ว จึงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม จะไปขอผู้หญิงมาแต่งงานด้วย ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงย่อมยอมรับ ส่วนผู้ชายที่ยังไม่ได้บวช แม้ อายุจะครบบวชหรือเกินแล้ว สังคมจะถือว่าผู้นั้นยังเป็น “คนดิบ” จึงไม่สมควรที่จะมีครอบครัว⁴ หรือ

³บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, ประเพณีอิสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอิสาน, (ขอนแก่น : ขอนแก่นคลัง นานา, 2544), 97.

⁴เรื่องเดียวกัน, 99.

คนที่ยังไม่ได้บวชเรียนและไม่ได้อบรมจิตใจให้นักแน่นพอที่จะออกไปรับผิดชอบต่อครอบครัวได้ และการที่ให้ผู้ชายอายุมากกว่าผู้หญิง อาจเป็นเพราะเพื่อให้ผู้หญิงเกิดความยำเกรงต่อสามี และเพื่อฟังสามีซึ่งถือว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีอายุและประสบการณ์มากกว่าตน

1.1.3 หญิงเป็นม่ายผัวตายหรือแม่ร้างหญิงที่ผัวปละปล่อย ก็ไม่ควรร่วมแต่งงาน พ่อฮ้าง พ่อม่ายไม่ควรร่วมแต่งงาน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เป็นพ่อฮ้างปกครองเอาสาวหนุ่ม ครั้นว่าเป็นพ่อม่ายปกครองเปลี่ยนพลอย
อัน 1 หญิงเป็นม่ายผัวตายหนีจาก กับทั้งหญิงผู้ผัวปละไปเป็นฮ้าง ผู้นี้ก็ให้ทำเอา
เจ้าเหมือนกันสันว่ามานี้ ก็จึงจักวุฒิแม้งกายหน้าบ่เกิดโภย

(3/15/1-2)

ในอดีตคนอีสานมักมีอคติกับคนที่แต่งงานกับหญิงม่ายตาย กับแม่ฮ้าง ผัวทิ้ง เพราะถือว่าหญิงม่าย กับแม่ฮ้างเป็นหญิงที่ไม่ดี ถ้าแม่ม่ายผัวตาย มักว่ากันว่า เป็น “หญิงกินผัว” คนโบราณถือว่าหากใครแต่งงานด้วยอาจตายอีก ส่วนแม่ฮ้างผัวปะ(ทิ้ง) ถ้าหากใครแต่งงานด้วยก็จะปะ(ทิ้ง)อีก ซึ่งสังคมไม่ยอมรับ และไม่มีใครอยากได้แม่ม่ายหรือแม่ฮ้างมาเป็นลูกสะใภ้ ส่วนพ่อฮ้าง และพ่อม่ายนั้นสังคมส่วนใหญ่ยอมรับมากกว่า เพราะผู้ชายเป็นผู้นำและหาเลี้ยงจุนเจือครอบครัวได้

แต่ในหมู่บ้านอัคร อําเภออํานาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ผู้หญิงม่ายแต่งงานเกินกว่า 2 ครั้ง มีบางรายแต่งงานมาแล้ว 5 ครั้ง และชาวบ้านก็ไม่ถือเป็นเรื่องผิดธรรมดา⁵ เพราะปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทความสำคัญและสถานะมากขึ้นในสังคม และสามารถเป็นหัวหน้าครอบครัวได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ชาย

1.1.4 ผู้เป็นลูกค้ำเมื่อลาสิกแล้วมาแต่งงานกับลูกสาวแม่ออกค้ำเป็นเมีย ผู้ที่เป็นผู้ค้ำจะไม่ได้บุญที่ตนสร้างสมและมุ่งหวังไว้ อีกทั้งยังจะเป็นกรรมติดตัว ดังกล่าวในเรื่อง

⁵สุเทพ สุนทรภัสร์, “โครงสร้างสังคมของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” ใน หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2549), 66.

อัน 1 ไผ่ผู้ค้าวัดเจ้าเพ็ญแต่งพาจ้งหันก็ดี เมื่อลูกค้าผู้นั้นลาสิกขาออกมาเอน้องสาวแม่ตนเสียนั้น ไผ่ผู้ค้านั้นสนิทกันแห่งอาศัยบุญบ่มีหวังติดแปดโต พอตีมีแต่เวรกรรมเข้าแถมตนถ้าตีไผ่ผู้เอาแม่ออกค้าเมื่อหน้าบ่มั่นคง ครั้นเป็นค้าก็ซ้ำเปรียบเหมือนดังลูกคิงหันแล้ว ยังสืเอาเป็นเชยบ่ดีจริงแท้ เป็นความอายเชื้อเทพพาเพิ่น แลหลังเยี่ยมผอฝู่งพงศ์พันธุ์พี่น้องชาวบ้านก็กล่าวขวัญ เทวดาฝู่งมาเฝ้าภูมิสถานทั้ง 8 มาใส่เวร ทุกซบ่แล้วบุตรตาเจ้าบ่ลำบาก

(4/32/2-4/33/3)

ลูกค้า หมายถึงภิกษุสามเณรที่มีโยมอุปการะที่ไม่ใช่ญาติ⁶ ส่วนแม่ออกค้า หมายถึง โยมหญิงที่มีอายุแล้วอุปการากภิกษุสามเณร⁷ เมื่อภิกษุสามเณรรูปนั้นลาสิกขาเพื่อมาแต่งงานกับลูกสาวของแม่ออกค่านั้น ถือว่าไม่ดี เพราะในวรรณกรรมเรื่องนี้ได้เปรียบเทียบอธิบายเหตุผลว่า ลูกค้าก็เปรียบเหมือนลูกตนเอง จะมาเป็นลูกเขยนั้นไม่ดี ชาวบ้านจะกล่าวติฉินนินทาได้ และเชื่อว่าจะเป็นเวรกรรม นอกจากนี้ยังเชื่อว่ากุศลผลบุญที่เคยกระทำไว้จะไม่ช่วยให้พ้นกรรมนี้ได้ จากข้อห้ามดังกล่าวมีนัยแฝงที่มีเจตนาที่ให้ผู้หญิงพิจารณาในการที่จะเลือกคู่ครองด้วย อีกทางหนึ่ง

1.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานกับบุคคลที่ร่วมสายเลือดเดียวกันและญาติพี่น้อง

ในวรรณกรรมปรากฏข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานกับบุคคลที่ร่วมสายเลือดเดียวกันรวมถึงญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ดังปรากฏในเรื่องดังนี้

1.2.1 ห้ามบุคคลที่ร่วมสายเลือดเดียวกันหรือลูกพี่ลูกน้องแต่งงานกัน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ให้หลีกเว้นแนวเชื้ออ้ายน้องเชื้อชาติวงศ์ อย่าได้เอาเป็นผัวเมียร่วมเฮียนนอนซ้อน

(1/40/3)

⁶สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พจนานุกรมภาษาล้านนาออกเสียงเหนือ (กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ม.ป.ป.), 263.

⁷เรื่องเดียวกัน, 235.

จากข้อห้ามดังกล่าวมีนัยแฝงซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า การที่สังคมอีสานมีข้อห้ามดังกล่าวอาจเป็นการป้องกันไม่ให้สังคมเสื่อมเสีย และความวิปริตทางสังคม และเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมของสังคมไว้โดยเฉพาะในด้านศีลธรรม และสร้างค่านิยมเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการแต่งงานกัน ข้อห้ามดังกล่าวจึงเป็นหลักในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในสังคม

ข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานระหว่างสายเลือดเดียวกันนั้นเป็นสิ่งที่สังคมอีสานถือกันว่าเป็นการกระทำอันเป็นอุบาทว์จัญไร แล้วยังถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายเรื่อยมานับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในกฎหมายตราสามดวง พ.ศ.2347 ในสมัยรัชกาลที่ 1 ยังพบว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายในพระไอยการลักษณะหัวเมีย บทที่ 36 บัญญัติว่า

“มาตราหนึ่ง พ่อแม่ลูกพี่น้องยายหลาน ตาหลานลุงน้า หลานทำชู้กันใช้ ให้ทำพลอยผู้นั้นเสียในทะเล ให้เจ้าพ่อแม่พี่น้องพลีเมืองท่านทั้ง ๔ ประตุ ไก่ ๘ ตัวให้พระสงฆ์พรหมณาจารย์ สวดมนตรักษาพิธีการระงับอุบาทว์จันไร น้ำฟ้า น้ำฝน จึงจะตกเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย ฝ่ายพ่อแม่พี่น้องรู้ว่าหลานทำมิชอบมิได้ว่ากล่าว ท่านว่าเลมิดให้ลงโทษโดยโทษาณโทษ”

กฎหมายปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากหลักการดังกล่าวโดยนำมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1450 บัญญัติว่า

“ชายหญิงซึ่งเป็นญาติสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดีเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดี จะทำการสมรสกันไม่ได้ความเป็นญาติดังกล่าวมานี้ให้ถือตามสายโลหิต โดยคำนึงว่าจะเป็นญาติโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่”⁸

แต่ผู้ที่เป็นญาติชั้นที่สอง(ลูกพี่ลูกน้อง)ของกันและกันนั้นอาจสมรสกันได้ ถึงแม้ว่าโดยอุดมคติแล้วจะไม่สนับสนุนให้บุคคลที่มีความเกี่ยวพันเป็นญาติพี่น้องกันแต่งงานกันเอง⁹

จากสิ่งข้อห้ามดังกล่าวถ้าพิจารณาในด้านอื่นๆ พบว่ามีผลสืบเนื่องจากการกระทำถ้าไม่ปฏิบัติตาม ดังนี้

1. ทางสังคม คือ เป็นที่ติฉินนินทา ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ทำให้บุคคลที่กระทำรู้สึกผิด และไม่กล้าพบปะกับคนในสังคม

2. ทางศาสนา ผิดหลักศีลธรรม ในบางสังคมนั้นมีประเพณีที่เกี่ยวกับการสมรสกับญาติสนิทหรือผู้ร่วมสายเลือดเดียวกัน เพราะเป็นการรักษาความบริสุทธิ์ของสายเลือด

⁸ดวงจิต กำประเสริฐ, ประวัติศาสตร์กฎหมาย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542), 78.

⁹พุทธ วีระประเสริฐ, โครงสร้างของสังคมไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536), 57.

ของตน ไม่ให้สายเลือดอื่นมาปะปน ข้อห้ามดังกล่าวอาจจะมีการยกเว้น คือ หัวหน้าเผ่าหรือ กษัตริย์ มีการแต่งงานร่วมสายเลือด เพื่อจะเป็นการรักษาความบริสุทธิ์ของสายเลือดของตน โดยไม่ต้องการสายเลือดอื่นมาปะปน หรือปะปนกับชนเผ่าอื่น¹⁰ แต่ในสังคมอิสลามมีความเชื่อว่าถ้าแต่งงานร่วมสายเลือดเดียวกัน เป็นเรื่องที่ไม่พึงประเพณีปฏิบัติในสังคม เป็นความผิดต้องโทษซะล่า นอกจากนี้ยังพบว่ามีข้อห้ามไม่ให้ทำการสมรสในลักษณะที่เรียกว่า “ไซว์” ข้อห้ามนี้กำหนดไม่ให้ พี่น้องร่วมสายโลหิตของครอบครัวหนึ่ง สมรสกับพี่น้องร่วมสายโลหิตของอีกครอบครัวหนึ่ง ในลักษณะที่เป็นการสลับลำดับอาวุโสคือ พี่แต่งงานกับน้อง และน้องแต่งงานกับพี่ เนื่องจากเชื่อกันว่า จะก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นกับครอบครัวของคู่สมรสทั้งสอง¹¹

ปัจจุบันมีความเชื่อด้านวิทยาศาสตร์ชีววิทยาว่า ถ้าชายหญิงที่เป็นญาติ พี่น้องกันแต่งงานกัน จะมีผลต่อบุตรที่เกิดมาคือ มักขาดคุณภาพ และไม่สมบูรณ์เต็มที่ เช่น มีโรค จิตผิดปกติ มีความอ่อนแอ สติปัญญาที่ต่ำ ร่างกายพิการ เป็นต้น¹²

ในวรรณกรรมยังกล่าวว่า ถ้าหากพี่น้องจะแต่งงานกันจริงๆ นั้น จะต้องนับ ได้ 3,7,8 เช่น(ชั่วอายุคน) ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ถ้าว่าเป็นชาติเชื้อแต่ปู่ย่าตาทาย แม่่นเชื้อสายอันเดียวกันแบ่งปันหลายคุ่ม ครันว่าอ้ายแลน้องอยากแฝงฮ่วมเฮียงฮัก มักอยากเอากันเป็นผัวเมียสืบแนวนามเชื้อ ครันว่าได้ 3 เช่นจึงให้โฮมฮ่วมวงศา แท้ดาย ครันได้ 3 เช่นตาเสนนายแล้ว จึงให้เอาแนวนามเชื้อ ให้ละแต่ปู่ย่าเฒ่าเท่าฮอดลูกหลานเหลน ให้ได้ 8 เช่นก็จึงเอาแนวนามเชื้อลูกอ้ายก็ให้ได้ 7 เช่นคนคือว่าเชื้อ ลูกน้องก็ให้ได้ 7 ส่าคนก็จึงเฮียงชื่อว่าเป็นคนไทไกล ก็จึงควรเอาได้ในที่อุปการะบ้านแดนเมืองตั้งอยู่

(3/20/1-3)

นอกจากนี้ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำยังกล่าวถึง ข้อห้ามในการแต่งงาน ในเครือญาติหรือลูกพี่ลูกน้อง ดังนี้

¹⁰บุญลือ วันทายนต์, ครอบครัวและวงศ์วาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), 131.

¹¹พุทธ วีระประเสริฐ, โครงสร้างของสังคมไทย, 57.

¹²William J. Goode : THE FAMILY AND SOCIETY, 12-13 อ้างถึงใน บุญลือ วันทายนต์, ครอบครัวและวงศ์วาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), 127.

- เมื่อลูกของน้องเป็นผู้ชาย และลูกของพี่เป็นผู้หญิง ไม่ควรแต่งงานกัน
ดังกล่าวในเรื่อง

ครั้นว่าลูกน้องเป็นชาตินามชาย ลูกชายเป็นชาตินามหญิง ยังบให้เขาเอากันบดี
เมื่อน้ำจกเกิดโภยภัยแท้ เพราะห้เชญมีทุกอย่างอุบาทว์มีมากล้น ข้าวของเจ้าก็ผ่นลง
อายุก็ยืนยาวหม่นตายไวไ้ป่วย กระทำแนวใดก็มีแต่ความขี้ไ้ ผงเท้าฮอดลูกหลาน
ติดต่อตามแนวเชื้อ อวอาปญาตาแลนายพ่อแม่พร้อมบยื้อหม่นอยู่ดี ครั้นว่าตายเป็นผีก็ได้
ลงไปไหม้อบายภูมิทั้ง 4 แสนปีพันชาติถ้วน จังเลยพันออกมา ครั้นว่ามาเกิดก้าหนดแห่ง
เมืองคนเมื่อใด ก็หากจักทรงความทุกซอยู่เลิงบมีมัว ขอให้ฟังเอาท่อนพระยาเฮย ให้จำจ้อ
เอาท่อน กับประหารราชฎรพร้อมราชฎรท้าวชู้คน

(3/21/1-4)

- เมื่อลูกของพี่สาวเป็นผู้หญิง ลูกของน้องเป็นผู้ชาย ถ้าลูกของพี่สาวเป็น
ผู้ชาย ลูกของน้องนั้นเป็นผู้หญิง ก็ไม่ควรแต่งงานกัน จะขวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เอื้อยก็ว่าเอื้อยแท้เป็นชาตินามหญิง ทางผู้น้องนั้นเป็นชาติคนชาย เอื้อยถ้าว่า
เอื้อยนั้นได้ลูกชายน้องนั้นได้ลูกหญิง บให้เขาเอากันบดี เมื่อน้ำถ้าว่าผู้เอื้อยนั้นได้ลูก
หญิง ผู้น้องนั้นเป็นคนชายก็บควรสเอากันบดี จรงแท้ ถ้าว่าเขาไปแล้วโภยภัยจักบังเกิด
ทำกินกับขึ้น ขวงฮ้ายหม่นข้าวของ

(3/21/4-3/22/1)

- ห้ามคนที่เขื่อน้ำผู้ชายแต่งงานกับหลาน ถ้าเป็นหลานชายก็ไม่ควรแต่งงาน
กับน้ำสาว ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ถ้าลงเป็นน้ำบ่าวแล้วบควรสเอาหลาน ถ้าว่าเป็นหลานชายบควรเอาน้ำสาว
ช้อน อาการนี้จิบหายเสียแท้ โภยภัยจักบังเบียดบังเกิดมี เงินค้ำบค่างควายช้างก็ยอมเสีย
ตราบต่อเท่าถึงเชื้อลูกหลานเหลน

(3/23/4-3/24/2)

- ห้ามพี่ชาย หรือพี่สาวไปแต่งงานกับน้อง และลูกของพี่สาวไปแต่งงานกับลูกของน้อง และเมื่อเลิกกับเมียแล้วห้ามผู้ชายไปแต่งงานกับพี่เมียเป็นเมีย ในวรรณกรรมเปรียบดังหมาหาคู่เดือน 9 หมากินของเน่า เปรียบดังสัตว์เดียรฉาน สิ่งนี้ห้ามกระทำ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 อ้ายหากไปเอน้องอยู่ร่วมไทเดียวกิตี เอื้อยไปเอน้อง ๆ ไปเอน้องอยู่ร่วมไทเดียวกิตี อีกอย่าง 1 คือลูกเอื้อยไปเอน้องอยู่ร่วมไทเดียวกิตี ลูกน้องไปเอน้องอยู่ร่วมไทเดียวกิตี นับแต่ได้เป็นพงศ์พันธุ์กึ่งแวนนามเชื้อ อีกอย่าง 1 คือว่าเอน้องแล้วข้าผัดปะเมียไปเอน้าพี่เมียตนกิตี คือไปชูเอนางน้องพี่เมียตนกิตี บ่ว่าแต่คนในเอือนเมีย กึ่งพันธุ์พงศ์เชื้อหญิงชายพร้อมคือกันดังว่า จริงแล้ว อันนี้คือดังหมาหาเที่ยวผสมเสพรู้เดือน 9 ก็บ่ปาน หาความอาบได้คือหมากินของเน่าสุเฮย คือสิ่งแมงวันเขี้ยวตอมอันอ้ายอาจมกลัวอยู่

(3/25/1-3)

จากตัวอย่างข้างต้นนั้นจะพบว่า ถ้าเป็นญาติที่มีความใกล้ชิดทางสายเลือด การแต่งงานกันย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ดี จากข้อห้ามดังกล่าวแฝงนัยให้คนรู้จักแยกแยะ การลำดับญาติที่ไม่สับสน ญาติที่น้องควรมีไว้เพื่อพึ่งพาอาศัยกันเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน และเกิดระบบเครือญาติที่มีความสัมพันธ์เหนียวแน่น รวมทั้งสร้างค่านิยมของสังคม ห้ามไม่ให้เกิดการแต่งงานในเครือญาติ และสามารถนำไปใช้สั่งสอนให้กับคนรุ่นหลังต่อไป

ในวรรณกรรมยังกล่าวถึงการแก้เคล็ดว่าถ้าหากต้องแต่งงานกันจริงๆ ระหว่างลูกของพี่สาวที่เป็นผู้ชาย กับลูกของน้องที่เป็นผู้หญิง หรือลูกพี่ชายที่เป็นผู้ชาย กับลูกน้องสาวที่เป็นผู้หญิง ที่เป็นคู่บุพเพสันนิวาส หนีกันไม่พ้นหรือเป็นเนื้อคู่ที่เคยอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน เพราะความเชื่อในเรื่องบุพเพสันนิวาส เป็นความเชื่อที่ไม่ใช่ทางพุทธศาสนาโดยตรง แต่จะเป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากความเชื่อในทางพุทธศาสนาว่า คนเราตายแล้วต้องเกิดอีกจึงเชื่อว่า ถ้าเคยเป็นคู่ครองกันมาในอดีตชาติหรือเคยทำบุญร่วมกัน ก็จะได้มาร่วมชีวิตกันอีกในปัจจุบันชาติ¹³

¹³มณี พยอมยงค์, "ความเชื่อของคนไทย," ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้าและบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่อง "วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ", เพ็ญศรี ดูก และคณะ, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), 107.

ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำปรากฏความเชื่อดังกล่าวและกล่าวถึงการแก้เคล็ด เมื่อญาติพี่น้องจะแต่งงานกัน ด้วยการให้ทั้งสองนุ่งขาวมีการสู่ขวัญ ผูกแขนคู่บ่าวสาว เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ให้คู่บ่าวสาวกินข้าวฮางหมู ของกินทุกอย่างเท่าที่ทั้งสองนี้กิน หากไม่กระทำดังนี้ จะฉิบหาย ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 หญิงผู้เอื่อนั้นได้มีลูกผู้ชาย ผู้หนึ่งนั้นได้ลูกผู้หญิงก็ดี ครั้นว่าเป็นคู่ผัวเมีย หลีกกันปมมัม อีกอย่าง 1 คือว่าชายผู้เป็นอ้าย หากมีลูกคนชายก็ดี อันว่าหญิงผู้หนึ่งหากมีลูกคนหญิงก็ดี คาคเป็นคู่ผัวเมียหลีกกันปมมัม อันว่าตาแลนายจักปลุกแบ่งเขาให้เอากัน เป็นคู่ก็ดี อันว่าชายผู้หนึ่งได้ลูกคนหญิงก็ดี คาคเป็นคู่ผัวเมียหลีกกันปมมัม จงให้เขาทรง นุ่งล้วนขาวเพียงคู่คน แล้วจึงลงเรียงช้อนพาขวัญเสียงฮ่วมกันนั้น ครั้นผูกแขนบรรพวรณ์ แล้วจึงทรงย่องเครื่องขาว จึงให้สองเชื้อเจ้านั้นนั่งลงกินข้าวในฮางหมูนั้น ก็จึงแม่น ครั้นว่า มีของกินอันใดก็ให้เทออกม้วนลงใส่ในฮาง สองผัวเมียก็จึงพากันกินทอน

(3/22/1 -3/23/3)

จากธรรมเนียมเป็นข้อปฏิบัติในการแก้เคล็ดเพื่อให้นำมาซึ่งความสุข และขจัดสิ่งอัปมงคลและภัยพิบัติต่างๆ จากการสัมภาษณ์อุทัย อานนตรี ในสมัยก่อนชาวอีสานมีการปฏิบัติกัน แต่มีการปรับเปลี่ยนไปเล็กน้อย คือ ให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวกินรำอ่อนหรืออาหารหมูแทนการกินข้าวในฮางหมู เชื่อว่าเป็นการแก้เคล็ด¹⁴

1.3 ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญในการแต่งงาน

พิธีการแต่งงานจะมีการทำพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว เมื่อจะเริ่มสู่ขวัญ จะให้ผู้ชายและผู้หญิงจับพาขวัญ โดยให้แขนของเจ้าสาวอยู่ด้านล่าง แขนของเจ้าบ่าว เป็นลักษณะไขว่กันซึ่งภาษาอีสานเรียกว่า “แขนท้าวท่ายแขนนาง” และการสู่ขวัญเช่นนี้ชาวอีสานเรียกว่า “สู่ขวัญกับท่าย”¹⁵

วรรณกรรมเรื่องนี้พบว่ามีข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญในงานแต่งงานที่ต้องสู่ขวัญให้กับคู่บ่าวสาว เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยพิจารณาจากสถานภาพบิดามารดาของฝ่ายหญิงและฝ่ายชายว่ายังมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้ว มีดังนี้

¹⁴สัมภาษณ์ นายอุทัย อานนตรี, อายุ 44 ปี, ที่อยู่ 36 หมู่ 9 ต. นาแกว้าง อ. เมือง จ. อุตรดิตถ์, 27 ตุลาคม 2550.

¹⁵บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน, 174.

1.3.1 ผู้ชายพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ แต่ผู้หญิงกำพร้าพ่อแม่ และถ้าผู้ชายกำพร้าพ่อแม่ ผู้หญิงพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ควรเอามือไขว่กัน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 จักปลุกแบ่งให้ลูกหลาน ได้เป็นผิวเมียเป็นคู่กันนั้น ทั้งทรงพลเมืองแลช้อยข้า
ชาวบ้านราษฎร คือว่าผู้ชายบได้เป็นกำพร้ามารดาพ่อแม่สันนั้น พ่อก็หากยังพราพร่วมกัน
แท้อยู่ดี แม่หญิงเป็นกำพร้าพ่อแม่ตายหมด ก็ไม่ควรเอามือเขาทั้งสองขย(ไขว่)กันดักซ่อน
ให้ผูกตามบุราณท่อน มันจึงดีทุกส่วนจึงควรสุขเมื่อเฒ่าเฒ่าแล้วก็ยอมดี อัน 1 แม่หญิงบ่
ได้เป็นกำพร้าพ่อแม่ยังมีหมด ผู้ชายเป็นกำพร้าพ่อแม่หากตายหมด ก็ให้กระทำเหมือนดัง
เดียวกันแท้

(3/16/4-3/17/2)

1.3.2 ผู้ชายและผู้หญิงกำพร้าพ่อแม่ เมื่อนั่งสู่ขวัญให้ฝ่ายหญิงนั่งด้านขวามือของ
ผู้ชาย ให้เอามือผู้หญิงไว้ข้างล่าง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ผู้ชายเป็นกำพร้าพ่อแม่ตายปะกิติ ผู้หญิงเป็นกำพร้าพ่อแม่ตายปะกิติ ยามเมื่อ
โสมพาวัญ ให้แม่หญิงอยู่ทางใต้ให้ผู้ชายเคียงข้างทางเหนือ ก็จึงแม่น เาแขนขาผู้ชาย
พาดแขนซ้ายของผู้หญิง ซ้อนขยกัน มือผู้ชายอยู่เทิงมือแม่หญิงอยู่ลุ่มแท้ เวลาเจ้าผูกแขน

(3/17/2-3/17/4)

1.3.3 ผู้หญิงกำพร้าพ่อ ผู้ชายกำพร้าแม่นั้น เมื่อสู่ขวัญให้ผู้หญิงนั่งทางด้านซ้าย
มือของผู้ชาย ให้เอามือผู้หญิงไว้ข้างบน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 แม่หญิงเป็นกำพร้าคือพ่อตายปะกิติ ผู้ชายเป็นกำพร้าคือแม่ตายปะกิติ ยาม
เมื่อโสมพาวัญ ให้ผู้ชายอยู่ทางใต้ให้ผู้หญิงอยู่เคียงข้างทางเหนือ ก็จึงแม่น ก็จึงเอาแขน
ขวาแม่หญิงพาดแขนผู้ชาย เบื้องซ้ายสองเจ้าขยกัน มือผู้ชายให้เาลงไว้ลุ่ม มือแม่หญิง
ให้พาดเทิงกายไว้เวลาเจ้าผูกแขน ให้กระทำตามท่อนพระยาเฮยให้จำจื่อ ให้เจ้าถือเบิง
ท่อนเมืองบ้านลึงเฮือง ครันปฟังเาห้ามพระองค์ไ้รู้ชวามานี้ บ่จำเริญุคมิแม้งเมืองบ้าน
ก็เล่าสู่ญแท้แล้ว

(3/17/4-3/18/2)

1.3.4 ผู้ชายและผู้หญิงที่กำลังจะแต่งงานกับผู้ชายผู้หญิงมั่งมี ไม่ควรเอา
มือซ้อน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ผู้ชายแม่นำพร้ามาเอาหญิงลูกท่านก็ดี แม่นแม่หญิงเป็นกำพร้าไปเอาชาย
ลูกท่านก็ดี บัควรเอามือเข้าซ้อน ควรทำให้ผูกเอาพอไฟพอมันนั้นท่อน บุราณเคยแต่งก็จึง
วุฒิแม้งกายหน้าอยู่เกษม

(3/18/2-3)

จากข้อห้ามทั้งหมดข้างต้น จะเห็นว่า ชาวอีสานมีประเพณีการแต่งงานที่
จะต้องพิจารณาสถานภาพบิดามารดาของคู่แต่งงานหญิงชาย ว่ายังมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้ว ใน
วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำได้ปรากฏธรรมเนียมโบราณที่ปฏิบัติกันมา ซึ่งแสดงถึงความละเอียด
รอบคอบทุกชั้นตอน ทำให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องเคล็ด ผู้วิจัยคิดว่า ความเชื่อเหล่านี้เป็นการสร้าง
ความสบายใจ ความเชื่อมั่น กับการเริ่มต้นชีวิตการครองคู่ หรือทำเพื่อให้ได้ซึ่งความเป็นสิริมงคล
แก่คู่บ่าวสาว เมื่อฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งมาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์

จากการสัมภาษณ์นางทองหลอด ยามารมย์ ปัจจุบันพบว่า ผู้หญิงหรือ
ผู้ชายกำพร้าบิดามารดา ในชุมชนชนบทอีสานมีการทำพิธีคือ จะทำการบายศรีสู่ขวัญกันข้างล่าง
เรือน จะไม่ให้สู่ขวัญบนเรือน การนึ่งบายศรีสู่ขวัญ ผู้หญิงจะนึ่งข้าว ผู้ชายจะนึ่งข้าว¹⁶ และใน
ชุมชนเมืองปัจจุบันไม่ค่อยถือเคร่งครัดในเรื่องสถานภาพของบิดามารดาว่าะยังมีชีวิตอยู่หรือไม่
แต่ขึ้นอยู่กับความพอใจระหว่างครอบครัวทั้งสองฝ่าย ถ้าหากผู้ชายกำพร้าพ่อแม่ ก็จะให้ญาติผู้
ใหญ่ที่ฝ่ายชายนับถือเป็นผู้สู่ขอผู้หญิง ส่วนผู้หญิงก็จะให้ญาติผู้ใหญ่ที่ฝ่ายหญิงนับถือเป็นผู้รับ
การสู่ขอ¹⁷

จากเรื่องดังกล่าว ในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกนั้นได้กล่าวว่า ห้าม
ไม่ให้หญิงชายที่กำลังจะแต่งงาน ไม่ควรเลือกเป็นคู่ครองกัน แต่ถ้าจะแต่งงานกัน ก็ให้ปลุกดูบ
(กระท่อม) ขึ้นกลางหมู่บ้านแล้วทำพิธีสู่ขวัญ สมมา(ขอขมา)ญาติและเฒ่าแก่ หากทำพิธีสู่ขวัญใน
เรือนจะประสบภัย มีโรคภัยมาเบียดเบียน สัตว์เลี้ยงจะล้มตาย ทำสิ่งใดก็ไม่รุ่งเรืองวงศาคนาญาติ

¹⁶สัมภาษณ์ นางทองหลอด ยามารมย์, อายุ 52 ปี, ที่อยู่ 10 หมู่ 11 บ.โนนแดง ต. ดอนมดแดง
อ. ดอนมดแดง จ. อุบลราชธานี, 8 กันยายน 2550.

¹⁷สัมภาษณ์ นางเชื้อ ธงอาษา, อายุ 81 ปี, 11 ซ. ธรรมวิถี 6 ถ. ธรรมวิถี ต. ในเมือง อ. เมือง
จ.อุบลราชธานี, 6 ตุลาคม 2550.

จะมีแต่ความเดือดร้อน ส่วนหญิงและชายไม่ม่ายก็ร้าง ลูกที่เกิดมาก็จะตาย ดังกล่าวในเรื่อง

อันว่าหญิงชายนั้นเป็นกำพลอยเสมอภาคกันนั้น พ่อแม่เขามิ่งเมียนตายแท้เง็กกัน อันนี้ไม่ควรให้เอากันเป็นคู่พญาเอย ชูคนชูกำพร้าวักขวางแท้ปัดแท้แล้ว คั้นว่าเขากายยังลั่น ถ้อย จักเอากันเป็นคู่ฉันนั้น ให้ลงปลุกตูปตั้งกลางบ้านจึงสู่ขวัญ นั้นเทอญ แล้วให้สมมา เจ้าวงศาเฒ่าแก่ ให้พร้าว้อมมุงคูลแล้ว จึงเอานั่นเนอ คั้นว่าทำในเฮือนกับดีจริงแท้ มัน จักมีโผยต้องอนตายบังเบียด เขาก็จักทุกขหมอดใช้ทำสร้างกับเฮือง มันจักเป็นเวรงศาเชื้อ คับเป็นหม้ายแท้ ก็ฮ้างเปล่าจำหนึกันแล้ว เขาก็จักทำการใดกับเฮืองเมื่อนั้น อันหนึ่งทาง ชายนั้นบิดาตายจากกิติ ญิงผู้นั้นบิดาเฒ่าก็เล่าตาย ดังนั้นเขานี้กับสมควรสร้างคอมกันเป็น คู่ กันตาย มันจักข้าเชือกฮ้อนพงค์เชื้อลูกหลานฝูงหมู่มั่วเมือง พร้อมจัวควายสัตว์สิ่งกิติ ฮ้อนเดือดไหม้หมดแท้ชู้ฮั้น ก็เพื่อผิดคลองแท้ธรรมดาสอนโลก นั้นแล้ว ก็จึงข้าเชือกฮ้อน การสร้างบ่เฮือง¹⁸

ดังนั้น จากความเชื่อที่ว่า ห้ามไม่ให้หญิงชายที่กำพร้าวักพ่อแม่ แต่งงานกัน อาจเป็นเพราะ แต่ละฝ่าย มาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นจึงไม่มีประสบการณ์ ความรู้สึก ของการมีครอบครัวที่อบอุ่น ขาดการอบรมสั่งสอนในการใช้ชีวิต เมื่อแต่งงานกันอาจไม่สามารถใช้ ชีวิตคู่ไปได้อย่างราบรื่น

1.4 ข้อห้ามทั่วไปเกี่ยวกับการแต่งงาน

1.4.1 บ้านเรือนใดมีคนตายพร้อมกัน 2 คน และต้นไม้ยืนตายในเขตบ้านเรือน ห้ามไม่ให้มีการแต่งงาน หรือมีคนตายในบ้านของฝ่ายที่จะแต่งงานด้วย ก็ไม่ควรจัดงานแต่งงาน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เฮือนหลังใดคนตายซ้อนถึง 2 ขอนตายใส่เฮือนนั้น ก็ไม่ควรกินคองผากฐั้นแท้ ผัวเมียซ้อนร่วมกัน อัน 1 มีคนตายอยู่ในห้องเฮือนนางขุ่มมิ่ง ก็คตินั้น หญิงและชายก็คือดัง เว้าสู่ด้านกล่าวมา แท้เนอ อันว่าความเฮาต้านผายคตบอขวามานี้ มีแต่ความจิบหาย วินาศเสี่ยงฮิดฮ้ายหมู่ข้าวของ หมูโภยภัยต้องเชิญหลวงเคราะห์ใหญ่ บ่ว่าแต่ในชาตินี้ถึง

¹⁸ มนัส สุทธาย, วรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก (อุบลราชธานี : มุนมังไทยอีสาน,

เท่าชาติสิมา ครันว่าเสียเชิญร้ายโยกภัยหายสว่างก็ดี ครันมันหายชาตินี้ ภายหน้าก็ยอม
เป็น

(3/13/2-3/14/3)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่า ข้อห้ามนี้มีเจตนาสอนเพื่อ
ให้คู่บ่าวสาวรู้จักความเหมาะสมถูกต้องตามกาลเทศะ เมื่อมีคนตายติด ๆ กันถึง 2 ครั้งในบ้านหลัง
เดียว ไม่ควรจัดงานแต่งงาน งานแต่งงานนั้นเป็นงานสิริมงคล หากมีการจัดงานขึ้นก็อาจจะไม่เป็น
การเหมาะสม เพราะผู้ที่สูญเสียกำลังอยู่ในภาวะที่โศกเศร้า หรือถ้าหากจัดงานแต่งงานขึ้นชาวบ้าน
ก็จะว่ากล่าวนินทาได้ ส่วนต้นไม้ยืนตายในเขตบ้านเรือนเชื่อว่า จะต้องเกิดเหตุไม่ดี เช่น อาจมีคนตาย
หรือมีการโยกย้าย หรือมีเหตุร้ายแรงบางอย่างเกิดขึ้น¹⁹ ดังนั้นจึงไม่ควรมีการจัดงานแต่งงาน

1.4.2 หากเกิดแผ่นดินไหวจนบ้านเสียหาย หรือฟ้าผ่าลานหน้าบ้าน ห้ามไม่ให้มี
การแต่งงาน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เป็นแผ่นดินไหวก้องข้างเขื่อนหักหล่นก็ดี นิมิตฟ้าผ่าไม้เรือนเหว้าหมู่สถาน
ผ่าเดินบ้านสรรพสิ่งอันใดก็ดี บัควรกินดองปลุกแปง อันนั้นอันนี้เข็ดขวงแท้งจนถึงอุบาทว์
โยกภัยมีขนาดต้องถึงเท่าผู้ชเอา

(3/13/3-4)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า ข้อห้ามนี้มีเจตนาสอนเพื่อเป็น
การเตือนสติบุคคลว่าก่อนที่จะทำการอันใด ให้ได้ซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและคนรอบข้าง
ควรไตร่ตรองสถานการณ์ช่วงขณะนั้นเสียก่อน การที่แผ่นดินไหวจนบ้านเรือนเสียหาย หรือฟ้าผ่า
ลานหน้าบ้าน นั้นถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเหตุกลางไม่ดี ถือว่าเป็นอุบาทว์ต่อเจ้าของบ้าน ดังนั้นจึง
ต้องทำการสวดอุบาทว์ ซึ่งนิยมกันตามพิธีพุทธ คือ นิมนต์พระมาสวดปริตรมงคลธรรมคา แต่เมื่อ
จบแล้วให้พระท่านอ่านหนังสือ “อุบาทว์” เพื่อไล่เสนียดจัญไรด้วย ถ้าไม่มีหนังสือสวดอุบาทว์ให้สวด
ไชยน้อย ไชยใหญ่ แต่ถ้าไม่ได้สวด ยันทุนนิมิตตั้ง ฯลฯ 3 รอบ 7 รอบ หรือ 108 รอบ แล้วแต่อุบาทว์
นั้นน้อยใหญ่ขนาดไหน ให้ทำน้ำมนต์ และประพรมน้ำมนต์ล้างอุบาทว์ ด้วยยันทุนนิมิตตั้ง ฯลฯ และ
ประพรมน้ำมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล เวลาทำให้แต่งขัน 5 ขัน 8 (ดอกไม้ขาว 5 คู่ เทียน 5 เล่ม

¹⁹ประยูร อุลลาฏะ [พจนหลวง], รหัสวิทยา พลังแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ,

ดอกไม้ขาว 8 คู่ เทียน 8 คู่) ใส่ภาชนะไม่ให้ตั้งโต๊ะหมู่²⁰ แต่ในความเป็นจริงบ้านเรือนอีสานสมัยก่อนนิยมปลูกสร้างด้วยไม้ หากบ้านเรือนถูกฟ้าผ่าอาจทำให้บ้านเรือนเกิดความเสียหายเกิดไฟลุกไหม้ ดังนั้นผู้อยู่อาศัยจะต้องทำการซ่อมแซมให้เรียบร้อยเสียก่อน จึงสามารถจัดงานแต่งงานได้

นอกจากนี้ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำยังกล่าวว่า ฟ้าผ่าลานบ้าน ผ่าต้นหมาก ต้นตาล ควรสวมมงคลสืบชะตาเรือน ดังในเรื่อง

อัน 1 คือว่ารุ่งกินน้ำซี้สีกฟ้าผ่าหลังเขื่อน ผ่าเดินบ้านดาวหมากตาลหวานส้มก็ดี ผ่าอันใดอยู่เขตแดนในบ้าน ควรให้แต่งสวดแท้ไชยเสกมงคลหลวง สืบอายุชะตาเขตเขื่อนกลางบ้าน

(2/32/3-2/32/4)

นอกจากนี้มีความเชื่อที่ว่า ถ้าหากฟ้าผ่าเรือน ถูกคนในเรือนตาย ถูกเสาเรือนหลังคาไหม้ จะนิมนต์พระสงฆ์แก้บาปเคราะห์เรือนของตน เพื่อหายความกังวล พร้อมอาราธนาเทศน์หนังสืออุณห์สวัชัย ปัญญาบารมี เข้าดับบาตรเลี้ยงพระสงฆ์ สวดกระทงผอกมี²¹ บาปเคราะห์ นิมนต์สวดถอดต้นเสาที่ถูกฟ้าผ่าพร้อมสวดปฏิบัติ แล้วปลูกหวานชน (หวานพับปลิง) ในทิศทั้ง 4 ของเรือนนั้น ประพรมน้ำมนต์ เป็นอันเสร็จพิธี บางท้องถิ่นนิยมปลูกติดขอบรั้วบ้าน ชาวบ้านเรียกว่า “หวานฟ้า”²²

ดังนั้นจะเห็นว่า การที่ฟ้าผ่าเรือน เป็นนิमितหรือเป็นสิ่งที่บอกกลางร้ายแก่เรือนนั้น หากจะทำการสิ่งใดที่เป็นมงคล อย่างเช่น งานแต่งงาน ข้อห้ามดังกล่าวจึงเป็นการเตือนสติให้เจ้าของบ้านตั้งอยู่ในความไม่ประมาทจากกลางร้ายที่อาจจะเกิดขึ้นอาจมีผลกับตัวเองและคนในบ้านได้ การทำสิ่งใดควรให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองและคนรอบข้าง คนอีสานเชื่อว่า ลางนั้นมีทั้งดี และไม่ดีและให้ฟังเข้าใจว่า คนที่พบลางนั้นเชื่อว่าเทวดาฟ้าดินท่านรักท่านบอกเหตุให้เราทราบและหาทางแก้ไข²³

²⁰สวิง บุญเจิม, ตำราหมอดอกอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (อุบลราชธานี : มรดกอีสาน, 2536), 119-120.

²¹หมายถึง เชนหรือบอน

²²พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, “คติความเชื่อของชาวอีสาน,” ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้าและบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ,” เพ็ญศรี ดูก และคณะ, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), 25.

²³สวิง บุญเจิม, ตำราหมอดอกอีสาน, 111.

ดังนั้นการที่ฟ้าผ่าจึงเป็นलगบอกเหตุ ให้เจ้าของบ้านปรับปรุงแก้ไขบ้านเรือน ซึ่งอาจมีวัตถุหรือ ฌนวนบางอย่างที่ทำให้เกิดฟ้าผ่าได้

1.4.3 บ้านเรือนใดมีคนมานหรือหญิงมีครรภ์ห้ามไม่ให้มีการแต่งงาน ดังกล่าว ในเรื่อง

อัน 1 เอือนใดมีคนมานในท้องทรงครรภ์หนักหน่วง เอือนนั้นปกครองดินดองชั้นสาว
น้อยช่อมชาย

(3/13/2-3)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ข้อห้ามนี้มีเจตนาสอนเพื่อให้ คำนึงถึงความปลอดภัยของหญิงที่มีครรภ์ แต่เมื่อพิจารณาหาเหตุผลแล้ว เมื่อหญิงมีครรภ์อยู่ใน บ้านเรือน หากมีงานแต่งงานขึ้นจะต้องมีการเตรียมงานมาก ผู้คนมาร่วมงานจำนวนมากจะทำให้ หญิงที่มีครรภ์ทำงานหนัก ทั้งการจัดเตรียมงานและต้อนรับแขก ซึ่งจะทำให้ลูกนั่งไม่สะดวกทำให้ หญิงมีครรภ์ไม่มีเวลาพักผ่อนเพียงพอ ทำให้มีผลต่อสุขภาพ ดังนั้นจึงมีข้อห้ามขึ้นเพื่อให้คำนึงถึง ความปลอดภัยของหญิงมีครรภ์ไม่ให้ทำงานหนัก เพราะอาจกระทบกระเทือนถึงลูกในครรภ์

จากการสัมภาษณ์ นายไหว สายชาลี กล่าวว่า ชาวอีสานมีความเชื่อว่าการ เรียกว่า “คนมาน” หรือหญิงมีครรภ์ ตรงกับคำว่า “มาร” ที่คนอีสานในชนบทเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่เป็นมงคล และถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล จึงไม่ให้มีการจัดงานมงคลต่าง ๆ ถ้าหากมีคนมานหรือ หญิงมีครรภ์อยู่ในเรือน จะทำการที่เป็นมงคลไม่ได้ เช่น “เรือนใดมีคนมานห้ามปลูกเรือน”²⁴

ส่วนในท้องถิ่นเหนือมีวัฒนธรรมเชิงห้ามที่มีความหมายใกล้เคียงกันคือ มีการกีดกันมิให้คนท้องเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เพราะคนท้องชาวล้านนาเรียกว่า “คนมาน” ซึ่งตรง กับคำว่า ยักษ์มาร คนท้องจึงกลายเป็นตัวอัปมงคลสำหรับประกอบพิธีกรรมของชาวล้านนาไป²⁵ ในความเป็นจริงแล้ว คนสมัยก่อนมีความห่วงใยในสุขภาพของหญิงมีครรภ์ เพราะเวลาเดินไปไหน จะต้องคอยระมัดระวัง และหญิงมีครรภ์ ไม่สะดวกในการเดินทางไปยังที่ต่างๆ หากไปร่วมงาน

²⁴สัมภาษณ์ นายไหว สายชาลี, อดีตผู้ใหญ่บ้านโนนแดง, อายุ 65 ปี, 11 หมู่ 11 บ.โนนแดง ต. ดอนมดแดง อ. ดอนมดแดง จ.อุบลราชธานี, 8 กันยายน 2550.

²⁵บุญพล ไชยสินธุ์, “ชะลาคติเงื่อนไขเชิงห้าม,” ของดีศรีโคตรบูรณ์ 4,13 (เมษายน 2544) : 70.

แต่งงานที่อยู่ห่างไกลจากบ้าน และต้องใช้เวลาเดินทาง ซึ่งอาศัยการเดินทางหรือนั่งเกวียน ก็ไม่เป็น การสะดวก อาจกระทบกระเทือนต่อลูกในครรภ์ และอาจเป็นอันตรายได้

1.4.4 หญิงชายที่ตกลง “ซุสาว” แล้วหญิงนั้นมีท้องกับซู้ (คนรัก) ไม่ควรกินดอง ร่วมเข้าส่วมผูกแขน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 หญิงใดสามัคคีกับซู้มึงมันนั้น เลยเล่ามีครรภ์ทท้องแต่เป็นซู้²⁶ ร่วมชายหญิง คนนี้ ก็ไม่ควรกระทำสร้างกินดองเห็ดแก้วมึง บัดท้อเอามาเข้าซ้อนในส่วมผูกแขน อันว่าฮึด คงมีจริงแท้เงินค่าหัวมีตามคำนั้นแล้ว ครั้นคำดองแลสิ่งหมูนัน พออ้างเหตุพยานพวกไก่อ่ ต้มก็เขาเลยอย่าแต่ง จริ่งเทอญ เงินของฝากหมูนันบให้เว้า อากการนี้บให้มีเสียแต่เงินค่า น้า 5 บาท กับ 7 อัฐ กับทั้งเงินค่าแบ่งฮึดนี้ให้เต็มจริงแท้

(3/14/3 -3/15/1)

ในภาคอีสานมีประเพณีการแต่งงานอีกแบบหนึ่ง คือ ประเพณีซุสาว คำว่า “ซุสาว” หมายถึง การที่ชายหญิงตกลงอยู่ด้วยกันเป็นผัวเป็นเมีย โดยไม่จัดพิธีแต่งงาน หรือการที่ ผู้ชายไปร่วมประเวณีอยู่ร่วมกับหญิง โดยที่พ่อแม่ของฝ่ายหญิงไม่รู้ สาเหตุที่ต้องทำเช่นนี้อาจ เนื่องจากฝ่ายชายมีเงินไม่เพียงพอกับค่าสินสอดและการจัดพิธีแต่งงาน²⁷ ดังนั้นจึงได้ขอผู้หญิงร่วม หลับนอนเป็นผัวเป็นเมีย เป็นวิธีรวบรัด เมื่อผู้ชาย “ซุสาว” เอาหญิงเป็นเมียแล้วจะต้อง “แบ่ง” คือ ฝ่ายชายจะต้องทำให้ถูกต้องตามประเพณี โดยต้องเสียค่าสินไหมให้แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิง ซึ่งในวรรณกรรมว่าให้แบ่งเงิน 5 บาท กับ 7 อัฐ และจากข้อความที่ว่า “บัดท้อเอามาเข้าซ้อนในส่วมผูก แขน” หมายถึง ไม่ดีเท่าการแต่งงานที่ทำให้ถูกต้องตามพิธีแต่งงานของคนอีสานที่จะต้องบายศรีสู่ขวัญผูกแขนเจ้าบ่าวเจ้าสาว และต้องเข้าส่วมในพิธีส่งตัวเจ้าบ่าว ส่วมคือ ห้องนอนของลูกสาวซึ่ง เดิมลูกสาวจะนอนห้องส่วมเพียงคนเดียว และในวันแต่งงานห้องส่วมจะเป็นห้องหอสำหรับบ่าว สาว ก่อนเจ้าบ่าวจะเข้าส่วม พ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวจะเลือกผัวเมียที่เป็นผัวเดียวเมียเดียว และมีลูก ชายหญิงสืบสกุล เป็นคนจูงมือเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้า “บ่อนนอน” ที่อยู่เข้าส่วม จากนั้นบิดาที่นอน ให้บ่าวสาวและให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวนอนบนที่นอน โดยให้หญิงนอนซ้าย ชายนอนขวา ศรีษะของ

²⁶มาจากคำว่า “ซุสาว”

²⁷บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีอีสาน (ขอนแก่น : ขอนแก่นคัลลิ่ง นานาธรรม, 2544), 207.

เจ้าบ่าวสูงกว่าเจ้าสาวเล็กน้อย เป็นการนอนพอเป็นพิธีเพื่อให้รู้ท่านอนที่ถูกต้องของผัวเมีย²⁸ ฉะนั้น จะเห็นว่าการทำตามธรรมเนียมประเพณีที่ถูกต้องจะมีขั้นตอนที่เป็นมงคลและเป็นสิริมงคล แก่เจ้าบ่าวเจ้าสาว ทั้งการบายศรีสู่ขวัญผูกแขน และการเข้าร่วมให้กับคู่บ่าวสาว และการแต่งงาน กันก็เป็นการบอกกล่าวให้สังคมได้รับรู้ ดังนั้นการทำตามธรรมเนียมที่ถูกต้องจึงถือว่าการให้เกียรติ ฝ่ายหญิง ส่วนการ “ซูลาว” นั้นสังคมมองในแง่ลบ เพราะผู้ชายทำผิดละเมิดล่วงเกินผู้หญิงจนมี ท้องก่อนแต่งงาน เป็นการทำผิดธรรมเนียม ดังนั้นผู้ชายจึงต้องถูกปรับไหม ไพฑูรย์ มีสกุล กล่าวว่า การแต่งงานแบบนี้ชาวบ้านจะดูถูกดูแคลน²⁹ เป็นการสอนให้ผู้หญิงรู้จักรักษาวลสงวนตัว ไม่ชิงสุก ก่อนหาม

1.4.5 หญิงชายที่อาศัยอยู่กับปู่ย่า ตายาย ห้ามไม่ให้จัดงานแต่งงานในเรือนปู่ย่า ตายาย ควรจัดงานที่เรือนพ่อแม่ หากกำพร้าพ่อแม่ก็แยกออกไปปลูกกระท่อมตั้งผาม(ปะรำพิธี) ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ปู่ย่าเจ้าแม่แก่ตานายกิติ มีหลานหญิงหลานชายอยู่นานูญเลี้ยง มีผู้มากกล่าว ด้านอาโห้ชั้นฮ่ม เป็นคู่สร้างผัวเมียเป็นคู่ จงให้เมื่อปูนปลูกสร้างเรือนเห้ย้า พ่อแม่เขาพูน เทอญ ป่ควรแต่งดองสร้างในเรือนพวกปู่ย่าตานาย มอบเอื้อนชานข้าวของแข็งแรงขนาดให้ หลานนั้น ก็จึงควร ครันบิดามารดาบมีนั้นก็ให้ปลูกตบน้อย ๆ ผามตั้งใส่ชั้ดิน

(3/15/3 -4)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า เป็นข้อห้ามที่มีเจตนาสอนเพื่อให้ ลำนึกถึงพระคุณพ่อแม่ จะทำอะไรอันเป็นมงคลแก่ตนเองโดยเฉพาะงานแต่งงานก็ต้องบอกกล่าว ผู้ใหญ่ พ่อแม่เป็นบุคคลที่สำคัญเป็นผู้ให้กำเนิด และสำคัญต่อพิธีต่าง ๆ ตามขั้นตอนในการ แต่งงาน เช่น การสู่ขอ หากฝ่ายชายจะมาสู่ขอผู้หญิงก็ต้องให้ญาติผู้ใหญ่หรือเจ้าโคตรเจ้าวงศ์ มาสู่ขอต่อพ่อแม่ฝ่ายหญิง และพ่อแม่ของฝ่ายหญิงก็มากำหนดค่าสินสอด คือ เงินค่าน้ำนมหรือ ค่าเลี้ยงดูที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงเรียกจากฝ่ายชาย โดยกำหนดค่าต้องเป็นเงินตามฮีตคลองของไทยอีสาน และเมื่อแต่งงานหรือแต่งงานกันแล้ว ฝ่ายชายจะไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิง เรียกว่า วิวาหมงคล

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 183.

²⁹ ไพฑูรย์ มีสกุล, “ประเพณีชาวอีสาน,” ใน อีสาน (กรุงเทพฯ : ธนวิซการพิมพ์, ม.ป.ป. พิมพ์เนื่อง ในโอกาสครบรอบ 55 ปี ของสมาคมชาวอีสาน), 447.

ดังภาษิตที่ว่า “เอาลูกเขยมาเลี้ยงพ่อแม่แม่เก่าป่านได้ข้าวมาใส่เล้าใส่เหยีย” ฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิง และช่วยทำงานทุกอย่างให้พ่อแม่ฝ่ายหญิง อย่างน้อย 1 ปี จึงจะออกเรือนหรือแยกออกไปปลูกบ้านเป็นครอบครัวใหม่ได้³⁰

จากข้างต้นที่ว่าหากกำพร้าพ่อแม่ ให้ปลูกตบตั้งผาม(ปะรำพิธี)น่าจะคล้ายกับพิธีในหมู่บ้านโนนแดง ต.ดอนมดแดง อ.ดอนมดแดง จ.อุบลราชธานี ที่นางพันธุ รุขสุได้กล่าวว่า “ถ้ากำพร้าพ่อแม่ให้ปลูกผามไว้ข้างล่างเรือน ไม่ให้ทำพิธีบนเรือน”³¹ บ้านเรือนอีสานสมัยก่อนเป็นแบบยกพื้นสูงมีใต้ถุน การที่ให้ตั้งผาม(ปะรำพิธี)ก็คงจะตั้งอยู่ในเขตบ้านเรือนพิธี ไม่ได้ตั้งใต้ถุนเรือน ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมา แต่ในปัจจุบันในชุมชนเมืองไม่มีธรรมเนียมนี้แล้ว

2. ขะลำ เข็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกเรือน

คติความเชื่อที่ดีถือเป็นแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกเรือน หากละเลยหรือกระทำผิดข้อห้ามตามธรรมเนียมโบราณจะเกิดความไม่เป็นสิริมงคลและนำความเดือดร้อนมาสู่ผู้อาศัยในเรือนได้ ดังนั้นคนโบราณชาวอีสานเมื่อจะปลูกเรือนจะต้องคำนึงการหาฤกษ์ยาม ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ เพื่อจะได้มาซึ่งความสิริมงคลแก่เรือนของตน ซึ่งในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำได้ปรากฏความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในการสร้างเรือน คือเอาอายุเจ้าเรือนผัวเมียบวกกัน หาร 8 เหลือเศษเท่าใด จะมีคำทำนายไว้ ดังกล่าวในเรื่อง

ประการ 1 เมื่อจักปลูกเรือนใหม่นั้น ให้นับอายุพ่อเรือนแม่เรือนเข้าสมกัน 8 พุดแล้ว ครั้นเหลือกับคบบแล้วเป็นเรือนพลิกปลิ้นสะแกขวามบตี เหลือ 2 นั้นเป็นเรือนเศรษฐี เหลือล้าอนันตั้งข้าวของมาก เหลือ 3 เป็นเรือนเสาดั่ง เหลือ 4 เป็นเรือนขันใดแก้ว เหลือ 5 เป็นเรือนปราสาท เหลือ 6 เป็นเรือนกาจับหลัก เหลือ 7 เป็นเรือนตั้งฐเรือนถ่มผิบัติ จจึงแท้ อันว่าอยากปลูกเรือนสร้างเคหังเรือนอยู่ก็ดีนั้น ให้เอ็ดตามดังเว้ามานี้ ก็จึงดี ให้นับอายุสมกันเข้าฮัดตปีอันประเสริฐ ตกปีใดถึกอันฮ้ายเขาท่อนอย่ากระทำ

(2/28/3-2/29/2)

³⁰ บุญเกิด พิมพ์วรรณสกุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีอีสาน, 163.

³¹ สัมภาษณ์ นางทองหลอด ยามารมย์, อายุ 52 ปี, ที่อยู่ 10 หมู่ 11 บ. โนนแดง ต. ดอนมดแดง อ. ดอนมดแดง จ. อุบลราชธานี, 9 กันยายน 2550.

ในการสร้างบ้านเรือนของสังคมอีสาน มักจะอิงกับโชคลางหรือความเชื่อทางโหราศาสตร์มากทั้งนี้เพราะก่อนจะสร้างบ้านเรือนจะต้องมีการหาฤกษ์ยามในการปลูกเรือนก่อน ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ คือการหาฤกษ์ปลูกเรือนใหม่ โดยนำเอาอายุพ่อเรือนแม่เรือน(ผู้เมียเจ้าของเรือน)มารวมกัน ดังปรากฏในมูลคดีกฎหมายลาว³² ว่า เมื่อจะปลูกเรือนนั้น ให้นำอายุผู้เมียเจ้าของเรือน ให้ได้เป็นคู่ ๆ ถ้าไม่ครบ 8 เหลือเศษเท่าใดให้ทายตามนั้น

หากเศษ 1 เป็นเรือนควาย

หากเศษ 2 เป็นเรือนเศรษฐี

หากเศษ 3 เป็นเรือนเสาดั่ง

หากเศษ 4 เป็นเรือนต้นเรือนบันไดแก้ว

หากเศษ 5 เป็นเรือนปราสาท

หากเศษ 6 เป็นเรือนอีกาจับไม้ดี

หากเศษ 7 เป็นเรือนบังตนผู้คนไม่ดี

หากไม่มีเศษตามหลักบอกว่าเป็นเรือนพลิกคว่ำไม่ควรสร้างไม่ดี จะได้รับความฉิบหาย

ในภาคกลางมีคติความเชื่อในการปลูกเรือนที่เรียกว่า “ทนมุทฺร” คือ ลักษณะชั่วซึ่งห้ามมิให้กระทำ เช่น ห้ามปลูกเรือนคร่อมตอ ไม่ปลูกบ้านใต้ต้นไม้ใหญ่ ห้ามใช้ไม้ตีเคียน ไม้มะค่า ในการปลูกเรือน ห้ามนำศพออกประตูเรือนหรือลงบันไดบ้าน เป็นต้น³³ ซึ่งมีความเชื่อที่สอดคล้องกับคติความเชื่อ “ชะล่า เช็ดขวง” ที่เกี่ยวกับการปลูกเรือนของคนอีสาน ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ดังนี้

2.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับสถานที่ปลูกเรือน

2.1.1 ห้ามปลูกเรือนคร่อมในที่ที่มีรูน้ำซึมออก และตอไม้ จะชะล่า ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 บ่อนใดมีรูน้ำซึมทรายออกบ่อ มีตอไม้อยู่พื้นโพนพร้อมอยู่หน้า บิให้ปลูกเรือน
หุ้มกวมเอาชะล่ายิ่ง จริงแล้ว ภายหลังมาอยู่บ่ได้เฮือนชีม้างมุ่นผง

(4/10/1)

³² อรรถ นันทจักร, กฎหมายอีสานฉบับต่างๆ : รูปแบบและพัฒนา (อุบลราชธานี : ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน โรงเรียนอำนาจเจริญ, 2531), 37.

³³ ประยูร อุลุชาฎะ [พหลพลวง], สร้างเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข(คติความเชื่อและประเพณีการสร้างเรือน), พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2520), 88.

จากข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า บ้านเรือนอีสานสมัยก่อนปลูกเรือนแบบ ใต้ถุนสูง ซึ่งบริเวณใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่ใช้สอยในการทำกิจกรรมการงาน

ตามปกติก่อนปลูกเรือนต้องหาโหรหรือผู้รู้มาตรวจดูพื้นที่เสียก่อนว่าเป็นที่ มงคลหรืออัปมงคล ควรหา “ฤกษ์ปราบดิน” คือ ตรวจดูที่ดิน ว่าจะเป็นที่ดินเป็นเนินปลวก มีหลักตอ มีขอนท่อนไม้ หรือสิ่งที่เกะกะจมฝังดินอยู่หรือไม่ ถ้ามีก็จัดการถอนทิ้งและปราบดินให้เรียบ เพราะ ถ้าปลูกเรือนบนโชดบนเนินคร่อมตอ เขาถือว่าเป็นเสนียดจัญไร ควรนำสิ่งที่เกะกะออกไปให้หมด³⁴

ลักษณะเรือนพื้นถิ่นอีสานเป็นเรือนยกพื้นสูงจึงทำให้เกิดเนื้อที่ว่างในบริเวณ ใต้ถุน ที่มีความสำคัญในด้านประโยชน์ใช้สอยไม่ต่างจากเนื้อที่บนเรือน บริเวณบนเรือนไม่เหมาะ ที่จะทำประโยชน์บางอย่างในเวลากลางวัน ประกอบกับภูมิอากาศที่ร้อนอบอ้าว บริเวณใต้ถุน จึงเป็นส่วนเดียวที่ผ่านการกรองแสงแดดและความร้อนได้อย่างดี ดังนั้น ใต้ถุนจึงเป็นส่วนสำคัญ ในการใช้สอยหลายอย่างตามลำดับความสำคัญดังนี้

1. ทำคอกสัตว์ โค กระบือ สัตว์ใช้แรงงานและสัตว์เลี้ยง ได้แก่ ไก่ เป็ด
2. เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรกรรม
3. นั่งพักผ่อนเวลากลางวัน โดยทำแคร่ไม้ไผ่ หรือมีร้านไว้สำหรับนั่ง
4. ที่ตั้งที่ สำหรับตำหูก(ทอผ้า) ตามวิถีชีวิตของวัฒนธรรมไทย-ลาว
5. ทำเล้าข้าวเปลือกที่ไม่มีโครงสร้างหลังคา³⁵

ดังนั้นหากมีตอไม้ มีน้ำซึม จะทำให้บริเวณใต้ถุนไม่สะดวกต่อการใช้สอย ข้อห้ามดังกล่าวจึงเป็นการสอนเพื่อให้เกิดความรอบคอบ เพราะถ้าหากไม่เอาตอไม้ ออก แล้วปลูก บ้านเรือนคร่อมตอ คร่อมรูน้ำซึม ก็ทำให้เกะกะ ไม่สะดวกแก่การทำกิจกรรมการงานต่าง ๆ

2.1.2 ห้ามสร้างบ้านเรือนในเขตวัดร้างไม่ดี จะเป็นเหตุร้ายและห้ามสร้างสวนทางไว้ ในเขตพื้นที่วัดร้างไม่ดี จะชวง ดังกล่าวในเรื่อง

อันว่าอารามช้างเจดีย์พระธาตุใหญ่ ทั้งภูมิจำพรวดเวียงช้างเปล้าสะเทิน พลอย เลามาเป็นบ้านแดนเมืองตั้งอยู่ อลชลเค็ดร้อนเชียวย้ายชิมอดจุม อัน 1 บ้านเมืองช้าง

³⁴พระยาอนุমানราชธน [เสฐียรโกเศศ], ปลูกเรือน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2539), 14-15.

³⁵สุวิทย์ จิระมณี, ศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545), 86.

อารามหลวงวัดใหญ่ ช่วงพระเจดีย์สี่ข้างเปล่าสะเทิน พลอยเลามาแปงสร้างนครสวนถาง
ไผ่ เอ็ดก็บได้แย่งชีไฮย้อมขวง

(4/9/2-4/9/3)

จากข้อห้ามดังกล่าวมีเจตนาสอนเพื่อให้คนในสังคมรู้จักเคารพยำเกรง ศาสนาสถาน เช่น วัด อันเป็นสถานที่ของพุทธศาสนิกชน ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และเป็นที่เคารพสักการะบูชาพระพุทธรูป ดังนั้นพื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งของวัดหรือเป็นพื้นที่วัดร้าง จึงไม่ควรก่อสร้างหรือทำการใดๆ ที่ไม่สมควร เพราะถือว่าจะเกิดสิ่งไม่ดี ไม่เป็นมงคล จากการสัมภาษณ์นายเชื้อ ธงอาษา กล่าวว่าการปลูกสร้างเรือนหรือสิ่งใดก็ตามในพื้นที่วัดร้างถือว่าเซ็ดขวง เพราะเคยมีคนสร้างโรงเรียนในพื้นที่วัดร้าง และเกิดสิ่งที่ไม่ดีแก่ผู้นั้นถึงขั้นเสียชีวิต เป็นประสบการณ์ที่พบเห็นกับตนเอง³⁶ คนอีสานมีความเชื่อที่ว่า การนำสิ่งของในวัดมาใช้โดยส่วนตัวนั้นถือเป็นบาป หรือขนาดที่ว่าเหยียบพื้นดินของวัด ดินติดรองเท้าออกมาจากวัดก็ถือว่าเป็นบาป เพราะถือว่าทำให้เซ็ดพื้นที่ศาสนสถานนั้นทรุด ทำให้พื้นดินต่ำ ดังนั้น ชาวอีสานจึงมีประเพณีขนทราย ขนดินเข้าวัด ในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์เพราะเชื่อว่า เป็นการทดแทนดินที่เราเคยเหยียบย่ำติดออกมา

2.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับไม้ปลูกเรือน

2.2.1 ห้ามตัดไม้ปลูกเรือน ยามเข้าพรรษา จะเซ็ดขวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ยามปวารณาเข้าพรรษาไตรมาส อย่าได้ปักแรมปล้ำลำไม้เอ็ดเรือน มันจักเซ็ด
ขวงแท้โยกภัยแรงขนาด เกิดอุบาทว์ถึงชาติเชื้อก็ตายเสียฮอดลูกหลาน

(2/26/1)

จากข้อห้ามดังกล่าว การสร้างเรือนของคนอีสานสมัยก่อนนิยมปลูกสร้างด้วยไม้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องตัดต้นไม้ที่มีอยู่ในป่าชุมชนเพื่อนำมาปลูกเรือน ดังนั้นหากต้องการตัดไม้ในช่วงเข้าพรรษา คนอีสานมีความเชื่อว่า ต้นไม้ใหญ่มีรุกขเทวดาสถิตอยู่ และในยามเข้าพรรษา เทวดาจะจำพรรษารักษาศีล หากตัดต้นไม้ในช่วงดังกล่าวจะทำให้ผู้กระทำไม่เจริญรุ่งเรืองเพราะเป็นการรบกวนเทวดา ซึ่งเป็นบาป และเป็นสิ่งที่ผิดฮึดคลอง หากต้องการตัดไม้ปลูกเรือนควรทำใน

³⁶สัมภาษณ์ นางเชื้อ ธงอาษา, อายุ 81 ปี, ที่อยู่ 11 ซ. ธรรมวิถี 6 ถ. ธรรมวิถี ต. ในเมือง
จ. อุบลราชธานี, 6 ตุลาคม 2550.

เดือนสาม เดือนสี่ และเดือนสิบสอง³⁷ จะเห็นได้ว่าความเชื่อดังกล่าวเป็นความผสมผสานของความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นความเชื่อเรื่องผี ที่ยังคงมีพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกัน

ปราชญ์อีสานท่านบอกไว้ว่า เดือนที่เหมาะสมในการตัดไม้มาปลูกเรือนที่อยู่อาศัยนั้นคือ เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสาม และเดือนสี่ ภายใน 4 เดือนนี้เท่านั้น ในเดือนสี่เป็นเดือนที่ดีที่สุด ส่วนเดือนที่ห้ามตัดต้นไม้มาสร้างเรือน ได้แก่ เดือนห้า เดือนหก เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง เพราะทั้ง 8 เดือนนี้เป็นระยะที่ต้นไม้บวชไม่ควรไปตัดฟันใครตัดฟันไม้ในระยยะเวลาดังกล่าวจะทำให้ “ฉิบหาย” ไม้ที่นำมาใช้สร้างเรือนก็เป็นไม้ที่ไม่ดี³⁸

เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า การตัดไม้จะต้องเลือกเดือนที่จะตัดไม้ด้วย ถ้าตัดในเดือนใดเดือนหนึ่ง ตั้งแต่เดือน 5 จนถึงเดือน 12 ไม่ดี เชื่อว่า ไม้บวช อาจมีหมายความว่า ไม้กำลังจะแตกใบอ่อน ต้องเลือกตัดไม้ในเดือนอ้ายจนถึงเดือน 4 ในเดือนใดเดือนหนึ่งเป็นดี ซึ่งเป็นช่วงที่ไม่มีฝน พื้นที่ดินในป่าแห้ง สะดวกแก่การเข้าป่าหาไม้ ความเจ็บไข้ก็มีน้อย การทำอะไรทำนาก็เบาบาง ทุกคนมีเวลารว่างพอที่จะช่วยเหลือกันเมื่อรู้ว่าจะปลูกเรือน³⁹

นอกจากนี้ก่อนที่จะลงมือตัดต้นไม้ จะมีพิธีบูชาเทวดา “ถ้าจะตัดต้นไม้ต้นใดให้ผู้ตัดจัดดอกไม้ธูปเทียนอย่างละหนึ่งคู่ บูชาเทวดาอารักษ์ที่ปกปักษ์รักษาต้นไม้ต้นนั้นก่อนจึงลงมือตัด” ดังนี้

คำบูชาเทวดา มีว่าดังนี้

โคมไม้ยังเปือกหลา	ข้าฯ จักเงินเอามาปลูกเรือนท้าวตืน
จักปลูกเรือนหมื่นห้องแล	แสนเสาเพื่อให้เป็นทีเขาชั้นอยู่
เขาไปสู่อู่ห้องสูงนางนอน	คนสะหลอนมานั่งเฝ้า
เป็นเจ้าท่านทั้งหลาย	กกมันเอ็ดคอกควาย
ปายมันเอ็ดคอกไก่	กางมันเอ็ดห้องใส่เงินคำ ⁴⁰

³⁷ สัมภาษณ์ นางอุไร โสระเวช, อายุ 71 ปี, ที่อยู่ 3 บ. ยาง ต. ยางสักกะโทลุ่ม อ. ม่วงสามสิบ จ. อุบลราชธานี, 3 พฤศจิกายน 2550.

³⁸ บุญเกิด พิมพวรรณธาตุ, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน, 331.

³⁹ พระยาอนุমানราชธนะ [เสฐียรโกเศศ], ประเพณีเนื่องในการแต่งงานและประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), 8.

⁴⁰ บุญเกิด พิมพวรรณธาตุ, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน, 331.

จะเห็นได้ว่าคนอีสานมีความเชื่อเรื่องผีสง เทวดาอารักษ์ ก่อนจะทำการอันใดควรบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ ณ แห่งนั้นก่อนเพื่อการปฏิบัติงานจะได้เป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากนี้จะเห็นได้จากพิธีบวชต้นไม้ คือ จะนำผ้าสีมาผูกไว้ที่ต้นไม้เพื่อให้ทราบว่ามีต้นไม้ต้นนี้มี เทวดาอารักษ์อยู่ และไม่ให้ผู้ใดมาตัดต้นไม้ นั้น จากคติความเชื่อผีสง เทวดาอารักษ์ เจ้าภูมิ เจ้าพรนางไม้ ในหมู่บ้านชนบทชาวอีสานมักเลือกชัยภูมิป่าที่อยู่ติดกับเขตหมู่บ้าน และเป็นที่เหมาะสมทำพิธีตั้งพระภูมิ “ศาลปู่ตา” หรือดอนปู่ตาให้เป็นพระภูมิเทพาอารักษ์ของหมู่บ้าน เพื่อคุ้มครองดูแลหมู่บ้าน รักษาผู้คน ป่าไม้ต้นไม้ใหญ่ และสัตว์ ช่วยป้องกันอันตรายและภัยที่จะเกิดขึ้น ซึ่งคนในหมู่บ้านไม่กล้าที่จะเข้าไปตัดไม้ในบริเวณศาลปู่ตา เพราะเชื่อว่า ผีปู่ตาจะลงโทษ หากตัดโค่นต้นไม้

จากข้อห้ามดังกล่าวสามารถสันนิษฐานนัยแฝงได้ว่า เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ การตัดไม้ในช่วงเข้าพรรษานั้นตรงกับช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ไม้กำลังแตกกิ่งใบอ่อน หากทำการตัดต้นไม้ความอุดมสมบูรณ์ของป่าในช่วงหน้าฝนคงมีน้อยลง และถ้าหากจะตัดไม้ในฤดูฝนคงลำบากทั้งในด้านสภาพที่ขึ้นแฉะ ที่ไม่อำนวยความสะดวกการตัดและขนย้าย และถ้าหากสร้างเรือนช่วงเข้าพรรษา ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน เป็นเวลาที่ทุกคนมีภาระหน้าที่ที่ยุ่งยาก เพราะต้องดำนา หว่านข้าวให้ทันฟ้าฝน คนอีสานสมัยก่อนจะช่วยกันทำงาน คือการไปบอกกล่าวพรรคพวกเพื่อนฝูงมาช่วยกันทำงาน ทั้งงานส่วนตัวและส่วนรวมที่เรียกว่า “ลงแขก” งานส่วนตัวที่ต้องลงแขก นิยมอยู่ 3 อย่าง คือ ลงแขกทำนา ลงแขกทำเรือน ลงแขกหาอาหาร ช่วงเข้าพรรษาเป็นช่วงลงแขกทำนา การดำนาต้องเร่งให้ทันฟ้าฝน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องบอกกล่าวเรียกเพื่อนฝูงให้มาช่วยลงแขกดำนา ในการลงแขกดำนานั้นนานๆ จะมีครั้ง อีกทั้งเป็นงานอาชีพหลักและเป็นรายได้ของชาวอีสาน ดังนั้นหากทำการสร้างบ้านเรือนในช่วงนี้จะไม่มีการช่วย ในการสร้างบ้านเรือนของคนอีสานจะมีการลงแขกทำเรือน มีธรรมเนียมอยู่ว่าต้องทำให้เสร็จในวันเดียว จะทำค้างคืนไม่ได้ ถือว่าชะล่า แขกคนที่เชิญมาช่วยงานต้องขยันขันแข็ง การทำให้เสร็จในวันเดียว คนโบราณถือว่าเป็นมงคล⁴¹ นอกจากนี้ หากปลูกเรือนในช่วงฤดูฝน อาจเกิดพายุ ลมแรง พัดเครื่องเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์เสียหาย และอาจเกิดอันตรายต่อบุคคล ทำให้งานล่าช้าลง

⁴¹สำนักงาน ส.ธรรมกถึก, ประเพณีอีสาน (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), 200.

2.2.2 ห้ามนำไม้ที่หญิงมีครรภ์ห้ามหรือนั่งมาสร้างเรือน ดังกล่าวในเรื่อง

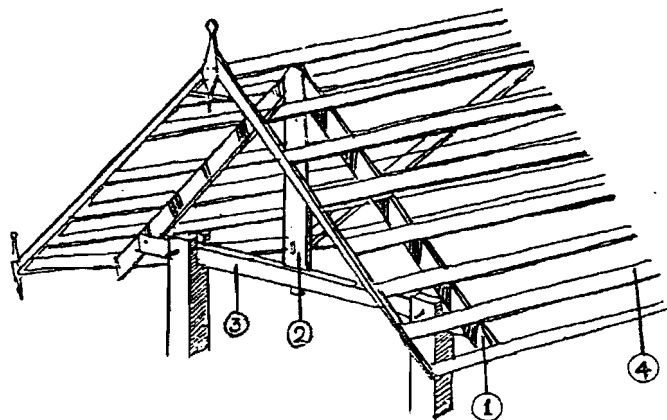
อันหนึ่งแม่หญิงทรงศัพทมาในท้องถือภานักหนองกืตนั้น ไม้หากตากแล้วกลมเกลี้ยงค่องงาม ครั้นแม่มานไปขวามือแปะยั่วชื่อข้างทั้งดั่งกิตี ทั้งเลาพำพร้อมเป็นเครื่องของเรือน ครั้นว่าอันใดแม่มานไปขวามือเทียวอยเหยียบย่ำได้ไปนั้น ทั้งเลาขึ้นนั่งพร้อมก็ควรก้มบให้เอา

(2/26/2-3)

จากข้อห้ามดังกล่าวที่ว่า หากหญิงมีครรภ์ห้าม เหยียบย่ำ ขึ้นนั่งแปะ ยั่ว (จันทัน) ชื่อ ดั่งและข้าง อันเป็นส่วนประกอบของเรือนแล้ว ห้ามนำเอามาปลูกเรือน เพราะแปะ ยั่ว ชื่อ และดั่งเป็นเครื่องเรือนส่วนประกอบของหลังคา เป็นส่วนที่อยู่ที่สูงของเรือน ส่วนข้างนั้นเป็นส่วนประกอบโครงสร้างเสาและพื้น จากที่กล่าวมานั้นมีลักษณะของส่วนประกอบของเรือน ดังนี้

1. สะยั่ว หมายถึงจันทัน เป็นตัวไม้ประกอบสองข้างของโครงสร้าง
2. ดั่ง เป็นตัวไม้อยู่กลางของโครงสร้างจั่ว
3. ชื่อ เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างจั่ว ทำหน้าที่ช่วยยึดโครงจั่วกับหัวเสา
4. แปะ เป็นส่วนประกอบของโครงสร้างหลังคา วางพาดบนจันทันเป็นระยะที่

รองรับวัสดุคลุมหลังคา

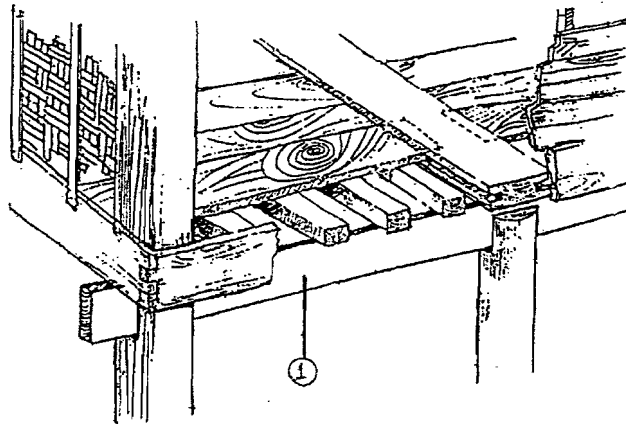

ภาพที่ 1 ส่วนประกอบหลังคา

ที่มา : สุวิทย์ จิระมณี. ศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545), 78.

ลักษณะข้างที่เป็นส่วนประกอบของโครงสร้างเสาและพื้น

1. ขาง เป็นตัวรองรับน้ำหนักอยู่ใต้พื้นเรือนเพื่อย้ายลงมาจากตงลงสู่เสา

ภาพที่ 2 ลักษณะข้างที่เป็นส่วนประกอบของโครงสร้างเสาและพื้น

ที่มา : สุวิทย์ จิระมณี. ศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545), 74.

จากข้างต้น ลักษณะของเรือนอีสานเป็นเรือนแบบมีใต้ถุน หากหญิงมีครรภ์ ช้าม เหยียบย่ำ หรือขึ้นนั่ง ไม้ที่จะนำมาปลุกเรือน เชื่อว่าจะไม่เป็นมงคลแก่คนที่ลอดผ่านไปมา และเจ้าของบ้านนั้น อีกนัยหนึ่ง หากหญิงมีครรภ์ช้าม ขึ้นเหยียบ หรือขึ้นนั่ง อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุจากการตก สะดุดหกล้ม หรือเหยียบพลาด ดังนั้นเพื่อป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นกับหญิงมีครรภ์ จึงสร้างข้อห้ามนี้ขึ้นมาเพื่อที่ว่า บ้านที่กำลังปลุกสร้างเรือนอยู่นั้น ไม่ควรวางไม้เกะกะ กีดขวางทางเดิน หากหญิงมีครรภ์เดินผ่านจะได้ไม่เกิดอุบัติเหตุดังกล่าว ดังนั้นข้อห้ามนี้จึงมีเจตนาที่ต้องการให้คนคำนึงถึงความปลอดภัยของหญิงมีครรภ์

2.2.3 ไม้เสาแป สะยัว ชื่อ ที่เป็นไม้เครื่องเรือนเกิดหักขาด ถ้าจะเอาไม้เครื่องเรือน มาใหม่ให้ทำขนาดเท่าอันเดิม ควรเสียเคราะห์โดยการให้ไปไหลทิ้งลงแม่น้ำ หากไม่กระทำตาม จะจัญไร ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เรือนผู้ใดคือเป็นไม้เสาแปหักขาดก็ดี ทั้งสะยัวแลชื่อความเป็นไม้เครื่องเรือน ถ้าจักถ่ายถืมเอาใหม่มาจุน ให้แทกเอาพอดที่ท่อนั้นมันหักนั้น อย่าให้มันเหลือได้กกลาย

ให้ทอกันจึงติดตาย ก็จึงสมฤทธิแก้ภายหน้าอยู่ดี ครั้นว่าถ่ายออกแล้วเครื่องเก่าอันมันหัก ให้เอาไปไหลล่องแท้นในวังแม่น้ำใหญ่ ให้ว่าโทษร้ายโง่ภัยอันใดก็ให้ไปนำไม้ลำไหลตัดล่อง ไปนั้นเทอญ ถูกเสียเคราะห์ฮ้ายหายเสียอย่าให้มี แท่นขอ ครั้นว่าบ่กระทำตามเจ้าเฮาพระองค์ไช่ช่าวมานั้น บ่มีคนอยู่หมั้นจ้งไรพันขนาดแข็ง

(2/29/3-2/30/1)

จากข้อห้ามดังกล่าว ไม้เสาแป สะยัว และซื่อ เป็นโครงสร้างส่วนประกอบหลังคา เมื่อไม้เหล่านี้เกิดหักขาด ถือว่าเป็นเคราะห์ร้าย และการที่นำเอาไม้เครื่องเรือนที่หักซึ่งเป็นส่วนของหลังคานั้นไปทิ้งแม่น้ำเพราะเป็นการป้องกันมิให้ไม้เหล่านั้นตกหล่นลงมาถูกคนที่อยู่ในเรือนจนได้รับอันตราย ถ้าในแง่ของความเชื่อถือว่าเป็นเคราะห์เพราะถือว่าไม่เป็นมงคลแก่เจ้าของเรือน ดังนั้นจึงต้องทำการเสียเคราะห์โดยการทิ้งลงแม่น้ำเพื่อเป็นการแก้เคล็ดนำสิ่งไม่ดีให้ไหลไปกับแม่น้ำ และถ้าจะเอาไม้เครื่องเรือนมาใหม่ก็ให้ทำขนาดเท่าอันเดิม อาจเป็นเพราะเพื่อความสะดวกและง่ายต่อการต่อเติมซ่อมแซม

2.3 ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีการยกเสาปลูกเรือน

2.3.1 เมื่อพร้อมจะยกเสาเรือนขึ้น คนที่มายอ(ยก)เสากันล้มลง ไม่ควรกระทำต่อแล้วให้นิมนต์พระมาสวด ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันยอเฮื่อนหลังโคพร้อมยกเสาขึ้น พากันล้มท้าวไปนั้นก็ควรเขาเลย อย่าได้ต้อกระทำสร้างต่อไป ครันว่า(เฮาอยาก)ปลูกก่อแปงไปหน้าสันใด ก็จ้งเก็บเอาไม้ซุ่มนั้นมาโยมกันเสียก่อน ก็แล้วจ้งไปนิมนต์เอาพระสังฆเจ้า มาตั้งสวดพระคุณ ก็จ้งมีสุขสันคนเฮาสุนุกยัง จ้งจักภูมิแก้ภายหน้ารุ่งเรือง

(2/26/3-2/27/1)

จากข้างต้น ขณะกำลังยกเสา คนที่มายอ(ยก)เสากันล้ม ก็ไม่ควรกระทำต้อ ถือว่าเป็นลางไม่ดีจะต้องนิมนต์พระมาสวด ผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่า การยกเสาเป็นพิธีที่สำคัญ การยกเสาเรือน ไม่ว่าจะเป็นเสาแยก เสาขวัญหมายถึงเสาเอกและเสาโท ตามประเพณีการปลูกเรือน นับว่ามีความสำคัญ เสาแยก(เสาแรก) เป็นเสาที่ทำพิธียกขึ้นก่อนเสาอื่น ส่วนเสาขวัญ(เสาโท) เป็นเสายกลำดับที่สอง เสาทั้งก่อนยอ(ยก) มีการผูกเสาด้วยสิ่งของทีนามเป็นมงคลแก่เรือนได้แก่ ใบยอ ใบคูณ ยอดอ้อย ต้นกล้วย ไข่ไก่เงินใส่ทองและอีก ซึ่งเป็นเครื่องมือเก็บด้ายสำหรับทอผ้าของชาว

อีสานเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของเรือน⁴² ดังนั้นถ้าเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้นถือว่าเป็นลางไม่ดีแก่เจ้าของเรือน ดังนั้นเพื่อความสบายใจและคลายความกังวลของเจ้าของเรือน จึงให้พระสงฆ์มาสวดมงคลเครื่องเรือนที่ใช้ในการปลูกเรือน

2.4 ข้อห้ามทั่วไปเกี่ยวกับการปลูกเรือน

2.4.1 ห้ามปลูกน้ำเต้า กล้วย มะละกอ กล้วยเรือน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ปลูกเรือนแล้วเป็นปกติหมั่นแก่กับควร หมากน้ำเต้าทั้งกล้วยหมากสูงหวาน อันว่าหมากไม้ชุมเขาเข้าไซคียบอกขาวมานั้น บัควรปลูกให้รากมันเข้าพื้นเรือนนั้นปติ บิให้ ใบมันกล้วยคายคาจุเหลื่อม หมากผลตกต่ำคล้ายบกบางแห่งจ่อยผอม

(2/27/2-3)

การที่ไม่ให้ปลูกต้นน้ำเต้า กล้วย มะละกอ กล้วยเรือน จากข้อห้ามมีความเชื่อที่ว่า ต้นน้ำเต้าเป็นต้นไม้ที่มีรูปร่างคล้ายอวัยวะสตรี คือ เหมือนเต้านม ผู้เล่นคาถาอาคมเขาห้ามลอดต้นไม้นี้ เชื่อว่าจะทำให้วิชาเสื่อม แม้จะรับประทานก็ห้าม จึงไม่นิยมปลูกในเรือน⁴³ และน้ำเต้าเป็นไม้ลักษณะเครือเถาหากปลูกกล้วยเรือน ก็อาจจะแผ่ขยายปกคลุมทำให้บริเวณนั้นดูรกยากแก่การทำความสะอาด และอาจเป็นที่อาศัยของสัตว์ที่มีพิษได้ เช่น งู

ส่วนต้นกล้วย เป็นไม้ที่มีการขยายกอได้เร็ว เพราะฉะนั้นอาจจะทำให้กรรุงรัง ยากแก่การทำความสะอาด ส่วนต้นมะละกอ มีความเชื่อที่ว่า มะละ พ้องกับคำว่า มร แปลว่าตาย⁴⁴ และตามธรรมชาติของมะละกอแล้ว เป็นพืชที่มีอายุสั้นด้วย จึงไม่นิยมปลูกกล้วยเรือน และถ้าต้นมะละกอมีผล ซึ่งผลมะละกอเป็นผลที่ค่อนข้างใหญ่ ถ้าหากผลมะละกอหล่นใส่หลังคาเรือน อาจได้รับความเสียหายได้ เพราะเรือนอีสานแบบดั้งเดิมส่วนใหญ่เป็นเรือนที่มุงหลังคาด้วยหญ้า และมุงแป้น(กระเบื้องไม้) แต่สมัยหลังนิยมมุงสังกะสี ถ้าหากผลมะละกอหล่นลง อาจเกิดเสียงดังทำให้คนในเรือนตกใจได้

⁴²บุญเกิด พิมพ์วรมหากุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน, 346-347.

⁴³ประยูร อุลุชาฎะ [พูนหลวง], สร้างเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข(คติความเชื่อและประเพณีการปลูกเรือน), 85.

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, 86.

นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามชะล่าที่ว่า “ห้ามปลูกต้นไม้ไว้ใกล้เรือน” เชื่อว่า เสนียดจัญไร เจตนาคือ หากปลูกต้นไม้ใหญ่ใกล้เรือนย่อมเป็นอันตราย หากมีลมพัดแรงหรือเกิด พายุต้นไม้อาจล้มทับบ้านเรือนได้ หรือถ้ามีผล กิ่งไม้อาจตกลงมาถูกหลังคาบ้านเรือนจนได้รับความเสียหายได้

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีข้อห้ามชะล่าที่กล่าวเกี่ยวข้องกันว่า “ถ้าไม้โค่นทับเรือน ถือว่าไม่ดีเป็นการเสียเชิญ จะต้องสวดมงคล” ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ไม้อยู่ใกล้หักโค่นเต็งเรือนก็ดี จงให้เสียเชิญสวดมงคลพร้อม ครันบ่แต่งตาม
เจ้าคือเฮาได้กล่าวมานี้ คนในเรือนนั้นบ่คงหมั่นอยู่ดี

(2/31/3-4)

2.4.2 เมื่อเรือนหรือหอโรงวัดใหญ่(กุฏิ โบสถ์ ศาลาการเปรียญ)โย้เอียง เมื่อจะดึงให้กระทำตรงกับวันเดือนปีที่สร้าง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่าเรือนคนสร้างหอโรงวัดใหญ่ก็ดี มั่นซ้ายเซเน้งท่าวไหว เพื่อว่าจักขุดจัก
ดึงให้ดียังเที่ยงสนั่นนั้น จึงกระทำให้แมนมือวันตั้งเมื่อยอ อันว่าปีเดือนพร้อมวันยามแมนมือ
เก่าเดือนขึ้นเดือนลง แมนมือแท้เดิมขึ้นแมนมือยกก็จึงดี เมื่อน้ำโรคบ่บังเบียด ครันเอ็ด
ผิดแผนแผนก มื้อยามตั้งบ่หอนดีเจ้าเฮย

(2/30/1-2)

สภาพเรือนหรือกุฏิ โบสถ์ ศาลาการเปรียญที่ไม่แข็งแรง บ่งบอกถึงความไม่เอาใจใส่ และขาดการบำรุงรักษาจากชุมชนหมู่บ้านที่อยู่บริเวณรอบวัด และการที่เรือนหรือกุฏิ โบสถ์ ศาลาการเปรียญโย้เอียง เชื่อว่าให้ทำการดึงโดยต้องทำให้ตรงกับวันเดือนปีที่สร้าง จากข้อห้ามนี้อาจจะเป็นการแก้เคล็ดเสมือนว่าเป็นการสร้างใหม่แต่ไม่ได้สร้างใหม่ โดยขุดดึงเรือนหรือกุฏิ โบสถ์ ศาลาการเปรียญหลังเดิมให้อยู่ในสภาพใหม่ที่ไม่โย้เอียง

2.4.3 ห้ามอยู่เรือนที่มีคนไหลตาย และเรือนที่มีคนตายถึง 3 คน ถ้าไม่ไปจากเรือนก็ควรสวดมงคล สวดไชย ดังกล่าวในเรื่อง

ประการ 1 เอือนบ่ออยู่ได้เหิงนานเท่าชั่ว คือว่าเอือนคนนอนฝันผู้ตายวางจิตไหลสะดุ้ง ตื่นมีอำตยมรณตเมี้ยน เอือนนั้นบ่ออยู่เหิง อัน 1 เอือนหลังโคเอาซอนมีลงแล้วถึง 3 คน บ่ควรรออยู่ ถ้าว่ากฎวิหารพระสงฆ์เจ้าโงกกว้างหมู่พระยาที่ดี ครั้นว่าเป็นสิ่งเจ้าเห็นจริง จึงกล่าวมานี้ บ่ควรรสวัดอยู่สร้างไปได้หน่วงนาน ครั้นว่าบ่อยากลงหนีแล้วชนครวหนีจากเอือนนั้น ควรให้สวดมงคลนั้น สวดไชยถือศีลพร้อมฟังธรรมเทศน์อ่าน จึงจักหายเหตุฮ้าย ภายหน้าอยู่ดีเจ้าเฮย

(2/30/4-2/31/2)

จากการสัมภาษณ์ นางอุไร ไสโรเวช กล่าวว่าคนไหลตายเป็นการตายที่ไม่ปกติ เป็นการกระทำของผี และถือว่าตายโหง ดังนั้นเมื่อมีคนไหลตาย ญาติผู้ตายจะรีบจัดการศพ คือตายวันไหนเผาวันนั้น⁴⁵

โรคไหลตายเป็นโรคที่คนถึงแก่ความตายอย่างปัจจุบันทันด่วน โดยไม่มีอาการเจ็บป่วยใดๆ มาก่อน ปกติจะเป็นคนที่มีความแข็งแรงดี ความตายไม่มีสาเหตุชัดเจน และมักจะหาสาเหตุไม่พบ ก่อนเข้านอนก็ปกติดี พอเช้ากลับพบว่าเสียชีวิตแล้ว อาจจะมีน้ำลายฟูมปาก บางรายที่มีคนเห็นก็มักจะเล่าว่าพอนอนหลับลึกครู่ ก็เกิดอาการผิดปกติ ชักเกร็ง กระตุกแล้วก็เสียชีวิตต่อมา คำว่า ไหลตายเป็นศัพท์มาจากภาษาอีสาน ภาคเหนือ เรียกว่า "หลับรวด" ภาษาลาว เรียกว่า "ท่ามะลาากิก" แต่ภาษาแพทย์ เรียกว่า SUDS ย่อมาจาก Sudden Unexplained/ Unexpected Death Syndromes แปลเป็นภาษาไทยว่า "กลุ่มอาการโรคที่ตายอย่างไม่คาดฝัน ไม่สามารถอธิบายได้อย่างเฉียบพลัน" แต่สิ่งที่คณะวิจัยทำการค้นพบปัจจัยเกี่ยวข้องแล้ว 2 เรื่อง คือ

1. พบสารโปแตสเซียมในเลือดต่ำกว่าปกติ ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากกรรมพันธุ์ อาหารยา หรือสารที่ใช้บางอย่างสารโปแตสเซียมมีความสำคัญต่อการนำไฟฟ้าหัวใจ เมื่อผิดปกติจะทำให้เกิดการเต้นของหัวใจผิดปกติและเสียชีวิตต่อมา แต่ผู้ที่เสียชีวิตจากโรคไหลตายก็มิได้มีโปแตสเซียมต่ำทุกรายเสมอไป

2. มีความผิดปกติของโรคหัวใจ แต่ผู้ป่วยมักจะไม่ทราบโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความผิดปกติในระบบไฟฟ้าหัวใจ ซึ่งไม่แสดงอาการออกมา วันหนึ่งเมื่อเกิดมีการกระตุ้นหัวใจผิดปกติจากสาเหตุใดก็ตาม จะทำให้เกิดการเต้นของหัวใจผิดปกติอย่างร้ายแรงขึ้น เหตุผลข้อนี้มีความน่าเชื่อถือได้มาก สิ่งทีกระตุ้นนั้นอาจจะป็นภาวะโปแตสเซียมต่ำก็ได้หรืออาจจะเกิดจากเหตุ

⁴⁵สัมภาษณ์นางอุไร ไสโรเวช, อายุ 71 ปี, ที่อยู่ 3 บ. ยาง ต. ยางสักกะโทลุ่ม อ. ม่วงสามสิบ จ. อุบลราชธานี, 3 พฤศจิกายน 2550.

ผลอย่างอื่น เพราะบางรายที่เสียชีวิตก็พบว่ามีกรดไขมันของคลื่นไฟฟ้าเพียงเล็กน้อย และประวัติครอบครัว ซึ่งพี่น้องเสียชีวิตจากโรคนี้ ทำให้คิดว่าความผิดปกติของระบบไฟฟ้าหัวใจนี้ อาจจะถ่ายทอดทางพันธุกรรม⁴⁶

เมื่อวันที่ 25 ต.ค.2550 เทคนิคการแพทย์หญิงเพ็ญศิริ อิมหมั่นงาน นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ 8 สถาบันพยาธิวิทยา กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เปิดเผยกับ “เคลนิวิสต์” ว่า ได้ร่วมกับ นพ.สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์ ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ และคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดลทำการวิจัยเพื่อหาสาเหตุของการเกิดโรคไหลตายซึ่งพบมากในภาคอีสาน ในกลุ่มตัวอย่าง 12 ครอบครัว 84 ตัวอย่าง ใน จ.บุรีรัมย์ นครพนม สกลนคร น่าน ชลบุรี ตั้งแต่ปี 2547 โดยการวิจัยครั้งนี้ได้มีการทำแผนภูมิของครอบครัว ตั้งแต่ รุ่นพ่อ รุ่นลูก และรุ่นหลาน ประกอบด้วย เพื่อศึกษาการถ่ายทอดของโรคนี้ ผลการวิจัยพบว่า ใน 12 ครอบครัว มี 37 รายที่ตรวจพบคลื่นไฟฟ้าหัวใจผิดปกติเสี่ยงต่อการเกิดไหลตายส่วนอีก 47 ราย ตรวจไม่พบคลื่นไฟฟ้าหัวใจผิดปกติแต่อย่างใด “สำหรับกลุ่มที่เสี่ยงเป็นโรคไหลตาย นอกจากจะมีประวัติครอบครัวเป็นโรคนี้ และมีคลื่นหัวใจผิดปกติแล้ว ผลการวิจัยยังตรวจพบสารพันธุกรรมชื่อ HLA-DRB1* 1202 ซึ่งเป็นสารพันธุกรรมที่อยู่บนผิวเซลล์เม็ดเลือดขาวด้วย ซึ่งเป็นการยืนยันกลุ่มเสี่ยงที่อาจเกิดโรคนี้ซึ่งไม่เคยมีที่ไหนระบุมาก่อน อย่างไรก็ตาม ในคนปกติสามารถจะตรวจพบสารนี้ได้เช่นกัน แต่ถ้าไม่มีประวัติครอบครัวไหลตาย และมีคลื่นหัวใจผิดปกติ ก็ไม่น่าจะวิตกกังวลอะไร” และการป้องกันผู้ที่เป็กลุ่มเสี่ยงมิให้เกิดโรคไหลตาย แพทย์จะให้ยาโพแทสเซียมแก่คนไข้ เพราะการที่ร่างกายมีโพแทสเซียมต่ำ มีความเครียด อาจทำให้การเต้นของหัวใจผิดปกติได้ง่าย และอาจทำให้เสียชีวิต อย่างไรก็ตามในปัจจุบันชาวบ้านในต่างจังหวัดยังมีความรังเกียจครอบครัวที่มีคนเป็นโรคไหลตาย เนื่องจากชาวบ้านยังมีความเชื่อที่ผิดๆ ว่าโรคนี้เป็นโรคติดต่อ เป็นเรื่องของผีสาป เทวดา เป็นครอบครัวที่ต้องคำสาป ดังนั้นขอทำความเข้าใจและสื่อไปยังประชาชนว่าโรคนี้มิใช่โรคติดต่อ ไม่เกี่ยวกับเรื่องภูตผีปิศาจแต่อย่างใด⁴⁷

ส่วนเรือนหลังใดที่มีคนตายถึง 3 คน ก็ไม่ควรอยู่เรือนหลังนั้น เพราะถือว่าเป็นเหตุอาถรรพณ์แก่ผู้ที่อาศัยในเรือนหลังนั้น ถ้าหากไม่ย้ายออกจากเรือน อาจทำให้เจ้าเรือนไม่

⁴⁶สันติภาพ ไชยวงศ์เกียรติ, โรคไหลตายคืออะไร [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม 2551. เข้าถึงได้จาก <http://www.sudipan.net/phpBB2/viewtopic.php?p=36912>

⁴⁷ผลวิจัยชี้ชัดไหลตายเกิดจากพันธุกรรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม 2551 .เข้าถึงได้จาก http://www.dailynews.co.th/web/html/popup_news/Default.aspx?Newsid=144180&Newstype=1&template=1

สบายใจเกิดความวิตกกังวล นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่ว่า ผู้ที่ตายไปแล้ว ได้เปลี่ยนสภาพไปเป็น วิญญาณหรือผีที่อาจกลับมารบกวน เพราะความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บป่วยเดือดร้อน จนทำให้เกิดความหวาดกลัว จึงจำเป็นต้องมีพิธีป้องกัน หรือพิธีปิดรังควานที่อาจเกิดจากคนตาย เพื่อป้องกันผีร้ายมารบกวน ในวรรณกรรมเรื่องนี้กล่าวถึงวิธีปิดเป่ารังควานว่า ถ้าหากผู้อาศัยไม่ย้ายออก จะต้องนิมนต์พระมาสวดไชยมงคล พร้อมทั้งฟังเทศน์ รักษาศีล จะช่วยบรรเทาสิ่งร้ายให้หมดไปหรือกลับเป็นดีขึ้นมาได้

3. ขะล่ำ เข็ดขวง ตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการครองเรือน

ข้อห้ามขะล่ำ เข็ดขวง ตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการครองเรือนนั้น เป็นข้อห้ามเกี่ยวกับบุคคลภายในครอบครัวที่ควรปฏิบัติต่อกัน รวมทั้งการปฏิบัติต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นการปลูกฝังค่านิยมให้ปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อสังคม ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีข้อห้ามขะล่ำ เข็ดขวง ตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการครองเรือน ดังนี้

3.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในครัวเรือน

ในวรรณกรรมปรากฏข้อห้ามเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในครัวเรือน หมายถึง การปฏิบัติตนต่อกันระหว่างพ่อ แม่ และลูก และญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นข้อห้ามที่กำหนดมาเพื่อปลูกฝังสร้างความสามัคคีให้กับคนในครอบครัว รวมทั้งการปฏิบัติต่อกันให้มีความเหมาะสม ดังปรากฏในวรรณกรรม ดังนี้

3.1.1 พี่น้องอย่าทะเลาะกัน จะขะล่ำ เข็ดขวง ดังกล่าวในเรื่อง

อ้ายแลน้องอย่าป้อยดำซังกัน อย่าเกาะความหารบเร็วกันแท้ อ้ายก็ให้ว่าอ้ายน้องก็ว่าน้อง แนวเชื้อให้นับถือให้เบิ่งแยงกันแท้ เป็นตายได้ใช้ปวยอย่าคิดความโลกลั่น ซังแท้แก่กัน จัน 1 อย่าได้ทำเคียดค้อยป้อยดำ แนวชะล่ำแนวเข็ดขวงอย่ากระทำกันแท้

(1/39/3-4)

จากข้อห้ามมีเจตนาในการห้ามคือ เพื่อสร้างความสามัคคีในครอบครัว เป็นการปลูกฝังให้รู้จักรักใคร่ปรองดองกัน และเคารพในความเป็นพี่เป็นน้อง เมื่อรู้จักรักใคร่สามัคคีกันแล้วถึงยามเจ็บไข้ก็จะมีพี่น้องที่คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3.1.2 อย่าตำพ้อตำแม่หรือผู้มีพระคุณ ดังกล่าวในเรื่อง

อย่าได้มีใจอ้ายโกธาป้อยตำ คุณแม่เพิ่นมีมากล้น เสียแท้อย่าตำหยัน ในหากคิดเคียดคล้ายป้อยตำอินทร์พรหม กับทั้งเทวดาฝูงหมู่แดดลมน้ำพร้อม ฝูงนี้บาดมันตายได้ลงไปไหม่วิจินหม้อใหญ่ นั้นแล้ว ไพนรกฮ้อนคงถ้ำตั้งแต่มันเหิงนานแล้ว ครั้นว่าเกิดมาเป็นคนแล้วความจนก็หาก หญิงมีผัวก็ปคือเพิ่นแท้ แม่่นผู้ชายมีเมียก็บงามจริงแท้ อันว่าลูกเกิดมานั้นก็คือลงตายซากเจ็บไข้อยู่ชู่มือ บ่มีได้สง เป็นเพราะว่าเทวดาทั้ง 9 มาถนอมเป็นพยาริ อินทร์พรหมฝูงอยู่ฟ้ากระทำไ้แต่งเวร ฟังเอาท่อนทั้งหลายเฮยจำจ้อบิตดาทั้งโครต เชื้อชาวบ้านจึงคอยฟัง หั้นท่อน

(4/13/2-4/14/1)

จากข้อห้ามที่ว่า อย่าตำพ้อตำแม่หรือผู้มีพระคุณ มีเจตนาสอนเพื่อต้องการให้คนรู้จักตักตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ไม่ว่าจะเป็น พ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเลี้ยงดู รวมทั้งอินทร์พรหมเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยช่วยเหลือปกป้องรักษา และสิ่งที่มีพระคุณต่อการเลี้ยงชีวิต เช่น แสงแดด น้ำ ลม ดังนั้นจากข้อห้ามดังกล่าวจึงเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนต่อผู้มีพระคุณ

3.1.3 อย่าทำร้าย คำติบุตร ดังกล่าวในเรื่อง

บุตรดาลูกน้อยอย่าทำร้ายคำติแท้เนอ อันว่าบุตรตานี้บ่มีไผ่สิดกแต่งเป็นแล้ว มีแต่สังขารธรรมตกแต่งให้เป็นแท้ก็จึงมี เจ้าเฮย อันว่าบุตรตาน้อยในท้องเกิดฮ่วมมานั้น มีแต่อักขระสังขารธรรมบุญแต่งตั้งมาให้ ก็จึงเป็นคนเฮานี้ หลอนทอเป็นคนค่างสงสารของโลก เฮานี้ ได้สมเสพกั้วตันทาฮ้อนเปล่าตาย ครั้นว่าธรรมบ่มาแต่งให้บุตรตานั้นบ่เกิดฮ่วมกรรมคุณแสน สิเสพกั้วพันทะนังเกี่ยวก็หวงเหย แท้แล้ว อย่าได้ทำโกรธกล้าป้อยตำบุตรดา ทั้งผัวขวัญกอดนอนเฮียงข้าง ครั้นว่าหากมีคำป้อยลูกเกิดกับอก ดังนั้นธรรมบ่ปนแปงแต่งให้เป็นกายหน้า อันว่าน้ำกามกั้วในท้องบ่กามแก่นแข็งไซ้ก่อนเป็นเนื้อคน เพื่อว่าลมบ่มาแบ่งปันลมอิทธิบาทมาเป่า ลมฮัธสวาสบ่มาชอยยุปลิวเบิงแก่วัง จึงบ่มีบุตรตาน้อยในท้องเกิดฮ่วมโต เป็นด้วยผัวธาตุร้อน บุตรตานี้บ่เกิดนำธรรมหากแต่งแปงมาแล้ว โตเลยเล่าประมาณ ครั้นว่าคำลูกแก้วโตแท้ก็คือคำธรรมนั้นแล้ว อย่าได้คำลูกแก้วผัวมึงเทียมสองแท้เนอ มันจักเป็นคองจิบหายบ่ดีจริงแท้

(4/30/2-4/31/3)

จากข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า การที่เด็กเกิดมานั้น เชื่อว่าเป็นเพราะเคยได้กระทำบุญกรรมร่วมกันมา เหมือนคำที่ว่า “บุญนำกรรมแต่ง” บุญได้หนุนนำบุตรให้มาเกิดร่วมท้อง ส่วนกรรมแต่งคือการกระทำที่เคยทำร่วมกันมาในชาติก่อน และช่วยส่งเสริมให้มาเกิดร่วมกันในชาตินี้ ในวรรณกรรมเปรียบว่า การด่าตีบุตรนั้น ก็เหมือนกับด่าธรรมหรือบุญที่ได้สร้างมา และเชื่อว่าเมื่อเกิดชาตินำบุญนั้นจะไม่หนุนนำให้บุตรมาเกิดร่วมท้องอีก

จากข้อห้ามดังกล่าวมีนัยแฝงที่ต้องการสอนหลักในการครองเรือนให้ผู้ที่เป็นบิดามารดารู้จักใช้เหตุผล ในการอบรมสั่งสอนบุตร การด่าหรือตีบุตรควรทำอย่างมีเหตุผล ไม่ควรด่าหรือตีด้วยอารมณ์เพราะอาจเกิดการกระทำที่รุนแรงได้ เป็นการปลูกฝังการกระทำที่ไม่ดีแก่เด็ก ดังนั้นเมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่ก็อาจจะด่าทอลูกของตนอีก อาจแสดงอารมณ์รุนแรงออกมาโดยไม่รู้ตัว นอกจากนี้ในความเชื่อทางศาสนาถือว่าการกระทำที่ผิดศีลข้อ 1 ปาณาติปาตา การเว้นจากการฆ่าสัตว์ รวมถึงเว้นจากการทำร้าย ทุบตีผู้อื่น และศีลข้อ 4 มุสาวาทา เว้นจากการพูดปด รวมถึงการเว้นจากการกล่าวความหยาบซ้ากล้าแข็ง หรือพูดจาด้วยอารมณ์หยาบคาย

3.1.4 ห้ามมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวที่มีสายเลือดเดียวกัน เช่น พ่อกับลูกสาว ลูกชายกับแม่ น้องกับพี่ จะเด็ดขวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 พ่อหากเขยชมเล่นลูกสาวกลิ้งกล่อมนำเสียโตนั้น ลูกชายกลิ้งมาซ้อนกอดจูบชมเล่นแม่คึง ครันน้องกลิ้งเขยชมเล่นกามคุณกลิ้งกลืนพินัน คนจำพวกนี้ชวงขนาดแท้อย่าเอาไว้องเมืองหันทอน ขอให้พระยาเอาไปไหลน้ำพันแพใส่ไหลล่องเสียทอน ครันว่าตอเมืองใดก็อย่าเอาไว้เซาทอน ให้ส่งหนีกี้หากเข็ดขวงแท้ขวงแผ่นดินฮ้อนโลก ครันว่าตอเมืองใดก็หากฮ้ายเสมอค้ำมดั่งเดียวหันแล้ว ครันบ่เสียเคราะห์แผ่นดินแท้ลหลแนวต่างจักเกิดไหวหวนฮ้อนชุมพุดาวหม่นหมองเจ้า เป็นการฮ้อนเข็ดขวงแผ่นดินใหญ่ จริงตายของเข็ดขวงบ่าวไพร่ราษฎรหมดพลอยเมืองบ้าน ในหากหวนเห็นแล้วแนวใดอย่าได้ฮ้าวกระทำทอนแนวใดมันแม่น

(4/25/4-4/26/3)

จากข้างต้นเป็นข้อห้ามมีเจตนาห้ามเพื่อไม่ให้เกิดความเสื่อมทรมและเกิดสิ่งที่ไม่ดีภายในสังคม และเพื่อรักษาค่านิยมของสังคม ในด้านจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมของสังคมมนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์สังคม ซึ่งมีความสำนึกสูงกว่าสัตว์ประเภทอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านศีลธรรมจรรยา ดังนั้นจากข้อห้ามดังกล่าวจึงเป็นหลักควบคุมพฤติกรรมของสังคมมนุษย์

3.1.5 ห้ามผู้ชายอายุได้ 15 ปี ไม่ควรนอนกับนางสาว พี่สาว น้องสาวหลานสาวหรือพวกผู้หญิงและผู้หญิงอายุได้ 15 ปีไม่ควรนอนใกล้พ่อ น้องชาย พี่ชาย น้องชาย ลุง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันเป็นผู้ชายอายุได้ 15 ปีแล้ว บ่ควรนอนนำแม่แล่น้ำสาวแลพี่เอื้อย แลน้องสาวแท้ก็บ่ควร อย่าได้ไปนอนใกล้เทียมเบียดหลานสาว ทั้งพี่น้องพวกหญิงเป็นไ้ อัน 1 ถ้าว่าเป็นแม่หญิงอายุได้ 15 ปีแล้ว บ่ควรนอนใกล้พ่อใกล้น้องชายแลอ้ายอาว พร้อมน้าบ่าวลุง มันจักมีกรรมต้องกายลุน ฮั่นเฮ้งเชิญสิมาแล่นเข้าเถิง สิ้ออ้าวแหงแท้แล้ว

(4/27/2-4)

จากข้อห้ามข้างต้นมีนัยแฝงสามารถอธิบายได้ว่า ครอบครัวในชนบทอีสานเป็นครอบครัวขยาย ซึ่งจะมีญาติอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน การที่ห้ามไม่ให้ผู้ชายอายุ 15 ปี นอนใกล้ญาติที่เป็นผู้หญิง และห้ามผู้หญิงนอนใกล้ญาติที่เป็นผู้ชายเพราะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่เหมาะสมขึ้น อันจะเป็นเหตุทำให้เกิดการทำผิดในด้านศีลธรรมจรรยา และเป็นที่ติเตียนในสังคมได้

3.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับสามีภรรยา

3.2.1 ห้ามไม่ให้ลดฐานะภรรยาหลวงมาเป็นภรณาน้อย ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เป็นชาติเชื้อบ่าวไพร่ราชฎรก็ดี ก็บ่ควรเอาเป็นเมียตันปิตปลายเป็นน้อย

(3/34/3)

จากข้อห้ามดังกล่าวมีนัยแฝงซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า เป็นการให้เกียรติภรรยาคนแรก และเพื่อเป็นการจัดระเบียบไม่ให้เกิดปัญหาภายในสังคม ในบางกรณีผู้ชายอาจมีเมียหลายคน และถ้ามีภรรยาคนแรกหรือเมียหลวง จะลดฐานะมาเป็นเมียน้อยไม่ได้ ควรยกย่องและให้เกียรติภรรยาคนแรก

ในหลักธรรมและข้อประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องสามีภรณานั้น ทางพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ของแต่ละฝ่ายไว้โดยถือ ภรรยาเป็นปัจฉิมทิศ ซึ่งสามีพึงบำรุงด้วยสถาน 5 ประการ คือ

1. ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา
2. ด้วยไม่ดูหมิ่น

3. ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ
4. ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้
5. ด้วยให้เครื่องแต่งตัว

ดังกล่าวในพระไตรปิฎก พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เรื่องสิงคาลกสูตร⁴⁸ ว่า “ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังอันสามีพึงบำรุงด้วยสถาน 5 คือ ด้วยยกย่องว่าเป็นภรรยา 1 ด้วยไม่ดูหมิ่น 1 ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ 1 ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้ 1 ด้วยให้เครื่องแต่งตัว 1 ฯ”

ส่วนภรรยาเมื่อได้รับการบำรุงนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน 5 คือ

1. จัดการงานบ้านเรือนดี
2. สงเคราะห์ช้างเคียงของสามี
3. ไม่ประพฤติล่วงใจสามี
4. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้
5. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

ดังกล่าวในพระไตรปิฎก พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เรื่องสิงคาลกสูตร⁴⁹ ว่า “ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังอันสามีบำรุงด้วยสถาน 5 เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน 5 คือ จัดการงานดี 1 สงเคราะห์คนช้างเคียงของผัวดี 1 ไม่ประพฤตินอกใจผัว 1 รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ 1 ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง 1 ฯ ดูกรคฤหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังอันสามีบำรุงด้วยสถาน 5 เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน 5 เหล่านี้ ทิศเบื้องหลังนั้น ชื่อว่า อันสามีปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้ ฯ”

3.2.2 ห้ามสามีภรรยาร่วมประเวณีกันในวันศีลดับ ศีลเพ็ญ หากกระทำจะตกนรก และลูกที่เกิดมาจะเป็นโรคภัย ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ขึ้นสู่เมฆวันศึกลั้นเขาเลยชาติเป็นบาป คือว่าวันศึลดับศีลเพ็งกับได้ศึลน้อยกับควร หวนเคยสมเสพวันศึลความทุกข์มาเล่นช้อน เวรนั้นก็เล่นเถิง บาดว่ามรณาแล้วลง อับบายทั้ง 4 สองผัวเมียกุมเกลือกกลิ้งกันพุ้นอยู่แผ่นแดง อันว่าพระยายมพิบาลเจ้าเอาน้ำ

⁴⁸กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 11, พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2515), 170.

⁴⁹เรื่องเดียวกัน.

ทองแดงมาถอกใส่ปาก ถักแซกรัดผูกเกี่ยวพันเข้าใส่กัน มีทั้งน้ำบาดย่อยหลามเล็ดแหลวไหล กำลังใส่เป็นหนองออกทวารทางกัน ถมแถวหน้าชุมพอมนงเนตร เขากินอนเกลือกกลัวเหลือล้นมากหลาย เขาก็ทรงอยู่ใช้กับแทนอับบายจึงได้มาเป็นคน อยู่ในชุมพวโลกคนเมืองกว้าง ยังเล่าหน้าเมื่อช้อนเอากันเป็นคู่ มีบุตรตลูกซี้โม⁵⁰ เป็นอ้ายซี้มะเร็ง อันนี้เวรผัวเมียเขาได้สมสู่วันศีลสมเสพกันนั้น เวรหากมีมากล้นคนคือประมาทธรรม กรรมหากนำเหลือล้นเป็นคนบ้าปคือหนู ถ้าว่าเป็นห่วงผู้ควรห้ามอย่ากระทำ

(3/34/4-3/35/4)

จากข้อห้ามดังกล่าวนั้นกล่าวตรงกับ ประเพณีคลองสิบสี่ ซึ่งเป็นจารีตดั้งเดิมของคนไทยอีสาน⁵¹ คลองสิบสี่นั้น เป็นแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง หรือระหว่างคนธรรมดากับแนวทางที่เคยปฏิบัติมาประยุกต์เข้าเป็นคลองสิบสี่⁵² คลองสิบสี่มีอยู่หลายแบบหรือหลายประเภท⁵³ คลองสิบสี่หรือคองฆราวาสหรือสิกขาบทของฆราวาส ซึ่งจะต้องประพฤติปฏิบัติในระหว่างครอบครัวผัวเมีย ชาวบ้าน ซึ่งมีอยู่ 14 ข้อ ดังนี้

1. เมื่อพิชโภชนาข้าวกล้าหมากไม้ เป็นรวงเป็นหมากแล้วอย่าเพิ่งกินก่อน ให้เอาบุญให้ทานแก่ท่านผู้มีศีลกินก่อนแล้วตนจึงกินเมื่อภายหลัง
2. อย่าโลภลายตาชิงต่าย่อย อย่าจ่ายเงินแดงแบ่งเงินคว้าง และอย่ากล่าวคำหยาบกล้าแข่งต่อกัน
3. ให้พร้อมกันเห็ดฮั่วต้าย กำแพงล้อมวัดวาอารามและบ้านเรือนแห่งตนแล้วปลูกหอบูชาเทวดาไว้ในสิ่มมบ้านและเรือน
4. เมื่อยามขึ้นเขื่อนนั้น ให้ส่วยล้างตีนเสียก่อนแล้วจึงขึ้น
5. เมื่อถึงวันศีล 7 คำ 8 คำ 14 คำ 15 คำ ให้สมมา(ขอขมา)ก่อนแล้ว แม่คิไฟและแม่ขันไคประตุที่ตนได้อาศัยทุกคำเช้าวันคืน
6. เมื่อจะนอนให้เอาน้ำล้างเท้าก่อน จึงนอน

⁵⁰ ซี้โม หมายถึง คุตทะราด

⁵¹ อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน (ขอนแก่น : ขอนแก่นคลังนานาธรรม, 2546), 248.

⁵² ไพฑูรย์ มีสกุล, "ประเพณีชาวอีสาน," ใน อีสาน (กรุงเทพฯ : ธนวิรัชการพิมพ์, ม.ป.ป. พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 55 ปี ของสมาคมชาวอีสาน), 454.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 469.

7. ถึงวันศีล ให้เอาดอกไม้ธูปเทียนสมมาผัวแห่งตน และพ่อแม่เฒ่าแก่ลุงตาของตน และถึงวันอุโบสถ พระสงฆ์เจ้าเข้าอุโบสถ ให้แต่งขันดอกไม้ธูปเทียนไปถวายพระสงฆ์เจ้า
8. ถึงวันพระเดือนดับ(ข้างแรม) และวันพระเดือนเพ็ญ(ข้างขึ้น) ให้นิมนต์พระภิกษุมาสูตรมุงคุณ(สวดมงคล) ที่บ้านและทำบุญตักบาตรถวายทาน
9. เมื่อพระภิกษุสามเณรมาบิณฑบาตอย่าให้ท่านคอย เวลาใส่บาตรอย่าให้ถูกบาตร ถูกตัวท่าน อย่าสวมรองเท้า กางร่ม ใช้ผ้าโพกหัว อุ่มลูกหลาน หรือถือเครื่องศาสตราวุธ
10. เมื่อภิกษุเข้าปริวาสกรรม ให้มีขันดอกไม้ธูปเทียนและเครื่องอัฐบริขารไปถวายท่าน
11. เมื่อเห็นภิกษุสงฆ์เดินผ่านมา ให้นั่งลงแล้วยกมือประนมไหว้ก่อนแล้วจึงค่อยเจรจา
12. อย่าเหยียบย่ำเงาเจ้าภิกษุสามเณรตนมีศีลบริสุทธิ์
13. อย่าเอาอาหารที่เหลือเศษหรือจากตนกินแล้วไปให้แก่สงฆ์และเอาไว้ให้สามีกิน
14. อย่าเสพกามคุณในวันศีล วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันมหาสงกรานต์

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า “คลองสิบสี่” มีข้อปฏิบัติของฆราวาสหรือคนทั่วไปที่จะต้องประพฤติปฏิบัติในระหว่างครอบครัวผัวเมีย ชาวบ้าน และวัดศาสนา ในวรรณกรรมได้กล่าวตรงกันถึงข้อห้ามที่ว่าห้ามผัวเมียสมสู่กันในวันศีล เพราะคนอิสานสมัยก่อนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามฮีตคลองดังกล่าว จากข้อปฏิบัติที่กล่าวในคลองสิบสี่ พบว่ามี 4 ข้อ ที่มีข้อปฏิบัติในวันศีล วันพระ ดังนี้

1. เมื่อถึงวันศีล 7 ค่ำ 8 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ ให้สมมา(ขอขมา)ก่อนแล้ว แม่ศรีไฟและแม่ขันไธประตุที่ตนได้อาศัยทุกค่ำเช้าวันคืน
2. ถึงวันศีล ให้เอาดอกไม้ธูปเทียนสมมาผัวแห่งตน และพ่อแม่เฒ่าแก่ลุงตาของตน และถึงวันอุโบสถ พระสงฆ์เจ้าเข้าอุโบสถ ให้แต่งขันดอกไม้ธูปเทียนไปถวายพระสงฆ์เจ้า
3. ถึงวันพระเดือนดับ(ข้างแรม) และวันพระเดือนเพ็ญ(ข้างขึ้น) ให้นิมนต์พระภิกษุมาสูตรมุงคุณ(สวดมงคล) ที่บ้านและทำบุญตักบาตรถวายทาน

4. อย่าเสพกามคุณในวันศีล วันเข้าพรรษา ออกพรรษา และวันมหาสงกรานต์⁵⁴

ดังนั้นจะเห็นว่าในวันศีลดับ(ข้างแรม) วันศีลเพ็ญ(ข้างขึ้น) ควรมีการปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลบุญโดยการทำบุญตักบาตร ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง นอกจากนี้ในวรรณกรรมยังกล่าวตรงกันกับคลองสิบสี่ที่ว่า “ห้ามสามภรรยา ร่วมประเวณีในวันเข้าพรรษา” ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ยามฤดูฝนเข้ากลางวัดสนั่น ผัวเมียไม่ควรสุ บิให้ลงแขกสู้เป็นหมั่นแก่นสาร

(2/36/4-2/37/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า วันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งตรงกับเดือน 8 ซึ่งมีวันสำคัญ 2 วัน คือ วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 เป็นวันอาสาฬหบูชา และแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันเข้าพรรษา และเป็นวันที่ให้พระสงฆ์เข้าจำพรรษา 3 เดือน ดังนั้นชาวบ้านควรทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์สามเณร มีการฟังเทศนาธรรมตอนบ่าย ทำบุญถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายรูปเทียนบูชา เพื่อนำไปจุดตลอดพรรษา และถวายไทยทานที่จำเป็นชาวบ้านหล่อเทียนใหญ่ถวายเป็นพุทธบูชา และในช่วงเข้าพรรษาจะมีผู้สูงอายุซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมานั่งขานหม่อขานจำศีลประจำทุกวันพระ 1 วัน เพื่อมาเรียนธรรมะฝึกฝนจิตใจ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “แม่ออก พ่อออก” จะจำศีลเป็นเวลา 1 วัน 1 คืน ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากิจกรรมในวันเข้าพรรษา ควรมีการทำบุญเท่านั้น และให้อยู่ในศีลธรรมจึงจะเป็นมงคลแก่ตนเอง

นอกจากนี้ในนิทานมูลเหตุที่เกิดวันที่เรียกว่า “สงกรานต์” ขึ้น เป็นนิทานที่เล่าต่อๆ กันมาว่า ท้าวกบิลพรหม⁵⁵ ผู้มีนิสัยชอบออกปัญหาถามเทวดาและมนุษย์เสมอ ท้าวกบิลพรหมได้กล่าวปัญหาขึ้นกับธรรมาบาลกุมารผู้เป็นมนุษย์มีปัญญาลาดว่า “มนุษย์ชาติจะต้องประพฤติปฏิบัติศิริ 8 ประการนั้นอย่างไร” ให้ธรรมาบาลกุมารตอบ ถ้าตอบไม่ได้ท้าวกบิลพรหมจะตัดศีรษะธรรมาบาลกุมาร ถ้าธรรมาบาลกุมารตอบได้ท้าวกบิลพรหมจะตัดศีรษะตัวเองให้ ธรรมาบาลคิดไม่ออกจึงหนีออกจากปราสาท นอนก่ายหน้าผากอยู่ใต้ต้นตาล ตอนเย็นมีพ่อนกแม่นกกลับรัง และพูดพาดพิงถึงตนว่า พงูนี้ธรรมาบาลกุมารตอบปัญหาท้าวกบิลพรหมไม่ได้จะต้องถูกฆ่า ลูกนกอ่อนวอนขอให้

⁵⁴อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน (ขอนแก่น : ขอนแก่นคัลลังนานาธรรม, 2546), 250.

⁵⁵บางแห่งเล่าว่า “ท้าวมหาพรหม”

บอกปัญหาของท้าวทิลพรหม แม่นกไม่ยอมบอก แต่ลูกบอกว่า ถ้าหากไม่บอกปัญหาจะกลั่นใจตาย แม่นกจึงยอมบอกถึง ปัญหาศิริ 8 ประการ ของท้าวทิลพรหมดังนี้

1. มนุษย์ชาติต้องเว้นการเสพเมถุนในวันพระ และวันเข้าพรรษา จะเป็นสิริมงคล
2. เวลาค่ำเข้านอนต้องเอาน้ำล้างเท้า จึงจะเป็นสิริมงคล
3. เวลาเช้าตื่นนอนต้องเอาน้ำล้างหน้า จึงจะเป็นสิริมงคล
4. เวลาล้างหน้าต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออก จึงจะเป็นสิริมงคล
5. เวลาถ่ายอุจจาระปัสสาวะหันหน้าไปทางทิศตะวันตก จึงจะเป็นมงคล
6. เวลารับประทานอาหารหันหน้าไปทางทิศใต้ จึงจะเป็นสิริมงคล
7. เวลานอนต้องหันศีรษะไปทิศเหนือ จึงจะเป็นสิริมงคล
8. ผ่ารุ่งต้องจำริมไว้แน่นอน ริมที่อยู่ทางเอนต้องอยู่ทางเอนเสมอ ริมที่อยู่ทางซีกก็ต้องอยู่ทางซีกเสมอไป จึงเป็นสิริมงคล 8 ประการ พอถึงรุ่งเช้าธรรมบาลกุมารก็สามารถตอบปัญหาของท้าวทิลพรหมได้ และพูดว่า ท่านชนะแล้ว แล้วตัดหัวตามสัญญา⁵⁶

จากข้อมูลปริศนาธรรมสิริมงคล 8 ประการ ในข้อที่ 1 กล่าวตรงกันกับข้อห้ามในวรรณกรรมที่ว่า ผัวเมียต้องเว้นการร่วมประเวณีกันในวันเข้าพรรษา หากปฏิบัติแล้วจะเป็นสิริมงคล แก่ชีวิต

3.3 ข้อห้ามสำหรับคนมานหรือหญิงมีครรภ์

- 1) คนมานหรือหญิงมีครรภ์ห้ามทำบุญทอดกฐิน ก่อนธาตุโพธิ์ศรีสร้างศาลา ขุดบ่อน้ำ ถางสวนไไร่ตกกกล้า จะชะล่า ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ก็บ่ควรกระทำสร้างการกุศลกองบุญใหญ่ กองกฐินพรา่พร้อมบังสกุลนั้น อย่าให้ทำสร้างทอดทานวัดพร้อม ก่อนธาตุเจดีย์ปลุกโพธิ์ศรี ก่อนศาลาขุดสร้างทั้งปลุกแบ่งสวนน้อยเอาผัวเอาเมียชะล่ายิ่ง มีคนมานอยู่แล้วในท้องอย่ากระทำ ถ้าจักลงแรกไม้ตักแต่งการเรือนก็ดี ทั้งถางสวนไไร่ตกกกล้า ก็บ่ควรกระทำใดในเอือนสรรพสิ่ง ความที่เฝ้ากล่าวตำนานมานี้ให้หนักเสีย ครั้นว่ายังกระทำสร้างของในเรือนมันสับสน เสียแล้ว แนวใดมีแล้วก็เสียซ้ำพลัดเล่าเสีย

(2/34/3-2/35/1)

⁵⁶เดิม วิกาศย์พจนกิจ, ประวัติศาสดาอีสาน เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), 700-702.

2) มีคนมานหรือหญิงมีครรภ์ในเรือนไม่ควรซื้อช้างม้าวัวควาย สัตว์เลี้ยงต่างๆ
ไถ่ซื้อคน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 มีคนมานในท้องถือภาทงค์พอกอยู่เรือนนั้น บ่ควรซื้อช้างม้ามาไว้ที่เรือน ทั้งจัว
ควายพร้อมหมูหมาเปิดไถ่กัฏ ก็บ่ไถ่ซื้อทั้งช้างไถ่คน ถ้าจักลงไปค้าแนวใด ก็อย่าว่านั่นห่อน
มีคนมานอยู่แล้วเรือนเจ้าอย่าลืไป

(2/34/1-2/34/2)

จากข้อห้ามที่ห้ามคนมานทำบุญทอดกฐิน ก่อธาตุโพธิ์ศรี สร้างศาลา ขุดบ่อน้ำ
ถางสวนไร่ นา ตกกล้า ในด้านความเชื่อมีความเชื่อที่ว่า “คนมาน” นั้น ตรงกับคำว่า “มาร” จึงห้าม
มาร่วมงานดังกล่าว แต่ในความเป็นจริงข้อห้ามดังกล่าวมีนัยแฝงสามารถอธิบายได้ว่า คนโบราณ
มีความเป็นห่วงในความปลอดภัยของคนมานหรือหญิงมีครรภ์ งานทำบุญแต่ละงานเป็นภาระและ
ต้องมีความรับผิดชอบ ซึ่งไม่เหมาะที่จะให้คนมานหรือหญิงมีครรภ์ทำงานนั้น อย่างงานทำบุญ
กฐิน ถือว่าเป็นบุญมหากุศล เป็นมหารัณณบุญ ที่ต้องมีการเตรียมการมาก ส่วนงานขุดบ่อน้ำ ถางสวน
ไร่ นา ตกกล้า เป็นทำงานต้องใช้แรงมาก และต้องทำงานในที่แดดจัด อาจทำให้หญิงมีครรภ์ไม่สบาย
เป็นลมได้ หรืออาจกระทบกระเทือนลูกในครรภ์ หญิงมีครรภ์ควรเดินระมัดระวัง สถานที่ทำงานก็
ไม่เหมาะที่จะเดินได้สะดวก อย่างเช่นทุ่งนา ที่มีคันดินพื้นที่สูงต่ำไม่เสมอกัน อาจเกิดอันตรายได้

ส่วนเรือนใดมีคนมานหรือหญิงมีครรภ์ไม่ควรซื้อช้างม้าวัวควาย สัตว์เลี้ยงต่างๆ
และไถ่ซื้อคน จากข้อห้ามสันนิษฐานว่า ถ้าหากซื้อสัตว์เลี้ยงต่างๆ และไถ่ซื้อคนมา อาจจะเป็นการ
สร้างภาระให้กับเจ้าของเรือนมากขึ้น ที่จะต้องดูแลทั้งคนมาน และเลี้ยงสัตว์ไปด้วย หรืออาจเป็น
ภาระให้กับคนมีครรภ์เสียเอง

จากข้อห้ามดังกล่าวได้กล่าวสอดคล้องกันกับเรื่องธรรมดาสอนโลกคือ เรือนใดที่
มีหญิงมีครรภ์อยู่ในบ้านเรือน ห้ามบ้านเรือนนั้นทำกิจบางอย่าง นอกจากนี้เรื่องธรรมดาสอนโลก
ยังกล่าวว่า หญิงมีครรภ์ไม่ควรร่วมงานบวชเณร งานกฐิน สร้างสะพาน งานแต่งงาน ไถ่ช้างม้าวัว
ควายและข้าทาส มิฉะนั้นจะฉิบหายไปหมด แต่ที่กล่าวไม่ตรงกันกับเรื่องสร้อยสายคำ คือ หญิงมี
ครรภ์สามารถร่วมงานสร้างกุฏิพระอาราม หล่อพระพุทธรูปได้ ดังกล่าวในเรื่อง

เรือนใดมีหญิงที่ถือพาศัพทวิก บ่ควรตกแต่งสร้างบุญกว้างบวชเณร อันจักทำบุญ
สร้างมหาทานล้ำยิ่ง กับทั้งตกแต่งสร้างกฐินนั้น ก็บ่ควรแท้ตาย อันหนึ่งสร้างข้าวพร้อมให้
ลูกบวชเป็นเณรก็ดี ธรรมดาสอนว่าบ่เป็นสังเก้ อันหนึ่งสร้างกุฏิพร้อมอาฮามธาตุใหญ่ก็ดี

กับทั้งสร้างอุปพระเจ้า ผูกนี้ว่าบ่เป็นหยั่งแล้ว กับทั้งเอาเขาให้เป็นผัวเมียสมสู่กันนั้น จักเสียอย่าพร้อมตานายเฒ่าพ่อแม่เขานั้นตาย อันหนึ่งอย่าได้ซื้อช้างม้าฝูงหมู่วควาย ทั้งหญิงชายอย่าได้เอามาแท้ ผูกนี้ในธรรมห้าม จักจับหายทุกสิ่งจริงตาย ให้พากันจำจ้อไว้ ไปเข้าคู่มือนั้นเนอ คำพระพุทธเจ้าหนักเก็งธรณีแท้ตาย ให้ค่อยพากันฟังจ้อเอาจำมัน⁵⁷

จากข้อห้ามดังกล่าวสามารถสันนิษฐานนัยแฝงได้ว่า สังคมอีสานเห็นความสำคัญต่อสุขภาพ และความปลอดภัยของหญิงมีครรภ์ เพราะไม่ให้ทำกิจกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ดังนั้นจึงปรากฏมีข้อห้ามที่เกี่ยวกับหญิงมีครรภ์ ในปัจจุบันพบว่า ถ้าเป็นงานที่เกี่ยวกับการทำบุญ หญิงมีครรภ์สามารถไปร่วมงานได้เพราะจะเกิดผลดีต่อลูกในครรภ์ที่ว่าลูกจะได้รับแต่สิ่งที่ดี ๆ และได้รับบุญจากที่แม่ได้กระทำ แต่ถ้าเป็นงานที่ไม่เป็นมงคล เช่น งานศพ หญิงมีครรภ์ห้ามไปร่วมงานเพราะเชื่อว่าสิ่งไม่ดีจะติดตามมา หรือคนที่ตายจะมากเกิดในครรภ์⁵⁸ เสฐียร โกเศศ กล่าวว่า หญิงมีครรภ์จะไปเผาศพหรือไปเยี่ยมคนมีไข้หนักไม่ได้ เพื่อป้องกันการคิดมาก อันอาจทำให้เสียขวัญได้ เพราะหญิงมีครรภ์มักมีความรู้สึกเป็นคนคิดมากชอบคิดไปต่างๆ นานา และคิดในด้านร้ายมากกว่าคิดด้านดี⁵⁹

3.4 ข้อห้ามสำหรับผู้หญิง

ข้อห้ามสำหรับผู้หญิง ซึ่งผู้แต่งได้สอดแทรกคำสอนโดยกำหนดออกมาในรูปแบบของการห้ามประพฤติ ดังนี้

1) อย่าเป็นคนดีร้าย เชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ญาติพี่น้อง ดังกล่าวในเรื่อง

เป็นแม่หญิงนี้ให้ฟังความพ่อแม่สั่งจริงเทอญ อ้ายน้องผูกโคตรเชื่อห้ามแล้วอย่าตน
คือ ให้คอยฟังอย่าได้จากความเจ้าหัวดั่งสิ้นเพิ่น ผูกอยู่ใกล้เห็นพินเพิ่นสั้งแท้แล้ว

(4/27/4-4/28/1)

⁵⁷ มนัส สุขสาย, วรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมคาถาสอนโลก, 23.

⁵⁸ สัมภาษณ์ นางกิตติมา อุปพงษ์, ครูชำนาญการ, อายุ 56 ปี, 125/6 หมู่ 10 บ. ขามกลุ่ม ต. ขามใหญ่ อ. เมือง จ. อุบลราชธานี, 7 กันยายน 2550

⁵⁹ พระยาอนุমানราชธน [เสฐียร โกเศศ], ประเพณีเก่าของไทย (พระนคร : แพรวพิทยา, 2500), 13.

2) อย่าได้พูดจาก้าวร้าว ดังกล่าวในเรื่อง

อย่าได้แว้งแกกกล้าจาแผลเสียงแข็ง ให้คอยหย่าหยงชายเอ็ดคือสินหย่าย่าน การที่เป็นหญิงนี้เอ็ดดี ๆ ให้มันเที่ยงจริงเทอญ

(4/28/1-2)

3) ให้รู้จักเซ็นฝ้ายทอดผ้าแพรเครื่องนุ่มห่ม ดังกล่าวในเรื่อง

ให้เจ้าผู้เอ็ดสร้างการเอ้เครื่องนุ่งโศครุ ครันอยู่เอือนให้เซ็นฝ้ายไหมทอด ให้ตำผ้าแพรผุงเครื่องดุ่มผืนสินเครื่องนุ่งทรง

(4/28/2)

4) อย่าเที่ยวเล่นไปเรือนอื่น ดังกล่าวในเรื่อง

อย่าได้เที่ยวกินส้มแสวงหาเอือนอื่น ไปเที่ยวหาเล่นบ้านเขาสิเว้ากล่าวขวัญ

(4/28/2-3)

5) เมื่อลงเล่นน้ำอย่าเสียงดัง บางทีอาจจะมิผู้ชายเห็นแล้วว่าเป็นหญิงไม่ดี ดังกล่าวในเรื่อง

ครันว่าไปตักน้ำลงนทีสาสวก็ดี ให้เจ้าลดเคิงไว้ดีแล้วจึงคอยลงสาสวล่าง ธรรมนิยมตัวให้คงจริงเทอญ อย่าได้ตีถุ่มน้ำดังก้องสนั่นเนือง แท้คาย ลางเทือชายหากเนาอยู่ใกล้ล็คอยแลเยี่ยมเบ็ง เขาสิว่าหญิงอโถงขนาดแท้เคียวกันบ่าวบ่เชิง อย่าได้หัวสะเนียนก้องเสียงแรงปากโผ ทำตัวให้เลียบแล้วใจให้มันเที่ยงชั้น

(4/28/3-4/29/1)

6) เวลาพูดจากับผู้ชายให้พูดจาด้วยพองาม ดังกล่าวในเรื่อง

ครันว่าจรรจาเห้านำชายพวกผู้บ่าว ใจให้หวานสิงอ้อยเสียงน้อยคอยจา ครันว่ามักก็ให้เว้าบ่มักก็ให้เว้า เล่นความดีพอให้ม่วนจริงเทอญ อันว่านมแลกันทั้งกลางอย่าวางก่อน

(4/29/1-2)

7) เมื่อจะเลือกคู่ครองจะต้องรู้จักไตร่ตรองก่อน และใช้เหตุผลของผู้ใหญ่มาประกอบการพิจารณาในการเลือกคู่ครองด้วย ดังกล่าวในเรื่อง

ครันอยากได้คู่ช้อนผัวมึงเทียม 2 ให้เจ้ากรงความคิดแน่นอนจริงแท้ พอสิเป็นดวง แก้วมณีโชคุณยี่ ก็จึงเอาเข้าช้อนมันจิงหมั่นแก่นสาร ให้ฟังความพ่อแม่พร้อมปู่ย่าตานาย นงนุชชยเฮย รำคะนิงดูท่อนหัวใจทุกทัว ก็จึงเอาเข้าช้อนเมื่อน้ำย้อมดี

(4/29/2-4)

8) ถ้ามีสามีแล้วให้รู้จักยำเกรงสามี รวมทั้งญาติพี่น้องด้วย ดังกล่าวในเรื่อง

ครันว่ามีผัวแล้วให้เกรงกลัวอย่าประมาท คุณชาติผัวนี้กุมกวมให้พรา้เพ็งคู่ช้อนแท้ ดาย คุณพ่อแม่นี้ให้หย่าสิ่งพรา้กัน มีผัวแล้วให้เจ้าหย่าสิ่งแก้ว แนวนามเชื้อพงศ์พันธุ์ น้อง นุ่งมีคุณหลายมากล้นเหลือล้ำแผ่นดิน ขอให้อาใจเขาอย่าลืมคุณหมั่นประมาท

(4/29/4-4/30/1)

จากข้างต้นจะเห็นว่าเป็นข้อห้ามสำหรับผู้หญิงที่ล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์ในการครองตน เพื่อเป็นหลักแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับการปฏิบัติตนของผู้หญิง ซึ่งเป็นตามลักษณะหญิงที่ดีที่ชายควรเลือกเป็นคู่ครองคือ หญิงบริสุทธิ์รักนวลสงวนตัว เอาใจใส่การบ้าน การเรือน ไม่เที่ยวเตร่บ้านคนอื่น มีวาจาไพเราะอ่อนหวาน สุภาพเรียบร้อย รู้จักแบ่งปันสิ่งของให้ญาติพี่น้อง ไม่แต่งตัวโอ้อวด ไม่มีมายา มีใจซื่อสัตย์สุจริต ไม่มักมากในกามตัณหา ให้ทำแก่ชายทั่วไป รู้จักเก็บของไว้ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ภูบ้านเรือนให้สะอาดอยู่เสมอ รู้จักทำบุญทำทานในทางพุทธศาสนา⁶⁰

คนโบราณอีสานจัดการงานของผู้หญิงทุกคนให้เป็นประเพณีที่ควรปฏิบัติ พ่อแม่ต้องสอนให้มีความรู้ในการงานของแม่เรือน เช่น ตำน้า ต่ำข้าวเย็บปักถักร้อยต่ำทุกเลื่องม่อนป้อนไหมเป็นต้น ให้ทำเป็นตั้งแต่ยังสาว ถ้าไม่เป็นการงานเหล่านี้หาสามีลำบากไม่มีชายใดต้องการ⁶¹ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ข้อควรปฏิบัติเหล่านี้ ล้วนเป็นค่านิยมในการเลือกคู่ครองของคนอีสาน

⁶⁰วรพล ผลคำ, "การวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมในนิทานพื้นบ้านอีสาน" (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546), 134.

⁶¹ปรีชา พินทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 199.

3.5 ข้อห้ามเกี่ยวกับบุคคลทั่วไป

3.5.1 อย่าตำข้าว ผ่าฟันเวลากลางคืน และไม่มีเงินเหลือเก็บออม ไม่ดี ดังกล่าว
ในเรื่อง

อัน 1 อย่าให้เขาตำข้าวเวลายามค่ำ สิ้นฟันฟันขึ้นมือเขาค้ำยสร้างบั้งขึ้น บั้งเกนแท้
ตาย กินเข้าขาดแลงกินแกงขาดหม้อหมายยอจ้ามขวัญ เงินบั้งค้างงไว้กับดี

(4/8/4)

จากข้อห้ามดังกล่าวอธิบายได้ว่า การที่ไม่ให้ตำข้าว ผ่าฟันในเวลากลางคืน เป็นเพราะในสมัยก่อนนั้นยังไม่มีไฟฟ้าใช้การทำงานใดๆ ในเวลากลางคืนเป็นการไม่สะดวก อาจพลัดหลังเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย นอกจากนี้บ้านเรือนอีสานมักสร้างเรือนติดๆ กันหลายครัวเรือน อาจสร้างความรำคาญให้แก่เพื่อนบ้านได้ ลักษณะดังกล่าวตรงกับข้อห้ามที่ว่า “ฟันฟันมือเข้า ผัดข้าวมือแลง” ในธรรมเนียมโบราณที่ปฏิบัติกัน คือ “ฟันฟันตอนเย็น ตำข้าวตอนเช้า”

ส่วนการไม่มีเงินเหลือเก็บไม่ดีนั้น ข้อห้ามมีเจตนาสอนให้รู้จักออมเงิน ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพราะเมื่อถึงคราวจำเป็น ยามเจ็บไข้ ถ้าหากไม่มีเงินเก็บก็จะลำบาก

3.5.2 ห้ามโยนของขึ้นเรือน ให้ถือขึ้นเรือน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ขนของขึ้นเรือนนั้นก็อย่าโยนวางถ่มแกงจึงตาย เป็นของสิ่งใดก็บ่ได้ให้ถือขึ้น
ก็จึงควร

(4/8/4-4/9/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ชาวอีสานมีการนับถือผีคือ ผีบ้าน ผีเรือน ที่เชื่อว่าเป็นผู้ปกปักรักษาเรือน ฉะนั้นข้อห้ามนี้มีความเชื่อเรื่องผีเข้ามาเกี่ยวข้องคือ ถ้าโยนของขึ้นเรือน ทำให้เสียงดังโครมครามผีบ้านผีเรือนจะไม่พอใจ และไม่เป็นมงคลแก่ผู้กระทำ นอกจากนี้การโยนสิ่งของขึ้นเรือนเป็นมารยาทที่ไม่ดี และอาจทำให้ข้าวของเสียหายได้

3.5.3 อย่าเอาไม้เกวียนหักมารองพื้นบันได และอย่าเอารองเท้าไว้ที่สูง จะชะล่า
ดังก้าวในเรื่อง

อัน 1 ไม้ตีนเกวียนหักนั้น อย่าเอามารองพื้นบันไดชะล่ายิ่ง เกือบสับตีนไว้ถึงหัว
บได้ ผู้นี้อย่ากระทำ

(4/10/4-4/11/1)

จากข้อห้ามที่ว่า “อย่าเอารองเท้าไว้ที่สูง” มีเจตนาในการสอนเพื่อให้รู้จัก
มารยาทที่ดี ไม่ควรเอาของต่ำมาวางไว้ที่สูง และควรจัดวางในที่ที่เหมาะสม ส่วน “อย่าเอาไม้เกวียน
หักมารองพื้นบันได” เพราะคนอีสานนั้นมีความเชื่อที่ว่า เครื่องมือในการทำมาหากินมีบุญคุณต่อ
ชีวิต เช่น แห คราด ไถนา เกวียนเป็นยานพาหนะที่ใช้ในอดีต ซึ่งถือว่ามีบุญคุณต่อคนในการอาศัย
เดินทาง เมื่อเอามารองพื้นบันไดเสมือนเป็นการเหยียบย่ำสิ่งที่มีพระคุณ ในเรื่องธรรมสอนโลก
กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

อันหนึ่งเกิบทินนี้เป็นแนวถันต่ำ อย่าได้เห็บแนบไว้ถันนั้นที่สูงนั้นเนอ⁶²

อันหนึ่งผู้งมัลลอแลตืนเกวียนหักหมุนไปนั้น บัควรของแทบไว้ชั้นใดชั้นย่ำลงเจ้าเอย⁶³

3.5.4 ห้ามยืนพูดกับผู้ใหญ่ ห้ามนั่งอยู่บนหัวคนที่นั่งนอนอยู่ ดังก้าวในเรื่อง

อย่าได้ยืนปากเว้าหน้าเจ้าผู้ยศสูง ผู้ 1 นอนลงแล้วโตเลยไปนั่งตั่งนั้น มันหากช่วงไป
แห่บ่อย่าแย่งย่านหย่อนกลัว

(4/22/2)

⁶² มนต์ สุขสาย, วรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก, 31.

⁶³ เรื่องเดียวกัน.

จากข้อห้ามมีเจตนาเพื่อให้รู้จักมารยาท คือการที่จะพูดจากับผู้ใหญ่ควรนั่งลงให้เรียบร้อยก่อนที่จะพูด ชาวอิสลามโบราณเชื่อว่า หากผู้ใดถูกผู้อื่นมาเล่นตรงหัวนอนจะทำให้เทวดาไม่มาปกป้องรักษา ผู้นั้นจะต้องไปสู่วัยญ์ อีกทั้งหากผู้ใดถูกผู้อื่นยื่นคำสรีษะผู้นั้นจะต้องทำวัยญ์เช่นกัน⁶⁴ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก ดังนี้

อันหนึ่ง ผู้หนึ่งนอนแล้ว อย่าไปนั่งเทิงหัวเท้าตาย เหตุว่าเทวดาชักขาชูดนเขาแท้
คั้นว่าเคยไปเล่นนํ้ากันลั้งแก้นกดี ควรให้มีขันตอกดอกไม้สมมาแท้เที่ยงจริง คนผู้ปลั้งแก้น
แท้ไปนั่งเทิงหัว ดังนั้นจงให้ทำวัยญ์ที่ถ้วนถึงแท้ฮึดคลองน้นเนอ อันหนึ่งผู้หนึ่งนั่งอยู่แล้ว
อย่ายื่นปากถามสังแท้ตาย จักได้ทำวัยญ์มันผู้หนึ่งจาจริงแท้⁶⁵

3.5.5 ห้ามใช้ผ้านุ่มมาเช็ดหน้าหรือเอามาคลูมหัว จะเช็ดขวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันเอาพรเช็ดหน้า อย่าเอาของโตเองนุ่งทั้งผ้าเช็ดหน้าอันฮ้าย อย่าเอาปก
ควรใส่หัวผู้นี้มราชเจ้าให้จ้อจำเอา หั้นทอน มันจึงเฮืองมีสุขฮุ่งเฮืองปานแก้ว อย่าได้
กระทำอันฮ้ายเช็ดขวงคือแต่เก่าจึงเทญ บ้านเมืองจักเดือดร้อนเป็นฮ้ายราชฎร

(4/11/1-4/11/2)

ข้อห้ามดังกล่าวเป็นการสอนเรื่องพฤติกรรมหรือการกระทำในสิ่งที่เหมาะสม ที่ควร และจากข้อห้ามอาจเป็นข้อห้ามสำหรับผู้ที่มีวิชาอาคม เพราะเชื่อว่าถ้านำผ้านุ่มมาเช็ดหน้า เอามาคลูมหัวของจะหนีหาย หรือคาถาจะเสื่อม เพราะผ้านุ่มไม่เหมาะที่จะนำมาครอบหัว เพราะถือว่าหัวเป็นของสูง

นอกจากนี้ข้อห้ามดังกล่าวยังเป็นลักษณะของคู่ครองที่เสื่อม คือ

1. เอาเสื้อผ้าเก่ามารองหรือหนุนศรีษะนอน
2. เอาไม้แก่นหรือไม้หางครกมอง(กระเดื่อง)ดูตัว
3. เอาชายผ้าที่นุ่มมาเช็ดหน้า

⁶⁴เกวลิน ภูมิภาค, “ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอิสลาม” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 80.

⁶⁵มนัส สุขสาย, วรรณกรรมอิสลามเรื่องธรรมดาสอนโลก, 32-33.

4. ดุด่ากัน
5. เอาผ้าจีน(ผ้าถุง)ปิดป้ายหลังผ้า
6. กระทืบเท้าก่อนขึ้นบันได
7. กลางคือปิดกวาดเรือน เวลาปิดกวาดเอามือผลักหลังผ้า
8. ฝน(ลับ)มีด พร้า สิว ขวาน หอก ดาบ ตอนกลางคืน⁶⁶

ในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลกได้กล่าวตรงกันว่า

"อันหนึ่ง อย่าได้เอากะเตี่ยวผ้า เช็ดหน้า เช็ดขวาง แหกตาย"⁶⁷

ดังนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมสอนโลกและวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีความเชื่อที่ว่า ห้ามใช้ผ้าถุงมาเช็ดหน้า จะเช็ดขวาง เพราะการที่เอาผ้าถุงมาเช็ดหน้า ผ้าถุงนั้นอยู่เบื้องล่าง ส่วนหน้าอยู่เบื้องสูง ผ้าถุงผ่านการใช้งานต่าง ๆ อย่างเช่นนั่งกับพื้น ทำให้เปราะเปื้อนสิ่งสกปรก เมื่อเอามาเช็ดหน้าศรีที่อยู่บนหน้าก็ย่อมหมองไป ดังนั้นควรรักษาสิริมงคลเอาไว้

3.5.6 อย่าตากผ้าถุง ผ้าอ้อม และผ้าถุงไว้หลังบ้าน จะชะล่า ดังกล่าวในเรื่อง

อย่าได้ตากผ้าถุงแลผ้าอ้อม ทั้งขึ้นใส่หลังเฮือนของแนวมันชะล่า ให้จ้อจำจริงแท้

(4/27/1-2)

จากข้อห้ามดังกล่าวสามารถอธิบายได้ดังนี้ ผ้าอ้อมเป็นผ้าที่ใช้ปูเบาะเด็ก ผ้าถุงหรือกางเกง ส่วนผ้าถุงเป็นผ้าหรือกระโปรงสำหรับสตรี ห้ามตากไว้หลังเรือน ข้อห้ามนี้น่าจะห้ามเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ที่มิวิชาอาคมมาลอดผ่าน ในสมัยก่อนชาวอีสานมีลักษณะการตั้งบ้านเรือน

⁶⁶ปรีชา พินทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 24-25.

⁶⁷มนัส สุขสาย, วรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก, 32.

แบบติดกันเป็นแถว จะมีช่องว่างก็เฉพาะทางเดินเท่านั้น⁶⁸ ไม่มีรั้วรอบขอบชิด สามารถเดินผ่านเข้าหากันได้ทุกทางของบ้าน ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้อื่นมาลอดผ่านจึงได้กำหนดข้อห้ามนี้ขึ้น และถ้าหากผู้ที่มีวิชาอาคมมาลอดผ่าน ชาวอีสานมีความเชื่อว่าจะปอบ ตามความเชื่อถือของชาวบ้านนาอัสคร อำเภอนานาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ปอบคือสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และอาจจะออกจากบุคคลที่มันสิงอยู่ไปทำร้ายหรืออันตรายคนอื่นได้ โดยที่เจ้าตัวอาจจะไม่ได้ตั้งใจหรือรู้ตัว คนที่จะมีปอบนั้นเชื่อกันว่ามักจะเป็นบุคคลที่มีวิชาทางอาคมหรือของขลังในตัว ในการถือคาถาอาคมหรือของขลังนั้นเจ้าตัวผู้มีของดังกล่าวจำเป็นต้องยึดถือ หรือละเว้นไม่กระทำการบางอย่างหรือบริโภคอาหารบางชนิด เช่น คนที่สักคาถาอาคมไว้ตามตัวจะต้องไม่ลอดราวตากผ้า ลอดใต้ถุน หรือแหงนดูท้องฟ้าไม่ได้ ห้ามมองดูไปในบ่อน้ำ เวลากินข้าวถ้าเจอกากอาหารหรือเม็ดหินทรายหรือกรวดทรายต้องอ้ม เป็นต้น ถ้าละเมิดก็ถือว่า ผิดครู และกลายเป็นปอบ⁶⁹ ฉะนั้นข้อห้ามจึงเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้คนกลายเป็นปอบอีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากนี้มีความเชื่อที่ว่า ถ้าตากผ้าไว้หลังเรือนแล้ว ตอนกลางคืน จะมีผีกระสือที่ออกมากินตอนกลางคืนหาสิ่งสกปรกกินแล้วปากเลอะผีก็จะมาเช็ดผ้าที่ตากไว้⁷⁰

3.5.7 ห้ามอุจจาระใส่ น้ำ อย่าฟันครกไม้ทอง อย่าเจาะกลองไม้ม่วง อย่าชดบ่วง (ช้อน) ทางขวาง อย่าเซยชมนางกอดกุมในน้ำ จะชะล่า ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ปครวชีใส่น้ำออกบ่อบอนเคยกิน ชีใส่น้ำบ่อนโตเคยอยู่โยยออกสู่สาวน้อยรูปงาม อย่าได้พาโลลันหนทางโตเคยเที่ยวชีใส ไปตามหนีบได้มาแล้วกล่าวขวัญ อย่าได้ไปฟันไม้กกทอง มาเอ็ดครกมองนั้น มาสร้างเอ็ดกลอง เอาไม้มาเอ็ดบ่วงทางขวาง ทางเซยชม

⁶⁸สุเทพ สุนทรภาสัก, “ความเชื่อเรื่อง “ผีปอบตา” ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” ใน หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2549), 130.

⁶⁹สุเทพ สุนทรภาสัก, “โครงสร้างสังคมของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” ใน หมู่บ้านอีสานยุค “สงครามเย็น” สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 98-99.

⁷⁰สัมภาษณ์ นางเบญญ์ ศรีโชค, อายุ 76 ปี, ที่อยู่ 62 หมู่ 8 บ. โนนสมบูรณ์ ต. โนนแพง อ. ม่วงสามสิบ จ. อุบลราชธานี, 28 ธันวาคม 2550.

นางกอดกุมในน้ำ อันนี้ปาฏิหาริณียะแท้ คงจับหายชะล้างยิ่งจริงแล้ว ไม่ผู้ทำสิ่งนี้เวยร้อย
แล่นถึง

(4/22/2-4)

จากข้อห้ามดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เจตนาของข้อห้ามเพื่อให้ผู้ฟังและผู้อ่าน
ได้รู้จักการกระทำที่ไม่เหมาะสม ซึ่งมีผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น ดังนี้

- ใช้น้ำ น้ำในที่นี้น่าจะหมายถึงแม่น้ำลำคลอง หากมีผู้กระทำการดังกล่าวจะ
ทำให้แม่น้ำสกปรก มีเชื้อโรค สมัยก่อนชาวอีสานอาศัยแหล่งน้ำจากแม่น้ำมาใช้ประโยชน์ เช่น ต้มกิน
ทำความสะอาดชำระร่างกาย ดังนั้นอาจก่อให้เกิดเชื้อโรคติดตัวมา และเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรค
ต่างๆ ได้

- “อย่าได้ไปฟันไม้กกทองมาเห็ดครมมอมนั้นมาสสร้างเห็ดกลอง เขาไม่มาเห็ด
บ่วงทางขวาง” น่าจะเป็นคำสุภาษิตโบราณอีสานที่ว่า “อย่าฟันครกไม้ทอง อย่าเจาะกลองไม้ม่วง
อย่าชดบ่วงทางขวาง” นั้นหมายถึงจะทำอะไรก็ทำให้พอเหมาะพอดี การทำให้พอเหมาะพอดีในที่
นี้ คือทำให้มั่นคงแข็งแรง อย่าเพียงสักว่าทำ เช่น จะทำครกต้องเลือกไม้แก่น จะทำกลองต้องเลือก
ไม้เนื้อยุ่ย ซึ่งผู้แต่งได้เปรียบเทียบกับสิ่งที่ทำอะไรก็ต้องเลือกที่ที่เหมาะสม

- เชมมนางกอดกุมในน้ำ เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม หากมีคนมาพบ
เข้าจะถูกมองอย่างตำหนิ จะถูกเหยียดหยามว่าไม่รู้จักราย

ดังนั้นจึงมีข้อห้ามดังกล่าวขึ้นเพื่อให้รู้จักความเหมาะสม และรู้จักมีมารยาท
ทางสังคม

3.5.8 อย่างกล่าวคำเยาะเย้ยสัตรี ดังกล่าวในเรื่อง

ครันว่าไปเชือดเนื้อเปาะนาง⁷¹ ถึกตึกแห⁷² กิติ ทั้งพรานบินลั่นยิงฝูงเนื้อ ครันว่ายังได้
สัตรีตัวใดตายอย่าได้ประมาท จริงเทอญ ครันว่ามันขาดบินเสียแล้ว อย่าโอยครวณำคำเสีย
ไปบได้ให้มีคำเว้า ฝูงปูปลาขาดโต้ง⁷³ ทั้งสวิงและชะคั่ง ฝูงนั้นก็ดังเดียว ครันว่าเปาะหมาได้
ฝูงหมู่งวงพานกิติ อย่าได้มีคำจาประมาทสัตรีจริงแท้แล้ว ให้ใช้ฝูงหมู่งตัวสัตรีปรารภนา

⁷¹ เปาะนาง แปลว่า โฉด่อนสัตรี ให้เข้าไปยังตาข่ายดักสัตรี

⁷² ตึกแห แปลว่า ทอดแห

⁷³ โต้ง แปลว่า เครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่งในจำพวกตาข่ายใช้หย่อนลงน้ำลึกมีคนจับคุมอยู่หัว
และท้ายเรือข้างละ 1 คน ปลอຍให้เรือลอยไปตามทางน้ำไหล

วอนถึงฮอดพระอินทร์กายฟ้า ขอสัตว์เลี้ยงชีวิตตนด้วยชื่อ ดิกแหได้หมูเนื้อปลานั้นให้
ปล่อยนำ กรรมบมีพอดีสืบตนจักสิ่ง ไม่น่าสัตว์ ได้กระทำดังว่ามานี้ ก็ยอมดี ครั้นไ
หากฆ่าสัตว์แล้วมีความเว้าประมาท เสียมัน บได้หมายหยาดน้ำมีแต่ความหยัน ครั้นว่าไป
ยิ่งเนื้อเปาะปลาติดโต่ง ครั้นว่าสัตว์หากขาดล่าวปลิ้นไปแล้วก็โยนนำ อันนี้เป็นกรรมแล้ว
ลงอับบายจมจุ่ม

(4/7/1-4/7/4)

สมัยอดีตชาวอีสานได้อาศัยพื้นที่ป่าและแม่น้ำเป็นแหล่งหาอาหารของชุมชน
ผู้คนหาอาหารด้วยการล่าสัตว์ จับปลา เพื่อนำมาประกอบอาหาร ดังนั้นนับได้ว่าสัตว์เหล่านั้นเป็น
สิ่งที่มีพระคุณต่อการอยู่รอด ดังนั้น ข้อห้ามจึงมีเจตนาในการที่จะสอนให้รู้สำนึกบุญคุณสัตว์ที่ถูก
ฆ่าตายเพื่อเป็นอาหารแก่มนุษย์ ฉะนั้นไม่ควรที่จะกล่าวเหยยหยัน อย่าสมน้ำหน้าสัตว์ อย่าเอ่ยปาก
คร่ำครวญความเจ็บปวดตามสัตว์เหล่านั้น จะเป็นกรรมตกนรก

ส่วนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้นเป็นบาป
ผิดศีล 5 ในศีลข้อ 1 ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ดังนั้น ควรทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลเพื่อขอขมา
ชีวิตสัตว์และเป็นการระลึกถึงบุญคุณที่สัตว์เหล่านั้นได้เป็นอาหารเลี้ยงชีวิตมนุษย์

นอกจากนี้ข้อความที่ว่า “ดิกแหได้หมูเนื้อปลานั้นปล่อยนำ” หมายถึง ทอด
แหได้ปลา แล้วให้ปล่อยด้วย หากทอดแหได้ปลาตัวเล็ก ก็ให้ปล่อยนำไป ชาวอีสานมีความเชื่อที่ว่า
ไม่กินปลาใหญ่ เพราะชาวบ้านกล่าวว่าปลาผีปลามีของรักษาถึงได้ตัวใหญ่ และรอดมาได้จน
ถึงบัดนี้⁷⁴ ลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ให้อนุรักษ์พันธุ์ปลาให้มีพอพันธุ์แม่
พันธุ์ต่อไป

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ อย่างกล่าวเหยยหยันสัตว์ ที่จะนำมาฆ่าพลีกรรม(การ
บูชา)ผีเจ้าปู่ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันเอาควายมาฆ่าพลีกรรมเบิกผีปู่ อย่าลิกล่าวหย้อความฮ้ายแก่มันแท่นเอ
ให้หยาดน้ำใช้หมูตัวสัตว์ปรารถนาถึงแห่งอินทร์กายฟ้า ว่าขอสัตว์เลี้ยงชีวิตตนด้วยชื่อ
อย่าได้หย้อมันแท่นดี

(1/40/4-1/41/1)

⁷⁴สัมภาษณ์พระมหาบุญชู ชูศรี, อายุ 29 ปี, ที่อยู่ วัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ต. หนองหิน
อ. เมืองสงข. ร้อยเอ็ด, 7 มิถุนายน 2550.

จากข้างต้นเป็นการห้ามที่มีเจตนาเพื่อให้สำนึกบุญคุณสัตว์ที่ได้พลีกรรมเลี้ยงผีเจ้าปู่ จะเห็นว่าชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องผีเจ้าปู่ ซึ่งจะต้องนำเอาควายมาฆ่าพลีกรรมเพื่อเป็นการเลี้ยงผีเจ้าปู่ ดังนั้น ควายจึงเป็นส่วนสำคัญในพิธีเบิกผีเจ้าปู่ และมีบุญคุณต่อมนุษย์ ฉะนั้นเราก็ไม่ควรด่าหยันสัตว์ดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี และควรหยาดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้สัตว์นั้นไปสู่สุวรรค์ชั้นอินทร์พรหมด้วย

3.5.9 ห้ามไล่ซื้อหาสผู้หญิงก่อนผู้ชาย ห้ามซื้อสัตว์ตัวผู้ก่อนสัตว์ตัวเมีย หากไม่กระทำตามนี้ จะชวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่าไล่ซื้อเข้าใช้ช่วงทาสักก็ดี แต่หัวที่ไล่ผู้ชาย ภายหลังมาจึงไล่ผู้หญิงซื้อ คนควรซื้อ อัน 1 ซื้อช้างม้าวัวควายแม่ไก่ก็ดี ให้ซื้อตัวเมียมาไว้แล้ว ตัวผู้ซื้อภายหลัง ครั้นว่าลงใจซื้อบ่ควรจาปากกล่าวสมพอ เขาก็จึงเทออกให้พอขายได้ก็จึงขาย ครั้นว่าบ่กระทำตามเจ้าคือเขาไซ่ชวามานั้น มันจักชวงแผ่กว้างภายหน้าเล่าตาย

(2/32/4-2/33/2)

จากข้อห้ามดังกล่าวสันนิษฐานว่า สมัยก่อนการที่ห้ามไล่ซื้อหาสผู้หญิงก่อนผู้ชายนั้น เพราะทาสผู้ชายทำงานหนักได้ดีกว่าผู้หญิง และสมัยโบราณผู้ชายทุกคนต้องหัดทำงานหัตถกรรมต่างๆ เป็น เช่น งานจักสาน จะต้องสานกระบุง กระด้า (ตะกร้า) ครุ คาน กระดังไซ่ หวด กระติบ เลื่อยไม้ ถากไม้ ไสกบ คราดไถ ผืนเชือก(ทำสิ่งที่เป็นเส้นให้เข้าเกลียวกันเป็นเชือก) ให้เป็น ดังนั้นจะเห็นว่าผู้ชายคุ่มกับเงินที่ไล่ซื้อมามากกว่าผู้หญิง

ส่วนการห้ามซื้อสัตว์ตัวผู้ก่อนสัตว์ตัวเมีย เพราะสัตว์ตัวเมียมักให้ผลผลิตที่มากกว่า เช่น ไก่ตัวเมียก็จะได้ผลผลิตคือไข่ หรือสัตว์อื่น ๆ เช่น วัวควาย ถ้าหากซื้อวัวควายตัวเมีย สัตว์นั้นอาจกำลังตั้งท้องอยู่ก็เป็นได้ ดังนั้นจึงคุ่มกับเงินที่เสียไป

นอกจากนี้ในวรรณกรรมยังกล่าวเกี่ยวเนื่องกันกับข้างต้นว่า เมื่อซื้อไล่ซื้อเข้าหาสมาแล้ว ให้สังเกตพฤติกรรม ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันได้ซื้อข้อยเข้ามาเฮือนเมื่อหัวที่ให้ขอมดู บาดมันขึ้นเรือนถือเอาคันไฟฟืน ขึ้นมาเฮือน ก็หากถือมวยผมเกศเกล้า คือจ้าวหอกลาวแหลม ครันว่าเป็นสันโดนนั้นเป็นตายบ่ดีนึ่ง จักเกิดอลหลแก่เจ้าเรือนนั้น สฬลิตพลอยฝ่ายมันหายนำหน้าขึ้นตาบาน ทั้งมันหัวขึ้นมาถึงตางถือดอกไม้สรรพสิ่งของหอม ก็จักมีความสุขสำเรียมมีแท้ อัน 1 ยามมันด้าน

นำกันหัวมวน ทั้งข้อยข้าผู้ตีแท้ชวดประมาณ ครั้นว่ามันเหลียวเข้าในเฮือนหลังลำคูนัน ทั้งเหยียดขาแข้ง พร้อมเหลียวหน้าต่อเจ้าเฮือน ข้าเฮือนคนนี้มีดีจักสิ่ง อยู่ไปเหิงมันจักทำดิบเจ้าเฮือนนั้นบ่ดี บ่ควรเอามันไว้ในเฮือนขับส่งหนีท่อน ก็บ่ควรไถ่ซื้อคนนี้บ่ดี

(2/33/2-2/34/1)

จากข้างต้นจะเห็นว่า คือ ถ้าลักษณะทาสที่ไม่ดี คือทาสที่ถือไฟ จ้าวหอกลาว เชื่อว่าเจ้าของเรือนจะเกิดความเดือดร้อน จะเห็นว่า ไฟ และอาวุธของมีคม เปรียบเหมือนกับการนำเอาความเดือดร้อน ศัตรูเข้าบ้านเรือน ส่วนทาสที่ดีนั้นควรถือ ดอกไม้ ของหอม ซึ่งเปรียบเสมือนได้รับสิ่งดีงามเข้ามาในเรือน เจ้าเรือนจะเป็นสุข ส่วนทาสที่ทำตัวเสมอเจ้านายก็ไม่ควรซื้อไถ่มา เพราะถือว่าไม่รู้จักยำเกรงเจ้านายหรือเจ้าของเรือน ดังนั้นจากข้อห้ามนี้มีเจตนาเพื่อให้มีความรอบคอบ ในการที่จะนำเอาบุคคลอื่นมาอยู่ร่วมเรือนด้วย จะต้องพิจารณาสังเกตพฤติกรรมของคนผู้นั้นให้ดี

3.5.10 ถ้าหากข้าทาสในเรือน หนีออกจากเรือนไปทำกิจการอย่างอื่น พบว่ามีต้องกลับมาห้ามไม่ให้ขึ้นเรือน ให้ปลุกเรือนแยกต่างหาก ถ้าคลอดลูกแล้วจึงให้ขึ้นเรือนได้ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่าคนข้อยข้าทาสใช้ช่วง คือว่าคนในเฮือนลูกหลานของเจ้า เขาหากหนีไปแท้แนวใดแนว 1 ได้หลายวันหลายเดือนขาดค้างแรมมือค้างคืน เขาหากเดินประสงค์ด้วยกิจการไปอื่นก็ดี ให้นอนนาแลนอนไร่พร้อมไปชมช้อนอยู่เหิง เลยเล่มาามมีท้องถือภามาแต่บ่อนอื่น ก็บ่ควรให้ขึ้นบนห้องฝ่ายเรือน ควรที่ปลุกเรือนน้อยให้เขาเขาบ่อนหนึ่ง จริงเทอญเท่าประสูติลูกมัมสระเกล้าเกศมม จึงให้ขึ้นเมื่อห้องเรือนชานดังเก่า ครั้นบ่กระทำดั่งนั้น จักจับหายอยู่บ่แล้ว โภยฮ้อนสิแล่นเถิง

(3/16/1-4)

จากข้อห้ามผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่า เมื่อข้าทาสออกจากเรือนไป แล้วมีต้องกลับมา และห้ามมิให้ขึ้นเรือน อาจเป็นเพราะคนมีท้องจะรับใช้หรือทำงานได้ไม่เต็มที่ ลูกนังไม่สะดวก ขึ้นลงบันไดลำบาก จะเป็นภาระแก่เจ้าเรือน แต่เมื่อคลอดลูกแล้วจึงสามารถขึ้นเรือนได้ เพราะไม่มีเรื่องกังวลในการทำงาน และสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ และทำให้เจ้าเรือนนั้นมี

ความสนใจในการเรียกใช้ จะเห็นว่าเป็นการแสดงน้ำใจระหว่างเจ้านายกับช้อยหรือทาสที่มีฐานะต่ำกว่า

จากเรื่องดังกล่าวจะเห็นว่า ฐานะช้อย ข้า และทาสในวรรณกรรมอาจเป็นเพียงคนรับใช้ที่ไม่เคร่งครัดกฎเกณฑ์ ต่างจากทาสในราชธานีสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งทาสเป็นบุคคลที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในแรงงานและชีวิตของตนเอง อำนาจของนายที่มีต่อทาสเป็นอำนาจเด็ดขาด⁷⁵ ในหัวเมืองภาคตะวันออกเหนือ ระหว่าง พ.ศ.2325-2443 จำนวนทาสโดยรวมในแต่ละหัวเมืองมีจำนวนน้อย เพราะระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง เก็บหาของป่าเป็นส่วนใหญ่ หัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เอื้ออำนวยต่อการมีทาส⁷⁶ พวกทาสในหัวเมืองภาคตะวันออกเหนือโดยมากเป็นพวกข้า⁷⁷ ที่อยู่ตามป่าเขาที่ถูกจับมาขาย นอกจากนั้นเลกไพร่บางพวกยังนิยมขายตัวลงเป็นทาสของบิดามารดาของภรรยาหรือขายตัวลงเป็นทาสญาติพี่น้อง⁷⁸

3.6 ข้อห้ามเกี่ยวกับวัด

3.6.1 ไม้ที่ห้ามนำมาสร้างวัด คือ ไม้ที่หักลงไม่ถึงพื้น ไม้ที่ล้มค้ำกิ่งไม้ ไม้ที่หักลงไปข้ามร่องตะแคงพลิกหน้าขึ้นมา ไม้ติดเตียนปลายกิ่งหักโคนไฟไหม้ ไม้ที่หักลงแล้วลำต้นกระดกขึ้น ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เมื่อจักแยกบักไม้หอไม้โรงสร้างวัดใหญ่ก็ดีนั้น ครั้นว่าไม้ลำใดหักลงบ่คงดินลงแจบก็ดี ลางลำค้ำง่าไม้เครือแท้นหมุ่หนาม ลางลำนั้นหักลงไปข้ามร่องก็ดี ตะแคงพลิกปลิ้นหงายหน้าขึ้นมา ลางต้นไม้ติดเตียนปลายง่าหักโคนค้ำ ไฟไหม้ฉวบลัน ลางลำ

⁷⁵วิชัย เสวะมาตย์, การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2509), 14.

⁷⁶Kennon Breazeale. Op. cit. p.107, อ้างถึงใน วิโรจน์ หีบแก้ว “โครงสร้างสังคม การเมืองและการปกครองของหัวเมืองอีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนล่าง ระหว่าง พ.ศ.2325-2443,” ใน การสัมมนาทางวิชาการ อีสานศึกษา(ประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม) (ม.ป.ท., 2532), 391.

⁷⁷สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพวกไทยข้า อยู่ในจังหวัดมุกดาหาร พวกข้ากะเลิง และกะไล่ อยู่ในจังหวัดนครพนม สกลนคร อาศัยอยู่ในแถบเทือกเขาภูพาน

⁷⁸กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 5 สมุดพิเศษ 25/75 เงินส่วยของหลวงเมืองอุบลราชธานี จ.ศ.1246, 419, อ้างถึงใน วิโรจน์ หีบแก้ว “โครงสร้างสังคม การเมืองและการปกครองของหัวเมืองอีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนล่าง ระหว่าง พ.ศ.2325-2443,” การสัมมนาทางวิชาการ “อีสานศึกษา” (ประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม) (ม.ป.ท., 2532), 391.

หักลงแล้วกกเงืงสะท้อนง่า หักคืนหลังก็ให้เว้นลำนันบตี ครั้นว่าไม้ลำใดเป็นสิ่งเฝ้าคือความ
เสาสอนสั่งมานี้ มันบตีขนาดเท้าขวางอ้ายออย่าชูลา

(2/24/4-2/26/1)

วัดเป็นสาธารณะสมบัติ เป็นสถานที่ที่ประกอบพิธีทางศาสนา รวมถึงเป็น
ศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ภายในวัดนั้นจะประกอบไปด้วย โบสถ์ กุฏิ วิหาร ศาลาการเปรียญ
ซึ่งสมัยก่อนนิยมสร้างด้วยไม้ และมีความประณีตสวยงาม มีลวดลายประดับตามแบบศิลปกรรม
ท้องถิ่น ดังนั้นจากข้อห้ามจะเห็นได้ว่าคนสมัยก่อนมีการคัดสรรเลือกไม้ที่จะนำมาสร้างวัด ดังนั้น
ไม้ที่ไม่ควรนำมาก่อสร้างวัดที่ว่า “ไม้ลำใดหักลงบ่คงดินลงแจบก็ดี ลางลำค้ำง่าไม้เครืออัทหมู
หนาม ลางลำนั้นหักลงไปชวามฮ่องก็ดี สะแคงพลิกปลิ้นหงายหน้าขึ้นมา ลางต้นไม้ติดเทียนปลาย
ง่าหักโค่นค้ำงไฟไหม้ลวบลัน ลางลำหักลงแล้วกกเงืงสะท้อนง่าหักคืนหลังก็ให้เว้นลำนันบตี”
หมายถึง ไม้ที่หักลงไม่ถึงพื้น ไม้ที่ล้มค้ำง่าไม้ ไม้ที่หักลงไปชวามร่องตะแคงพลิกหน้าขึ้นมา ไม้ติด
เทียน ปลายกิ่งหักโค่นไฟไหม้ ไม้ที่หักลงแล้วลำต้นกระดกขึ้น

ปราชญ์โบราณพื้นบ้านชาวอีสานได้วางเกณฑ์ในการคัดเลือกไม้ ลักษณะ
ไม่ดี คือ เป็นไม้โคนต้นใหญ่ ลำต้นยาวตรง ทั้งโคนต้นและปลายต้นมีขนาดแตกต่างกันไม่มากนัก
หรือมีขนาดโตเกือบเท่ากันเป็นไม้ “อุดมพฤษ” ถือว่าดี⁷⁹

3.6.2 หากโยมต้องการสร้างวัด กุฏิ หอแจก(ศาลาการเปรียญ) เครื่องอารามทั้งหลาย
ห้ามภิกษุ สามเณรที่ยังไม่พานพบกามคุณร่วมก่อสร้าง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครั้นว่าหนุ่มน้อย ทั้งภิกษุพร้อมสามเณรอยู่ในเขตอาราม คือมีโยมอยู่ยังบวรระบตี
เจ้าวัดหลวง ครั้นว่าคิดอยากสร้างวัดกว้างกุฏิใหญ่หรือฐานก็ดี ทั้งโหวดหอแจกกว้างทั้ง
หลายเครื่องอาราม อันจัวแลภิกษุชุมอยู่ในวัดนั้น ไผ่บิณฑพัทกามคุณคงโลก หากเข้าไป
บวชสร้างเรียนรู้อยู่อาราม ก็บ่ควรก่อสร้างในการสรรพสิ่ง อันว่าโยมอยู่นาก็(ปลอดเกีย)ง
บวชเข้าเขาหอน อยากระทำ ครั้นว่าไผ่ผู้ไปบวชสร้างทรงศีลนำเพิ่น กามคุณก็ได้เสพชอน
สาวน้อยชูลคน ก็จึงได้เข้าไปบวชอยู่ในอาราม อาการนี้บริสุทธิ์แท้ดูดีล้ำยิ่ง ถ้าได้เป็นใหญ่
แล้วทรงสร้างก็หากควร ไผ่ผู้ทรงบวชสร้างสมณาดในธรรม บ่ได้มีพานพบมาตุคามคงล้ำ

⁷⁹บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน, 330.

ยัง อย่าได้ทำการสร้างอารามหลวงวัดใหญ่ เอาแต่อุบาสกเขาสินขายเผลอให้ปางไ้กับขึ้น
ทอแต่ภาวนามีฐอันจริงแท้อันใด

(2/35/4-2/36/4)

จากข้อห้ามสามารถอธิบายได้ว่า เณร(จ้ว) คือผู้ที่อายุไม่ถึง 20 ปี รักษาศีล
เพียง 10 ข้อ ส่วนภิกษุอายุครบ 20 ปี ถือว่า “บวชพระ” ซึ่งเรียกว่า “อุปสมบท” ผู้อุปสมบทแล้ว
เรียกว่า “ภิกษุ” รักษาศีล 227 ข้อ ฉะนั้นการที่มีข้อห้ามที่ว่า ไม่ให้เณร(จ้ว) ภิกษุ ที่ยังไม่พบพาน
กามคุณ ไม่ให้สร้างวัด ฎฎ ศาลาการเปรียญ (หอแจก) และเครื่องอารามทั้งหลาย จากการ
สัมภาษณ์นายไหว สายชาลี กล่าวว่า คนอีสานมีความเชื่อที่ว่า การสร้างวัด ฎฎ ศาลาการเปรียญ
เครื่องอาราม ถือว่าเป็นการกระทำบุญที่ยิ่งใหญ่มาก หากคนที่อายุไม่ถึง 20 ปี เมื่อทำบุญที่ยิ่งใหญ่นี้
จะตาย⁸⁰ แต่ในความเป็นจริงคนที่อายุไม่มากนัก จะทำบุญใหญ่สร้างวัดนั้นถือว่าวิญญูและวิญญูภาวะ
ยังมีไม่มากพอ คนส่วนใหญ่ที่ทำบุญนี้มักเป็นคนที่อายุมาก และมีวิญญูภาวะมากพอที่จะทำบุญ
ดังกล่าว เพราะถือว่ามีอาชีพและการเงินที่เพียงพอ ที่จะนำเงินมาสร้างวัดได้

นอกจากนี้ในวรรณกรรมธรรมดาสอนโลกฉบับอีสานและล้านนา ได้กล่าวถึง
ผู้ที่อายุยังน้อยไม่ควรให้ทาน ดังนี้

ในธรรมดาสอนโลกฉบับอีสานกล่าวไว้ ว่า คนที่อายุยังน้อยไม่ควรทานธุงคำ
สร้างเจดีย์ ขุดวิจิ⁸¹ สร้างหีบ⁸² หากสร้างทานนี้ ผู้กระทำจะถึงแก่ความตาย ดังกล่าวในเรื่อง

อันหนึ่ง ในผู้อายุยังหนุ่มน้อยไม่ควรแต่งธุงคำ กับทั้งผู้เจดีย์ก็ไม่ควรกระทำสร้าง อัน
หนึ่งนั้นขุดวิจิพร้อมสร้างหีบเป็นทานก็ดี บ่แม่นแนวคนฮามสร้างแปลงจริงแท้ ก็จักมรณา
ล้มตายไปหมดไปจริงแล้ว อายุยังหนุ่มน้อย พระธรรมห้ามอย่าสร้างแปลงนั้นตาย ในผู้
กระทำสร้างก็มีศีลธรรมดาสอนโลกจริงแล้ว เป็นครองครุย้ายหนักเกินเสาะเมรุนั้นแล้ว ขาดที่
เดินไกลหลังให้ถามทางเที่ยวได้ ไปเทอญ อย่าได้ลัดชื่อข้าหันป่าหันเจ้าเฮย⁸³

⁸⁰สัมภาษณ์นางพันธุ วรสุข, อายุ 90 ปี, ที่อยู่ 10 หมู่ หมู่ 11 บ. โนนแดง ต. ดอนมดแดง อ. ดอน
มดแดง จ. อุบลราชธานี, 8 กันยายน 2550

⁸¹หมายถึง ที่ถ้ำจุจจาระในวัด หรือเรียกว่า เว็จ, ฐาน

⁸²ใช้เก็บคัมภีร์ใบลานที่มีอยู่ในวัด

⁸³มนัส สุขสาย, วรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก , 23-24.

ในธรรมดาสอนโลกฉบับล้านนา ได้กล่าวไว้ว่า คนที่อายุยังหนุ่มน้อยอายุไม่เกินสิบหกปีไม่ควรให้ทาน 4 ประการ คือ เจตีย์ พัดทอง ตู้ธรรม สะพานข้าม ทั้ง 4 ประการนี้ไม่ควรทำบุญก่อนหากถวายมักจะตาย พลัดพรากจากที่อยู่ ดังกล่าวในเรื่อง

อันหนึ่ง คนทั้งหลายผู้มีอายุอันยังหนุ่มยังน้อย ปล่อยสิบหกปีขึ้นบน บัควรหื้อทาน มี 4 ประการ คือ เจตียะ 1 วิคำ 1 หีตธรรม 1 ขัวไต้ 1 ใน 4 ประการนี้ บัควรหื้อทานเทื่อและค้นว่าหื้อทานดังอันแพ้อายุผู้ยังหนุ่มยังน้อย บัพันเสี่ยงเซตอายุมักตาย อันหนึ่ง มักได้พลัดพรากจากที่อยู่ได้ ธรรมดาแห่งโลกหากมีฉันนี้สืบมาแล้ว⁸⁴

3.6.3 ฎีก หอสูง ห้ามรื้อไปสร้างที่อื่น ไม่ดี ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 วัดใหญ่กว้างฎีกใหญ่หอสูง ครันยังปูนปลุกเสด็จจริงแท้ พลอยเล้ามาเพม้างเอาไปยังบ่อนอื่น ก็บัควรรุณแท้ไฟสไหม้มนม

(2/36/4-2/37/1)

การที่ห้ามรื้อฎีก หอสูง ไปสร้างที่อื่นนั้นเป็นเพราะ ภายในวัดเป็นสถานที่สาธารณะสมบัติ มีทั้งพระธาตุเจดีย์ โบสถ์วิหาร ฎีก ซึ่งเชื่อว่าเทวดาอารักษ์อยู่อาจไม่เป็นที่พอใจ นอกจากนี้ในสมัยก่อนชาวบ้านจะลงแขกสร้างวัด⁸⁵ ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ ฎีก วิหารโดยพากันเสียสละกำลังกายกำลังทรัพย์สร้างขึ้น ถือว่าเป็นบุญกุศลอย่างยิ่งที่ทุกคนได้ร่วมกันจัดสร้างขึ้น ดังนั้นเมื่อทำการรื้อก็ควรเก็บไว้ในวัดเพื่อเป็นประโยชน์ต่อศาสนาต่อไป ไม่ควรนำไปที่อื่น

3.6.4 ห้ามให้คนป่วยที่ต่างบ้านต่างเมือง มาอนไถ่ถอนฎีก หอแจก จะเป็นเชิฎ
ดังกล่าวในเรื่อง

⁸⁴ธรรมดาสอนโลก ฉบับล้านนาผูกของวัดนันทาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หน้าลานที่ 6 อ้างถึงใน พระอริยานุวัตร เชมจารีเถระ, “คติความเชื่อของชาวอีสาน 1,” ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้าและบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ”, เพ็ญศรี ดูก และคณะ, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), 85.

⁸⁵ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 207.

อัน 1 คนพยาธินอนไข้โรคาคนป่วย คนคามบ้านนอกพ้นชาวค้าขาย อย่าให้เขา
นอนนอนพื้นไต้ล่างกะฎี แลหอแจกพร้อมชมนี่บ่ควร ลางเทื่อมันตายค้างคาอยู่ไต้ล่าง จักเป็น
เชิญต่างด้าวบ่คงหมั่นผู้อยู่ท่า ขอให้จำเอาท่อนพระยาเสยทุกหมู่ ให้สู่กระทำดังว่าเขาด้าน
ว่ามานี้เทอญ ครั้นว่าบ่เฮ็ดตามคองห้ามพราหมณาไซ้ชาวมานี้ บ้านเมืองจักหล่ม้างสูญ
เศร้ายิ่งเฮื่อง

(2/37/3-2/38/1)

จากข้อห้ามที่ว่า บุคคลที่ป่วยด้วยโรคมาจากบ้านเมืองอื่น แล้วมานอน
ภายในวัดได้กุฎี หอแจก ไม่ควรนั้นเป็นเพราะ คนที่มาจากเมืองอื่นถือว่าเป็นบุคคลแปลกหน้าที่ไม่
รู้จักคุ้นเคย หากมานอนป่วยภายในวัดก็จะเป็นภาระแก่พระสงฆ์และบุคคลอื่น และถ้าหากตาย
ญาติพี่น้องก็ไม่มีใครรู้จัก จะเป็นภาระแก่พระสงฆ์ในการจัดการศพ อีกทั้งคนป่วยอาจเป็นโรคระบาด
หรือโรคติดต่อที่มาจากต่างเมืองเข้าสู่ชุมชน ดังนั้นอาจจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่ชุมชนได้

4. ขะล่ำ เข็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีศพและความตาย

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนั้นพบว่ามียุทธข้อปฏิบัติเกี่ยวกับข้อห้ามในพิธีศพ ไม่ว่าจะ
จะเป็นเรื่องการเผาศพ ผังศพ การปลงศพ เป็นต้น ซึ่งเป็นตอนที่พราหมณ์อินทมะลีเดินทางมาถึง
เมืองจันทะคาม มีกษัตริย์ชื่อว่าพระยาสุรินทจัก กระทำผิดฮึดคองที่เกี่ยวกับพิธีศพและความตาย
ไม่ถูกต้อง บ้านเมืองจึงเกิดความเดือดร้อนขึ้น พราหมณ์อินทมะลีจึงกล่าวสั่งสอนข้อห้ามในขั้นตอน
ต่าง ๆ ดังนี้

4.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับศพที่ห้ามเผา

ข้อห้ามการปลงศพแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเนื่องกับประเพณีการตาย หรือการทำศพนั้น
เมื่อมีการตายเกิดขึ้น การปลงศพต้องขึ้นอยู่กับว่าผู้ตายตายแบบใด มี 2 ลักษณะ คือ⁸⁶

1. การปลงศพด้วยไฟ การตายธรรมดา คือการแก่ตาย ป่วยตาย ก็ให้ปลงด้วยไฟ
2. การปลงศพด้วยดิน หรือการฝัง การตายที่ไม่ปกติ คือการตายที่นอกเหนือจาก

การตายธรรมดา คือ เป็นโรคตาย เป็นต้น จะต้องปลงศพด้วยการฝัง

⁸⁶ อรรถ นันทจักร, กฎหมายอีสานฉบับต่างๆ: รูปแบบและพัฒนา, 45.

ในสมัยโบราณ ประเพณีในการจัดป่าช้าของชาวอีสานนั้น บรรพบุรุษได้จัดตามลักษณะของบุคคลผู้ตาย คือ⁸⁷

1. สุสานะ ป่าช้าเป็นที่เผาศพมาปนิก
2. สุสานะ ป่าช้าเป็นที่นำไปฝัง
3. ป่าช้ามีตายโหงซึ่งจัดเป็นป่าช้าพิเศษไว้ต่างหาก ลักษณะการตายโหงมี ตกต้นไม้

ตาย ตกน้ำตาย ควายชน เป็นต้น

ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีข้อห้ามที่ว่า ห้ามเผาคนตายที่มีลักษณะตายไม่บริสุทธิ์หรือตายโหง ดังนี้

4.1.1 ห้ามเผาศพที่ตายด้วยการผูกคอตาย ให้ฝังทั้งยืน หันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือถ้าไม่ทำดังกล่าวก็ให้ปล่อยไว้ในป่าให้นกกาบกแสลงสการ ดังกล่าวในเรื่อง

ผู้ใดตายด้วยเชือกผูกคอตาย ให้เอาไม้แทกทางยาวปูนพดตีขั้วมันแล้ว ให้คนทั้งหลายขุดหลุมเล็กแล้วฝังทั้งยืน แล้วให้ชันป็นหน้าไปตะวันออกพ้น มวยเกล้าให้กั้วเสียแล้ว ให้หาผ้าขาวเจ้าบ้านของให้มันเสียทุกสิ่ง แล้วจึงเอาลูกเผือกลูกมัน มาหยาดไปหยาดมา 3 เล้าแล้ว ควรว่ากล่าว ว่า ผนตกกลันเหลือนหลายอนันเนก มีความดังนี้จึงฝังเมี้ยนแจบติ ครั้นว่าบ่กระทำตามเจ้าบ่ควรเผาจักแห่ง มีแต่ปะไว้ป่าไม้ให้กาแอ้งสาง

(2/3/4-2/4/2)

จากข้างต้นเชื่อว่า การฆ่าตัวตายหรือที่เรียกว่า *อัตวินิบาตกรรม* เป็นการกระทำที่บาป และเชื่อว่าจะต้องตกนรก จากการสัมภาษณ์อุทัย อานนตรีกล่าวว่า คนอีสานจะไม่ทำบุญให้กับศพที่ฆ่าตัวตายที่ถือว่าตายโหง จนกว่าจะพ้น 3 ปี และมีความเชื่อว่าการที่ไม่ให้เผาคนที่ฆ่าตัวตายนั้นเพราะต้องการลงโทษวิญญาณนั้น ให้รู้ตัวว่าตัวเองนั้นได้ทำผิด⁸⁸ ส่วนการฝังศพทั้งยืนนั้น เชื่อว่าการฆ่าตัวตายเป็นการตายที่ไม่สงบเพราะยังไม่ถึงวาระอันควร ต่างจากการตายปกติที่ให้ฝังศพในท่านอน เพราะเชื่อว่าเป็นการตายที่สงบแล้ว และการที่ให้ศพหันหน้าไปทางทิศ

⁸⁷ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, ประเพณีโบราณอีสานบางเรื่อง, เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 (มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2529), 8.

⁸⁸ สัมภาษณ์นายอุทัย อานนตรี, อายุ 44 ปี, ที่อยู่ 36 หมู่ 9 ต. นาแกว้าง อ. เมือง จ. อุตรดิตถ์, 16 กุมภาพันธ์ 2551.

ตะวันออกเชื่อว่า เป็นการหันหน้าไปหาพระอาทิตย์เพื่อให้คนที่ตายพบทางสว่าง⁸⁹ อีกนัยหนึ่งข้อห้ามนี้ ต้องการให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้รู้ว่าการฆ่าตัวตายนั้น เป็นการกระทำผิด และต้องการสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้รู้จักไตร่ตรองก่อนที่จะทำสิ่งที่ไม่สมควรอย่างเช่นการผูกคอตายนี้ นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังกล่าวว่า ศพที่ผูกคอตายควรส่งสการด้วยการให้เร่งกาจิกกิน ถ้าเป็นลักษณะความเชื่อที่กล่าวมาอาจเป็นการลงโทษศพ หรือในสมัยก่อนป่าช้านั้นอยู่ไกลจากหมู่บ้านมาก จึงให้มีการกระทำดังกล่าวได้ เพราะจะได้ไม่มีกลิ่นรบกวนคนในหมู่บ้าน

4.1.2 ห้ามเผาศพคนตายลงพากใหญ่(ตายด้วยโรคระบาดหรือเป็นโรคห่า) ตายลงแดง ป่วยตาย ไม่ควรเอาพระสงฆ์นำหน้า สังคหกรรมไม่ควรสวด ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ตายลงทั้งสองลงพากใหญ่ ตายลงแดงแลใช้ร้อน ตายอันเพื่ออันเดียว ครันตาย 2 คนนั้นปัจจุบันเป็นพาก ครันว่ามันหากเป็นได้ 4 มื้อ 5 มื้อไปแล้ว ก็จึงตาย ๆ แต่ 2 คนนั้นควรทานทุกสิ่ง สังคหกรรมก็ควรสวดได้ไว้แถมมื้อขอขมา ครันว่าตายผู้ถ้วน 3 นั้นไม่ควรทานจักสิ่ง ก็ไม่ควรเอาพระสงฆ์นำหน้าสังคหกรรมไม่ควรสวด มีแต่ฝังอยู่เลยไปหน้าบิให้เผาไม่ควรสวด อยากกินทานบิให้ว่าเอาไว้ก็ไม่ควร

(2/7/4-2/8/2)

จากข้อห้ามดังกล่าวที่ว่า ห้ามเผาศพคนที่ตายด้วยโรคระบาดนั้น อาจเป็นเพราะหากทำการเผาศพคนที่ตายด้วยโรคระบาด เวลาเผากลิ่นจะกระจายไปทั่ว ทั้งควันและเถ้าถ่าน เชื่อว่าเชื้อโรคอาจจะกระจายไปตามอากาศ ทำให้เชื้อโรคกระจายไปสู่บุคคลอื่น ดังนั้นจึงควรฝังให้มิดชิด

4.1.3 ผู้ใดตายตึกน้ำ (ตายจมน้ำ) ให้เอาขมิ้น น้ำและฝุ่นดิน ผสมเข้าด้วยกันแล้ว เอาไปทาศพ ลูบขึ้น 3 ที ลูบลง 7 ที ผู้ใดตายด้วยเสื่อกัดกิน ให้อาบน้ำอุ่น ผู้ใดตึกน้ำตาย ให้พากันเดินข้ามไปมา 3 ครั้ง การตายทั้ง 3 แบบนี้ต้องทำพิธีศพทันที ห้ามไว้ข้ามคืน หากไม่ทำตามนี้ ไม่ควรเผา ดังกล่าวในเรื่อง

⁸⁹สัมภาษณ์นางกว้าง โคตรสมบัติ, อายุ 54 ปี, ที่อยู่ 172 หมู่ 8 ต.หนองทับไทย อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด, 17 กุมภาพันธ์ 2551.

บัดนี้ เสาจัสสอนพระยา ให้ทำตามทุกอย่างจึงดีตาย อันใดควรกระทำทำให้ทำไปอย่าประมาท จริงเทอญ อันใดมันเข็ดขนาดทำให้ควรเว้นหลักไกล ครันว่าผู้ใดตายดึกน้ำให้กระทำตามเฮากล่าวมานี้ พระยาเฮย ให้คนทั้งหลายเอามันสมปนด้วยน้ำ ทาทั้งดินฝุ่นดินผงพร้อมสมเข้าไสกัน แล้วเอาทาเนื้อตัวมันมรมึงลูบขึ้น 3 ที ลูบลง 7 ทีแน่แล้วจึงเผา ท่อนตัวนใจ ครันว่าผู้ใดตายด้วยเสียกินถึงคาบไปนั้น จงให้พากันอาบน้ำอุ่น ครันเสียแล้วจึงค่อยเผา ผู้ใดตายดึกน้ำให้กระทำตามดังว่ามานั้น ให้พ่อแม่พี่น้องชุมเชื้อชาติแซง ทั้งคนเผ่าฝูงชราเฒ่าแก่ก็ดี ทั้งผ้าขาวดาบสพราหมณ์พวกไปเฝ้าแห่แหน ก็จงพากันข้ามไปมา 3 เลา แล้วจึงควรเผาบ่อนเมียนบ่ควรไว้ขอบคิน อันว่าคนตาย 3 ประการนี้ ให้ทำตามดังว่ามานี้เอน ครันบ่เอ็ดคือดังว่ามานี้อย่าเผา ควรแต่ฝังแนวนั้นตามไปดังว่า บ่ควรเอาพระสงฆ์นำหน้า สังคหกรรมบ่ควรสวด มีวัดอุอันใดได้ทานแทบ่ควร ควรแต่ทานข้าวสารให้แนวดีกว่าช่ออย่าง

(2/2/2-2/3/4)

จากข้างต้นมีการตายในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1) ผู้ใดตายดึกน้ำ (ตายจมน้ำ) ให้เอามันผสมน้ำทาด้วยฝุ่นดิน แล้วผสมกันแล้วเอาไปทาศพ ลูบขึ้น 3 ที ลูบลง 7 ที

พิธีในการอาบน้ำศพที่ว่า ผู้ใดตายดึกน้ำ (ตายจมน้ำ) ให้เอามันผสมน้ำทาด้วยฝุ่นดินแล้วผสมกันแล้วเอาไปทาศพ ลูบขึ้น 3 ที ลูบลง 7 ที เสร็จพิธีแล้วจึงเผา การลูบขึ้น 3 ทีนั้นในทางคตินิยม ต้องการสอนให้รู้ว่าจะขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องใช้ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาชำระร่างกาย วาจา และใจตนให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ ส่วนการลูบลง 7 ทีน่าจะเป็นวิสุทธิมรรค 7 เป็นการอธิบายศีล สมาธิ ปัญญา ตามแนววิสุทธิ 7 คือ การบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับจนบรรลุจุดหมายคือนิพพาน มี 7 ขั้น คือ⁹⁰

1. ศีลวิสุทธิ ความหมดจดแห่งศีล
2. จิตตวิสุทธิความหมดจดแห่งจิต
3. ทิฐิวินิสุทธิ ความหมดจดแห่งทิฐิ
4. กังขาวิตรณวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย

⁹⁰พระราชวรมณี (ประยูทธ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2520), 284. อ้างถึงใน บุญเกิด ทิมพวรรเมธากุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทอีสาน, 217-218.

5. มัคคามัคฌญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องรู้เห็นทางหรือมิใช่ทาง

6. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน

7. ญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ

การอาบน้ำศพในประเพณีภาคอีสาน คนอีสานจะใช้น้ำส้มป่อยหรือใบมะขามต้มน้ำแล้วเติมน้ำเย็นพอให้อุ่น ต้องตัดเล็บมือเล็บเท้าศพด้วย อาบเสร็จแล้ว เอาขมิ้นสดตำหรือฝน ขยี้กับมะกรูดซึ่งเจือนผิวออกให้หมด คั้นเอาน้ำไปทาตามร่างกายศพ เหตุที่มีการอาบน้ำศพนั้น กล่าวว่าเป็นการชำระร่างกายให้สะอาด ปราศจากมลทิน

เสฐียร โกเศศ กล่าวว่า เรื่องของการอาบน้ำศพนั้นนั้น เป็นการทำความสะอาดชำระร่างกายผู้ตายเพื่อจะได้ไปสู่สถานที่ในโลกอื่น โดยมีลักษณะบริสุทธิ์หมดจด บางทีการอาบน้ำศพก็เพื่อเตรียมตัวไปไหว้พระจุฬามณีเจดีย์⁹¹

2) ผู้ใดตายด้วยเสือกัดกิน ให้อาบน้ำอุ่น

การอาบน้ำศพคนตายที่ถูกเสือกัดกิน ควรอาบน้ำด้วยน้ำอุ่น เพื่อกำจัดกลิ่นสาปตรงบริเวณที่บาดเจ็บ ส่วนศพ ศพที่ถูกฆ่าตาย ตกน้ำตาย ตกต้นไม้ตายนั่นถือว่าตายโหง ไม่นิยมอาบน้ำศพ เพียงแต่มัดแล้วนำไปฝังที่ป่าช้า เพราะถือว่าตายไม่บริสุทธิ์ ไม่ควรเผาเพราะกลัวจะเกิดความร้อนแก่ญาติพี่น้อง แต่ถ้าเป็นการตายธรรมดา นิยมอาบน้ำด้วยน้ำอบน้ำหอม ทางคติโลกเชื่อว่าอาบเพื่อปราศจากมลทิน ทางคติธรรมถือว่าสอนให้คนเป็นเอา คีล สมาริ ปัญญา เป็นน้ำอาบกาย วาจา ใจ ให้สะอาด⁹²

3) ผู้ใดตายตกน้ำจงพากันข้ามไปมา 3 ครั้ง ห้ามไว้ข้ามคืน การตายตกน้ำ ถือว่าการตายโหง ดังนั้นจึงมีพิธีที่ว่า ให้ข้ามศพไปมา 3 ครั้ง ในทางคติธรรมนั้นเพื่อสอนให้คนที่ยังไม่ตายได้รู้ว่า ที่อยู่ของสัตว์ที่ยังเวียนว่ายตายเกิดมี 3 ภพ คือ⁹³

-กามภพ ได้แก่ ภพอันเป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์ที่เสพกาม ได้แก่อบายภูมิ 4 มนุษย์โลกหนึ่งและเทวโลกหนึ่ง

-รูปภพ ได้แก่ภพอันเป็นที่อยู่ของพวกพรหมที่มีรูป มี 16 ชั้น

-อรูปภพ ได้แก่ภพอันเป็นที่อยู่ของพวกพรหมไม่มีรูปมี 4 ชั้น

⁹¹พระยาอนุমানราชธนะ [เสฐียร โกเศศ], ประเพณีเก่าของไทย (พระนคร : แพรวพิทยา, 2500), 415.

⁹²ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 39.

⁹³บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน, 227.

4.1.4 ห้ามเผาศพลูกสาวที่ออกเรือนแล้ว ไปอยู่ที่อื่น แล้วกลับมาตายที่เรือนพ่อแม่ ไม่ควรมัดมือ พระสงฆ์ไม่ควรสวด สังคหธรรมไม่ควรสวด ไม่ควรเอาลงทางตะวันออก ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ลูกหญิงมีผัวแล้วไปแบ่งเรือนออกอยู่ 2 ผัวเมียอยู่สร้างออกหนีแล้วจากแม่ตน พลอยว่าคืนไปตายในเรือนพ่อแม่เสีย นั้น บัควรมัดมือสิไว้แรมมือค้างคืน พระสงฆ์ไม่ควรนำหน้า สังคหธรรมไม่ควรสวด ข้าวของหมั้นนั้นไม่ควรให้ อย่าเผาก็ไม่ควรเผาให้ฝังเสียจึงแม่น เอาลงทางทวารตะวันออกก็ได้ เขาทำกันอย่างกระทำ

(2/16/1-3)

จากข้อห้ามดังกล่าวเป็นธรรมเนียมปฏิบัติโบราณที่ว่า “ห้ามเผาศพลูกสาวที่ออกเรือนแล้วไปอยู่ที่อื่น แล้วกลับมาตายที่เรือนพ่อแม่ ไม่ควรมัดมือ พระสงฆ์ไม่ควรสวด สังคหธรรมไม่ควรสวด ไม่ควรเอาลงทางตะวันออก” คนโบราณไม่ได้มีเจตนาแอบแฝงอันใดแต่เป็นธรรมเนียมความเชื่อโบราณ อย่างการตั้งศพต้องหันหัวศพไปทางทิศตะวันตกเสมอ ด้านอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก ถือว่านอนอย่างผี แต่ถ้าหันหัวไปทางทิศตะวันออกถือว่านอนอย่างคน และชาวอีสานถือว่า “การนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก ชะล่า”⁹⁴

4.1.5 ห้ามเผาศพที่อายุไม่ถึง 10 ปีตาย ห้ามแจกข้าวน้ำ ไม่ควรเอาพระนำหน้า สังคหธรรมไม่ควรสวด ตายวันใดให้จัดการในวันนั้น ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คนเด็กน้อยสอนใหญ่พอวัยยังไม่ถึง 10 ปี ก็ไม่ควรเผาได้ ก็ไม่ควรเอาไว้แรมคืน ค้างอยู่ วัดอุทยานเทิงข้าวน้ำ บัควรให้แจกทาน บัควรเอาพระสงฆ์นำหน้า สังคหธรรมไม่ควรสวด ตายมือใดเอาไปมือนั้น เสียแท้จึงควร

(2/13/1-3)

4.1.6 ห้ามเผาศพที่ตายไฟไหม้ ไม่ให้เคลื่อนย้ายศพ ไม่ให้ฝังร่วมป่าช้ากับผู้อื่น หากไม่ทำตามลูกหลาน จะฉิบหาย ดังกล่าวในเรื่อง

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, 219.

อัน 1 บุคคลผู้ใดตายไฟไหม้ก็ควรฝังกับที่ อย่าได้ห้วยเคลื่อนย้ายไปแต่ที่ใด เว้นแต่ในบ้านเขาไปฝังเสียในป่า อย่าได้ร่วมป่าช้าเขาแท้สืบัติ มันจักจิบหายแท้ฮอดหลานเหลนติดต่อ มันจักเสียหมู่เชื้อ เมืองบ้านสิเกิดโภย

(2/8/2-3)

4.1.7 ผู้ใดถูกฟ้าผ่าตายควรอาบน้ำอุ่น ห้ามฝังร่วมป่าช้ากับคนอื่น ดังกล่าวในเรื่อง

คนผู้ใดตายฟ้าผ่านั้น จึงให้คนทั้งหลายเอาเข้าโลง แล้วจึงชักขึ้นถึง 3 ที แล้วอาบน้ำอุ่น ให้ไปฝังเลยที่อื่นบ่ให้ร่วมป่าช้า เมืองบ้านสิเกิดโภย บ่ควรทานข้าวสุกให้วัดอุทยานจักสิ่ง สังฆะหาธรรมสิวดอ้าง เขาทอนบ่ควร

(2/4/2-3)

4.1.8 ห้ามเผาศพที่ตายด้วยไม้หอก ข้างทับ ควายชน เสือชนกิน หอก ดาบ หลาวแหลมแทงตาย ผูกคอตาย ไม่ควรผูกแขน ไม่ควรไว้แรมคืน ไม่ควรให้พระสงฆ์นำหน้า ไม่ควรแจกทาน ไม่ให้ฝังร่วมป่าช้า จะชวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ตายด้วยไม้หอกทับข้างแทงควายชนก็ดี ตายม้าเตะเสือชน ตายย่อนไม้ค้อน หอกดาบหลาวแหลม ตายด้วยมะแลงด้วยปืนสาค ตายอุบาทว์เชือกผูกคอ ตาย 2 ผุ่งนี้บ่ควรเผาด้วยไฟได้ ตีนมือบ่ควรผูก แรมคืนบ่ให้ไว้ โภชนั่งข้าวบ่ให้ทาน พระสงฆ์บ่ควรเอานำหน้า สังคหธรรมบ่ควรสวด ตายที่ใดก็อย่าร่วมป่าช้า ภายบ้านย้อมซิซวง

(2/8/3 -2/9/1)

จากข้างต้นที่ว่าห้ามเผาศพที่อายุไม่ถึง 10 ปี ห้ามเผาศพที่ตายไฟไหม้ ผู้ใดถูกฟ้าผ่าตาย ห้ามเผาศพที่ตายด้วยไม้หอก ข้างทับ ควายชน เสือชนกิน หอก ดาบ หลาวแหลมแทงตาย เชื่อว่าเป็นการตายไม่บริสุทธิ์หรือเชื่อว่าเป็นการตายโหง ซึ่งในสมัยโบราณ ชาวอีสานมีการจัดป่าช้าฝังตายโหงไว้ต่างหาก ดังนั้นจึงมีข้อห้ามที่ว่าไม่ให้ศพเหล่านี้ฝังร่วมกับศพที่ตายปกติ ซึ่งคนอีสานเชื่อว่า “ชวง” หรือเป็นสิ่งอัปมงคล

จากข้อห้ามดังกล่าว ปัจจุบันพบว่า การเผาศพ และการฝังศพ ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคล และขึ้นกับประเพณีของแต่ละหมู่บ้าน สังคมปัจจุบันโดยเฉพาะสังคมเมืองนั้น จะขึ้นอยู่กับฐานะของแต่ละบุคคล และความสะดวก ส่วนใหญ่แล้วจะไม่ถือหลักความเชื่อ

ที่มีมาแต่โบราณ เพราะวิถีปฏิบัติพิธีการทำศพนั้นมีพิธีต่างๆ มากมาย แล้วแต่วิถีใดที่จะเป็นเครื่องช่วยให้ผู้ตายได้รับความสุข และเป็นเกียรติเชิดชูแก่ผู้ทำและผู้ตาย ในทางตรงกันข้ามสังคมชนบทนั้น ยังมีความเชื่อเหล่านี้อยู่ คือ ผู้ที่ตายไม่บริสุทธิ์ หรือตายไม่ธรรมดา จะต้องฝังศพไว้ 1-3 ปีแล้วจึงเผาได้ จากการสัมภาษณ์พบว่าในปัจจุบัน “เมื่อมีศพที่ตายด้วยอุบัติเหตุ ถือว่าตายโหง จะไม่นำศพเข้าบ้าน จะต้องนำศพไปที่วัด ภายใน 24 ชั่วโมง ส่งสการด้วยการฝัง 1-3 ปีแล้วแต่ญาติเมื่อพ้นจากนี้แล้วจึงสามารถเผาได้ นอกจากนี้ คนนอนไหลตาย ก็ถือว่าตายโหง จะต้องดำเนินการภายใน 24 ชั่วโมง ส่วนศพที่ป่วยตาย แก่ตายก็ให้เผา”⁹⁵ “เมื่อมีศพตายโหง จะไม่ให้ใครไปดู เพราะถือว่าเป็นความไม่ดี ตายไม่บริสุทธิ์ ถ้าหากไปดูก็เหมือนเอาความไม่ดีเข้าบ้าน และถ้าหากตายวันใด ก็ให้สวดวันนั้น”⁹⁶

คนโบราณมีข้อห้ามไว้ จุดประสงค์ของผู้ห้ามก็เพื่อต้องการให้เกิดความสวัสดิมงคลแก่บุคคลและสังคม ข้อห้ามที่คนโบราณห้ามไว้มีดังนี้ ศพที่ตายร้าย อายุไม่ถึง 10 ปีตายแล้วห้ามไม่ให้เผา ถ้าเผาจะเกิดความฉิบหายแก่ พ่อแม่ พี่น้อง เผ่าพงศ์ วงศาคณาญาติ และทรัพย์สินเงินทอง ตายเพราะโรคลงท้อง(ท้องร่วง) ตกน้ำตาย ตกเรือตาย ตายเพราะช้างม้าเหยียบเสือกัด งูกัด ควายขวิด ตกต้นไม้ ฆีกิน ตายเพราะมีด หอก ดาบ หลาว แหลม ผู้ใดตายเพราะเสือกัดกิน ตายตกน้ำ ให้อาบน้ำอุ่น แล้วจึงเผา แล้วให้พ่อแม่ญาติพี่น้อง ที่ไปแห่ขบวนศพ ให้ข้ามศพไปมา 3 ครั้ง แล้วจึงเผา ไม่ควรไว้ข้ามคืน หากไม่ทำดังกล่าวควรฝังศพ ห้ามไม่ให้เผา พระสงฆ์ไม่ควรนำหน้าศพ ไม่ต้องสวด⁹⁷ซึ่งกล่าวตรงกันกับวรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก ดังกล่าวในเรื่อง

อันว่า คนตายนี้ไม่ควรเผาก็มีมากจริงแล้ว ควรเผามีแต่น้อยเนอ เจ้าจ้งพ้งนี้เทอญ อายุบ่ถึงสิบปีชันตายไปตายชื่อ ดังนั้นจึงควรเที่ยงแท้สการสร้างส่งบุญนั้นตาย ก็จึงเป็นมุงคุลแท้ในธรรมสอนโลกมานี้ อายุบ่ถึงขวบได้สิบปีนั้น ก็อย่าเผาแท้ตาย คั้นว่าเอาเผาแท้จักฉิบหายถึงพ่อแม่ ทั้งพี่น้องวงศ์เชื้อขิมังมรณแท้ตาย ทั้งช้างม้าสัตว์สิ่งมังสังก็ดี มันจักฉิบหายตายเสียลงบ่มีอยู่ อันหนึ่ง ตายลงท้องออกตุ่มเป็นบวม ก็ไม่ควรเอาไปเผาส่งสการจริงแท้ อันหนึ่ง ตายตกน้ำตายหมู่ตกเหือนกิติ ก็ไม่ควรเอาไปเผาเซียดเคอขวางแท้ อันหนึ่ง

⁹⁵สัมภาษณ์ นางเบญญ ศรีโชค, อายุ 76 ปี, ที่อยู่ 62 หมู่ 8 บ. โนนสมบูรณ์ ต. โนนแพง อ. ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานี, 28 ธันวาคม 2550.

⁹⁶สัมภาษณ์ นายสุรศักดิ์ บุญนูน, ครูชำนาญการ, อายุ 47 ปี, ที่อยู่ 5/40 ถ. แจ้งสนิท ต. ในเมือง อ. เมือง จ. อุบลราชธานี, 28 ธันวาคม 2550.

⁹⁷ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 54-55.

เป็นพทเข้าเต็มคิงตายได้ ก็ไม่ควรเผาเสี่ยงแทนเจ้าชิบตี ตายควายชน ฐพิชตอดตายมรณ
เมี้ยน ตายตกต้นไม้ ตายหมูผีกินกิติ ผุ่งนี้ไชวจาว่าไม่ควรเผาแท้ อันหนึ่ง ตายนามีดอก
หน้าหลาวแหลมกิติ ตายด้วยคมดาวพัน ก็ไม่ควรเผาแท้ ตายด้วยโรคลงเลือดแดงไหลย่อย
ในธรรมด้าน บ่ควรเผาจักสิ่ง พญาเอย มันจักแพ้วแม่บ้านพงค์เชื้อ พ่อแม่มันนั้นตาย คัน
อดูกันแท้เอาไปเผาที่อื่น นั้นเนอ อย่าได้ย้อมป่าช้าชิวางแท้ไพร่เมือง เขาจักเป็นโงงเป็น
เป่ากินคนเข้าคำ จริงแล้ว คนดีเลยเล่าได้เป็นฮ้ายปอบโงงแท้ตาย⁹⁸

จากข้างต้นสรุปได้ว่า ศพที่ไม่ควรเผามีดังนี้ อายุไม่ถึง 10 ขวบไม่ควรเผา
ตายท้องร่วง ตายตกน้ำ ควายชน ฐกิต ตกต้นไม้ตาย ตายเพราะมีด หอกหลาวแหลมของมีคม ตาย
ด้วยโรคลงเลือดแดง(ตายลงแดง) และถ้าหากเผาเชื่อว่าจะกลายเป็นผีโงง ผีเป่ากินคน

4.1.9 คนตายกลางป่าไม่ให้เอาเข้าบ้าน ควรฝังในป่า ดังกล่าวในเรื่อง

ครันตายกลางป่าให้ฝังเสียกลางป่า บ่ควรเอาเข้าบ้านไฟสีไหม้มอดเมือง จงให้ฟังเอาแท้

(2/7/1)

อัน 1 ครันมันตายเมี้ยนมรณาในป่า บ่ควรเอาเข้าบ้านไฟสีไหม้มุ่นผง ครันว่าตาย
นอกบ้านกลางป่าในที่ใดกิติ ควรฝังตามวิสัยแห่งคอยดงไม้ อย่าได้เอาไปไว้ปนแกมป่าช้า
เพิ่น มันจักเกิดห่าก้อมภายหน้าอยู่บ่วย ให้อ้อยฟังเอาทอนตามแห่งอุปจารย์

(2/17/4-2/18/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวเป็นกลวิธีในการสอนชะล่า ที่มีเจตนาสอนเพื่อเป็นการ
ป้องกันภัยอันตรายที่มากับศพ ซึ่งผู้รู้ได้อธิบายความกลัวของมนุษย์มากำหนดเป็นบทลงโทษหาก
ไม่ปฏิบัติตามว่า “ไฟสีไหม้มอดเมือง” “ไฟสีไหม้มุ่นผง มันจักเกิดห่าก้อมภายหน้าอยู่บ่วย” ดังนั้น
นัยแฝงที่ห้ามไว้ น่าจะสันนิษฐานได้ว่า การที่ศพตายกลางป่าไม่ควรนำเอาเข้าเรือนเพราะสมัยก่อน
การขนย้ายศพนั้นมีความลำบากเพราะอยู่กลางป่า หรือถ้าหากคนตายอาจป่วยเพราะโรคร้ายแรง
เป็นไข้ป่า อาจเป็นพาหนะมาสู่หมู่บ้านได้ หรือถ้าหากเป็นการตายที่เกิดจากเหตุร้าย ตายด้วยไม้
หอก ข้างทับ ควายชน เสือคาบกิน ศพอาจอยู่ในสภาพที่น่าสยดสยอง ดังนั้นจึงห้ามนำศพเข้า

⁹⁸ มนัส สุขสาย, วรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก, 28-29.

เรือนและต้องรีบฝังในที่ที่ตายกลางป่า หรืออาจเป็นเพราะไม่ให้ผู้คนเกิดความหวั่นกลัว และการที่เสือกัดคนตายแล้ว ถ้าหากนำเข้ามาในหมู่บ้าน เสือกอาจตามกลิ่นเลือดของผู้ตายมา และทำให้ผู้คนเกิดอันตรายได้ ดังนั้นจึงควรรีบฝังเสียในป่านั้น

4.1.10 ห้ามเผาศพที่ตายพราย

ลักษณะการตายของหญิงมีครรภ์ คือ ถ้าทั้งแม่และเด็กตายก่อนคลอด เรียกว่า “ตายทั้งกลม”⁹⁹ ศพที่ตายทั้งกลมนั้น จะต้องผ่าลูกในท้องออกจะฝังทั้งกลมไม่ได้ เพราะเชื่อว่าเป็นวิญญาณที่ดุร้าย¹⁰⁰ แต่ถ้าหญิงมีครรภ์ตายเมื่อคลอดแล้ว เรียกว่า “ตายพราย” เชื่อกันว่าเป็นผีพรายดุร้ายอาละวาด คอยจ้องแต่จะทำร้ายหญิงมีครรภ์เพราะน้อยใจ¹⁰¹ และผีพรายยังจ้องทำร้ายเด็กที่เกิดใหม่¹⁰² ดังนั้นจึงมีข้อห้ามและพิธีกรรมเกี่ยวกับทำศพหญิงที่ตายพราย มีขั้นตอนดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ตายมีคัพทท้องหัวลูกตายพราย ก็บควรเอาไว้แรมคืนอย่าอยู่คนเอนเจ้า เขาจักตายยามใดให้เอาไปยมนั้น อย่าได้ร่วมป่าช้าให้ฝังเสียที่อื่น แรมคืนก็อย่าเอาไว้อย่าได้เผามันทอน กินทานอย่าได้อาว อย่าได้เอาพระสงฆ์นำหน้ามาอ้างสวดธรรม เมื่อจักปลงมันให้เอาไม้แทกตัวมัน เอามาแบ่งขันโตเฮ็ดดี 3 ขัน แล้วจึงเอายังฝ่ายสามเส้นแน่นอน เมื่อจักปลงนอนผืนลงนั้น เอาขันโตเนอไปก่าย แล้วจึงขว้ามพลิกปลิ้นปลายน้นตัวลง จึงเอาขันโตอันสร้างปูนแบ่งเฮ็ดใหม่ไปก่ายไว้ดีแล้วแน่นอน แล้วจึงเอาขนผืนลงทอนให้หวิดเสียอย่าช้า อยู่กลายออกเฮือนแล้วฮอดดิน จึงปลงเสียขันโตอันเฮ็ดใหม่นั้น จึงให้ตัดด้วยง้าวให้ทุคขาดบาทเดียว แล้วจึงไปฝังท่อนอย่าคนเข้าอยู่ อย่าได้ร่วมป่าช้าชาวบ้านอย่าปลง เมื่อเวลาเอาไปนั้น ให้ผัวนุ่งผ้าเหียนผืนขาดเสียศรี ครั้นไปถึงกองฟอนให้ทวายทรงผืนย้อย ก็จึงเอาผืนเหียนขาดวางให้มันเสียเป็นเครื่อง กับหมากพลูของเคี้ยวชู้อัน จึงเอาไปปองข้างไว้ ผัวมันให้เ็นว่าอาหารของทานพร้อมปูปลาขึ้นต่อน มีทั้งหมากแลพรวัวของเคี้ยวหมากพลู ภูก็บนบอกรให้มิ่งนั้นชู้อัน อันว่าลูกแลเต้ากูบให้แก่มิ่ง มิ่งก็อย่าคดคะนิงทอน นำกูมาหลอกของกี่ปันแบ่งให้มิ่งนั้นชู้อัน ภูก็ปะมิ่งแล้วอย่ามากวนจักเทื่อ ให้มิ่งเมื่อเกิดห้องเมืองฟ้าฟากสรรพครั้นว่าบริวารณแล้วจึงพากันคืนฮีบ ครั้นมีแม่หญิงไปส่งนั้นให้มาหักก่อนผู้ชาย

⁹⁹ พระยาอนุমানราชธน [เสฐียร โกเศศ], ประเพณีเก่าของไทย (พระนคร : แพร่พิทยา, 2500), 12.

¹⁰⁰ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, ประเพณีโบราณอีสานบางเรื่อง, เล่ม 1, 8.

¹⁰¹ พระยาอนุมานราชธน [เสฐียร โกเศศ], ประเพณีเก่าของไทย, 12.

¹⁰² บุญเกิด พิมพัวร์เมธากุล, ประเพณีอีสาน และเกร็ดโบราณคดีอีสาน, 77.

อย่าให้เขาทันฝังดอยไว้ให้เข้ามาเสียก่อน ให้เหลืออยู่ค้างในหั้นแต่ผู้ชาย เมื่อจักดอยผืนนั้น
มือมันอย่าได้ผูก ให้ไขว่ตาหลวงจ่าน้ำกวมมันแล้วก็จึงฝัง อันว่าคนชุมไปฝังนั้นคืนมา
อย่าเหลียวหลังเบิ่งหันท่อน ให้เอาฝ้ายเส้นขาวไว้หนทางสามแห่ง ไว้ 7 เส้นเสียแล้วก็จึง
เมื่อมา อันว่าไปฝังนั้นให้ปันกัน หยายอันสมควรให้มันคู่กันนั้น

(2/13/4-2/15/3)

จากข้างต้นมีขั้นตอนและพิธีการสำหรับหญิงที่ตายพรายดังนี้

1) ไม่ให้เผา ไม่ให้ฝังร่วมป่าช้าเดียวกัน ทำบันได 3 ชั้น การทำบันได 3 ชั้น
บางหมู่บ้านเมื่อเอาศพลงเรือแล้วก็จะทำบันไดก้านกล้วย 3 ชั้น ตั้งไว้ข้างโลงศพด้วยเข้าใจกันว่า
จะให้ขึ้นลงโลงศพง่าย และบางกลุ่มก็เชื่อว่า จะได้ไปไหว้พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนชั้นสวรรค์ได้ง่าย
แต่พระท่านว่า ให้คนเป็นทั้งหลายนั้นข้ามจากกามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหาเสีย ตอนพาด
บันไดนี้ให้บริกรรมคาถาว่า “สัพพะ มารีสา อิมัง นาวัจ สิตตา เต ละหุเมสสะติ เจตวา ราชัญจะ โท
สัพพะ ตะโต นิพพานะเมหิสี” แปลว่า เพื่อนร่วมตาย เจ้าจงวิตน้ำคือ ตัณหาออกจากเรืออึดตบถานี้
ของท่าน เรือที่ท่านวิตน้ำคือกิเลสออกแล้ว จักเบาและไปถึงฝั่งโดยพลัน ท่านละราคะ โทสะและ
โมหะเสียได้ทั้ง 3 ชั้น นั้นแหละท่านจะถึงนิพพาน¹⁰³ ในมหากาลเถรสูตรว่า บันไดสามชั้นนั้น
เปรียบเหมือน ภพทั้งสาม คือกามภพ รูปภพ อรูปภพ อันภพทั้งสามนี้สัตว์ทั้งหลายย่อมเวียนเกิด
เวียนตายอยู่ไม่รู้ขาด ดุจคนขึ้นและลงบันได ฉะนั้น ต่อเมื่อได้วาสนาบารมีแก่กล้าเต็มเปี่ยมดีแล้ว
จนได้บรรลุมรรคผล และนิพพาน จึงจะพ้นจากภพทั้งสามนี้ได้¹⁰⁴ นอกจากนี้ยังกล่าวว่า เมื่อเอาศพ
ลงเรือแล้วต้องฟันบันได 3 ชั้นให้ขาดทีเดียว

ศพตายพรายนั้นถือว่าเป็นศพตายโหง โบราณอีสานถือว่า คนตายโหงคือ
คนบาปตายไปแล้วมักจะไม่ตายคนเดียว จะเวียนมาเอาคนอื่นตายไปด้วย ดังนั้นโบราณอีสานจึงมี
วิธีเคล็ดไม่ให้มันย้อนมาเอาเพื่อนอีก ดังนี้¹⁰⁵

1. นิมนต์พระสวดถอน ที่นั้น
2. เลี้ยงส่งผีตายโหง วิธีเลี้ยงส่งให้เอาของดิบเลี้ยงโดยเรียกชื่อคนตายแล้ว
บอกคนตายให้มารับเอาไป แล้วบอกให้ไปเกิด เท่านั้นผีตายโหงก็จะหนีไป ดังกล่าวในวรรณกรรมถึง
การแก้เคล็ดไม่ให้ผีพรายมาเอาลูกไป หรือมาทำร้ายคน คือ เมื่อถึงกองฟอนให้เอาผ้าขาวให้กับศพ

¹⁰³ สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน, 513.

¹⁰⁴ กรมศิลปากร, ประเพณีการทำศพ (พระนคร : กรมแผนที่ทหาร, 2510), 17-18.

¹⁰⁵ สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน, 528.

พร้อมทั้งเครื่องหมากพลู แล้วให้สามีของหญิงที่ตายนั้นให้บอกกล่าวว่า “ได้นำอาหารเครื่องคาวหวานหมากพลูเอาให้มาพร้อมทุกอย่างแล้ว ลูกนั้นไม่ให้เอาไป อย่ามารบกวน ขอให้ไปเกิดในสวรรค์”

2) เมื่อเสร็จพิธีแล้วให้ผู้หญิงที่ไปร่วมงานนั้นรีบกลับมาก่อน ให้เหลือแต่ผู้ชาย ที่ต้องคอยศพ¹⁰⁶ และต้องทำตาแหลวแล้วจึงฝัง

การทำตาแหลวนั้น คือ การปักตาแหลวกันผี มักทำขณะที่หญิงแม่ลูกอ่อนอยู่กรรม(อยู่ไฟ)นั้น คนที่เป็นหมอกรรมประจำหมู่บ้าน จะนำตอกไม้ไผ่สานเป็น “ตาแหลว” (เจดีย์เครื่องทำด้วยตอกหักขัดกันเป็นมุมตั้งแต่ 5 มุมขึ้นไป) ขนาดเท่าฝ่าบาตรแล้วใช้ด้ายสีดำแดงขาววงรอบตาแหลวอีกชั้นหนึ่ง จากนั้นนำตาแหลวผูกติดปลายไม้ไผ่แล้วนำไปปักไว้ที่ด้านขวาของบันไดบ้าน¹⁰⁷ เหตุที่ต้องปักตาแหลวไว้ที่บ้านใดก็เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายว่า¹⁰⁸

-ป้องกันภูตผีไม่ให้มาทำร้ายแม่ลูกอ่อนที่กำลังอยู่กรรมและป้องกันภัยพิบัติต่างๆ ที่จะเกิดแก่ตัวเด็กที่เกิดใหม่

-เพื่อเป็นเครื่องบ่งบอกว่าเขื่อนนั้นมีคนกำลังอยู่กรรม ผู้คนที่ผ่านไปมาหรือผู้ที่เยี่ยมเยือนจะได้ระวังปากไม่ให้พูดถึงเรื่องร้อน เพราะจะทำให้แม่ลูกอ่อนที่อยู่กำนันเกิดเป็นผดผื่นคัน

ปัจจุบันชาวบ้านโนนแดง ต.ดอนมดแดง อ.ดอนมดแดง จ.อุบลราชธานี มีการทำพิธีศพที่ตายทั้งกลม คือ จะนำแหมาควมไว้ (ควมไว้) หรือแห 3,000 ตา เพราะเชื่อว่าไม่ให้วิญญาณพราย (ผีตายพราย, ลูกที่ตายในท้อง) ออกมา และเชื่อว่าเป็นวิญญาณที่แรง ส่วนการทำบันได 3 ขั้น ซึ่งทำด้วยต้นกล้วย จะนำมาไว้ข้างโลงเพื่อป้องกันผีเป่า ผีโพง¹⁰⁹

3) ข้อห้ามที่พบคือ คนที่ไปร่วมฝังศพนั้นอย่ามองเหลียวหลัง ให้เอาผ้ายเส้นขวางไว้หนทางสามแห่งไว้ 7 เส้น จากนั้นฝ่ายที่เหลือก็นำไปแจกจ่ายกัน

จากข้อห้ามที่ว่า “คนที่ไปร่วมฝังศพนั้นอย่ามองเหลียวหลัง” เพราะเชื่อว่าผีผู้ตายจะตามมาบ้าน ส่วนการที่ให้เอาผ้ายเส้นขวางทางสามแห่งไว้ 7 เส้นนั้น เชื่อว่าเพื่อให้ผีกลับบ้านไม่ถูกโบราณอีสานนิยมขวางทางตอนเดินกลับบ้าน คือ ตอนออกจากป่าช้าหรือเมรุเผาศพเพื่อจะกลับบ้าน

¹⁰⁶ คอยศพ คือ การนำศพนอนเหยียดยาว โดยหันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตก แล้วใช้ผ้าขาวหรือผ้าไหมที่ทออย่างสวยงามปิดล้อมศพไว้

¹⁰⁷ บุญเกิด พิมพ์วรมณฑล, ประเพณีอีสาน และเกร็ดโบราณคดีอีสาน, 77-78.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁹ สัมภาษณ์นายไหว สายชาติ, อดีตผู้ใหญ่บ้านโนนแดง, อายุ 65 ปี, 11 หมู่ 11 บ.โนนแดง ต.ดอนมดแดง อ.ดอนมดแดง จ.อุบลราชธานี, 8 กันยายน 2550.

จะนิยมตัดไม้ขวางทาง หรืออาจจะเอาไม้ขีดเส้นตัดทาง การทำเช่นนี้เพราะเชื่อกันว่า เพื่อให้ผีผู้ตายที่จะกลับมาด้วยหลงทาง กลับบ้านเดิมไม่ถูก เพราะตอนมาไม่มีไม้ขวางทาง และไม่มีขีดเส้นทาง

4.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีศพ

4.2.1 หากมีคนตายในเรือน หากตงหักค้ำข้างเรือน ศพตกลงไปได้ล่าง ไม่ควรนำขึ้นบนเรือน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คนหากตายคาค้ำในเรือนยังอยู่ที่ดินนั้น แม่นว่าตงเรือนหักค้ำข้างนั้นลั่นลง อันว่า ขอนผีนั้นตกลงใต้ล่าง บ่ควรเอาตัวขึ้นบนเรือนของเก่า เรือนนั้นบ่ควรอยู่ได้กระทำสร้างสืบไป

(2/11/3-4)

จากข้อห้ามดังกล่าว สามารถอธิบายได้ว่า เมื่อส่วนประกอบของพื้นเรือนตงและข้างหัก แล้วศพตกลงไปได้ล่างไม่ควรเอาขึ้นเรือนเป็นเพราะในพิธีศพเมื่อเคลื่อนศพออกจากเรือนแล้วจะต้องทำบันไดผี เพื่อใช้เฉพาะเป็นทางผ่านเคลื่อนศพ และมักหย่อนศพออกทางฝาผนังบ้านซึ่งเจาะช่องไว้เป็นพิเศษ ขณะที่เคลื่อนศพจะต้องขีดเส้นขวางทางเพื่อไม่ให้ศพจำทางกลับบ้านได้ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์นี้ขึ้นคือ ศพตกลงมาใต้ล่างเรือนก็เหมือนว่าศพออกจากเรือนแล้ว ดังนั้นจึงไม่ให้เอาขึ้นเรือน เพราะเมื่อศพตกลงใต้ล่างเรือนแล้วคงนำศพนั้นไปเผาทันที

4.2.2 ตั้งกองฟอนไว้แรมคืนกลางป่า ไม่ดี จะเป็นอุบาทว์ เป็นเชิฎ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 กองฟอนไว้แรมคืนกลางป่า คำที่เรากล่าวด้านผู้บ่บตี จักเกิดโศกภัยอันเกรงกลัวอุบาทว์ จักเป็นเชิฎขนาดแท้เมืองบ้านสิหม่นหมอง เถิงพงศ์พันธุ์เชื้อหลานเหลน วิชาศอุบาทว์ เถิงลูกเต้าภายหน้าก็บ่หาย

(2/10/4-2/11/1)

จากข้อห้ามที่ว่า ไม่ให้ตั้งกองฟอนไว้แรมคืนกลางป่านั้น ตามประเพณีอีสาน ก่อนจะถึงวันเคลื่อนศพไปป่าช้า ญาติพี่น้องผู้ตายจะต้องไปเตรียมสถานที่ที่จะก่อกองฟอนไว้ให้เรียบร้อยก่อน ความเชื่อโบราณอีสานใช้วิธี “เสี่ยงทายไข่” ซึ่งกระทำโดยผู้ที่ไปเตรียมสถานที่ โดยไข่ไข่สด 1 ฟอง พอถึงป่าช้าก็จะอธิษฐานบอกวิญญาณผู้ตายว่า “ถ้าเขาต้องการจะอยู่ ณ บริเวณใด

หรือจุดใดของป่าช้าเมื่อโยนไข่ไปขอให้แตก” อธิษฐานเสร็จก็โยนไข่ไปนั้นไปเรื่อยๆ ไข่แตกที่ใดก็ให้ฝัง (ขุดหลุม) หรือเผา(ก่อกองฟอน หมายถึง เชิงตะกอน, ที่เผาศพ ชาวบ้านจะหาไม้พินในป่ามาใช้ก่อกองฟอน) ที่นั่น¹¹⁰ เหตุที่ทำเพราะกลัวว่าจะเผาทับกองฟอนเก่าคนอื่น ซึ่งมีคาถาโยนไข่ว่า “อุปบัติติตวา นิรุชฌันติ” แปลว่า ทุกสภาวะเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป¹¹¹ ดังนั้นจากข้อห้ามที่ว่า ห้ามก่อกองฟอนเอาไว้แรมคืนกลางป่านั้น อาจเป็นเพราะว่า เพื่อป้องกันไม่ให้หลงลืมว่าสถานที่เผาหรือที่ก่อกองฟอนนั้นอยู่ที่ใด หรือถ้าหากก่อกองฟอนที่ต้องใช้ไม้พินมาก่อนนั้น หากทำทิ้งไว้ค้างคืน อากาศในป่ามีความชื้น จะทำให้กองฟอนที่เตรียมไว้อาจเปียกชื้น เมื่อถึงเวลาใช้เผาศพ จะไม่มีคุณภาพดีเพียงพอที่จะติดไฟ ดังนั้นถ้าหากจะเผา(ก่อกองฟอน)วันใด ก็ควรทำกองฟอนเอาไว้ก่อนตั้งแต่เช้า

4.2.3 ห้ามไม่ให้คนที่อายุไม่ถึง 20 ปี ห้ามศพ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 อายุไม่ถึง 20 ปีนั้น อย่าห้ามผีเข้าป่าจึงเทอญ

(4/27/1)

จากข้อห้ามข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า คนที่อายุยังไม่ถึง 20 ปีนั้นยังไม่แข็งแรงพอที่ห้ามศพเพราะการห้ามศพจะต้องใช้เวลานานเพราะสมัยอดีตจะต้องไปทำพิธีที่ป่าช้า ดังนั้นคนห้ามจะต้องห้ามจากบ้านไปยังป่าช้าที่มีระยะทางไกล และมีน้ำหนักรมาก ถ้าหากอายุยังไม่ถึง 20 ปี ห้ามศพ อาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้ และจะต้องมีคนคอยสับเปลี่ยน ดังนั้นจึงมีข้อห้ามที่มีความเกี่ยวโยงกันคือ คนอีสานมีข้อห้ามที่เชื่อว่าเมื่อคนใดห้ามศพแล้ว ห้ามบอกว่าหนัก ห้ามพักกลางทาง ห้ามเปลี่ยนป่า¹¹² เพราะอาจจะทำให้เกิดความผิดพลาดในขณะที่กำลังสับเปลี่ยน อาจทำศพพลิกคว่ำได้ จากการสัมภาษณ์นางพันธุ วรสุขกล่าวว่า คนอีสานเชื่อว่า การห้ามศพแล้วทำศพพลิกคว่ำนั้นไม่ดี¹¹³ หรืออีกนัยหนึ่งคือ คนที่อายุยังไม่ถึง 20 ปีนั้นเป็นบุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ยังไม่ได้บวชเรียนเป็นพระ ดังนั้นจิตใจยังไม่มั่นคงและเข้มแข็งพอ อาจเกิดความกลัวในศพคนตายได้

¹¹⁰ บุญเกิด พิมพวรรณธาตุ, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน, 228.

¹¹¹ สรวง บุญเจิม, ตำราหมอดกอีสาน, 519-520.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, 517.

¹¹³ สัมภาษณ์นางพันธุ วรสุข, อายุ 90 ปี, ที่อยู่ 10 หมู่ 11 บ.โนนแดง ต.ดอนมดแดง อ. ดอนมดแดง จ. อุบลราชธานี, 9 กันยายน 2550.

4.2.4 เมื่อจะหามศพไปป่าช้าแล้ว คานเกิดหัก หวายสะเนาะขาด เป็นเคราะห์ หลวงแท้ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 หามผีเข้าอรัญญาในป่า บ่ทันฮอดป่าช้ามาค้างอยู่ ทางคานหากหักเสียแท้ หวายชะเนาะขาดถ่อง ขอนมีตักหย่อนคว่ำลงแท้เคราะห์หลวง

(2/10/3-4)

จากข้อห้ามสามารถอธิบายได้ว่า การทำคานหามศพนั้นนิยมเอาไม้ไผ่ใหญ่ จำนวน 2 ลำ ส่วนหวายสะเนาะน่าจะหมายถึง ดอกไม้ไม้ใช้ชันโยงให้ติดกับคานหาม ดังนั้นการที่ได้กำหนดข้อห้ามดังกล่าวขึ้นมานั้น เพื่อให้ผู้ที่ทำคานหามต้องมีความรอบคอบ ในการหาไม้ที่ แข็งแรงและแน่นหนา มาทำคานหาม รวมถึงผู้ที่หามก็ต้องมีความระมัดระวังไม่เดินสะดุดหกล้ม เพื่อไม่ให้เกิดเคราะห์เหตุ จากการสัมภาษณ์ ปราณี ศรีโชค กล่าวว่า ตามธรรมเนียมของคนอีสาน ปัจจุบันการเดินหามศพไปป่าช้า โดยใช้คนหามไม่นิยมทำกันแล้ว แต่จะเอาโลงศพขึ้นรถยนต์เคลื่อน ศพไปป่าช้าหรือวัดใกล้บ้าน และเมื่อถึงวันเผาจึงใช้คนหามโลงศพเดินรอบเมรุหรือกองฟอน 3 รอบ¹¹⁴

4.2.5 ห้ามพี่น้องท้องเดียวกันมาช่วยยกยอศพ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เมื่อลีซอนมีขึ้นกองฟอนยอใส่ คนพวกอยู่ใกล้บ่ควรต้อนช้อยยอ

(2/10/2-3)

จากข้อห้ามมีความเชื่อที่ว่า ห้ามพี่น้องท้องเดียวกันมาช่วยยกยอศพ ผีจะมา ชวนไปอยู่ด้วย¹¹⁵ เพราะช่วงที่ยกศพขึ้นกองฟอนเพื่อทำการเผาศพนั้น เป็นการอาลัยครั้งสุดท้าย ของญาติพี่น้อง และอยู่ในภาวะที่โศกเศร้าหรือรับไม่ได้ต่อการจากไปของผู้ตาย ดังนั้นจึงไม่มีแรง ทั้งกำลังกายและกำลังใจ ที่จะยกศพขึ้นกองฟอน

¹¹⁴ปราณี ศรีโชค, ครูชำนาญการ, อายุ 54 ปี, ที่อยู่ 9 ซ.ธรรมวิถี 6 ถ.ธรรมวิถี ต.ในเมือง อ.เมืองจ. อุบลราชธานี, 2 ตุลาคม 2550.

¹¹⁵พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, “คติความเชื่อของชาวอีสาน,” ใน รายงานวิจัยผลการค้นคว้า และบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ”, เพ็ญศรี ดูก และคณะ, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), 94.

4.2.6 เมื่อจะนำศพไปยังป่าช้า ไฟที่จะใช้ในการจุดเผาศพนั้นดับก่อนที่จะถึงป่าช้า ห้ามไม่ให้กลับมาเอาไฟในบ้าน จะเป็นเหตุ¹¹⁶ ควรเอาไฟที่ก่อไว้ในป่า และห้ามเอาไฟจากคนอื่น ในงาน ถ้าจะให้ดีควรก่อไฟไว้ที่ป่าช้า ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ลงเือนแล้วเอาชนมีลงป่า บ่ทันฮอดป่าช้าไฟนั้นมอดเสีย พลอยว่มาเอาไฟ ในบ้านเป็นเหตุตายห่า ตายแล้วเอาไฟอยู่ป่าหุ้เสียแท้จึงควร ถ้าว่าไฟหากมีนำคนผู้ใดแท้ บ่ควรเอาเผาจุด มันจักเป็นเหตุร้อนเมื่อหน้าบ่ดี อยากให้ดีเมื่อน้ำเอาไปดั่งไว้ก่อน จึงไป ดงดั่งไว้ป่าช้าเสียแล้วจึงปลง

(2/12/1-3)

จากข้อห้ามดังกล่าวมีนัยแฝงที่ต้องการสอนให้รู้จักความรอบคอบ มีการเตรียมการ และไม่ประมาท ดังนั้นควรก่อไฟไว้ที่ป่าช้าเสียก่อน หากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น จะทำให้เสียเวลา เพราะป่าช้าในสมัยก่อนมีระยะห่างไกลจากหมู่บ้าน หากเดินทางไปกลับต้องใช้เวลาาน ทำให้ไม่ทันเวลาในการเผา และทำให้เกิดความวิตกกังวลใจกับความเชื่อว่า ถ้ากลับไปเอาไฟที่บ้านจะเป็นเหตุห่าตาย ถ้าเอาไฟกับคนผู้ใด จะเป็นเหตุร้อน

ไฟสำหรับจุดเผาศพนั้น ควรจุดไว้ต่างหากโดยใช้ได้หรือจุดเทียน ห้ามไม่ให้จุดติดต่อกัน เพราะถือว่าไฟนั้นเป็นของร้อน ถ้าไปต่อกันเข้าจะลุกลามใหญ่โต ไหม้บ้านเมืองและทำลายทรัพย์สินอาคารบ้านเรือนให้เสียหายพินาศ¹¹⁷

เสฐียร โกเศศ กล่าวว่า การที่ห้ามเอาไฟจากคนอื่นจักเป็นเหตุร้อนนั้นคือการห้ามไม่ให้ต่อไฟกันนั้น เชื่อว่าไฟนั้นเป็นของร้อน ถ้าต่อกันก็ติดเนื่อง ๆ สืบกันไปเหมือนคนผูกเวร เวรย่อมไม่สิ้นสุดลงได้ การที่ห้ามไม่ให้ต่อไฟกันคือเพื่อชี้ทางแห่งการระงับเวร¹¹⁸

¹¹⁶ ความทุกข์ยากลำบากใจ และรวมถึงความไม่สบายกายความทรมานใจ แต่ไม่ถึงกับต้องเสียชีวิต มันเป็นความทุกข์ใจและความทรมานใจ จากการไม่สมหวังดังที่คิด คนอีสานเชื่อว่าเหตุเป็นสิ่งที่ไม่มีดี และเป็นสิ่งชั่วร้ายที่สามารถทำพิธีขจัดปัดเป่าออกไปได้ แล้วทำให้บุคคลผู้นั้นรอดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้ เรียกว่า เสียเหตุ

¹¹⁷ ปรีชา พินทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 50.

¹¹⁸ กรมศิลปากร, ประเพณีการทำศพ (พระนคร : กรมแผนที่ทหาร, 2510), 29.

4.3 วันที่ห้ามเผาศพ

4.3.1 ห้ามเผาศพลงในวันศีลเพ็ญ 15 ค่ำ วันเดือนดับ วันเนาปีใหม่ ดังกล่าวในเรื่อง

อันว่า ตายอันควรเอาไว้แรมคืนจันม่วน ดังนั้น ควรมัดมือตีนพำพร้อมกระทำสร้าง แต่งแปง ท่านเฮย ตายด้วยพยาธิไ้หลายวันหนักเหนื่อย หมดกำลังหอดแห้งเสียแล้วก็จึง ตาย อันบ่ควรเอาลงนั้นศีลเพ็ง 15 ค่ำ ทั้งเดือนดับกับได้วันมื่อบ่ถึกคอง กับวันสังขารขึ้น วันเนาปีใหม่ ครันบ่กระทำตามนี้เป็นโทษแรงขนาด สิ่งแต่ตายขอบนั้นจึงควรไว้ยู่ยวน การบ่ควรกระทำ

(2/18/1-2/18/4)

โบราณประเพณีอีสานนั้น วันที่ห้ามเผาศพ คือ ห้ามวันพระ(วันขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ)วันอังคาร และวันเก้ากอง ถ้าเผาคงต้อง “ชะล่า”¹¹⁹ ปรีชา พิณทอง กล่าวว่า วันพระ นั้นเป็นวันที่พระสงฆ์ทำกิจพระศาสนา ญาติโยมจะพากันไปรักษาศีลฟังธรรม ส่วนวันอังคารถือว่าเป็นวันแข็ง หากมีความจำเป็นจะต้องเผา ให้ทำการอุปโลกน์เสียก่อน คือ เมื่อนำศพไปถึงป่าช้าแล้ว คนหนึ่งทำพิธีชุดหลุมจะฝัง พระสงฆ์ไปขอแผ่จากญาติโยม ขอให้ญาติโยมช่วยหาพินมาให้ แล้วจัดการเผา¹²⁰

นอกจากนี้ ห้ามเผาศพที่ตายเดือนดับ ตายเดือนเพ็ง ตายวันเนาปีใหม่ ไว้แรมคืน ควรเอาไปป่าช้ายามนั้น ดังกล่าวในเรื่อง

ประการ 1 ตายบ่ควรเอาไว้แรมคืนข้ามล่ง คือว่าตายเดือนดับเดือนเพ็ง ก็อย่าเอาไว้แรมมื่อค้างคืน ตายในสังขารนั้นวันเนาปีใหม่ ตายในวันทั้งหลายฝูงนี้ บ่ควรเอาไว้ชวบ คิน แม่นว่าตายยามใดให้เอาไปยามนั้น โดยเร็วอย่าช้าอยู่ หลีกแต่ยามไว้วันนั้นบ่ควร

(2/12/3-4)

¹¹⁹ สว่าง บุญเจิม, ตำนานมรดกอีสาน, 525.

¹²⁰ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, 49.

5. ความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่ำ เข็ดขวง

ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ นอกจากเนื้อหาเกี่ยวกับชะล่ำ เข็ดขวงที่เกิดจากวิถีชีวิตชาวบ้านแล้ว ในเนื้อเรื่องยังกล่าวถึงประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องลาง ที่ถือว่าเป็นลักษณะของข้อชะล่ำเข็ดขวง ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากลางร้ายและลางดี

5.1 ประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องลาง

ลาง ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2545 ให้ความหมายไว้ว่า เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็น อันบอกผลร้ายหรือผลดี เช่น ลางดี ลางร้าย แต่มักนิยมใช้ในทางร้าย¹²¹

ส่วนพจนานุกรมภาษาดั้ง ภาควิชาออกเสียงเหนือของสำนักงานคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้ความหมายไว้ว่า ลาง เป็นคำนามแปลว่า สัญญาณบอกเหตุร้าย¹²²

ฉะนั้นพอสรุปได้ว่า ลาง คือ เมื่อเกิดลางร้ายให้เห็น ปราชญ์อีสานโบราณแนะนำให้รีบแก้ กล่าวคือถ้าเกิดลางตอนกลางคืนให้เสียเชิญ แต่ถ้าเกิดลางตอนกลางวันให้เสียเคราะห์ อย่าปล่อยทิ้งไว้ข้ามคืน ถ้าข้ามคืนจะเป็นเสียเคราะห์เสียเชิญ¹²³

ในวรรณกรรมอีสานเรื่องนี้ปรากฏลางที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งนอกกายที่เกิดขึ้นภายในเรือน ปรากฏในเรื่อง ดังนี้

5.1.1 สิ่งที่บอกถึงลางดี

5.1.1.1 ไก่ขันไฮไล่เรือน ขึ้นหากินในเรือนจะเกิดความสุขประเสริฐดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่าไก่ขันไฮไล่ไก่นั้นกำลังขึ้นหากิน อันนี้อุดมความสุขประเสริฐดีลือล้ำ เจ้าเฮย จักมีสุขสันโผยภัยบ่มาเบียด มีแต่แสนล้ำชาควายช้างหลังโฮม

(2/28/2-2/28/3)

¹²¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์, 2546), 1005.

¹²²สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พจนานุกรมภาษาดั้งภาควิชาออกเสียงเหนือ, 258.

¹²³สวิง บุญเจิม, ตำราหมอดกอีสาน, 112.

จากกลางดีที่ว่า ไก่ขึ้นไข่ไล่เรื้อน น่าจะบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเรื้อนนั้น และไก่เป็นสัตว์ที่ไม่ทำอันตรายต่อคน และยังเป็นอาหารของมนุษย์ทั้งเนื้อและไข่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ไก่ขึ้นไข่ไล่เรื้อน จะให้คุณมากกว่าให้โทษ

5.1.1.2 กบขึ้นเรื้อน จะอยู่สุขประเสริฐ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ฅว้เห็นกบขึ้นเทงเรื้อนสนุกยัง จักอยู่เย็นประเสริฐล้ำความชเร้าปมี

(2/31/4-2/32/1)

จากกลางดีที่ว่า กบถือว้าเป็นสัตว์ที่คนอีสานนิยมนำมาทำเป็นอาหาร การที่กบขึ้นเรื้อนก็บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ในละแวกนั้น ไม่ต้องออกไปตามจับกบก็มิกินได้โดยไม่ต้องออกแรงไปหาตามทุ่งนา

5.1.2 สิ่งทีบออกถึงลางร้าย

5.1.2.1 ปลุกเรื้อนวันจันทร์ มีนกกา แร้ง บินมาจับไม้ที่จะให้ปลุกเรื้อน ไม่ควรเอาไผ่นั้นมาสร้างเรื้อน ให้นำไปทิ้งแม่น้ำ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 วันจันทร์ปลุกเรื้อนนัน มีนกกาแลแร้งมันบินมาห่อฮ่อนมาจับไม้เรื้อนนัน อันจักปลุกก่อสร้างวันนั้นก็บ่ควร อันว่าล้าใดมันจับนั้นให้เอาไปไหลล่องน้ำเสียเนอ บ่ควรเอาก่อสร้างไปได้ชิเกิดโอย ถ้าชิเอามาสร้างอันใดก็บ่สู้เงื่องแล้ว มีท่อดกต่ำคล้ายกายหน้าชิหม่นหมอง

(2/27/3-2/28/1)

จากกลางข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า คนอีสานมีความเชื่อที่ว่าเมื่อนกแร้งจับไม้ปลุกเรื้อน เป็นสิ่งอัปมงคล และให้เอาไผ่นั้นไปทิ้งแม่น้ำ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ใช่ปกติธรรมดา และเป็นลางบอกเหตุเคราะห์ร้ายแรงเกิดขึ้น เมื่อจะทำการปลุกสร้างเรื้อน

สัตว์จำพวกแร้งเป็นสัตว์ที่กินซากสัตว์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งอาจตายด้วยเชื้อโรคติดต่อร้ายแรงบางอย่าง เมื่อมันกินซากสัตว์ตายแล้วก็บินมาเกาะหลังคาเรื้อนที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อพักผ่อนชั่วคราว เพราะในบริเวณนั้นอาจจะไม่มีต้นไม้ใหญ่ที่จะพ้ออาศัยจับได้ และปรากฏว่า

เมื่อแรงหรือกานัน บินหนีไปแล้วไม่นานเชื้อโรคร้ายบางอย่างก็ระบาดไปถึงคนที่อยู่บนเรือนนั้นพอดี ทำให้เกิดเหตุร้ายมีคนเจ็บป่วยล้มตายไปอย่างผิดปกติ¹²⁴

5.1.2.2 เรือนใดมีแหลว อั้ง (เหยี่ยว)นกกาดำ นกยาง จับเรือนนั้นไม่ดี จะเกิดเคราะห์ใหญ่ ควรเสียเคราะห์ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เรือนหลังใด แหลวแลอั้งนกกาดำฝูงหมุ่นกยางมาจับปตี เรือนนั้นไฟจักไหม้
หลายหนเคราะห์ใหญ่ ควรให้เสียเคราะห์ทั้สระเกล้าเกษม

(2/31/2-2/31/3)

จากกลางร้ายดังกล่าว แหลว อั้ง(เหยี่ยว) เป็นสัตว์กินเนื้อ อาจนำพาเชื้อโรคมาสู่บ้านเรือนนั้น ส่วนนกกาดำนั้นด้วยลักษณะของนกที่มีตัวเป็นสีดำทั้งตัวแล้ว มีความเชื่อว่าสีดำนั้นเป็นสีอัปมงคล ดังนั้นการที่กาดำมาจับเรือน จะนำพาซึ่งความอัปมงคลนั้นมาด้วย

5.1.2.3 เรือนที่สร้างใหม่ แล้วยังไม่ได้ไปอยู่ หม่าขึ้นไปเห่าหอนนั้นเป็นลางร้าย จะเสียเคราะห์ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เรือนยอแล้วปทันขึ้นอยู่ก็ดีนั้น หม่าหากขึ้นก่อนแท้เทิงฮ้องเห่าหอน เลยเล่า
โตนลงกำทางเหนือตะวันออก นิรมิตของสิ่งนี้ลางฮ้ายยิ่งประมาณ ควรที่ปันอาหารเข้าบูชา
ให้หม่ากินอิมเสียท่อน แล้วจึงเสียเคราะห์ร้ายควรเว้นหลักโกย

(2/28/1-2)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่กล่าวตรงกัน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 หม่าถ่อขึ้นเทิงเรือนหอนเห่าก็ดีนั้น จักเกิดอุบาทว์ร้ายเรือนนั้นป่งก่ จงให้มัน
นำความคืนให้หม่ากินจนอิม ก็จงเสียเคราะห์ฮ้ายภายหน้าอยู่เกษม

(2/32/1)

¹²⁴ประยูร อุลลาฮา [พลุลวง], รัชชวิทยา พลังเร้นลับ, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง, 2543), 51.

จากกลางร่ายดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า สมัยโบราณนั้นไม่นิยมเลี้ยงหมาไว้บนเรือน แต่จะเลี้ยงไว้ใต้ถุนเรือน ดังนั้นหากมีหมาขึ้นไปบนเรือนแล้วเกิดมีหมาเยยมหน้าต่างเป็นเรื่องต้องธรณีสาร¹²⁵ จะต้องรดน้ำมนต์¹²⁶ หมานั้นถือว่าเป็นสัตว์เดรัจฉานไม่นิยมให้ขึ้นเรือน และการที่หมาขึ้นเรือนนั้นหมาอาจทำให้เรือนสกปรกได้ เช่น อุจจาระ ปัสสาวะรดพื้น รวมทั้งเห็บ มด ที่ติดตัวหมามา ทำให้บ้านเรือนไม่น่าอยู่

5.1.2.4 สัตว์ขึ้นเรือนพวกสัตว์เลื้อยคลาน เช่น เหี้ย เต่า งูเหลือม งูสิง ขึ้นเรือน จิบหายใจเข้าเรือน ควรเสียเคราะห์ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่าเหี้ยเต่าพร้อมแลงลึงงูเหลือมกิตี ทั้งงูสิงขึ้นเรือนแลลุดไปทางพื้น อันนี้
จักจิบหายใจเข้าเรือนแท้ อนตายมีหลายอย่าง ครั้นบ่เสียเคราะห์ร้ายผุ่กันบ่อยู่ดี
(2/31/4)

ในความเชื่อดังกล่าว จากการสัมภาษณ์นายไหว สายชาติ กล่าวว่า คนอีสานในชนบทเมื่องูสิงเข้าเรือนงูสิงถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี เพราะงูสิงเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่า มีการเคลื่อนไหวรวดเร็ว มักไม่ปรากฏให้ใครเห็นง่าย ๆ และจะไม่เข้าบ้านเรือนคน ถ้าหากเรือนใดงูสิงเข้าเรือนนับว่าเป็นเคราะห์ จะต้องทำการสวดสืบทาเจ้าเรือน ถ้าหากไม่ทำตามนั้น บุคคลในเรือนจะต้องป่วยถึงขั้นเสียชีวิต¹²⁷ ซึ่งในปัจจุบันยังพบว่ามีการทำเช่นนั้นอยู่ และนอกจากนี้ ถ้าหากงูสิงเข้าบ้านเรือน อาจทำอันตรายแก่ผู้อยู่อาศัยได้ ดังนั้นจึงต้องระมัดระวังไม่ให้งูเข้าบ้านเรือน

เมื่องูสิงเข้าเรือนถือว่าเป็นกลางร่ายจะนำวิบัติเดือดร้อนมาสู่บ้านเรือน ดังนั้นคนอีสานจึงมีพิธีสะเดาะเคราะห์ คือนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ที่บ้านเรือนและ

¹²⁵ ธรณีสาร หมายถึง สิ่งอัปมงคล สิ่งชั่วร้าย

¹²⁶ ประยูร อุลุชาฎะ [พจนหลวง], สร้างเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข (คติความเชื่อและประเพณีการสร้างเรือน), 97.

¹²⁷ สัมภาษณ์ นายไหว สายชาติ, อดีตผู้ใหญ่บ้านโนนแดง อายุ 65 ปี, 11 หมู่ 11 บ.โนนแดง ต.ดอนมดแดง อ.ดอนมดแดง จ.อุบลราชธานี, 8 กันยายน 2550.

อาราธนาเทศน์หนังสือ อุณหัสนิวัชย ปัญญาบารมี สารการะวิชาสูตร วงด้ายสายสิญจน์รอบบ้านเรือน
เข้าใส่บาตรเลี้ยงพระสงฆ์ตามประเพณี สวดบทพรลี(กระทงหน้าวัดผอกผี)ประพรมน้ำปิตมณต์¹²⁸

ส่วนสัตว์อื่นๆ อย่างงูเหลือม เขี้ยวเป็นสัตว์ที่กินเนื้อ อาจจะเข้ามา
ทำร้ายคนและสัตว์ได้ และอาจเข้ามากินเปิดไก่ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนได้

5.1.2.5 สัตว์จำพวกผึ้ง ต่อ แตน จับเรื่อน ชือเรื่อน จับแอก¹²⁹ อ้อง¹³⁰ จับ
คราดไถนา ควรแต่งขันบูชา บอกกล่าวให้ไปอยู่ในป่า ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่าแมงแะแลมี้ผึ้งต่อแตนเหลืองก็ดี บินมาจับหลังเรื่อนชือกอนอันใดแท้
จับแอกอ้องงอนคราดไถนาก็ดี ควรแต่งขันไปบูชานำไปส่งเสียป่าไพรดงกว้าง กับทั้งวัน
ออกหุ่นหนเหนือ อย่าสูอยู่จงให้เสียเคราะห์ร้ายสระเกล้าเกษม

(2/32/1-2/32/3)

จากกลางร่ายสามารถอธิบายได้ว่า ผึ้ง ต่อ และแตน สัตว์จำพวก
ดังกล่าวเป็นสัตว์ค่อนข้างดุร้าย และมีพิษที่เจ็บปวดรุนแรง การที่สัตว์จำพวกนี้จับแอก(ส่วนของไถ
หรือเกวียน) อ้อง จับคราดไถนา ซึ่งเป็นเครื่องมือในการทำนา เมื่อมีผู้ไม่ทราบหรือไม่เห็นว่ามีสัตว์
พวกนี้จับอยู่ เมื่อจะนำมาใช้งาน ก็อาจถูกต่อยเอาได้ และแอก เป็นส่วนที่คล้องคอควาย หากมีสัตว์
จำพวกนี้จับอยู่อาจทำอันตรายแก่ควายให้เจ็บปวดได้ และควายเป็นกำลังสำคัญในการไถนาและ
เป็นตัวช่วยทุ่นแรงของคนได้ดี อย่างตัวต่อนั้นเป็นสัตว์ที่มีพิษรุนแรงกว่าผึ้งและแตน ถ้าหากถูกตัว
ต่อต่อยจำนวนน้อยคงไม่เป็นไรมาก แต่ถ้าหากถูกตัวต่อต่อยจำนวนมากอาจถึงแก่ชีวิตได้

¹²⁸ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, “คติความเชื่อของชาวอีสาน,” ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้า
และบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ”, 24.

¹²⁹ แอก หมายถึง ส่วนของไถหรือยานพาหนะบางชนิด เช่น เกวียน, เป็นไม้ขวางข้างบนคอวัวควาย
ที่เทียม(ลักษณะเข้าเทียบคราด ไถ ของวัวควาย)ลากไป

¹³⁰ อ้อง หมายถึง ไม้หรือเปลือกแบบงอตามคอของวัวควาย มีเชือกร้อยรัดข้างล่างเข้ากับแอกไถ
หรือคราด

5.1.2.6 ต้นไม้ที่อยู่ใกล้เรือนหักโค่นทับเรือน นั้นไม่ดีเคราะห์ใหญ่ ควรสวมมงคลจึงจะดี ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ไม้ที่อยู่ใกล้หักโค่นตึงเรือนก็ดี จงให้เสียเชิญสวมมงคลพร้อมกัน ปะแต่งตามว่า
คือเขาได้กล่าวมานี้ คนในเรือนนั้นบ่คงหมั่นอยู่ดี

(2/31/3-2/31/4)

จากกลางร่ายดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า เมื่อต้นไม้ที่อยู่ใกล้เรือนหักโค่นทับเรือนนั้น ทำให้บ้านเรือนเสียหายหรืออาจพังทลายได้ ถ้าเป็นต้นไม้ใหญ่ด้วยแล้ว ต้องทำการตัดบักให้เป็นท่อนๆ ค่อยๆ ตัดไปที่ละกิ่ง จึงจะสามารถเก็บทำความสะอาดได้ ดังนั้นคนอีสานจึงมีข้อห้ามที่ว่า "ห้ามปลูกต้นไม้ใกล้เรือน" แต่ในวรรณกรรมถือว่าเป็นเคราะห์ใหญ่ ควรสวมมงคลจึงจะดี เพื่อเป็นความสบายใจแก่เจ้าของเรือน

5.1.2.7 หัวโพน(จอมปลวก)อยู่ใกล้เรือน จะเกิดความเดือดร้อน หากจอมปลวกอยู่ทางทิศใต้ของเรือน กระทำสิ่งใดก็ไม่เจริญ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 มีหัวโพนอยู่ถัดใกล้หัวเขื่อนก็อันเดือด ครั้นว่าโพนนั้นอยู่เบื่องได้เสียแล้ว
ก็ยอมไค ครั้นบ่แพ้คนนั้นมิของบ่หมั่นแก่น กระทำอันใด ๆ แลน้อยก็เสียหทัยอมวาย

(4/10/1)

จากข้อห้ามสันนิษฐานได้ว่า การที่หัวโพน(จอมปลวก)อยู่ใกล้เรือน ซึ่งเรือนของอีสานสมัยก่อนมักสร้างด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นอาจเป็นปัญหาได้คือ ปลวกอาจมาทำลายแทะกินเรือน จนผู้พักได้ ปลวกนั้นเป็นสัตว์ที่ทำลายได้ยาก และในสมัยก่อนยังไม่มีนํ้ายากกำจัดปลวกเมื่อเปรียบเทียบกับในปัจจุบัน ดังนั้นคนสมัยก่อนจึงถือว่าเป็นกลางอย่างหนึ่ง

นอกจากนี้คนอีสานมีความเชื่อที่ว่าหากจอมปลวกขึ้นในบริเวณบ้าน เจ้าของเรือนจะมีความร้อนใจ และไม่กล้าที่จะทำลาย จึงเกิดความกังวลใจ จากกลางดังกล่าวเมื่อจอมปลวกขึ้นทางทิศใต้ของเรือน ตามตำรากล่าวไว้ ดังนี้

-อยู่ทิศตะวันออก ทิศทักษิณ ทิศอุดร ทิศเหนือ ทิศพายัพ จะมีโชค

-อยู่ทิศอาคเนย์ ทิศอีสาน ทิศปัจฉิม จะมีโชคร้าย

ดังนั้นเจ้าของเรือนจะนิมนต์พระสงฆ์ มาเจริญพุทธมนต์ในบ้านเรือนของตน และนิมนต์สวดถอยจอมปลวกย้ายจอมปลวกไปอยู่ที่อื่นไกลจากบริเวณบ้านเรือน พร้อมนิมนต์ให้สวดอุทิศกรรมเป็นการแก้กลางสังฆรณ์จอมปลวกตามพิธีศาสนา เจ้าของเรือนทำพิธีมงคลแก้กลางสังฆรณ์แล้วจึงมีความสบายใจ¹³¹

จากการแบ่งประเภทของชะล้าเช็ดขวงที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องสร้อยสายคำพบว่า มีข้อห้ามชะล้าเช็ดขวงประเพณีเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติของชาวบ้านที่นับตั้งแต่แต่งงานจนตาย ดังนั้น การกำหนดข้อห้ามขึ้นก็เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมของแต่ละช่วงชีวิต ซึ่งนับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณในการที่จะสั่งสอนลูกหลานให้อยู่กรอบครรลองของสังคมที่ติงาม

6. ข้อห้ามสำหรับมราวาสที่ใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษ

วรรณกรรมอีสานเรื่องสร้อยสายคำนี้ พบว่าผู้แต่งได้กล่าวถึงหลักการปกครองบ้านเมืองโดยใช้แนวความคิดความเชื่อที่เกิดจากทางศาสนา คือ ใช้หลักกรรมศีล 5 มาเป็นตัวกำหนดเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เพื่อให้ละเว้นการกระทำความชั่ว ให้กระทำแต่ความดี และเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม วรรณกรรมเรื่องนี้หากผู้ใดกระทำความผิดตามหลักกรรมศีล 5 จะมีบทลงโทษต่อผู้กระทำความผิด โดยใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษ หากบุคคลใดกระทำความผิดตามหลักกรรมศีล 5 จะต้องอาบดินนั้น ๆ มีดังนี้¹³²

1. ปาราชิก อาบดินหนัก เมื่อบรรพชิตล่วงละเมิดข้อใดข้อหนึ่งขาดจากความเป็นบรรพชิต
2. สังฆาทิเสส หมวดอาบัติอันบรรพชิตล่วงละเมิดแล้วต้องอยู่กรรมต้องทำการอยู่กรรมต่อหน้าสงฆ์ จึงพ้นได้
3. อนียต เป็นอาบัติที่ไม่แน่นอน ระหว่างปาราชิก, หรือสังฆาทิเสส หรือ ปาจิตติย ซึ่งจะต้องวินิจฉัยก่อน
4. นิสสัคคียปาจิตติย แปลว่า การล่วงละเมิดอันยังบุญกุศลให้ตกไป ต้องละด้วยการขว้างทิ้งไป แล้วแสดงอาบัติ จึงพ้นอาบัติ
5. ปาจิตติย เป็นอาบัติเบา(ลหุกาบัติ)พ้นได้ด้วยการแสดง

¹³¹ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, “คติความเชื่อของชาวอีสาน,” ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้าและบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ”, 22.

¹³² พระเทวินทร์ เทวินโท, แก่นพุทธจริยศาสตร์ (ม.ป.ท, 2549), 85-96.

6. ปาฏิเทสนียะ เป็นอาบัติเบา(ลหุกาบัติ)รองจากปาจิตติย์ แสดงคั้น หมายความว่า เมื่ออาบัติแล้ว ต้องแสดงอาบัติต่อบรรพชิตอื่นว่าต่อไปจะไม่ทำอีก

7. ทุกกฎ อาบัติเบา รองจากปาฏิเทสนียะ แปลว่า “ทำไม่ดี”

8. ทุพภาสิต อาบัติเบา เกี่ยวกับการทุตรองลงมาจากทุกกฎ แปลว่า “พูดไม่ดี”

9. อธิกรณสมณะ วิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์¹³³ เพื่อให้เกิดความสงบและความเรียบร้อยของหมู่สงฆ์

10. เสขยวัตร ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่พระภิกษุควรพึงปฏิบัติ

ส่วนหลักธรรมศีล 5 ข้อที่มีลักษณะเป็นข้อห้าม ซึ่งปฏิบัติกันมาก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติ เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว ทรงเห็นว่าศีล 5 เป็นข้อปฏิบัติที่มีประโยชน์ต่อสังคม จึงสอนให้ชาวพุทธรักษาศีล 5 เพื่อประโยชน์แก่คนรักษาเอง และเพื่อความสงบของสังคมด้วย¹³⁴ หลักธรรมศีล 5 มีดังนี้

1. ปาณาติบาตา เวระมะณี เว้นจากการฆ่าสัตว์
2. อทินนาทานา เวระมะณี เว้นจากการลักทรัพย์
3. กาเมสุมิจจาจาร เวระมะณี เว้นจากการประพฤติล่วงพรหมจรรย์
4. มุสาวาทา เวระมะณี เว้นจากการพูดเท็จ
5. สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี เว้นจากการดื่มสุราเมรัย

การกำหนดโทษที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นเป็นการกำหนดโทษเมื่อมีผู้กระทำความผิดตามหลักธรรมศีล 5 ดังตัวอย่าง

6.1 ทำผิดศีลข้อ 2 โทษของการลักขโมยทรัพย์ โดยให้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษ ดังนี้

¹³³ อธิกรณ์ แปลว่า คดีหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น มี 4 อธิกรณ์ คือ 1.การเถียงกันว่า สิ่งนั้นเป็นธรรมวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย เรียกวิวาทากรณ์ 2.การโจทก์กันด้วยอาบัตินั้น เรียกอนุวาทาธิกรณ์ 3. อาบัติทั้งปวง เรียกว่าอาบัติตาธิกรณ์ 4.กิจที่สงฆ์จะพึงทำ เรียกกิจจากรณ์

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, 23.

6.1.1 ปาราชิก เมื่อลักขโมยช้างม้าวัวควาย เงินทอง คุด(ก้อนหินที่มีในสัตว์หรือต้นไม้ถือเป็นของขลังหรือของมงคล)มณีแก้ว เขี้ยว(ฟัน) เขานอ และงาสัตว์ ราคาถึง 2 บาท ดังกล่าวในเรื่อง

ครันโทษลักช้างม้ามิ่งวัวควายก็ดี ลักเงินคำคุดแสนมณีแก้วเขี้ยวเขานองา ของอันใด ราคาสอด 2 บาท โทษนี้ปาราชิกแท้ พระยาเจ้าอำคะนิงหันท่อน

(4/15/1-4/15/2)

6.1.2 สังฆาติเสถ เมื่อลักขโมยผ้าฝ้ายผ้าแพรสบៃ ราคาถึง 3 บาท ดังกล่าวในเรื่อง

ลักต่อนลักฝ้ายผ้าผ่อนแพรสบៃ ลักอันใดราคาสอด 3 บาท โทษนี้ถึงสังฆาติเสถแท้ ก็ควรให้อันตรอง

(4/15/2)

6.1.3 อนินยต เมื่อลักขโมยหมูหมา เป็ดไก่ ผัก ได้ราคา 2 บาท โทษอนินยต ดังกล่าวในเรื่อง

ลักเอาหมูหมาพร้อมผักหญ้าเป็ดไก่ ลักของอันใดราคา 2 บาทนั้น พระยาเจ้าอำคะนิงหันเนอ โทษนี้อนินยตแท้คะนิงแจ้งให้ค่อยจา

(4/15/3)

6.1.4 นิสสัคคียปาจิตติย เมื่อลักขโมยของในราคา 1 บาท ดังกล่าวในเรื่อง

ลักของอันใดแท้ ราคาบาท 1 โทษนี้ถึงนิสสัคคียปาจิตติยเที่ยงแท้ คะนิงท่อนให้ถ่องความ

(4/15/3)

6.1.5 ปาฏิเทสนียะ เมื่อลักขโมยของเล็กน้อยราคา 5 หยาด ดังกล่าวในเรื่อง

ลักของสิ่งน้อยเป็นสังคันใดก็ดี มีราคามาถึง 5 หยาดก็ปูนแปลงได้ โทษนี้ถึงปาฏิเทสนียะ เสดียนแท้ หวนดูให้ถ้วนถึจริงเทอญ โทษหากมีค่าน้อยอย่าตัดสินว่าหลาย

(4/15/4-4/16/1)

6.1.6 ทุกกฎและทฤษฏาสิต เมื่อลักษโมยของเล็กน้อย 6 หยาด ดังกล่าวในเรื่อง

ครันลักของน้อยราคา 6 หยาด โทษนี้ถึักทุกกฎทฤษฏาสิต ไตรตรองนำให้แล่นถึง

(4/15/4)

6.1.7 อธิกรณสมณะ เมื่อลักษโมยของเล็กน้อย 3 บาท ดังกล่าวในเรื่อง

ลักของชายสิ่งน้อย 3 บาท ถึงราคาอธิกรณสมณะโทษมีจริงแท้

(4/16/1)

6.2 ทำผิดศีลข้อ 3 โทษของการประพฤติผิดในกาม โดยใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษ ดังนี้

6.2.1 ปาราชิก เมื่อเป็นผู้กับภรรยาคนอื่น ดังกล่าวในเรื่อง

อย่าได้เซยชมเล่นเมียรขัณของท่าน โทษปาราชิกแท้คำต้องแล่นถึง ในหากเซยชมเล่นเมียรของท่าน มีปาราชิกแล่นเข้าโดยฮ้อนบาปหนา

(4/20/1)

6.2.2 อนิยต ผู้ใดหยอกเล่นกับเมียคนอื่น คุยกันในที่มืด ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ในผู้ใดหยอกเล่นเมียรขัณของท่าน ทั้งจับบายรูปเนื้อเชิงผ้าแผ่นสไบ ทั้งเล่าไปแกลงเว้านำกันที่มืด สองนั้นเว้ากันแท้ฮ้อยบ่อนบ้ง อันนี้อนิยตแท้เอาใจหนีอย่าเว้าต่อจริงเทอญ

(4/21/1)

6.2.3 ปาจิตติย เมื่ออว(นำผู้ชาย)ร่วมประเวณีกับหลานสะใภ้ ดังกล่าวในเรื่อง

ครันว่า อวหากเล่นหลานใภ้สมสู่ เอาพี่น้องบได้มีผิว ทำโทษปาจิตติยแท้

(4/25/1)

6.3 ทำผิดศีลข้อ 4 โทษของการพูดเท็จ โดยใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบกับ
ดังนี้

1) นิสสัคคีย์ เมื่อผู้ใดพูดเท็จ พูดจาโกหก ดังกล่าวในเรื่อง

ในผู้สับส่อว่าเตียนขวัญแห่งท่าน ตัวะพางหาประโยชน์ได้ ความเจ้าเที่ยงธรรม
อันนี้นิสสัคคีย์แก่ทุกคนชั่ว ครันมันตาย ก็ได้ลงสู่ปรกนันทนได้ออกมา

(4/21/2)

6.4 ทำผิดศีลข้อ 5 โทษของการดื่มน้ำเมา โดยใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบกับ
โทษ ดังนี้

1) ปาจิตติย์ เมื่อผู้ใดดื่มสุรา ดังกล่าวในเรื่อง

ในผู้หลงเมาสุราเมาเมื่อย หาเที่ยวกินแต่เหล้าบมีรูฮิตคอง ปละเปลี่ยกลั้วดินหมอง
เกลือกฝุ่น ชี้อากใส่วัด เจ้าอารามหม่นหมอง อันนี้ปาจิตติย์เข้าถึงมณกรรมยิ่ง จริงแล้ว
จงพากันจื้อหมั่น จำไว้อย่าหลง

(4/21/2-4)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า อาบัติสำหรับฆราวาสนั้น เป็นลักษณะคล้าย
กฎหมายแต่ก็ไม่ใช่กฎหมายโดยตรง แต่เป็นเพียงข้อห้ามที่กำหนดไว้เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคน
ในสังคมไม่ให้กระทำความผิด ละเว้นจากความชั่ว ประพฤติตนอยู่ในศีล โดยใช้อาบัติของบรรพชิต
มาเปรียบเทียบกับโทษในการกระทำผิดของฆราวาส และการที่ใช้อาบัติของบรรพชิตมาเป็นตัว
กำหนดโทษนั้นเพราะบรรพชิตต้องรักษาศีล 227 ข้อ เมื่อกระทำผิดจะต้องอาบัติ เปรียบเหมือน
ฆราวาสควรรักษาศีล 5 ข้อ หากละเมิดหรือทำผิดจะต้องอาบัติเช่นกัน

บทที่ 4

วิเคราะห์กลวิธีในการสอน “ชะล่า เชิดขวาง” ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

“ชะล่า เชิดขวาง” เป็นวัฒนธรรมประเพณีด้านความเชื่อที่ผู้รู้ นักปราชญ์ หรือคนในสังคมได้สร้างหรือกำหนดขึ้นจากประสบการณ์ที่พบเห็นโดยผ่านการทดลองหรือปฏิบัติใช้กันมาแล้วมีการถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษเพื่อบอกเล่าสั่งสอนชี้แนะแนวทางการปฏิบัติที่จะทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสุขสงบ บรรพชนอีสานได้กำหนดข้อห้ามขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกุศโลบายในการสอน ซึ่งมีนัยแฝงอยู่ บางครั้งอาจทำให้ลูกหลานคนรุ่นหลัง อาจไม่เข้าใจ จึงสันนิษฐานเองตามความรู้สึกนึกคิด หรือประสบการณ์ของตน ซึ่งทำให้เบี่ยงเบนไปจากจุดมุ่งหมายเดิมและเข้าใจเหตุผลผิดไปได้ แต่คนส่วนใหญ่ในสังคมก็ยอมรับปฏิบัติตามด้วยดี เพราะชะล่า เชิดขวาง เป็นข้อห้ามที่มีนัยแอบแฝงโดยอิงอาศัยความเชื่อพื้นฐานที่มนุษย์มีความเชื่อหรือกลัว เช่น ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องนรก เรื่องที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน เกิดความฉิบหาย เคราะห์ร้าย เป็นต้น เข้ามากำหนดเป็นบทลงโทษเพื่อช่วยเสริมให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตามข้อห้ามในเรื่องนั้นๆ รวมไปถึงข้อห้ามที่อาศัยความเชื่อพื้นฐานในการดำเนินชีวิต หลักจริยธรรมมารยาทต่างๆ และสภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมที่เป็นอยู่ขณะนั้น การสอน “ชะล่า เชิดขวาง” ในบางเรื่องนั้นไม่ได้สอนโดยตรงแต่จะต้องมีการตีความ หรือพิจารณาความหมาย และหาเหตุผลในสิ่งที่ไม่ควรประพฤติที่เกี่ยวข้องกับข้อปฏิบัติในสังคม ซึ่งแฝงไปด้วยภูมิปัญญาที่มีทั้งข้อคิดและเหตุผลในสิ่งที่ห้าม ดังนั้นเจตนาในการห้ามจึงเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ปฏิบัติตาม ชาวไทยอีสานจึงมีความเชื่อเรื่องชะล่าเชิดขวางที่นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

ความหมายของคำว่า“กลวิธี”ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า วิธีพลิกแพลง โดยอาศัยความรู้ความชำนาญ¹ ดังนั้นกลวิธีในการสอน “ชะล่า เชิดขวาง” คือ วิธีที่ผู้รู้ นักปราชญ์ ได้อาศัยความรู้และประสบการณ์ในการที่จะกำหนดข้อห้ามขึ้นโดยใช้กุศโลบายที่อิงอาศัยความเชื่อพื้นฐานที่มนุษย์เชื่อหรือกลัว เช่น ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องนรก

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์, 2546), 73.

ความเชื่อเรื่องเคราะห์เชิงอุบาทว์ หรือเรื่องที่ทำให้เกิดความเดือดร้อน เกิดความฉิบหาย นำมาชู้และปลอมในการที่จะสั่งสอนเรื่องต่างๆ เพื่อให้คนเกิดความกลัวและเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตาม และในวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่งต้องการสอนข้อห้ามชะล่าีเข็ดขวงเพื่อให้ผู้อ่านและผู้ฟังรู้จักสิ่งที่ไม่ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้แนวคิดที่ได้จากวรรณกรรมเป็นสื่อในการควบคุมสังคม ดังนั้นการที่จะควบคุมการกระทำของคนในสังคมได้ จึงต้องพยายามตั้งข้อห้ามหรือ “ชะล่าี” ให้สอดคล้องกับ “คอง” ของสังคม² เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้คนในสังคมอยู่ในครรลองที่ถูกต้อง

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาวิเคราะห์กลวิธีในการสอนชะล่าี เข็ดขวง โดยแบ่งตามข้อห้ามชะล่าี เข็ดขวงที่เกิดจากวิถีชีวิตชาวบ้าน ทั้งในเรื่องการแต่งงาน การปลูกเรือน การครองเรือน พิธีศพ และความตาย ที่ปรากฏในเรื่องสร้อยสายคำ ซึ่งพบว่าผู้แต่งมีการสอนข้อห้ามโดยใช้กลวิธี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. กลวิธีการสอนชะล่าี เข็ดขวงโดยใช้วิธีการชู้

ความหมายของคำว่า “ชู้” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า แสดงอาการให้อีกฝ่ายหนึ่งเกรงกลัว³ ดังนั้น การชู้ ที่ใช้เป็นกลวิธีการสอนข้อห้ามชะล่าี เข็ดขวงนั้น หมายถึง การชู้ให้ผู้ปฏิบัติเห็นผลร้ายโดยอิงอาศัยความเชื่อของมนุษย์ ทั้งความเชื่อที่เกิดจากแนวคิดทางศาสนาที่เกี่ยวกับนรก บาปกรรม ความเชื่อเรื่องเคราะห์เชิงอุบาทว์ มาใช้ชู้เพื่อทำให้คนรู้สึกเกรงกลัว ซึ่งเป็นกุศโลบายในการสอนข้อห้ามชะล่าี เข็ดขวงให้คนปฏิบัติตาม ถ้าหากไม่ปฏิบัติตาม จะทำให้ผู้นั้นเกิดความวิตกกังวล และไม่สบายใจ

ตามประเภทของชะล่าี เข็ดขวงที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำสามารถวิเคราะห์วิธีการสอนข้อห้ามชะล่าี เข็ดขวงโดยใช้วิธีในการชู้ได้ดังนี้

²อรอด นันทจักร, กฎหมายอีสานฉบับต่างๆ : รูปแบบและพัฒนา (อุบลราชธานี : ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน โรงเรียนอำนาจเจริญ, 2531), 37.

³ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์, 2546), 196.

1.1 กลวิธีการเชื่อด้วยความเชื่อทางศาสนา

การใช้กลวิธีการเชื่อด้วยความเชื่อทางศาสนาในการสอนชะล่ำ เช็ดขวงนั้น เป็นการเชื่อเพื่อต้องการใช้ในการควบคุมสังคม ความเชื่อตามคำสอนทางศาสนามีความผูกพันทางด้านจิตใจกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ดังนั้นความเชื่อและคำสอนทางศาสนาจึงมีอิทธิพลในการกำหนดแนวทางการประพฤติปฏิบัติตน อย่างเช่นเรื่องความเชื่อเรื่องผลแห่งการทำความดีกรรมชั่วอันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้ประพฤติปฏิบัติตนตามบรรทัดฐานของสังคม คนไทยที่นับถือพุทธศาสนา ย่อมมีคติความเชื่อเรื่องบาปกรรม ซึ่งผลของบาปกรรมนั้น หากประพฤติแต่ความดีก็ย่อมเป็นสุข ประพฤติแต่ความชั่วก็ย่อมได้รับผลกระทบตอบแทน และเชื่อว่าผู้หนึ่งจะต้องตกนรก

จากความเชื่อดังกล่าวพบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีกลวิธีการเชื่อโดยใช้ความเชื่อทางศาสนา ทั้งในเรื่องความเชื่อเรื่องบาปกรรม และความเชื่อเรื่องนรก ซึ่งปรากฏในประเภทของชะล่ำ เช็ดขวงที่เกิดจากวิถีชีวิตของชาวบ้าน และข้อห้ามเกี่ยวกับอาบัติของฆราวาส ดังนี้

1.1.1 กลวิธีการเชื่อด้วยความเชื่อเรื่องบาปกรรม

กรรม คือ การกระทำ การกระทำที่เนื่องมาจากกิเลส ที่เกิดจากสิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง มีความโลภ ความโกรธ ความหลง⁴ หากเป็นกรรมดีเรียกว่า “กุศลกรรม” หรือ “บุญกรรม” หากเป็นกรรมชั่วเรียกว่า “อกุศลกรรม” หรือ “บาปกรรม”⁵ อกุศลกรรมแบ่งได้ 10 ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม มุสาวาท การกล่าวคำส่อเสียด การกล่าวคำดิฉินนิินทา การกล่าวคำหยาบช้า การกล่าวเพ้อเจ้อ ความเห็นผิดจากคลองธรรม (มิจฉาทิฐิ, พยาบาท) การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น⁶ จะเห็นว่าการกระทำกรรมชั่วที่เรียกว่า “อกุศลกรรม” นั้น เป็นการกระทำที่เกี่ยวเนื่องด้วยกาย วาจา และใจ

ความเชื่อของคนไทยนั้น เมื่อผู้ใดกระทำความเชื่อว่าจะได้รับผลที่ไม่ดี และต้องชดใช้กรรมที่ได้ทำไว้เป็นเรื่องของกฎแห่งกรรม หากทำความดีไว้มากก็จะได้พบแต่สิ่งที่ดี นอกจากนี้ยังเชื่อว่า ถ้าในชาตินี้ทำกรรมดีหรือกรรมชั่ว เมื่อตายลงจะส่งผลให้ทั้งนี้และชาติหน้า

⁴พระราชวรณฺณ, ไตรภูมิพระร่วงอิทธิพลต่อสังคมไทย (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), 10.

⁵ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิภค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, 2544), 656.

⁶นิยะดา เหล่าสุนทร, ไตรภูมิพระร่วง : การศึกษาที่มา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, 2538), 14.

ตามหลักศาสนา ความเชื่อในเรื่องกรรมทั้งกรรมดี และกรรมชั่วนั้น ผลของกรรมเป็นเสมือนเครื่องเตือนใจให้คำนึงถึงการกระทำของตนซึ่งจะส่งผลต่อตนเอง มิได้มุ่งเน้นถึงบุญกรรมบาปกรรมในอดีตเพื่อจะได้ยอมรับสภาพปัจจุบันไม่ว่าของตนเองหรือผู้อื่น⁷

จากความเชื่อเรื่องบาปกรรมดังกล่าว ส่งผลให้ผู้คนได้นำเรื่องบาปกรรมมาใช้ในการสั่งสอน โดยมีเจตนาเพื่อใช้ในการควบคุมสังคม ให้คนในสังคมเกิดความเกรงกลัวต่อบาปกรรม และกระทำแต่ความดีและละเว้นความชั่ว

ดังนั้นในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ผู้แต่งมีวิธีการสอนชะล่า เข็ดขวงโดยให้กลวิธีการขู่ด้วยความเชื่อเรื่องบาปกรรม เพื่อให้เกิดผลต่อการปฏิบัติตามข้อห้าม ดังปรากฏในประเภทของชะล่า เข็ดขวง ดังนี้

1.1.1.1 ชะล่า เข็ดขวงเกี่ยวกับการครองเรือน

1) ห้ามผู้ชายอายุได้ 15 ปี ไม่ควรนอนกับนางสาว พี่สาว น้องสาว หลานสาว หรือพวกผู้หญิงและผู้หญิงอายุได้ 15 ปีไม่ควรนอนใกล้พ่อ น้องชาย พี่ชาย น้องชาย ลุง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันเป็นผู้ชาย อายุได้ 15 ปีแล้ว บ่ควรนอนนำแม่ แลนางสาว แลพี่เอื้อย แลน้องสาวแท้ ก็บ่ควร อย่านำไปนอนใกล้ เขียมเบียดหลานสาว ทั้งพี่น้องพวกหญิงเป็นไว้ อัน 1 ถ้าว่าเป็นแม่หญิง อายุได้ 15 ปี แล้ว บ่ควรนอนใกล้พ่อ ใกล้น้องชาย แลอ้ายอาว พรหมนำ บ่าวลุง มันจักมีกรรมต้องกายลุน ฮ้อนเฮ้งเข็ญสิมาแล่นเข้าเตียง สิไ้อ้าวแหง แท้แล้ว

(4/27/2-4)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่เหมาะสมขึ้น ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้วิธีการขู่โดยใช้ความเชื่อเรื่องบาปกรรมคือ ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลที่ว่า “มันจักมีกรรมต้องกายลุนฮ้อนเฮ้งเข็ญสิมาแล่นเข้าเตียงสิไ้อ้าวแหงแท้แล้ว” หมายถึง ภายหน้าจะมีกรรม เกิดความยุ่งยากหรือกลางร้ายจะบังเกิด เมื่อทำความผิดไปแล้วจะทำให้คิดเสียใจทีหลัง ดังนั้นจะเห็นว่าผู้แต่งใช้หลักความเชื่อที่เป็นนามธรรมมาใช้ในการขู่เพื่อให้คนกลัว และไม่กล้าละเมิดข้อห้ามนี้

⁷ พระราชวรมณี, ไตรภูมิพระร่วงอิทธิพลต่อสังคมไทย, 39.

2) ห้ามด่าพ่อแม่ สามเณร ข้อย้ำ พระยาเมือง ดังกล่าวในเรื่องว่า

ไผ่หากด่าพ่อ พร้อมทั้งแม่มาดา ทั้งครูบาอาจารย์ หมุ่สามเณรน้อย ด่าข้อย้ำพระยาเมืองผู้ใหญ่ ไปภายหน้าพระยานั้น ชุมกันเว้าต่อ อันนี้โทษสงฆาแท้ เป็นเวรเหลือยิ่งจริงแล้ว ครั้นไผ่หากรู้เหตุแล้ว อย่าทำทั้บาปเวร

(4/20/3-4/20/4)

จากข้อห้ามดังกล่าว ผู้แต่งมีเจตนาสอนเพื่อต้องการให้คนรู้จักถือว่าเป็นการทำผิดศีลข้อ 4 ที่นอกจากจะต้องเว้นจากการพูดเท็จแล้ว ยังรวมถึงการเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ กล่าวความร้ายเสียดสี กล่าวความสบประมาท และกล่าวคำหยาบซ้ำ ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนข้อห้ามด้วยวิธีการพูดโดยใช้ความเชื่อเรื่องบาปกรรมคือ ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลที่ว่า “อันนี้โทษสงฆาแท้เป็นเวรเหลือยิ่งจริงแล้ว” คือ ผู้แต่งได้ใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษกับการกระทำผิดนี้คือ โทษสงฆา และยังกล่าวว่าการกระทำนี้เป็นเวรกรรม ในเดฎมิกถากล่าวว่า ผู้ที่ด่าว่าสมณพราหมณ์ และผู้มีศีล ตลอดจนพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ให้ไปเกิดในสุนัขนรก ถูกลงโทษโดยมีหมากรก 4 ชนิดมาขบกัดจนกว่าจะสิ้นกรรม^๖ จะเห็นได้ว่าการกระทำผิดศีลข้อ 4 นั้นเชื่อว่าเป็นกรรมที่ต้องตกนรก ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้ความเชื่อเรื่องบาปกรรมที่เป็นความเชื่อของชาวพุทธเข้ามาช่วยเพื่อให้เกิดความกลัว และให้ผู้อ่านและผู้ฟังปฏิบัติตามข้อห้ามดังกล่าว

3) อย่าด่าหยันสัตว์ ดังกล่าวในเรื่อง

ครั้นไผ่ ไปเชือดเนื้อเปาะนางถึกตึกแกกั๊ตี้ ทั้งพรานบินลั่นยิงฝูงเนื้อ ครั้นไผ่ยังได้สัตว์ตัวโตตาย อย่าได้ประมาทจริงเทอญ ครั้นไผ่มันขาดบินเสียแล้ว อย่าไผ่ครวญนำคำเสียไปบ่ได้ ให้มีคำเฝ้า ฝูงปูปลาชาติโต่ง ทั้งสวิงแลชะคั้ง ฝูงนั้นก็ดังเดียว ครั้นไผ่เปาะหมาได้ ฝูงหมู่กวางฟานกั๊ตี้ อย่าได้มีคำจา ประมาทสัตว์จริงแท้แล้ว ให้ใช้ฝูงหมู่ตัวสัตว์ ปรารณาวอนถึงฮอดพระอินทร์กายฟ้า ขอสัตว์เลี้ยงชีวังตนด้วยชื่อ ตึกแห่ได้หมู่เนื้อปลานั้น ให้ปล่อย่นา กรรมบมีพอดิ สิบเบียนตนจักสิ่ง ไผ่ฆ่าสัตว์ได้กระทำได้ทั้งนี้ ก็ยอมติ ครั้นไผ่หากฆ่าสัตว์แล้ว มีความเฝ้าประมาทเสียนั้น บ่ได้หมายหยาดน้ำ มีแต่ความหยัน ครั้นไผ่ไป

^๖พญาสิทธิ, ไตรภูมิภณหรือไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2526), 12-20 อ้างถึงใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), 42.

ยั้งเนื้อ เปาะปลาติดต่อง ครันว่าสัตว์หากขาดล่าว ปลันไปแล้วก็โยยนา อันนี้เป็นกรรมแล้ว
ลงอับบายจุมจุ่ม

(4/7/1-4/7/4)

จากข้อห้าม ผู้แต่งมีเจตนาสอนเพื่อให้สำนึกบุญคุณสัตว์ที่ได้เป็นอาหารเลี้ยงชีวิตมนุษย์ และเมื่อฆ่าสัตว์เหล่านั้นแล้วก็ควรกวาดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่สรรพสัตว์ และห้ามไม่ให้ดาเยาะเย้ยสัตว์ ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนคือ ใช้วิธีการชูโดยใช้ความเชื่อเรื่องบาปกรรม ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลที่ว่า “อันนี้เป็นกรรมแล้วลงอับบายจุมจุ่ม” หมายถึง เป็นกรรมอันจะต้องนรก ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้ความเชื่อเรื่องบาปกรรมที่เป็นความเชื่อของชาวพุทธเข้ามาชูเพื่อให้เกิดความกลัว และให้ปฏิบัติตามข้อห้าม

1.1.1.2 ข้อห้ามเกี่ยวกับอาบัติของฆราวาส

1) ทำผิดศีลข้อ 5 โทษของการดื่มน้ำเมา โดยใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษ ดังตัวอย่าง

ไผผู้หลงเมา รุสุราเมาเมื่อย หาเที่ยวกินแต่เหล้า บมีผู้ฮึดคง ปละเปลือยกลั้ว ดิน
หมองเกลือกฝุ่น ชี้อากโสวัด เจ้าอารามหม่นหมอง อันนี้ปาจิตติย์เข้าเถิง มั่นกรรมยิ่งจริง
แล้ว จงพากันจื้อหมั่น จำไว้อย่าหลง

(4/21/2-4)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนไม่ให้คนประพฤติผิดศีลข้อ 5 ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้วิธีการชูโดยการให้ความเชื่อเรื่องบาปกรรม เมื่อมีผู้กระทำผิดที่ว่า “อันนี้ปาจิตติย์เข้าเถิงมั่นกรรมยิ่งจริงแล้วจงพากันจื้อหมั่นจำไว้อย่าหลง” ผู้แต่งใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบโทษกับการกระทำผิดนี้คือ ปาจิตติย์ เพื่อให้ฆราวาสได้รู้ว่าตนเองกระทำผิดศีล และเป็นบาปกรรม ในเดมิภกถาผู้ที่คบค้าหากันกินเหล้า ไปเกิดในนรก ถูกยมบาลทำร้ายเป็นเวลานาน เมื่อพ้นจากนรกแล้ว ไปเกิดเป็นผีเสื้อ 500 ชาติ และเป็นสุนัขบ้า 500 ชาติ ต่อจากนั้นมาเกิดเป็นคนบ้า รูปร่างอัปลักษณ์ใจพาล ไม่รู้จักความผิดชอบยากที่จะพ้นจากบาปทั้งหลายได้⁹ จะเห็นได้ว่าการกระทำผิดศีลข้อ 5 นั้นเชื่อว่าเป็นกรรมที่ต้องตกนรก ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้ความเชื่อเรื่องกรรมที่เป็นความเชื่อของชาวพุทธเข้ามาชูเพื่อให้เกิดความกลัว และให้ปฏิบัติตามข้อห้ามนี้

⁹เรื่องเดียวกัน.

2) ทำผิดศีลข้อ 3 โทษของการประพฤติดิฉันในกาม โดยใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบกับโทษ ที่ต้องปาราชิก เมื่อเป็นชู้กับภรรยาคนอื่น ดังตัวอย่าง

อย่าได้เซยชม เล่นเมียขวัญของท่าน โทษปาราชิกแท้ ตำต้องแล่นถึง ไผหากเซยชม
เล่นเมียของท่าน มีปาราชิกแล่นเข้า โภยฮ้อนบาปหนา

(4/20/1)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนไม่ให้คนประพฤติดิฉันข้อ 3 ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้วิธีการชูโดยการให้ความเชื่อเรื่องการกระทำบาป เมื่อมีผู้กระทำผิดที่ว่า “ปาราชิกแล่นเข้าโภยฮ้อนบาปหนา” ผู้แต่งใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบกับโทษกับการกระทำผิดนี้คือ ปาราชิก ที่ถือว่าเป็นอาบัติที่หนักที่สุดของบรรพชิต และการกระทำนี้ถือว่าเป็นบาปในเดมิกถา กล่าวหาว่า ชายใดทำชู้ด้วยภรรยาผู้อื่น ไปเกิดในอสังขารนรก ถูกยมบาลลงโทษ จับเท้าทั้งสองเอาหัวหย่อนลงไป แล้วเอาฮ้อนเหล็กถูกเป็นไฟตีจนหัวแตกละเอียด¹⁰ จะเห็นได้ว่าการกระทำผิดศีลข้อ 3 นั้นเชื่อว่าเป็นกรรมที่ต้องตกนรก ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้ความเชื่อเรื่องการกระทำบาปที่เป็นความเชื่อของชาวพุทธเข้ามาชู เพื่อให้เกิดความกลัว และให้ปฏิบัติตามข้อห้ามนี้

1.1.2 กลวิธีการชูโดยใช้ความเชื่อเรื่องนรก

นรก หมายถึง ที่ซึ่งผู้ทำบาปยอมไปเกิดเพื่อรับผลแห่งการกระทำของตน¹¹ ดังนั้นความเชื่อเกี่ยวกับนรกเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นให้คนละเว้นความชั่ว ประพฤติแต่ความดี เพื่อจะได้ไม่ต้องไปเกิดในนรก ซึ่งเชื่อกันว่านรกนั้นอยู่ใต้บาดาลลงไป นรกใหญ่หรือมหานรก มีทั้งหมด 8 ชั้น ได้แก่ สัตยพนรก กาลสุตตนรก มหาตปนรก สังฆาฏนรก โรฎพนรก มหาโรฎกนรก ตาปนรก และมหาอวิจินนรก หรือที่เรียกว่า นรกอเวจี¹² ความสำคัญของนรก สวรรค์ในแง่พุทธศาสนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งในสังสารวัฏ คือ มีการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงได้ มีหมุนขึ้นหมุนลงตกนรกแล้วต่อไปถ้ามีกรรมดีก็กลับไปขึ้นสวรรค์ หรือมาเกิดเป็นมนุษย์ แม้แต่ผู้ที่กระทำดีถึงขั้นไปเกิดเป็นชั้นสูง ชั้นพรหมหากหมดบุญแล้วก็กลับลงมาเกิดหรือหากมีกรรมก็

¹⁰เรื่องเดียวกัน.

¹¹เสฐียรโกเศศ, เล่าเรื่องในไตรภูมิ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), 25.

¹²มนี พยอมยงค์, “ความเชื่อของคนไทย,” ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้าและบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ” (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), 113-114.

อาจกลับไปตกนรกได้หมุนเวียนไปมา เป็นการอธิบายให้เห็นว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนา มิใช่การขึ้นสวรรค์ เพราะไม่ว่าสวรรค์ชั้นไหนล้วนแต่ยังไม่หลุดพ้นยังมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่มีเพียงนิพพานเท่านั้นที่เป็นจุดหมายสูงสุดของศาสนาพุทธที่จะหลุดพ้นจากสังสารวัฏนี้ได้¹³

วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนี้ ผู้แต่งได้ยกเรื่องความเชื่อเรื่องนรกมากเล่าอ้างโดยมีวัตถุประสงค์จะให้ เป็นเรื่องจูงใจให้ผู้อ่านและผู้ฟังปฏิบัติแต่ในทางที่ดีให้รู้สึกเกรงกลัวต่อบาป และเกิดความกลัวที่จะต้องตกนรก ถือว่าเป็นกุศโลบายให้คนทำความดี ซึ่งเป็นวิธีที่จะช่วยควบคุมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จากการแบ่งประเภทของข้อห้ามชะล่าเชิดขวาง สามารถวิเคราะห์หลักวิธีการสอนได้ ที่ใช้วิธีการชูโดยใช้ความเชื่อเรื่องนรก ดังนี้

1.1.2.1 ชะล่าเชิดขวางตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงาน

- ผู้เป็นลูกค้ำเมื่อลาสิกขาบวชมาแต่งงานกับลูกสาวแม่ออกค้ำ แม่ออกค้ำจะไม่ได้บุญที่ตนสร้างสมและมุ่งหวังไว้ หรือถ้าลาสิกขาบวชมาแต่งงานกับแม่ออกค้ำเป็นเมีย ไม่ดี ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ใผ่ค้ำวัดเจ้า เพี้ยแต่งพางันก็ดี เมื่อลูกค้ำผู้นั้น ลาสิกขาออกมาเจ้าน้องสาวแม่ตนเสีย นั้น ใผ่ค้ำวัดนั้นสิทาน แห้งอาศัยบุญบ่มีหวังติดแปดโตพอดี มีแต่เวรกรรมเข้าถมนตณดำตีม ใผ่เอาแม่ออกค้ำ เมื่อหน้าบ่มั่นคง ครันเป็นค้ำก็ชำเปรียบเหมือนดังลูกค้ำนั้นแล้ว ยังสิเอาเป็นเชยบ่ดี จรงแท้ เป็นความอายเชื้อเทพพาเพิ่น แลหลังเยี่ยมผอผ่องพศพันธุ์ พี่น้องชาวบ้านก็กล่าวขวัญ เทวดาผ่องมาเฝ้า ภูมิสถานทั้ง 8 มาใส่เวร ทุกข์บ่แล้วบุตรตาเจ้าบ่ส่ำบาย

(4/32/2-4/33/3)

ผู้แต่งใช้วิธีการสอนโดยการชูโดยชี้ให้เห็นว่า “ครันเป็นค้ำก็ชำเปรียบเหมือนดังลูกค้ำนั้นแล้ว” หมายถึง ลูกค้ำก็เปรียบเหมือนดังลูก เป็นการเปรียบเทียบให้ผู้ปฏิบัติเกิดความละอายแก่ใจ เพราะลูกค้ำก็เปรียบเสมือนลูกตนเอง และนอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้กลวิธีในการชูที่ว่า “ยังสิเอาเป็นเชยบ่ดีจรงแท้ เป็นความอายเชื้อเทพพาเพิ่น แลหลังเยี่ยมผอผ่องพศพันธุ์ พี่น้องชาวบ้านก็กล่าวขวัญ เทวดาผ่องมาเฝ้า ภูมิสถานทั้ง 8 มาใส่เวรทุกข์บ่แล้วบุตรตาเจ้าบ่ส่ำบาย” หมายถึง ถ้าหากเอาเป็นเชยก็จะเป็นที่อับอายทั้งเทวดา ญาติพี่น้อง ชาวบ้านจะนิทา

¹³พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก (กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, 2547), 9-10.

เทวดาและยมบาลนรกทั้ง 8 ชุม จะมาใส่เวรกรรมรวมไปถึงลูกที่จะเกิดมาด้วย จากข้อห้ามใช้ความเชื่อเรื่องนรกมากล่าวเพื่อใช้ในการขู่ ในเรื่องความเชื่อเรื่องนรกทั้ง 8 ชุม ได้แก่

- 1) สัตว์ชีพ หรือ สัตว์ชีวมหานรก เป็นนรกสำหรับผู้ที่เคยฆ่าสัตว์
- 2) กาฬสูตรมหานรก เป็นนรกสำหรับผู้ที่เคยทรมานสัตว์
- 3) สังฆาฏมหานรก เป็นนรกสำหรับผู้ที่เคยทารุณสัตว์จนตาย
- 4) โรจนะมหานรก เป็นนรกสำหรับผู้ที่เคยเป็นพยานเท็จแย่งชิง

ของผู้อื่น

- 5) มหาโรจนะมหานรก เป็นนรกสำหรับผู้ที่เคยทารุณมนุษย์

และสัตว์จนตาย

- 6) ตาปมหานรก เป็นนรกสำหรับผู้ที่เคยนำสัตว์มีชีวิตมาเผา
- 7) มหาตาปมหานรก เป็นที่สำหรับผู้ที่ใช้อำนาจในทางที่ผิด ทำให้

ผู้อื่นเดือดร้อน

8) อเวจีมหานรก เป็นนรกสำหรับผู้ที่ทำบาป ปัญจานันตริยกรรม (ซึ่งเป็นบาปชนิดเดียวกันกับ อนันตริยกรรม 5 และจะต้องไปตกในไปชดใช้กรรมในโลกกันตนรก) ผู้ที่ตกนรกขุมนี้จะต้องชดใช้กรรมยาวนานจนถึงสิ้นกัลป์หนึ่ง ชั่วระยะเวลาของกัลป์หนึ่งคือ ภูเขาลูกหนึ่งสูง 1 โยชน์ กว้าง 3 โยชน์ เมื่อถึง 100 ปี จะมีเทวดานำผ้าทิพย์มาเช็ดภูเขาเมื่อนั้นเมื่อใดที่ภูเขานั้นราบเรียบจึงสิ้นกัลป์หนึ่ง¹⁴

จากข้อห้ามจะเห็นว่าผู้แต่งได้นำความเชื่อเรื่องนรก เทวดา และยมบาล รวมถึงความเชื่อเรื่องเวรกรรม มาใช้ในการขู่เพื่อที่จะสอนให้ผู้ปฏิบัติไม่กล้าละเมิดข้อห้ามและนอกจากนี้ผู้แต่งยังชี้ให้เห็นถึงการลงโทษของข้อห้ามทางด้านจิตใจ “เป็นความอายเชื่อเทพพาเห็นแลหลังเยียมผอผู่พงศัพทน์้องชาวบ้านก็กล่าวขวัญ” คือ ถูกชาวบ้านตำหนินินทาจนเป็นที่อับอาย ดังนั้นจากข้อห้ามจึงเป็นการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เพื่อไม่ให้ประพฤติดังนี้

¹⁴นิยะดา เหล่าสุนทร, ไตรภูมิพระร่วง : การศึกษาที่มา, 27.

1.1.2.2 ขะลำ เชิดขวงเกี่ยวกับการครองเรือน

-ห้ามผัวเมียร่วมประเวณีกันในวันศีลดับ ศีลเพ็ญ หากกระทำ จะตกนรกและลูกที่เกิดมาจะเป็นโรคภัย ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ขึ้นสู่เมยวันศินัน เขาเลยชาติเป็นบาป คือว่าวันศีลดับศีลเพ็งกับได้ ศีลน้อยก็ บ่ควรหวนเคยสมเสพวันศีล ความทุกข์มาแล่นช้อนเวรนั้นก็แล่นถึง บาดว่ามรณาแล้วลง อับบายทั้ง 4 สองผัวเมียกุมเกลือกกั้วกันหุ้น อยู่แผ่นแดง อันว่าพระยายมพิบาลเจ้า เอน้ำทองแดงมาถอกใส่ปาก ถักแซกรัดผูกเกี่ยว พันเข้าไส้กัน มีทั้งน้ำบาดย่อย หลามเลือด แผลวไหล กำลังใส่เป็นหนอง ออกทวารทางกัน ถมแถวหน้า ชุมพอมองเนตร เขากินอน เกลือกกั้ว เหลือล้นมากหลาย เขาก็ทรงอยู่ใช้กับแทนอับบาย จึงได้มาเป็นคนอยู่ในชุมพู โลกคนเมืองกว้าง ยังเล่าว่าเมื่อช้อน เขากันเป็นคู่ มีบุตรดาลูกชีโม¹⁵เป็นฮ้ายขี้มะเร็ง อันนี้ เหวผัวเมีย เขาได้สมสู่วันศีลสมเสพกันนั้น เหวหากมีมากล้น คนคือประมาทธรรม กรรมหาก นำเหลือล้น เป็นคนบาปคือหมู ถ้าว่าเป็นห่วงหู่ ควรห้ามอย่ากระทำ

(3/34/4-3/35/4)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งใช้กลวิธีการชูโดยอิงอาศัยความเชื่อ เรื่องนรก หากไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามจะมีความผิดที่ว่า

ความทุกข์มาแล่นช้อนเวรนั้นก็แล่นถึง บาดว่ามรณาแล้วลงอับบายทั้ง 4 สองผัวเมีย กุมเกลือกกั้วกันหุ้นอยู่แผ่นแดง อันว่าพระยายมพิบาลเจ้าเอน้ำทองแดงมาถอกใส่ปาก ถักแซกรัดผูกเกี่ยว พันเข้าไส้กัน มีทั้งน้ำบาดย่อย หลามเลือดแผลวไหลกำลังใส่เป็นหนอง ออกทวารทางกันถมแถวหน้าชุมพอมองเนตร เขากินอนเกลือกกั้วเหลือล้นมากหลาย เขาก็ ทรงอยู่ใช้กับแทนอับบายจึงได้มาเป็นคนอยู่ในชุมพูโลกคนเมืองกว้าง ยังเล่าว่าเมื่อช้อน เขากันเป็นคู่มีบุตรดาลูกชีโมเป็นฮ้ายขี้มะเร็ง

ดังนั้นผู้แต่งได้นำความเชื่อเกี่ยวกับนรกมาใช้ในการชู โดย บรรยายภาพเมื่อคนทำผิดข้อห้ามจะต้องตกนรกเพื่อชดใช้กรรม และเมื่อเกิดมายังโลกมนุษย์ ถ้าหากยังทำผิดอีกลูกที่เกิดมาจะเป็นคนทุพพลภาพ ดังนั้นสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนไม่พึงปรารถนา ผู้แต่ง

¹⁵ ชีโม หมายถึง คนทุพพลภาพ

จึงได้ใช้วิธีชู้โดยการนำเอาความเชื่อเรื่องนรกมาเป็นตัวกำหนดในการที่ให้อ่านและผู้ฟังรู้สึกเกิดความกลัว และไม่กล้าทำผิดซ้ำ

1.1.2.3 ข้อห้ามที่เกี่ยวกับอาบัติของฆราวาส ดังกล่าวในเรื่อง

ไม่ว่าผู้สับสนว่าเตียนขวัญ แห่งท่านดะพัง หาประโยชน์ได้ ความเจ้าเพียงธรรม
อันนั้นนิสสัยคัยแท้ มุสาคณชั่ว ครันมันตาย ก็ได้ลงสู่นรกแท้ นานได้ออกมา

(4/21/1-2)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นการทำผิดศีล 5 ในศีลข้อที่ 4 มุสาคณโทษของการพูดเท็จ โดยใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบกับโทษ คือ นิสสัยคัย พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นว่า โทษของการพูดเท็จ การโกหก หลอกลวง เป็นบ่อเกิดของการดำเนินชีวิตที่ผิด เป็นบ่อเกิดของความเข้าใจผิดฉะนั้นบุคคลต้องละเว้นจากการพูดเท็จ เป็นการงดเว้นจากสิ่งที่เป็นบาป¹⁶ ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนคือ ชูโดยใช้ความเชื่อเรื่องนรกที่ว่า “ครันมันตายก็ได้ลงสู่นรกแท้ นานได้ออกมา” หมายถึง ตายไปแล้วต้องตกนรกเป็นเวลานานจนกว่าจะพ้น ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้ความเชื่อเรื่องนรกเข้ามาชู้เพื่อให้เกิดความกลัว เพื่อเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติตามข้อห้าม

1.2 การชู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตราย หรือความวิบัติ

ผู้แต่งใช้วิธีการชู้ในลักษณะที่ทำให้เกิดความกลัวเมื่อไม่ปฏิบัติตาม โดยใช้วิธีการชู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตราย หรือความวิบัติ ซึ่งปรากฏในประเภทชะล่า เช็ดขวงที่เกิดจากแนวคิดวิถีปฏิบัติประเพณีชาวบ้าน ดังนี้

1.2.1 ชะล่า เช็ดขวงเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงาน

1) เรือนใดมีคนตายพร้อมกัน 2 คนและต้นไม้ยืนตายในเขตบ้านเรือน ห้ามไม่ให้มีการแต่งงาน หรือมีคนตายในเรือนของฝ่ายที่จะแต่งงานด้วย ก็ไม่ควรจัดงานแต่งงาน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เอือนหลังโค คนตายซ้อนถึง 2 ขอนตายใส่เอือนนั้น ก็ไม่ควรกินคองฝากู้แท้
ผัวเมียซ้อนร่วมกัน อัน 1 มีคนตายอยู่ในห้องเอือนนางชู้มิ่งก็ตั้นนั้น หญิงแลชายก็คือนาง

¹⁶พระเทวินทร์ เทวินโท, แก่นพุทธจริยศาสตร์ (ม.ป.ท., 2549), 29.

ดูด้านกล่าวนมา แท้เนื้อ อันว่าความเฮาด้าน ผายคตบอขวามา นี้ มีแต่ความจิบหาย
วินาศเสี่ยงอิตฮ้ายหมู่ข้าวของ หมู่โภยภัยต้องเชื้ญหลวงเคราะห์ใหญ่ บ่ว่าแต่ในชาตินี้ถึง
เท่าชาติสิมา ครันว่าเสียเชื้ญร้ายโภยภัยหายสว่างก็ดี ครันมันหายชาตินี้ภายหน้าก็ยอมเป็น

(3/13/2-3/14/3)

จากข้อห้ามดังกล่าว ผู้แต่งมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึง
อันตราย หรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “อันว่าความเฮาด้านผายคตบอขวามา
นี้มีแต่ความจิบหายวินาศเสี่ยงอิตฮ้ายหมู่ข้าวของหมู่โภยภัยต้องเชื้ญหลวงเคราะห์ใหญ่บ่ว่าแต่ใน
ชาตินี้ถึงเท่าชาติสิมา ครันว่าเสียเชื้ญร้ายโภยภัยหายสว่างก็ดี ครันมันหายชาตินี้ภายหน้าก็ยอม
เป็น” หมายถึง หากไม่ปฏิบัติตาม จะเกิดทั้งจิบหาย วินาศ อดอยาก เกิดโภยภัย เกิดเคราะห์เชื้ญ
หลวง ตามไปทั้งชาตินี้และชาติหน้า จะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นประจักษ์ถึงผลของการกระทำโดย
ใช้สิ่งที่ทุกคนไม่พึงปรารถนาหรือเป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดความเจริญ รวมถึงความเชื่อของคนอีสานใน
เรื่องเคราะห์เชื้ญ คือจะเกิดสิ่งไม่ดี สิ่งชั่วร้าย ทำให้เกิดความทุกข์ลำบากใจ แต่ถ้าหากเสียเชื้ญหรือ
มีการทำพิธีสะเดาะเคราะห์แล้ว ความทุกข์ ความไม่สบายใจก็จะหายไป ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้กลวิธีนี้
มาเป็นตัวกำหนดหรือใช้ขู่ในการสอนข้อห้ามชะล่าเช็ดขวง ให้คนเกิดความกลัวเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟัง
ปฏิบัติตามข้อห้าม เพื่อที่จะสอนให้คนรู้จักความเหมาะสม ปฏิบัติตามกาลเทศะที่ถูกต้อง

2) ห้ามคนที่เป็นน้ำผู้ขายแต่งงานกับหลาน ถ้าเป็นหลานชายก็ไม่ควรแต่งงาน
กับน้ำสาว ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ถ้าลงเป็นน้ำบ่าวแล้ว บ่ควรสู่เอาหลาน ถ้าว่าเป็นหลานชาย บ่ควรเอาน้ำสาว
ช้อนอาหารนี้จิบหาย เสียแท้ โภยภัยจักบังเบียดบังเกิด มีเงินค้ำบ่ค่าง ควายช้างก็ยอมเสีย
ตราบต่อเท่าถึงเชื้อลูกหลานเหลน อิตอยากข้าว ฝูงหมู่ออาหาร ทั้งผ้าแพรผอนดุ่ม ฝูงนั้นก็
บ่มี ถ้าว่าบ่เป็นล่าเจ้า ก็แพกั้งแนวนาม มันจักแพ้ลูกหลาน เกิดมาภายหลังร้อย มันจักแพ้
ลูกน้อย ๆ ในท้อง สิบเกิดดอม

(3/23/4-3/24/2)

จากข้อห้ามดังกล่าว ผู้แต่งมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึง
อันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “อาหารนี้จิบหายเสียแท้โภยภัยจักบัง
เบียดบังเกิดมีเงินค้ำบ่ค่างควายช้างก็ยอมเสียตราบต่อเท่าถึงเชื้อลูกหลานเหลนอิตอยากข้าว ฝูง

หมู่อาหารทั้งผ้าแพรผอนตุ้มผูนันท์ก็มี ถ้าว่าบ่เป็นสำเภาเจ้าก็แพ้กัณฑ์แวนามันจักแพ้ลูกหลานเกิดมาภายสร้อยมันจักแพ้ลูกน้อย ๆ ในท้องสิเกิดดอม” จะเห็นว่าผู้แต่งใช้สิ่งที่คนไม่พึงปรารถนาที่มีความหมายในทางที่ไม่ดีคือ จิบหาย โหยงัย เงินทองไม่มีเก็บ ไม่มีสัตว์เลี้ยง อดอยากทั้งเสื้อผ้านุ่งห่มข้าวของเงินทอง แพ้(ชนะ)ญาติพี่น้องลูกหลาน พร้อมทั้งลูกที่จะเกิดมา คือ ญาติพี่น้องลูกหลาน พร้อมทั้งลูกที่จะเกิดมาจะตายจากไปหมด ดังนั้นจะเห็นว่าเมื่อคนเราขาดสิ่งเหล่านี้แล้วคงเป็นการยากต่อการใช้ชีวิต เพราะคนเราจะอยู่รอดได้ต้องพึ่งพาปัจจัยสี่ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร เงินทอง สถานที่อาศัย รวมทั้งญาติพี่น้องที่คอยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสิ่งที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการร่ำนั้นเป็นสิ่งที่คนไม่พึงประสงค์มาเป็นตัวกำหนดเพื่อเป็นกุศโลบายในการที่จะสอนไม่ให้คนทำผิดศีลธรรม และเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียที่เกิดภายในสังคม

3) การแก้เคล็ดเมื่อพี่น้องจะแต่งงานกัน ควรให้ทั้งสองนุ่งขาว และให้กินข้าวราดหมู ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 หญิงผู้เอื่อนันได้มีลูกผู้ชาย ผู้น้องนั้นได้ลูกผู้หญิงก็ดี ครันว่าเป็นคู่ผัวเมีย หลีกกันบ่มีมัม อีกอย่าง 1 คือว่าชายผู้เป็นอ้าย หากมีลูกคนชายก็ดี อันว่าหญิงผู้น้องหากมีลูกคนหญิงก็ดี คาคเป็นคู่ผัวเมีย หลีกกันบ่มีมัม อันว่าตาแลนชาย จักปลุกแบ่งเขา ให้เอากันเป็นคู่ กิดี อันว่าชายผู้น้อง ได้ลูกคนหญิงก็ดี คาคเป็นคู่ผัวเมีย หลีกกันบ่มีมัม จงให้เขาทรงนุ่งล้วนขาวเฉียงชูคน แล้วจึงลงเรียงช้อนพาวัญ เียงฮ่วมกันนั้น ครันผูกแขนบวรณ แล้ว จึงทรงย่องเครื่องขาว จึงให้สองเชื้อเจ้านั้น นั่งลงกินข้าวในฮางหมูนันท์ ก็จึงแม่น ครันว่ามีของกินอันใด ก็ให้เทออกม้วน ลงใส่ในฮาง สองผัวเมียก็จึงพากันกินท่อน ครันว่าอยากดีเท่าเฒ่าผองเท่า ชั่วชีวิต ครันว่าบ่กระทำดังนี้ สองสิม้างมุ่นผง ครันบ่คงเป็นฮ้างวางกันปะปล่อย ถ้าบ่มีดังนั้น มันจักแพ้หมู่ข้าวของ ครันว่าบ่กระทำตามเว้าจิบหายมีมาก เงินคำมีอยู่แล้วสะเด็นฟุ้งออกจากถง เหตุว่ายังทันเงิงแท้ ตานาย 3 สำ ก็จึงทำข่มไว้ คนห้ามฝ่ายขวาง ครันลูกอ้ายลูกน้องเอากันนั้น ยังบ่ทันได้ฮอด 3 สำบุ ครันว่าบ่กินข้าว ในฮางหมูเอ็ด แก่คนเสีย ดังนั้นจักจิบหายแท้ ดีหลีแล

(3/22/1 -3/23/3)

จากข้อห้ามดังกล่าว ผู้แต่งมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการรู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “ครันว่าบ่กระทำดังนี้สองสิม้างมุ่นผง ครันบ่คงเป็นฮ้างวางกันปะปล่อยถ้าบ่มีดังนั้นมันจักแพ้หมู่ข้าวของ ครันว่าบ่กระทำตามเว้าจิบหาย

มีมากเงินคำมืออยู่แล้วสะเด็นฟ้งออกจากถง” หมายถึง เมื่อพี่น้องแต่งงานกันแล้วจะเกิดผลร้ายตามมา คือ ไม่หย่าร้างหรือไม่ก็เป็นม่าย จะฉิบหาย ข้าวของเงินทองมีเท่าไรก็หมด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้นำสิ่งที่คนไม่พึงปรารถนาในเรื่องของการครองคู่ ว่าไม่เป็นม่ายหรือไม่ก็ร้าง คนที่แต่งงานกันย่อมปรารถนาความสุขในการใช้ชีวิตคู่ และอยู่กันยืนยาว ส่วนข้าวของเงินทองเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิต ซึ่งผู้แต่งกล่าวว่ามีเท่าไรก็หมด ดังนั้นผู้แต่งจึงได้นำเรื่องเหล่านี้มาใช้เพื่อเป็นกลวิธีในการสอน เพื่อให้ผู้อ่านและผู้ฟังปฏิบัติตาม เพื่อที่จะรักษารธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณไว้ เพราะถือว่าเป็นการแก้เคล็ด เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ

4) เมื่อลูกของพี่สาวเป็นผู้หญิง ลูกของน้องเป็นผู้ชาย ถ้าลูกของพี่สาวเป็นผู้ชาย ลูกของน้องนั้นเป็นผู้หญิง ก็ไม่ควรแต่งงานกัน จะชวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เลื่อยก็ว่าเลื่อยแท้ เป็นชาตินามหญิง ทางผู้น้องนั้น เป็นชาติคนชาย เลื่อยถ้าว่าเลื่อยนั้นได้ลูกชาย น้องนั้นได้ลูกหญิง บิให้เขาเอากัน บัดเมื่อนั้น ถ้าว่าผู้เลื่อยนั้น ได้ลูกผู้หญิง ผู้น้องนั้นเป็นคนชาย ก็บ่ควรสเือกกัน บัดจริงแท้ ถ้าว่าเอาไปแล้ว โยภัยจักบังเกิด ทำกินก็บ่ขึ้น ขวงฮ้ายหมู่ข้าวของ

(3/21/4-3/22/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งจึงมีการสอนโดยใช้วิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “ถ้าว่าเอาไปแล้วโยภัยจักบังเกิดทำกินก็บ่ขึ้นขวงฮ้ายหมู่ข้าวของ” หมายถึง โยภัยจะบังเกิด ทำกินไม่ขึ้น จะเกิดชวง จะเห็นว่าผู้แต่งใช้วิธีการขู่โดยใช้สิ่งที่มีความหมายในทางที่ไม่ดีที่ว่า จะทำมาหากินอะไรก็ไม่ดีไม่เป็นไปตามผลที่คาดหวัง และขวงที่คนอีสานเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ไม่เจริญ จัญไร ผู้แต่งนำสิ่งเหล่านี้มาใช้เพื่อเป็นตัวกำหนดหรือเป็นกุศโลบายเพื่อให้ผู้อ่านและผู้ฟังปฏิบัติตามในการที่จะสอนข้อห้าม ซึ่งผู้แต่งต้องการสอนให้คนรู้จักแยกแยะความถูกต้อง เหมาะสมและเพื่อสร้างค่านิยมที่ดีงามภายในสังคม

1.2.2 ขะลำ เข็ดขวงเกี่ยวกับการปลูกเรือน

1) ห้ามปลูกเรือนคร่อมในที่ที่มีรูน้ำซึมออก และตอไม้ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ป่อนโคมีรูน้ำซึมทรายออกบ่อ มีตอไม้อยู่พื้นโพนพร้อมอยู่หน้า บิให้ปลูกเรือนหุ้ม กวมเอาคละลำยั้งจริงแล้ว ภายหลังมาอยู่บ่ได้ เอือนซิมังมุ่นผง

(4/10/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวเป็นข้อห้ามที่มีเจตนาสอนหลักของการสร้างเรือนที่ควรพิจารณาให้รอบคอบ ว่าไม่ควรปลูกเรือนคร่อมในที่ที่มีรูน้ำซึมออก และต่อไม้ ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “*คะลำย้งจริงแล้วภายตุนมาอยู่บ่ได้เฮือนซิม้างมุ่นผง*” จะเห็นว่าผู้แต่งใช้ความเชื่อของชาวอีสานในเรื่องชะล่ำซึ่งเป็นบทลงโทษอันก่อให้เกิดสิ่งอัปมงคล นอกจากนี้ผู้แต่งได้เปรียบอุปมาเพื่อเห็นถึงความร้ายแรงถ้าหากไม่ปฏิบัติตามที่ว่า *เฮือนซิม้างมุ่นผง* หมายถึง บ้านจะถูกทำลายละเอียด ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้หลักการดังกล่าวมากำหนดเพื่อให้รู้สึกกลัวและเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติตามข้อห้าม

2) กฎ หอสูง ห้ามรื้อไปสร้างที่อื่น ไม่ดี ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 วัดใหญ่กว้าง กฎใหญ่หอสูง ครันยังปลูกเฮ็ดดีจริงแท้ พลอยเลามาเพม้าง
เอาไปยังบ่อนอื่น ก็บ่ควรดูมิแท้ไฟ สีไหม้มุ่นผง

(2/36/4)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งมีวิธีการสอนโดยวิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “*ก็บ่ควรดูมิแท้ไฟสีไหม้มุ่นผง*” หมายถึง ไม่ก่อให้เกิดความเจริญ บ้านจะไฟไหม้ละเอียด ผู้แต่งได้เปรียบอุปมาเพื่อให้เห็นถึงความร้ายแรงถ้าหากไม่ปฏิบัติตาม ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้หลักการดังกล่าวมากำหนดเพื่อให้รู้สึกกลัวและเป็นแรงจูงใจให้ปฏิบัติตามข้อห้าม

3) ห้ามสร้างบ้านเรือนในเขตวัดร้างไม่ดี จะเกิดเข็ญร้ายและห้ามสร้างสวน
ถางไร่ ในเขตพื้นที่วัดร้าง ไม่ดี จะชวง

อันว่าอารามฮ้าง เจตีย์พระธาตุใหญ่ ทั้งกฎพร้าพร้อม เวียงฮ้างเปล่าสะเทิน พลอย
เลามาเป็นบ้านแดนเมืองตั้งอยู่ อลหลเคือดร้อน เข็ญฮ้ายซิมอดจุม อัน 1 บ้านเมืองฮ้าง
อารามหลวงวัดใหญ่ขวงพระเจตีย์ สีฮ้างเปล่าสะเทิน พลอยเลามาแปงสร้าง นครสวนถาง
ไร่เฮ็ดก็บ่ได้แย่งชีไฮยอมขวง

(4/9/2-4/9/3)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่ผู้แต่งต้องการสอนเพื่อให้คนในสังคมรู้จักมีความยำเกรงในพระพุทธศาสนา ว่าบริเวณพื้นที่วัดเป็นพื้นที่ตั้งสถานที่เคารพสักการะและเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ถึงแม้พื้นที่วัดนั้นจะเป็นพื้นที่ร้างก็ตาม ดังนั้นผู้แต่งมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “พลอยเลามาเป็นบ้านแดนเมืองตั้งอยู่ลหุลเหือดร้อนเชษฐายชัยมอดจุม...มาแบ่งสร้างนครสวนทางไร้เอ็ดก็บได้แย้งชีไฮยอมขวง” หมายถึงถ้าหากนำมาสร้างเรือนก็จะเกิดความเดือดร้อน เกิดเชษฐร้าย ถ้าเอามาสร้างสวนนาไร้ จะมีแต่ความทุกข์และเกิดขวง(เสนียดจัญไร) ดังนั้นผู้แต่งจึงกล่าวยกสิ่งที่มีความหมายในทางที่ไม่ดีและสิ่งที่คนอีสานเชื่ออย่าง “ขวง” มาใช้ขู่เพื่อให้ไม่ละเมิดกฎข้อห้าม

1.2.3 ขะลำ เชิดขวงที่เกี่ยวกับการครองเรือน

1) ถ้าหากข้าทาสในเรือน หนีออกจากเรือนไปทำกิจการอย่างอื่น พบว่ามีต้องกลับมาห้ามไม่ให้ขึ้นเรือน ให้ปลุกเรือนแยกต่างหาก ถ้าคลอดลูกแล้วจึงให้ขึ้นเรือนได้ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่าคนช้อย ข้าทาสใช้ขวง คือว่าคนในเรือนลูกหลานของเจ้า เขาหากหนีไปแท้ แนวโคแนว 1 ได้หลายวัน หลายเดือนขาดค่าง แรมมือค่างคิน เขาหากเดินประสงค์ ด้วยกิจการไปอื่นก็ดี ให้นอนนาแลนอนไร้ พร้อมไปชมช้อนอยู่เหิง เลยเล่มาามมีห้องถือภา มาแต่บ่อนอื่น ก็บควรให้ขึ้น บนห้องฝ่ายเรือน ควรที่ปลุกเรือนน้อย ให้เขาเขาบ่อนหนึ่ง จริงเทอญ เท่าประสูติลูกมัม สระเกล้าเกศนม จึงให้ขึ้นเมื่อห้อง เรือนชานดังเก่า ครันบกระทำดั่งนั้น จักจิบหาย อยู่บ่แล้วไภยฮ้อนสิแล่นเถิง

(3/16/1-4)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “ครันบกระทำดั่งนั้นจักจิบหายอยู่บ่แล้วไภยฮ้อนสิแล่นเถิง” หมายถึง ถ้าไม่กระทำตามจะจิบหาย เกิดโหยภัย ผู้แต่งใช้สิ่งที่คนไม่พึงปรารถนามาใช้ในการขู่ เป็นกุศโลบายเพื่อให้ปฏิบัติตามในการที่จะให้คนรู้จักมีน้ำใจต่อผู้อื่นโดยเฉพาะคนที่กำลังมีท้อง เพราะเมื่อข้าทาสที่มีท้องยอมทำงานไม่สะดวก จึงต้องห้ามขึ้นเรือน

2) ห้ามใช้ผ้าถูมาเช็ดหน้าหรือเอามาคลุมหัว จะเช็ดขวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันเขาพรเช็ดหน้า อย่าเอาของโตเองนุ่งทั้งผ้าเช็ดหน้าอันฮ้าย อย่าเอาปกควรใส่หัว ฟุ้งนี้มราชเจ้าให้จ้อจำเอาหันทอน มันจึงเฮียงมีสุขสูงเฮียงปานแก้วอย่าได้กระทำ อันฮ้ายเช็ดขวงคือแต่เก่าจึงเทญ บ้านเมืองจักเดือดร้อนเป็นฮ้ายราษฎร

(4/11/1-4/11/2)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่กำหนดขึ้นเพื่อต้องการสอนให้คนรู้จักของสูงของต่ำเพื่อก่อให้เกิดการกระทำในสิ่งที่เหมาะสม ที่ว่าไม่ให้ใช้ผ้าถูมาเช็ดหน้าหรือเอามาคลุมหัว ดังนั้นผู้แต่งมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการรู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “อันฮ้ายเช็ดขวงคือแต่เก่าจึงเทญบ้านเมืองจักเดือดร้อนเป็นฮ้ายราษฎร” หมายถึงจะเกิดเช็ดขวง บ้านเมืองจะเดือดร้อน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งกล่าวสอนข้อห้ามโดยกล่าวสอนโดยตรงว่าจะเกิดเช็ดขวง ซึ่งโทษของเช็ดขวงนั้นก็คือ ไม่เป็นมงคล ถึงขั้นเสนียดจัญไรหรือถึงกับมีอันเป็นไปต่อตนเองและญาติพี่น้อง

3) ห้ามอุจจาระใส่น้ำ อย่าพินครกไม้ทอง อย่าเจาะกลองไม้ม่วง อย่าชดบ่วง(ช้อน)ทางขวาง เขยชมนางกอดกุมในน้ำ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ปควรชี้ใส่น้ำออกบ่อบ่อนเคยกิน ชี้ใส่ดินบ่อนโตเคยอยู่ โยหยอกขู้สาวน้อยรูปงาม อย่าได้พาโลลัน หนทางโตเคยเที่ยวชี้ใส่ ไปถามหนี่บได้มาแล้วกล่าวขวัญ อย่าได้ไปพินไม้กกทอง มาเอ็ดครกมองนั้น มาสร้างเอ็ดกลอง เอาไม้มาเอ็ดบ่วงทางขวาง ทางเขยชม นางกอดกุมในน้ำ อันนี้ปาฏิเทสนียะแท้ คงจิบหายคะลำยั้ง จริงแล้ว ใผ่ทำสิ่งนี้ เวรฮ้ายแล่นถึง

(4/22/2-4)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่กำหนดขึ้นเพื่อต้องการสอนให้คนรู้จักความพอเหมาะพอดี ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีในการสอนโดยใช้วิธีการรู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “อันนี้ปาฏิเทสนียะแท้คงจิบหายคะลำยั้งจริงแล้วใผ่ทำสิ่งนี้เวรฮ้ายแล่นถึง” หมายถึง ต้องปาฏิเทสนียะ เกิดจิบหาย ชะล่า และก่อให้เกิดเวรกรรม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้ใช้อาบัติของบรรพชิตมาเปรียบเทียบกับความผิดของฆราวาส เพื่อให้รู้สึก

เป็นบาป และชะล่ำซึ่งมีโทษคือ อัมมกมล ไม่เจริญก้าวหน้า และไม่เป็นสิริมงคล มาใช้ในการขู่เพื่อให้เกิดความกลัว และปฏิบัติตามข้อห้าม

1.2.4 ชะล่ำ เชิดขวงเกี่ยวกับประเพณีพิธีศพและความตาย

1) ห้ามให้คนป่วยที่ต่างบ้านต่างเมือง มาอนนได้ฤกษ์ หอแจก(ศาลาการเปรียญ) หากตายอยู่จะเป็นเชิญ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คนพยาธินอนไข้ โรคคนป่วย คนคามบ้านนอกพัน ชาวค้าขายชาย อย่าให้เขาขอนอน ฟันไต้ล่างกะฎี แลหอแจกพร้อม ชุมนี้บ่ควร ลางเทอมันตายคางคาอยู่ไต้ล่างจักเป็นเชิญต่างดาว บ่คงหมั่นผู้อยู่ทำ ขอให้จำเอาท่อน พระยาเสยทุกหมู่ ให้สุกระทำดังเว้าเฮาด้านว่ามานี้เทอญ ครันว่าบ่เฮ็ดตามคองห้าม พราหมณาไชข่าวมานี้ บ้านเมืองจักหล่ม้าง สุธญเศร่าบ่รุ่งเฮือง

(2/37/3-2/38/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวเป็นข้อห้ามที่มีเจตนาเพื่อป้องกันการเป็นภาระให้กับพระสงฆ์หรือบุคคลภายในวัด ดังนั้นจึงไม่ควรให้คนป่วยที่มาจากต่างเมืองที่ถือว่าเป็นคนแปลกหน้ามาขอนอนได้ฤกษ์ และถ้าหากตายญาติพี่น้องก็ไม่รู้จัก ก็จะเป็นภาระแก่พระสงฆ์ในการจัดการศพอีกด้วย ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “ครันว่าบ่เฮ็ดตามคองห้ามพราหมณาไชข่าวมานี้บ้านเมืองจักหล่ม้างสุธญเศร่าบ่รุ่งเรื่อง” หมายถึง บ้านเมืองจะมีไม่ความเจริญรุ่งเรือง มีแต่ความเศร้าหมอง ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้สิ่งนี้มาเป็นการขู่เพื่อให้เกิดความกลัว และปฏิบัติตามคำสอน

2) ห้ามเผาศพที่ตายไฟไหม้ ไม่ให้เคลื่อนย้ายศพ ไม่ให้ฝังร่วมป่าช้ากับผู้อื่น หากไม่ทำตามลูกหลานจิบหาย ดังกล่าวในเรื่องว่า

อัน 1 บุคคลผู้ใด ตายไฟไหม้ ก็ควรฝังกับที่ อย่าได้ห้วยเคลื่อนย้าย ไปแท้ที่ใด เว้นแต่ในบ้าน เอาไปฝังเสียในป่า อย่าได้ร่วมป่าช้า เขาแท้สิปดี มันจักจิบหายแท้ สอดหลานเหลนติดต๋อ มันจักเสียหมู่เชื้อ เมืองบ้านสิเกิดโอย

(2/8/2-3)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่กำหนดขึ้นเพื่อต้องการสอนให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังสามารถนำคำสอนดังกล่าวไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ให้เป็นไปตามธรรมเนียมเดียวกัน เพื่อต้องการให้เกิดความสวัสดิมงคลแก่บุคคลและสังคม

ศพที่ตายไฟไหม้ไม่ให้เผา นั่น เชื่อว่าเป็นศพตายโหง ตายไม่สงบ และไม่ให้ฝังร่วมป่าช้า เพราะสมัยก่อนป่าช้ามีตายโหงจะแยกออกไปต่างหาก ไม่นิยมฝังร่วมป่าช้ากับผู้อื่น ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนโดยวิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “สิบดิมนักจิบหายแห่ฮอดหลานเหลนติดต่อมันจักเสียหมู่เชื้อเมืองบ้านสีกะดก” หมายถึง มันจะจิบหายจนถึงลูกถึงหลานเหลนติดต่อกันไป บ้านเมืองจะเกิดโศกภัย ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้สิ่งนี้มาเป็นการขู่เพื่อให้คนเกิดความกลัวและเป็นกุศโลบายในการที่จะให้ปฏิบัติตามข้อห้าม

3) ห้ามเผาศพที่ตายด้วยไม้หอก ช้างทับ ควายชน เสือชกบิน หอกดาบ หลาวแหลมแทงตาย ผูกคอตาย ไม่ควรผูกแขน ไม่ควรไว้แรมคืน ไม่ควรให้พระสงฆ์นำหน้า ไม่ควรแจกทาน ดังกล่าวในเรื่องว่า

อัน 1 ตายด้วยไม้หอก ทับช้างแทงควายชนก็ดี ตายม้าเตะเสือชน ตายย่อนไม้ค้อน หอกดาบหลาวแหลม ตายด้วยมะแลง ด้วยปืนสาค ตายอุบาทว์เรือกผูกคอ ตาย 2 ผู่นี้ บัควรเผาด้วยไฟได้ ตีนมือบัควรผูก แรมคืนบให้ไว้ โภชนั่งข้าวบให้ทาน พระสงฆ์บัควรเจา นำหน้า สังคหธรรมบัควรสวด ตายที่ใดก็อย่าร่วมป่าช้า ภายบ้านย้อมชิวง

(2/8/3 -2/9/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนเพื่อให้ปฏิบัติเป็นธรรมเนียมเดียวกันในสังคม จึงได้กำหนดข้อห้ามเพื่อต้องการให้เกิดความสวัสดิมงคลแก่บุคคลและสังคม ดังนั้น ผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนโดยวิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “อย่าร่วมป่าช้าภายบ้านย้อมชิวง” หมายถึง ถ้าฝังร่วมป่าช้าย้อมเกิดชวง(เสนียดจัญไร หรือไม่เจริญ) ศพที่ตายด้วยไม้หอก ช้างทับ ควายชน เสือชกบิน หอกดาบหลาวแหลมแทงตาย ผูกคอตาย ถือว่าเป็นศพตายโหง ในอดีตชาวบ้านชนบทอีสานจะแยกป่าช้ามีตายโหง ซึ่งจัดเป็นป่าช้าพิเศษไว้ต่างหาก ลักษณะการตายโหงมี ตกต้นไม้ตาย ตกน้ำตาย ควายชน เป็นต้นนิยมทำป่าช้าไว้ทางทิศตะวันตกของบ้าน ทั้งป่าช้าเผาศพและป่าช้ามีตายโหงแต่ไม่อยู่รวมกันแยกกันอยู่คนละแห่ง ซึ่งชาวอีสานถือตามคัมภีร์มูลกัต อันเป็นคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์ที่

มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม¹⁷ ดังนั้น การที่ห้ามเผาศพที่ตายในลักษณะดังกล่าว และไม่ให้ฝังร่วมป่าช้า อาจเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันมา

4) คนตายกลางป่าไม่ให้เอาเข้าบ้าน ดังกล่าวในเรื่อง

ครันตายกลางป่าให้ฝังเสียกลางป่า บ่ควรเอาเข้าบ้าน ไฟสีไหม้มอดเมือง จงให้ฝังเอาแท้

(2/7/1)

อีกตัวอย่างที่กล่าวลักษณะเดียวกัน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันมันตายเมี้ยน มรณาในป่า บ่ควรเอาเข้าบ้าน ไฟสีไหม้มุ่นผง ครันว่าตายนอกบ้านกลางป่า ในที่ใดก็ดี ควรฝังตามวิสัย แห่งคอยดงไม้ อย่าได้เอาไปไว้ ปนแกมป่าช้าเพิ่น มันจักเกิดห่าก้อม ภายหน้าอยู่บ่วย ให้อ้อยฟังเอาท่อน ตามแห่งอุปจารย์

(2/17/4-2/18/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นข้อห้ามที่มีเจตนาสอนเพื่อเป็นการป้องกันภัยอันตรายที่มากับศพ ซึ่งได้อิงอาศัยความกลัวของมนุษย์มากำหนดเป็นบทลงโทษ หากไม่ปฏิบัติตามว่า “บ่ควรเอาเข้าบ้านไฟสีไหม้มอดเมืองจงให้ฝังเอาแท้” และ “ไฟสีไหม้มุ่นผง... มันจักเกิดห่าก้อมภายหน้าอยู่บ่วย” ผู้แต่งใช้อุปมาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงความร้ายแรงหรือน่าสิ่งที่มีมนุษย์เกรงกลัวอย่าง ไฟจะไหม้บ้านเมือง เกิดห่าหรือโรคระบาด มาชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติ ถ้าหากไม่ปฏิบัติ

5) ห้ามเอาศพลงในวันศีลเพ็ญ 15 ค่ำ วันเดือนดับ วันเนาปีใหม่ ดังกล่าวในเรื่อง

อันว่า ตายอันควรเอาไว้ แรมคืนจันม่วน ดังนั้นควรมัดมือตีน พร้าพร้อม กระทำสร้าง แต่งแบ่งท่านเฮย ตายด้วยพยาธิไข้ หลายวันหนักเหน้อย หมดกำลังหอดแห้งเสียแล้ว ก็จึง

¹⁷ พระอริยานุวัตร เขมจารี, ประเพณีโบราณอีสานบางเรื่อง เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 (มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2529), 9.

ตาย อันบ่ควรเอาลงนั้น ศิลเพ็ง 15 คำ ทั้งเดือนดับกับได้ วันมื่อบ่ถึกคอง กับวันสังขารขึ้น วันเนาปีใหม่ ครันบ่กระทำตามนี้ เป็นโภยแข็งขนาดสิ่ง แต่ตายขอบนั้น จึงควรไว้อยู่นาน การบ่ควรกระทำ

(2/18/1-2/18/4)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนเพื่อให้ใช้ปฏิบัติเป็นธรรมเนียมเดียวกันในสังคม จึงเป็นการกำหนดข้อห้ามขึ้นเพื่อต้องการให้เกิดความสวัสดิมงคลแก่บุคคลและสังคม ผู้แต่งมีวิธีการสอนโดยใช้วิธีการรู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “ครันบ่กระทำตามนี้เป็นโภยแข็งขนาดสิ่ง แต่ตายขอบนั้น จึงควรไว้อยู่นานการบ่ควรกระทำ” หมายถึง ถ้าไม่กระทำตามนี้จะเกิดโภยภัยแข็งขนาดคือ หาทางแก้ไม่ได้จึงควรเก็บศพไว้ก่อน ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้สิ่งนี้มาเป็นการรู้เพื่อให้เกิดความกลัว และปฏิบัติตามคำสอน

6) ห้ามเอาศพที่ตายเดือนดับ ตายเดือนเพ็ง ตายวันเนาปีใหม่ ไว้แรมคืน ดังกล่าวในเรื่อง

ประการ 1 ตายบ่ควรเอาไว้แรมคืนข้ามล่ง คือว่าตายเดือนดับ เดือนเพ็งก็อย่าเอาไว้แรมมือค้างคืน ตายในสังขารนั้น วันเนาปีใหม่ ตายในวันทั้งหลายฝูงนี้ บ่ควรเอาไว้ชวนคืน แม้กว่าตายยามใด ให้เอาไปยำนั้น โดยเร็วอย่าช้า อยู่หลักแต่ยามไว้วันนั้นบ่ควร ครันว่า ผิดคองเฮาด่าน เทศนาสอนสั่งมานั้น โภยภัยจักเกิดขึ้น เมืองบ้านที่สถาน ในเฮือนชานข้าวของเจ้าบกบาง ทุกสิ่งหาสังกิบได้ ความชี้ไ้ฮ้อยอดลูกหลาน บ้านแลเมืองก็บ่มีสุขล้น อลหลแนวต่าง มีแต่เจ็บป่วยไข้ไปเรื่อยอยู่เลิง

(2/12/3-2/13/1)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนเพื่อให้ใช้ปฏิบัติเป็นธรรมเนียมเดียวกันในสังคม จึงได้กำหนดข้อห้ามขึ้นเพื่อต้องการให้เกิดความสวัสดิมงคลแก่บุคคลและสังคม ผู้แต่งมีวิธีในการสอนโดยวิธีการรู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติที่จะเกิดขึ้นหากไม่ปฏิบัติตามว่า “โภยภัยจักเกิดขึ้นเมืองบ้านที่สถานในเฮือนชานข้าวของเจ้าบกบางทุกสิ่งหาสังกิบได้ความชี้ไ้ฮ้อยอดลูกหลานบ้านแลเมืองก็บ่มีสุขล้นอลหลแนวต่างมีแต่เจ็บป่วยไข้ไปเรื่อยอยู่เลิง” หมายถึง บ้านเมืองจะเกิดโภยภัย ข้าวของลดน้อยลง ความทุกข์เข้ามาแทนที่ถึงลูกหลาน บ้านเมืองมี

แต่ความเดือดร้อน มีแต่ความเจ็บไข้ตลอด จากสิ่งดังกล่าวแล้วแต่ทำให้คนเกิดความทุกข์ทั้งกาย และจิตใจ ดังนั้นผู้แต่งจึงนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ในการรู้เพื่อให้เกิดความกลัว และปฏิบัติตามข้อห้าม

1.2.5 ความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่ำ เช็ดขวง

1) หัวโพน(จอมปลวก)อยู่ใกล้เรือน จะเกิดความเดือดร้อน หากจอมปลวก อยู่ทางทิศใต้ของเรือน กระทำสิ่งใดก็ไม่เจริญ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 มีหัวโพน อยู่ถัดใกล้หัวเสือนก็ฮั่นเดือด ครันว่าโพนนั้น อยู่เบื้องได้เสียแล้ว
กีย่อมไค ครันบ่แพ้คนนั้น มีของบ่หมั่นแก่่น กระทำอันใด ๆ แลน้อย ก็เสียแท้ยอมวาย

(4/10/1)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนเพื่อป้องกันปัญหาที่จะตามมา ในภายหลังอันเกิดจากปลวกขึ้นกัดกินบ้านเรือน ถ้าสมัยอดีตจะต้องนิมนต์สวดถอยจอมปลวก ย้ายจอมปลวกไปอยู่ที่อื่น¹⁸ แต่ในความเป็นจริงแล้ว เป็นการป้องกันไม่ให้ปลวกอยู่ใกล้เรือน อันเสี่ยง ต่อการที่ปลวกจะกินเรือน ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้วิธีการรู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายว่า “ครันว่าโพนนั้นอยู่ เบื้องได้เสียแล้วกีย่อมไคครันบ่แพ้คนนั้นมีของบ่หมั่นแก่่นกระทำอันใด ๆ แลน้อยก็เสียแท้ยอมวาย” หมายถึง หากจอมปลวกอยู่ทางทิศใต้ของเรือน กระทำสิ่งใดก็ไม่เจริญ มาใช้รู้เพื่อให้เกิดความกลัว และปฏิบัติตามข้อห้าม

จากกลวิธีดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การรู้โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายและความวิบัติในประเภทของชะล่ำเช็ดขวงนั้น ส่วนใหญ่ผู้แต่งใช้สิ่งที่บุคคลไม่พึงปรารถนา ที่ทำให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังรู้สึกกลัว และไม่กล้าละเมิดข้อห้าม ผู้แต่งใช้สิ่งที่เป็นลักษณะนามธรรม ทั้งความฉิบหาย เกิดโศกภัย ความอดอยาก ข้าวของเงินทองไม่มีเก็บ เกิดเชื่วยร้าย เสนียดจัญไร นำมาใช้ในการรู้ เพื่อให้คนปฏิบัติตามข้อห้าม และเพื่อเป็นแนวทางในการควบคุมสังคมให้มีความสงบเรียบร้อยได้อีกทางหนึ่ง

¹⁸พระอริยานุวัตร เหมจารีเถระ, “คติความเชื่อของชาวอีสาน,” ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้า และบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ” (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), 22

1.3 ขุติโยใช้ความเชื่อเรื่องเสียเคราะห์ เสียเชิญ ความเชื่อเรื่องอุบาทว์

“เคราะห์” เป็นสิ่งที่เชื่อกันมาตามประเพณี หมายถึง สิ่งที่น่ากลัวมาให้โดยไม่ได้คาดมาก่อนมีทั้งส่วนดี เรียกว่า ศุภเคราะห์ ส่วนเสียเรียกว่า “บาปเคราะห์” ส่วน “เชิญ” ตามความหมายของคนอีสาน หมายถึง ความทุกข์ยากลำบากใจ และรวมถึงความไม่สบายกายความทรมานใจ แต่ไม่ถึงกับต้องเสียชีวิต มันเป็นความทุกข์ใจและความทรมานใจ จากการไม่สมหวังดังที่คิด¹⁹

การเกิดเคราะห์หรือเกิดเชิญนั้น เป็นสิ่งที่บอกเหตุให้เจ้าตัวรู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดเคราะห์หรือเกิดเชิญแก่ตน โดยเชื่อกันว่า “ถ้าเห็นลางในเวลากลางวันจะมีเคราะห์และถ้าเห็นลางในเวลากลางคืนจะเกิดเชิญ” เมื่อเกิดลางร้ายให้เห็น ปราชญ์อีสานโบราณแนะไว้ให้รีบแก้ กล่าวคือ ถ้าเกิดลางตอนกลางวันให้เสียเชิญ แต่ถ้าเกิดลางตอนกลางคืนให้เสียเคราะห์ อย่าปล่อยทิ้งไว้ข้ามคืน ถ้าข้ามคืนจะเป็นเคราะห์เป็นเชิญ²⁰

ความเชื่อของคนอีสานเชื่อว่า เคราะห์หรือเชิญเป็นสิ่งที่ไม่ดี และเป็นสิ่งชั่วร้ายที่สามารถทำพิธีขจัดปัดเป่าออกไปได้ แล้วทำให้นุคคลผู้นั้นรอดพ้นจากสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้ จากความเชื่อเช่นนี้จึงมีพิธีเสียเคราะห์ เสียเชิญ²¹ ดังนั้นการเสียเคราะห์เสียเชิญกระทำเพื่อให้มาซึ่งความโชคดี ความสำเร็จ ความสุข ความปลอดภัยและเพื่อทำลายหรือขจัดปัดเป่าสิ่งอัปมงคลและภัยพิบัติต่าง ๆ

คำว่า อุบาทว์หรืออุปัถวะ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นลางไม่ดี²² ได้แก่สิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร ซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่ได้นึกฝันหรือมีลางที่บอกให้รู้ล่วงหน้า²³ ดังนั้นเมื่อเกิดอุบาทว์ขึ้น จะต้องมีการสวดอุบาทว์ เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไป

ในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำพบว่าผู้แต่งมีวิธีการสอนชะล่ำเข็ดขวงโดยใช้วิธีการขู่ ด้วยการใช้ความเชื่อเรื่องเสียเคราะห์ เสียเชิญ ความเชื่อเรื่องอุบาทว์ซึ่งปรากฏในประเภทของชะล่ำ เข็ดขวงที่เกิดจากแนวคิดวิถีปฏิบัติตามประเพณีชีวิตชาวบ้าน ดังนี้

¹⁹บุญเกิด พิมพ์วรรณกุล, ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน (ขอนแก่น : ขอนแก่นคัลนนานาธรรม, 2544), 378.

²⁰เรื่องเดียวกัน, 380-381.

²¹เรื่องเดียวกัน, 383.

²²สวิง บุญเจิม, ตำนานมรดกอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (อุบลราชธานี : มรดกอีสาน, 2536), 119.

²³ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 7(อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2534), 352.

1.3.1 ข้อห้ามเกี่ยวกับแต่งงาน

1) เรือนใดมีคนมานหรือหญิงมีครรภ์และเรือนใดฟ้าผ่าเรือน ห้ามไม่ให้มีการแต่งงาน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เรือนใดมีคนมาน ในท้องทรงครรภ์หนักหน่วง เรือนนั้นไม่ควรกินดอง ช้อนสว น้อยช่อมชาย อัน 1 เป็นแผ่นดินไหวก้อง ช้างเหียนหักหลังก็ดี นิमितฟ้าผ่าไม้เรือนเหย้าหมู่ สถาน ผ่าเดิน บ้านสรรพสิ่งอันใดก็ดี บัควกรินดองปลุกแปง อันนั้น อันนี้เข็ดขวงแท้ จน เถิงอุบาทว์โภยภัยมีขนาดต้อง ถึงเท่าผู้ชีเอา

(3/13/3-3/13/4)

จากข้อห้าม เรือนใดมีคนมานหรือหญิงมีครรภ์ ห้ามไม่ให้มีการแต่งงาน เป็นข้อห้ามที่มีเจตนาสอนเพื่อให้คำนึงถึงความปลอดภัยของหญิงมีครรภ์ และเรือนใดฟ้าผ่าเรือน ห้ามไม่ให้มีการแต่งงาน ข้อห้ามนี้มีเจตนาสอนเพื่อเป็นการเตือนสติบุคคลว่า ก่อนที่จะทำการอันใดควรไตร่ตรองให้ดีเสียก่อน ดังนั้น ผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนโดยการนำเอาความเชื่อเรื่องอุบาทว์ มาใช้รู้ถำหากไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลที่ว่า “เข็ดขวงแท้จนเถิงอุบาทว์โภยภัยมีขนาดต้องถึงเท่าผู้ชีเอา” หมายถึง จะเกิดเข็ดขวง(เสนียด จัญไร)จนถึงอุบาทว์คือ เกิดเสนียดจัญไรที่ต้องทำการสวดอุบาทว์เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไป มีโภยภัยกับผู้ที่จะแต่งงานกัน ดังนั้น ผู้แต่งจึงนำเอาความเชื่อเหล่านี้มากำหนดโทษ เพื่อให้คนเกิดความกลัว และไม่กล้าฝ่าฝืนต่อความเชื่อดังกล่าว

2) เมื่อลูกของน้องเป็นผู้ชายและลูกของพี่เป็นผู้หญิง ไม่ควรแต่งงานกัน ดังกล่าวในเรื่อง

ครันว่าลูกน้อง เป็นชาตินามชาย ลูกชายเป็นชาตินามหญิง ยังบ่ให้เขาเอากันบ่ดี เมื่อน้ำจกเกิดโภยภัยแท้ เคะระห์เชื่องมีทุกอย่าง อุบาทว์มีมากล้น ข้าวของเจ้าก็ผ่นลง อายุก็บ่ยืนยาวหมั่นตายไวไ้ป่วย กระทำแนวโค ก็มีแต่ความขี้ไ้ ผองทำฮอดลูกหลาน ติดต่อตามแนวเชื่ออาวอาญา ตาแลนายพ่อแม่พร้อม บ่ยื้อหมั่นอยู่ดี ครันว่าตายเป็นผี ก็ไ้ดังไปไหม้ อบายภูมิทั้ง 4 แสนปีพันชาติถ้วน จังเลยพันออกมา ครันว่ามาเกิดกำหนดแห่ง

เมืองคนเมื่อใด ก็หากจักทรงความทุกข์ อยู่เลิงบ่มีมัว ขอให้ฟังเอาท่อน พระยาเฮย ให้จำ
จ้อเอาท่อน กับพระราชราษฎร พร้อมราษฎรทั่วชูคน

(3/21/1-4)

จากข้อห้ามดังกล่าว การที่สังคมอีสานมีข้อห้ามดังกล่าวอาจเป็นการป้องกัน
ไม่ให้สังคมเสื่อมเสีย และความวิปริตทางสังคม และสร้างค่านิยมของสังคมให้อยู่ในกรอบที่พึงาม
ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนข้อห้ามดังกล่าวโดยใช้วิธีการรู้โดยใช้ความเชื่อเรื่องอุบาทว์ เคราะห์
เชิญ และชี้ให้เห็นถึงความวิบัติ หากไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลที่ว่า

เมื่อน้ำจกเกิดไฟภัยแก่เคราะห์เชิญมีทุกอย่างอุบาทว์มีมากล้นข้าวของเจ้าก็ผ่อนลง
อายุก็บ่ยืนยาวหมั้นตายไวใช้ป่วยกระทำแนวใดก็มีแต่ความช้ำไ้ผองทำฮอดลูกหลานติดต่อด
ตามแนวเชื่ออาวอาญาตาแลนายพ่อแม่พร้อมบ่ย้อยหมั้นอยู่ดี ครั้นว่าตายเป็นผีก็ได้ลงไป
ใหม่บ่บายภูมิทั้ง 4 แสนปีพันชาติถ้วนจึงเลยพ้นออกมา ครั้นว่ามาเกิดกำหนดแห่งเมืองคน
เมื่อใดก็หากจักทรงความทุกข์อยู่เลิงบ่มีมัว

จากข้างต้นหมายถึง ภายหน้าจะเกิดไฟภัยเกิดเคราะห์เชิญ อุบาทว์ ข้าวของ
ผ่อนบาง อายุไม่ยืน เจ็บไข้ได้ป่วย มีแต่ความทุกข์ยากถึงลูกหลานทั้งชาติเชื่อพงศ์พันธุ์ ถ้าหากตาย
ไปก็ต้องนรกอบายภูมิ 4 แสนปีพันชาติจึงจะพ้นกรรม ถ้ามาเกิดเป็นคนก็จะมีแต่ความทุกข์ไม่จบสิ้น
ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้นำเอาความเชื่อที่มีผลกระทบต่อจิตใจที่คนอีสานมีความเชื่อ ทั้งในเรื่อง
เคราะห์เชิญ อุบาทว์ นรก และสิ่งที่คนไม่พึงปรารถนาคือ ข้าวของผ่อนบาง อายุไม่ยืน เจ็บไข้ได้
ป่วย มีแต่ความทุกข์ยาก มาใช้ในการรู้ ถ้าหากไม่ปฏิบัติตาม

1.3.2 ขะลำ เข็ดขวงเกี่ยวกับการปลูกเรือน

1) ห้ามตัดไม้ปลูกเรือน ยามเข้าพรรษา ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ยามปวารณาเข้าพรรษาไตรมาส อย่าได้ปักแรมปล้ำลำไม้เข็ดเรือน มันจักเข็ด
ขวงแท้ โภยภัยแข็งแรง เกิดอุบาทว์ถึงชาติเชือกก็ตายเสี่ยงฮอดลูกหลาน

(2/26/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวมีเจตนาเพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ การตัดไม้ในช่วงเข้าพรรษานั้นตรงกับช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ไม้กำลังแตกกิ่งใบอ่อน หากทำการตัดต้นไม้ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าในช่วงหน้าฝนคงมีน้อยลง และถ้าหากจะตัดไม้ในฤดูฝนคงลำบากทั้งในด้านสภาพที่ขึ้นและที่ไม่อำนวยความสะดวกต่อการตัดและขนย้าย และถ้าหากสร้างเรือนช่วงเข้าพรรษา ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน เป็นเวลาที่ทุกคนมีภาระหน้าที่ที่ยุ่งยากเพราะต้องดำนา จะไม่มีคนมาช่วยสร้างเรือน ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้กลวิธีในการสอนโดยการนำเอาความเชื่อเรื่องอุบาทว์ เช็ดขวงที่ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งอัปมงคล มาใช้ในการรู้เพื่อให้คนได้ปฏิบัติตามข้อห้ามนี้ ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลที่ว่า “มันจักเช็ดขวงแท้ไผ่ภัยภัยอันตรายเกิดอุบาทว์ถึงชาติเชื้อก็ตายเสียฮอดลูกหลาน” หมายถึง จะเกิดเช็ดขวงไผ่ภัยภัย อุบาทว์ถึงลูกหลาน

1.3.3 ขะลำ เช็ดขวงเกี่ยวกับพิธีศพและความตาย

1) ตั้งกองฟอนไว้แรมคืนกลางป่า ไม่ดี จะเกิดอุบาทว์ เป็นเชิญ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 กองฟอนไว้แรมคืนกลางป่า คำที่เรากล่าวด้านผู้นี้บ่ดี จักเกิดไผ่ภัยฮ้อน เกรงกลัวอุบาทว์ จักเป็นเชิญขนาดแท้ เมืองบ้านสิหม่นหมอง เถิงพงศัพันธุ์เชื้อ หลานเหลน วิชาศอุบาทว์ถึงลูกเฒ่า ภายหน้ากั๊บหาย

(2/10/4-2/11/1)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนให้คนมีความรอบคอบ และเพื่อป้องกันไม่ให้หลงลืมว่าสถานที่เผาหรือที่กองกองฟอนนั้นอยู่ที่ใด ดังนั้นผู้แต่งจึงมีวิธีการสอนโดยใช้ความเชื่อเรื่องอุบาทว์มาใช้ในการรู้ เพื่อให้เกิดความกลัว และให้คนปฏิบัติตาม ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลที่ว่า “ผู้นี้บ่ดีจักเกิดไผ่ภัยฮ้อนเกรงกลัวอุบาทว์จักเป็นเชิญขนาดแท้เมืองบ้านสิหม่นหมองเถิงพงศัพันธุ์เชื้อหลานเหลนวิชาศอุบาทว์ถึงลูกเฒ่าภายหน้ากั๊บหาย” หมายถึง จะเกิดไผ่ภัยภัย อุบาทว์ เป็นเชิญ บ้านเมืองจะหม่นหมองถึงลูกหลานภายหน้า นอกจากการนำความเชื่อเรื่องอุบาทว์มาใช้รู้แล้ว ผู้แต่งยังรู้โดยชี้ให้เห็นถึงความวิบัติ ที่ว่าจะเกิดไผ่ภัยภัย บ้านเมืองจะหม่นหมองถึงลูกหลานภายหน้าด้วย

1.4 ขูโดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายและบอกวิธีแก้ไข

ในวรรณกรรมผู้แต่งใช้กลวิธีขูโดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้น ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามข้อห้าม และบอกวิธีแก้ไขเพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสบายใจอย่างการเสียเคราะห์ที่เชื่อว่า กลวิธีดังกล่าวจะแบ่งตามประเภทของชะล่ำเช็ดขวงที่เกิดจากแนวคิดวิถีปฏิบัติตามประเพณีชีวิตชาวบ้านและความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่ำเช็ดขวงได้ ดังนี้

1.4.1 ชะล่ำ เช็ดขวงเกี่ยวกับประเพณีการปลูกเรือน

1) ไม้ที่นำมาปลูกเรือนเกิดหักขาด ทั้งไม้เสาแป สะยัว ซื่อ ที่เป็นไม้เครื่องเรือน ให้ไปไหลทิ้งลงแม่น้ำ ถ้าจะเอาไม้เครื่องเรือนมาใหม่ให้ทำขนาดเท่าอันเดิม ควรเสียเคราะห์ หากไม่กระทำจะเกิดความจัญไร ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เรือนผู้ใด คือเป็นไม้เสาแปหักขาดกิดี ทั้งสะยัวแลซื่อควา เป็นไม้เครื่องเรือน ถ้าจักถ้ายัดเฒ่าใหม่มาจุน ให้แทกเอาพอดิที่อันนั้นมันหักนั้น อย่าให้มันเหลือได้กกลาย ให้ทอกันจึงดีตาย ก็จึงสมฤทธิ์แก่ภายหน้าอยู่ดี ครันว่าถ้ายอดออกแล้ว เครื่องเก่าอันมันหัก ให้เอาไปไหลล่องแท้ ในวังแม่น้ำใหญ่ ให้ว่าโทษร้ายโอยภัย อันใดก็ให้ไปนำไม้ลำไหลตัดล่องไปนั้นเทอญ ถูกเสียเคราะห์ร้าย หายเสี่ยงอย่าให้มี แท้เนอ ครันว่าบกระทำตามว่า เฮาพระองค์ไชข่าวมานั้น บมีคนอยู่หมั่นจ้งไรพันขนาดแข็ง

(2/29/3-2/30/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งมีวิธีการสอนข้อห้ามโดยบอกวิธีแก้ไขที่ว่า “ครันว่าถ้ายอดออกแล้วเครื่องเก่าอันมันหักให้เอาไปไหลล่องแท้ในวังแม่น้ำใหญ่ให้ว่าโทษร้ายโอยภัย อันใดก็ให้ไปนำไม้ลำไหลตัดล่องไปนั้นเทอญถูกก็เสียเคราะห์ร้ายหายเสี่ยงอย่าให้มีแท้นเอ” หมายถึง ให้เสียเคราะห์โดยการเอาไม้นั้น ไปไหลทิ้งในแม่น้ำ การที่ต้องทำเช่นนี้ เพราะเป็นการนำเอาความไม่ดีหรือสิ่งเสียดจัญไรให้ไหลไปตามแม่น้ำ นอกจากนี้ผู้แต่งใช้กลวิธีการสอนด้วยการขู่ที่ชี้ให้เห็นถึงอันตรายถ้าไม่ปฏิบัติตามที่ว่า “ครันว่าบกระทำตามว่าเฮาพระองค์ไชข่าวมานั้นบมีคนอยู่หมั่นจ้งไรพันขนาดแข็ง” หมายถึง หากไม่ปฏิบัติตามนี้แล้ว จะไม่มีความเจริญมั่นคง ถึงขั้นเสียดจัญไร ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้นำสิ่งที่คนไม่พึงปรารถนา มาเป็นตัวกำหนดหรือหรือขู่เพื่อเป็นกุศโลบายในการสอนข้อห้ามเพื่อให้คนปฏิบัติตาม จากข้อหานี้ผู้วิจัยได้สันนิษฐานว่า เป็นข้อห้ามที่ต้องการป้องกันไม่ให้ไม้เหล่านั้ันตกหล่นลงมาถูกคนที่อยู่ในเรือนจนได้รับอันตราย แล้วถ้าหากเอาไม้มาใหม่ก็ต้องมีขนาดเท่าเดิม เพื่อความสะดวกและง่ายต่อการต่อเติมซ่อมแซม

1.4.2 ความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่ำเช็ดขวง

1) ปลุกเรือนวันจันทร์ มีนกกา แร้ง มาจับไม้ที่จะปลุกเรือน ไม่ควรเอาไม้ นั้น มาสร้างเรือน ให้นำไปทิ้งแม่น้ำ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 วันจันทร์ปลุกเรือนนั้น มีนกกาแลแร้ง มานบินมาหอยอน มาจับไม้เรือนนั้น อัน จักปลุกก่อสร้างวันนั้น ก็ไม่ควร อันว่าลำไยมันจับนั้น ให้เอาไปไหลลงน้ำ เสียเนอ ปลูก เราก่อสร้างไปได้ ชิบเกิดโอย ถ้าชเามาสร้างอันใด ก็บ่รุ่งเรืองแล้ว มีทอตกต่ำคล้าย ภาย หน้าชหม่นหมอง

(2/27/3-2/28/1)

จากข้อห้ามดังกล่าว เป็นข้อห้ามที่ถือว่าเป็นการแก้เคล็ด ที่ว่าปลุกเรือนวัน จันทร์ มีนกกา แร้ง บินมาจับไม้ที่จะปลุกเรือน ดังนั้นก็ไม่ควรนำไม้ นั้นมาสร้างเรือน ผู้แต่งมีวิธีการ สอนโดยบอกวิธีแก้ไขที่ว่า “อันว่าลำไยมันจับนั้น ให้เอาไปไหลลงน้ำเสียเนอ” หมายถึง ให้เอาไม้ นั้น ไปทิ้งลงแม่น้ำและผู้แต่งใช้วิธีการขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตรายหรือความวิบัติถ้าหากไม่ปฏิบัติตามว่า “ชิบเกิดโอยถ้าชเามาสร้างอันใดก็บ่รุ่งเรืองแล้วมีทอตกต่ำคล้าย ภายหน้าชหม่นหมอง” หมายถึง จะเกิดโอยภัย ถ้าเอาไม้ดังกล่าวมาสร้างเรือน จะทำให้เจ้าของเรือนไม่มีความเจริญรุ่งเรือง มีแต่ ความโศกเศร้าหม่นหมอง ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้สิ่งเหล่านี้มาใช้ขู่ เพื่อให้ปฏิบัติตามข้อห้าม เพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่เจ้าของเรือน

2) เรือนใดมีแหลว ช้าง(เหยี่ยว)นกกาดำ นกยาง มาจับเรือนนั้นไม่ดี จะเกิด เคราะห์ใหญ่ ควรเสียเคราะห์ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 เรือนหลังใด แหลวแลช้างนกกาดำ ผูกหมุ่นนกยางมาจับ บ่ดี เรือนนั้นไฟจักไหม้ หลายหนเคราะห์ใหญ่ ควรให้เสียเคราะห์แท้ สระเกล้าเกศผม

(2/31/2-2/31/3)

จากข้อห้ามดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งที่บอกถึงลางร้าย ผู้แต่งจึงมีวิธีการสอน โดยการขู่ที่ชี้ให้เห็นถึงอันตรายที่ว่า “เรือนนั้นไฟจักไหม้หลายหนเคราะห์ใหญ่” ซึ่งเป็นการกล่าว เปรียบเทียบให้เห็นว่าเป็นเหตุที่ร้ายแรง ดังนั้นผู้แต่งบอกวิธีแก้ไข ที่ว่า “ควรให้เสียเคราะห์แท้สระ เก้าเกศผม” หมายถึง ให้เสียเคราะห์โดยการสระผม จะเห็นได้ว่าผู้แต่งใช้กลวิธีในการขู่โดยชี้ให้

เห็นถึงอันตรายและบอกวิธีแก้ไข เพื่อให้เกิดความกลัวพร้อมทั้งบอกวิธีแก้ไข เพื่อให้ได้มาซึ่งความเจริญ และให้คนปฏิบัติตาม

3) หมาขึ้นไปเห่าหอนนั้น จะเกิดอุบาทว์ ควรเสียเคราะห์ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 หมาถ่อขึ้นเทิงเรือน หอนเห่าก็คือนั้น จักเกิดอุบาทว์ร้าย เรือนนั้นบ่งสก จงให้มัน
นำความคืน ให้หมากินจนอิ่ม ก็จงเสียเคราะห์ร้าย ภายหน้าอยู่เกษม

(2/32/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งที่บอกถึงลางร้าย ผู้แต่งจึงมีวิธีการสอน
โดยใช้ความเชื่อเรื่องอุบาทว์ มาใช้ในการขู่เพื่อปลูกฝังให้เกิดความเชื่อที่ว่า เมื่อหมาขึ้นไปเห่าหอน
บนเรือนเป็นสิ่งอัปมงคล เกิดเสนียดจัญไร ดังนั้นผู้แต่งจึงบอกวิธีแก้ไขที่ว่า “จงให้มันนำความคืน
ให้หมากินจนอิ่มก็จงเสียเคราะห์ร้ายภายหน้าอยู่เกษม” หมายถึง ให้เสียเคราะห์ด้วยการเอา
อาหารให้หมากินจนอิ่ม จึงจะอยู่สุขเกษม

1.5 ฐุโดยใช้การเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพชัดเจน

ข้อห้ามชะล่า เช็ดขวงที่เกิดจากแนวคิดวิถีปฏิบัติตามประเพณีชีวิตชาวบ้าน
ปรากฏในประเภทของข้อห้ามต่างๆ ดังนี้

1.5.1 ชะล่า เช็ดขวงเกี่ยวกับการแต่งงาน

-ห้ามพี่ชาย หรือพี่สาวไปแต่งงานกับน้อง และลูกของพี่สาวไปเอาลูกของน้อง
และเมื่อเลิกกับเมียแล้วห้ามผู้ชายไปเอาพี่เมียเป็นเมีย ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ข้ายหากไปเอน้อง อยู่ร่วมไทเดียวกิตี เอื้อยไปเอน้อง ๆ ไปเอาเอื้อย อยู่ร่วม
ไทเดียวกิตี อีกอย่าง 1 คือลูกเอื้อยไปเอาลูกน้อง อยู่ร่วมไทเดียวกิตี ลูกน้องไปเอาลูก
เอื้อยอยู่ร่วมไทเดียวกิตี นับแต่ได้เป็นพงศ์พันธุ์ กิ่งแวนนามเชื้อ อีกอย่าง 1 คือว่าเอน้อง
แล้วซ้ำผัดปะเมีย ไปเอาป่าพี่เมียตนกิตี คือไปขู้เอนางน้องพี่เมียตนกิตี บ่ว่าแต่คนใน
เือนเมีย กิ่งพันธุ์พงศ์เชื้อ หญิงชายพร้อมคือกันดังว่า จริงแล้ว อันนี้คือดังหมา หาเที่ยว
สมเสพู้เดือน 9 กับปาน หาความอาบได้ คือหมากินของเอนาสูเฮย คือสิ่งแมงวันเขี้ยว
ตอมอันย้ายจากมกลั้วอยู่ ถานว่าอยากเอาให้สุขลัน อย่างหวังคองมันสิรุ่ง จริงเทอญ มีแต่
ความทุกข์ จนมาแล่นเข้าถึง เท้าฮอดเมื่อตาย อันว่า ป้าลูกหาบได้ บมีไผสิเป็นแก่น มีแต่

เขยแลไม้ เหลือห้องอยู่เอือน ทำสันโดเ็ดให้เป็นแนวเชื้อ เดียรจางสัตว์ถ้อย แสนว่าอยาก ให้เรื่องรุ่งล้ำเขาทอน อย่าหวังเกิดมาเป็นคน ก็กระทำให้มันถึกคองแท้ศรีเมืองเฮา มันจึงรุ่ง พระยาเฮย คองบาปคองเวร ให้หลีกเว้นความฮ้ายนั้น อย่ากระทำแนวเป็นกรรม แล้วให้เอา ใจหนีหลีก อย่ากระทำความสัตว์ถ้อยฮ้าย อยู่ดงนั้นปติ เอื้อยก็ให้ว่าเอื้อย ฮ้ายก็ให้ว่าฮ้าย น้อง ก็ให้ว่าน้อง ให้ยากันฮอดกึ่งแนวนามเชื้อ ครันว่าเป็นไม้เป็นเขยขวัญของท่านกิติ จงคมรพ น้อม คุณเฒ่าปู้ยาตน ถ้าว่าลุงก็ให้ลุงป้าอาวอา อย่าประมาทให้เอ็นชาติเชื้อ เมื่อน้ำจิงติ

(3/25/1-3)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งใช้กลวิธีการสอนคือ ทุโดยใช้การเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามผู้แต่งได้กล่าวเปรียบเทียบให้เห็นภาพว่า

อันนี้คือดงหมาหาเหียงสมเสพซู้เดือน 9 กับป่านหาความอายบได้คือหมากินของเน่า สูเฮยคือสิ่งแมงวันเขียวตอมอันฮ้ายอาจมกลั้วอยู่ถานว่าอยากเอาให้สุขล้นอย่าหวังคองมันสิ รุ่งจิงเทอญ มีแต่ความทุกข์จนมาแล่นเข้าถึงเท่าฮอดเมื่อตายคองบาปคองเวรให้หลีกเว้น ความฮ้ายนั้นอย่ากระทำแนวเป็นกรรมแล้วให้เอาใจหนีหลีกอย่ากระทำความสัตว์ถ้อยฮ้ายอยู่ ดงนั้นปติ

จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งกล่าวเปรียบเทียบการกระทำเมื่อละเมิดข้อห้ามว่า เหมือนกับหมาหาเหียง 9 ไม่มีความอาย เหมือนหมากินของเน่า เหมือนแมงวันตอมสิ่งสกปรก หาก ปฏิบัติแล้วจะมีแต่ความทุกข์ มากกว่าสุข เป็นบาปเวรกรรม ควรหลีกเว้นการกระทำดังนี้ ดังนั้นเพื่อให้คนปฏิบัติตามผู้แต่งจึงได้เปรียบเทียบการกระทำนี้กับสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งเป็นการพูเพื่อที่จะให้คน ไม่กล้าละเมิดข้อห้ามนี้ เพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่มีความคิดคุณธรรมมากกว่าสัตว์ เดรัจฉาน

1.5.2 ขะลำ เข็ดขวงเกี่ยวกับประเพณีการครองเรือน

-ห้ามมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวที่มีสายเลือดเดียวกัน เช่น พ่อกับลูกสาว ลูกชายกับแม่ น้องกับพี่ จะเข็ดขวง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 พ่อหากเรยชมเล่นลูกสาว กลิ้งกล่อมนำเสียโตนั้น ลูกชายกลิ้งมาซ้อน กอดอุ้ม ชมเล่นแม่คิง ครันน้องกลิ้งเรยชม เล่นกามคุณกลิ้งกลิ่นที่นั้น คนจำพวกนี้ขวงขนาดแท้ อย่าเอาไว้องเมืองหันทอน ขอให้พระยาเอาไปไหลน้ำ พันแพใส่ไหลล่องเสียทอน ครันว่า

ฮอดเมืองไคก็อย่าเอาไว้เขาท่อน ให้ส่งหนีกี้หากเข็ดขวงแท้ ขวงแผ่นดินฮ้อนโลก ครันว่า
ตกเมืองไค ก็หากฮ้ายเสมอด้มตั้งเดี่ยวนั้นแล้ว ครันบ่เสียเคราะห์แผ่นดินแท้ลลแนว
ต่าง จักเกิดไหววันฮ้อนซุมพุด้าวหม่นหมองเจ้า เป็นการฮ้อนเข็ดขวงแผ่นดินใหญ่ จจริง
ตาย ของเข็ดขวงป่าวไพร่ราษฎร หมอดพลอยเมืองบ้าน ไผหากนวนเห็นแล้ว แนวโคอย่า
ได้อ้าวกระทำท่อนแนวโดมันแม่น

(4/25/4-4/26/3)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งใช้วิธีการสอนโดยการรู้โดยใช้การเปรียบเทียบ
เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ถ้าไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามผู้แต่งได้กล่าวเปรียบเทียบว่า

คนจำพวกนี้ขวงขนาดแท้อย่าเอาไว้ฮ้องเมืองหันท่อนขอให้พระยาเอาไปไหลน้ำพันแพ
ใส่ไหลล่องเสียท่อน ครันว่าฮอดเมืองไคก็อย่าเอาไว้เขาท่อนให้ส่งหนีกี้หากเข็ดขวงแท้ขวง
แผ่นดินร้อนโลก ครันว่าตกเมืองไคก็หากฮ้ายเสมอด้มตั้งเดี่ยวนั้นแล้ว ครันบ่เสียเคราะห์
แผ่นดินแท้ลลแนวต่างจักเกิดไหววันร้อนซุมพุด้าวหม่นหมองเจ้าเป็นการร้อนเข็ดขวง
แผ่นดินใหญ่จจริงตายของเข็ดขวงป่าวไพร่ราษฎรหมอดพลอยเมืองบ้านไผหากนวนเห็นแล้ว
แนวโคอย่าได้อ้าวกระทำท่อนแนวโดมันแม่น

จากข้างต้น หมายถึง คนจำพวกนี้เข็ดขวงบ้านเมือง ควรลงโทษด้วยการ
เอาใส่แพไปทิ้งให้ไหลไปตามแม่น้ำ แต่ถ้าตกเมืองไคก็ยังเป็นคนเข็ดขวง(เป็นคนเสนียดจัญไร)
แผ่นดินอยู่ ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้กลวิธีในการรู้เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจน ทั้งในการลงโทษ
และการเปรียบเทียบคนพวกนี้ว่าเป็นสิ่งเสนียดจัญไร ควรนำไปไหลล่องแม่น้ำ เพื่อเป็นการเสียเคราะห์
แผ่นดิน ดังนั้นคนในสังคมสมัยก่อนจึงกลัวว่าจะมีโทษดังกล่าว จึงไม่กล้าที่จะฝ่าฝืนข้อห้ามนี้

2. กลวิธีการสอนชะล่า เข็ดขวงโดยใช้วิธีการปลอม

ความหมายของคำว่า “ปลอม” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า การพูดเอาอกเอาใจให้คล้ายอารมณ์สุนทรมอง²⁴ ดังนั้น การปลอม ที่ใช้เป็นกลวิธีการสอนข้อห้ามชะล่า เข็ดขวงนั้นหมายถึง การปลอมโดยชี้ให้ผู้ปฏิบัติเห็นผลดีโดยกล่าวโน้มน้าวเพื่อให้เกิดแรงงูใจในการที่จะให้ปฏิบัติตามข้อห้ามนั้นๆ

ตามประเภทของชะล่าเข็ดขวงที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์กลวิธีการสอนข้อห้ามชะล่าเข็ดขวง โดยใช้วิธีในการปลอมได้ ดังนี้

2.1 กลวิธีการปลอมโดยชี้ให้เห็นถึงความเจริญ

ในวรรณกรรมเรื่องนี้ผู้แต่งใช้กลวิธีในการสอนชะล่าเข็ดขวง โดยใช้วิธีการปลอมเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเจริญ และได้ใช้หลักความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ที่ส่งผลต่อจิตใจและทำให้เห็นว่คนเรวทุกคนย่อมปรารถนาหนทางแห่งความเจริญ ดังนั้นเพื่อให้เกิดผลในการปฏิบัติตาม ผู้แต่งจึงใช้กลวิธีดังกล่าวนี้ ดังจะยกตัวอย่างตามประเภทของชะล่าเข็ดขวงที่เกิดจากแนวคิดวิธีปฏิบัติตามประเพณีชีวิตชาวบ้าน และความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่า เข็ดขวง ดังนี้

2.1.1 ชะล่า เข็ดขวงที่เกี่ยวกับการแต่งงาน

- ผู้ชายและผู้หญิงที่กำพร้าแม่จะแต่งงานกับผู้ชายและผู้หญิงมั่งมี ไม่ควรเอามือซ้อน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ผู้ชายแม่นำกำพร้ามาเอาหญิงลูกท่นกัดี แม่นแม่หญิงเป็นกำพร้าไปเอาชายลูกท่นกัดี บัควรเอมมือเขาซ้อนควรแท้ ให้ผูกเอาพ่อไผพ้อมันนั้นท่อนบูรณเคยแต่ง ก็จึงวุฒิแม้งกายหน้าอยู่เกษม

(3/18/2-3)

จากข้อห้ามดังกล่าวเป็นข้อห้ามที่ต้องการสอนให้คู่บ่าวสาวปฏิบัติตามธรรมเนียมโบราณเพื่อเป็นสิริมงคลในการครองคู่ ดังนั้นผู้แต่งจึงได้ชี้ให้เห็นถึงความเจริญโดยกล่าวโน้มน้าวเพื่อให้เกิดแรงงูใจในการปฏิบัติตาม ที่ว่า “ให้ผูกเอาพ่อไผพ้อมันนั้นท่อนบูรณเคยแต่งก็

²⁴ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์, 2546), 676.

“จิ้งจุกผิแม้งกายหน้าอยู่เกษม” หมายถึง ผู้ชายผู้หญิงให้ผูกแขนพ่อของตัวเองให้ทำตามธรรมเนียมโบราณ ภายหน้าจะพบแต่ความสุขความเจริญ

- หญิงเป็นม่ายผัวตายหรือแม่ฮ้างหญิงที่ผัวปะปล่อย ก็ไม่ควรร่วมกินดอง พ่อฮ้าง พ่อม่ายไม่ควรร่วมกินดอง ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คนพยานอนใช้โรคาคนป่วย คนคาเมบ้านนอกหุ่นขาวดำแขกขาย อย่าให้เขา
นอนนอนพันไต้ล่างกะฎีแลหอแจกพร้อมขุมนี้บ่ควร ลางเทอมันตายคางคาอยู่ไต้ล่าง จักเป็น
เชิญต่างตัวบ่คงหมั้นผู้อยู่ทำ ขอให้จำเอาท่อนพระยาเฮยทุกหมู่ ให้สุกระทำดังว่าเฮาด่าน
ว่ามานี้เทอญ ครั้นว่าบ่เฮ็ดตามคองห้ามพรหมณาไรชาวมานี้ บ้านเมืองจักหล่ม้างสูญ
เศร้าบ่สูงเฮื่อง

(2/37/3-2/38/1)

จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งต้องการห้ามหรือสอนที่ว่าไม่ให้เอาแม่ม่าย แม่ฮ้าง
และพ่อม่าย พ่อฮ้าง มาเป็นคู่ครองเพราะเชื่อว่าเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งผู้แต่งใช้กลวิธีในการ
ปลอบโดยชี้ให้เห็นถึงความเจริญคือ ถ้าหากปฏิบัติตามก็จะนำไปสู่ความเจริญ ที่ว่า “ผู้นี้ก็ให้
ทำเอาว่าเหมือนกันสันว่ามานี้ก็จึงจิ้งจุกผิแม้งกายหน้าบ่เกิดโอย” หมายถึง ภายหน้าจะเจริญไม่มี
โอยภัยมาบังเบียด

2.1.2 ขะลำ เข็ดขวงที่เกี่ยวกับการปลุกเรือน

1) เมื่อพร้อมจะยกเสาเรือนขึ้น คนที่มาขย(ยก)เสานั้นล้มลง ไม่ควรให้
กระทำต่อ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันยอเอือนหลังโดพร้อมยกเสาขึ้นพากันล้มท้าวไปนั้น ก็ควรเขาเลยอย่าได้ถือ
กระทำสร้างต่อไป ครันว่า(เขาอยาก)ปลุกก่อแปงไปหน้าสันโด ก็จึงเก็บเอาไม้ขุมนั้นมาโสม
กันเสียก่อน ก็แล้วจึงไปนิมนต์เอาพระสังฆเจ้ามาตั้งสวดพระคุณ ก็จึงมีสุขลันคนเขาสนุก
ยิ่งจิ้งจุกผิแม้งกายหน้ารุ่งเรือง

(2/26/3-2/27/1)

เมื่อมีการยกเสาเรือนแล้วคนที่มาช่วยยกพากันล้ม ถือว่าเป็นกลางไม่ดี เพราะการยกเสาเอก(เสาแรก) เป็นพิธีที่สำคัญ ถือว่าเป็นสิ่งมงคลต่อเจ้าของเรือนที่จะทำการสร้าง เพราะต้องหาฤกษ์ยามในการลงเสา และต้องผูกเสาด้วยของมงคลอย่างเช่น ต้นกล้วย ต้นอ้อย กิ่งคูณ กิ่งมะยม จากข้อห้ามดังกล่าวผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นถึงความเจริญ โดยกล่าวโน้มน้าวเพื่อให้เกิดแรงจูงใจ ในการปฏิบัติตาม ที่ว่า “เอาไม้ซุมนั้นมาโสมกันเสียก่อนก็แล้วจึงไปนิมนต์เอาพระสงฆ์เจ้ามาตั้ง สวดพระคุณก็จะมีสุขล้วนคนเฮาสุนัขยั้งจึงจักอุดมทั้กายหน้ารุ่งเรือง” หมายถึง เอาไม้มารวมกัน แล้วจึงนิมนต์พระมาสวดมงคล จึงจะมีความสุข พบแต่ความเจริญรุ่งเรือง และการที่ให้พระมาสวดนั้น เชื่อว่า เป็นการปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไป

2) ไก่ขันไข่ใ้เรือน ขึ้นหากินในเรือน จะเกิดความสุขประเสริฐ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่าไก่ขันไข่ใ้เรือนนั้นกำลังขึ้นหากิน อันนี้อุดมความสุขประเสริฐดีลือล้าเจ้าเฮย
จักมีสุขสันโทยภัยบ่มาเบียด มีแต่แสนล้ำชาควายช้างหลังโสม

(2/28/2-2/28/3)

จากคำสอนข้างต้นเป็นสิ่งที่บอกถึงกลางดี ดังนั้นผู้แต่งจึงชี้ให้เห็นความเจริญที่ว่า ถ้าไก่ขันไข่ใ้เรือน เรือนนั้นย่อมความสุขประเสริฐ โทยภัยไม่มาเบียดเบียน มีบิวารสัตว์ เลี้ยงมากมาย เพราะไก่เป็นสัตว์ให้คุณ ซึ่งเป็นอาหารของคนสามารถนำไปประกอบอาหารได้ทั้งไข่ และเนื้อ ดังนั้นผู้แต่งจึงถือว่า เป็นความสุขประเสริฐ

3) กบขึ้นเรือน จะอยู่สุขประเสริฐ ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ฅิว่าเห็นกบขึ้นเทิงเรือนสุนัขยั้ง จักอยู่เย็นประเสริฐล้ำความชิเคร้าบมี

(2/31/4-2/32/1)

จากคำสอนนี้เป็นสิ่งที่บอกถึงกลางดี ซึ่งผู้แต่งชี้ให้เห็นความเจริญที่ว่า เมื่อ กบขึ้นเรือนจะอยู่เย็นประเสริฐ ไม่มีความเศร้า เพราะกบถือว่าเป็นอาหารของคนอีสาน เมื่อกบขึ้น เรือนก็บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ในวัตถุดิบที่จะนำมาประกอบอาหาร ถือว่าเป็นสัตว์ให้คุณ ดังนั้น ผู้แต่งจึงถือว่าเป็นความสุขประเสริฐ

จากกลวิธีดังกล่าวนี้ สรุปได้ว่า ผู้แต่งใช้กลวิธีลักษณะดังกล่าวโดยโน้มน้าว เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตาม โดยอิงอาศัยสิ่งที่คนเราพึงปรารถนาในลักษณะที่เป็นนามธรรม มาใช้เป็นกลวิธีในการสอนข้อห้ามชะล่าีเข็ดขวง เช่น ความสุข ความเจริญ ปราศจากโทษภัย

2.2 กลวิธีการลอบโดยชีวิธักไ

กลวิธีนี้เป็นการสอนเพื่อไม่ให้เกิดโทษชะล่าีเข็ดขวง และเป็นการป้องกันหรือจัด สิ่งอปรมงคลและภัยพิบัติต่าง ๆ เพื่อความสุขและความสบายใจแก่ผู้ปฏิบัติ ดังนั้นผู้แต่งจึงใช้กลวิธีนี้ โน้มน้าวเพื่อให้เกิดผลในการปฏิบัติ ดังจะยกตัวอย่างตามประเภทของชะล่าีเข็ดขวง เกิดจากแนวคิดวิธีปฏิบัติตามประเพณีชีวิตชาวบ้านและความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่าีเข็ดขวง ดังนี้

2.2.1 ชะล่าีเข็ดขวงเกี่ยวกับการครองเรือน

1) ห้ามโยนของขึ้นเรือน ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ขนของขึ้นเรือนนั้นก็อย่าโยนวางถ่มแกงจึงตาย เป็นของสิ่งใดก็บ่ได้ให้ถือขึ้นก็
จึงควร

(4/8/4-4/9/1)

จากข้อห้ามคำสอนดังกล่าวผู้แต่งใช้กลวิธีในการสอน โดยการลอบโดยชีวิธักไ เพื่อไม่ให้เกิดโทษชะล่าีเข็ดขวง คือ ห้ามโยนของขึ้นเรือนเพราะมีความเชื่อที่ว่าผีผี ผีบ้านผีเรือนจะไม่พอใจ เพราะทำเสียดังครึกโครม ผู้แต่งจึงชีวิธักไโดยการ ควรให้ถือขึ้นเรือน จากคำสอนนี้ผู้แต่งต้องการสอนเพื่อให้คนรู้จักมารยาท ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบ้านเรือน

2) สัตว์จำพวกมึง ต่อ แตน จับเรือน ชื่อเรือน จับแอก อ้อง จับคราดไถนา ควรแต่งขันบูชา บอกกล่าวให้ไปอยู่ในป่า ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 คือว่า แมงแอะแลมิม มึงต่อแตนเหลืองก็ดี บินมาจับหลังเรือน ชื่อถอนอันใดแท้ จับแอกอ้องงอนคราด ไถนาก็ดี ควรแต่งขันไปบูชา นำไปส่งเสีย ป่าไพรตรงกว้าง กับทั้งวัน ออกหุ้น หนเหนืออย่าสู้อยู่ จงให้เสียเคราะห์ร้าย สรรเสริญแลศมม

(2/32/1-2/32/3)

จากข้อห้ามคำสอนดังกล่าวเชื่อว่าเป็นเคราะห์ ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีในการสอน โดยการปลอมโดยวิธีแก้ไขที่ว่า เมื่อสัตว์จำพวกมึง ต่อ แตน จับเรือน ชื้อเรือน จับแอก อ้อง จับคราด ไถนา ให้แต่งขันนุชา บอกกล่าวสัตว์จำพวกมึง ต่อ แตน ให้ไปอยู่ในป่า จงเสียเคราะห์ด้วยการสะสม จะเห็นว่าคนอีสานมีความเชื่อเรื่องการเสียเคราะห์ การเสียเคราะห์คือการขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไป ซึ่งเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ แต่ในความเป็นจริง ถ้าหากไม่มีความเชื่อนี้ก็ควรไล่สัตว์จำพวกนี้ออกไปเพราะอาจทำอันตรายแก่คนและสัตว์ได้ ดังนั้นจากคำสอนนี้ผู้แต่งต้องการสอนข้อห้ามโดยวิธีแก้ไขเพื่อให้ได้ซึ่งสวัสดิภาพแก่ผู้ปฏิบัติ

3) ห้ามอยู่เรือนที่มีคนไหลตายและเรือนที่มีคนตายถึง 3 คน ถ้าไม่ไปจากเรือน ก็ควรสวมมงคล สวดไทย ดังกล่าวในเรื่อง

ประการ 1 เือนบอยู่ได้เนิงนานเท่าชั่ว คือว่าเือนคนนอนฝันผู้ตายวางจิตไหลสะดุ้งตื่น มีอำตยมรณตเมียน เือนนั้นบอยู่เหิง อัน 1 เือนหลังใดเขาอนผิงแล้วถึง 3 คนบควรอยู่ ถ้าว่ากฎิหารพระสงฆ์เจ้าโง่งกว้างหมู่พระยาที่ดี ครันว่าเป็นสิ่งชั่วเห็นจริง จึงกล่าวมานี้ บควรสวดที่อยู่สร้างไปได้หน่วงนาน ครันว่าบอย่ากลงหนีแล้วชนครวัหนีจากเือนนั้น ควรให้ สวดมงคลนั้น สวดไทยถือศีลพร้อมฟังธรรมเทศน์อ่าน จึงจักหายเหตุร้ายกายหน้าอยู่ดีเจ้าเฮย

(2/30/4-2/31/2)

จากข้อห้ามคำสอนดังกล่าว ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีในการสอน โดยการปลอมโดยวิธีแก้ไขที่ว่า “ครันว่าบอย่ากลงหนีแล้วชนครวัหนีจากเือนนั้นควรให้สวดมงคลนั้นสวดไทยถือศีลพร้อมฟังธรรมเทศน์อ่านจึงจักหายเหตุร้ายกายหน้าอยู่ดีเจ้าเฮย” หมายถึง ถ้าไม่ย้ายออกจากเรือนก็ให้นิมนต์พระมาสวดไทยมงคล พร้อมทั้งฟังธรรมเทศนา จากสิ่งร้ายจะกลายเป็นดี ดังนั้นผู้แต่งต้องการสอนข้อห้ามโดยบอกวิธีแก้ไขเพื่อเป็นการป้องกันมีมารบกวน จึงต้องมีพิธีป้องกัน ปัดเป่า รังควาน เพื่อความสบายใจแก่เจ้าของเรือน

ลักษณะกลวิธีในการสอนที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้แต่งมีการใช้กลวิธีการ ชูมากกว่ากลวิธีในการปลอม เพราะคนมักจะปฏิบัติตามข้อห้ามที่มีโทษในแง่ร้ายมากกว่าในแง่ดี เพราะเกรงกลัวผลที่เกิดโทษเหล่านั้น เช่น หากไม่ปฏิบัติ จะเกิดอันตราย วินาศ โทษภัย ทุกข์เข็ญ ตกนรก เป็นต้น

กลวิธีในการใช้ภาษาในการสอนเรื่องชะล่า เช็ดขวง

จากลักษณะกลวิธีในการสอนชะล่า เช็ดขวง ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนี้มี การใช้ภาษาในการสอนเรื่องชะล่า เช็ดขวง พบว่ามี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. กลวิธีในการใช้ถ้อยคำภาษาในลักษณะการขู่

ผู้แต่งมีการใช้ถ้อยคำภาษาที่เน้นคำที่มีความหมายในทางที่ไม่ดีหรือเป็นผลร้าย โดยการเลือกใช้คำที่มีผลกระทบต่อจิตใจ เพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้กับผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกกลัว และปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้น เช่น ในการสอนเรื่องชะล่า เช็ดขวงเกี่ยวกับงานแต่งงาน โดยใช้ถ้อยคำขู่เพื่อชี้ให้เห็นถึงความวิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติตาม ดังตัวอย่าง

อัน 1 เอือนหลังใดคนตายซ้อนถึง 2 ขอนตายใส่เอือนนั้นก็ปควรกินตองฝากฐั้เท้า
เมียซ้อนร่วมกัน อัน 1 มีคนตายอยู่ในห้องเรียนนางฐั้มิ่งก็คืนนั้นหญิงแลชายก็คือดั่งเจ้าสุดาน
กล่าวมาทันเออ อันว่าความเฮาด้านผายคตบอกข่าวมานี้มีแต่ความจิบหายวินาศเสี่ยงอิต
ฮ้ายหมู่ชั่วของหมู่โกยภัยต้องเชิญหลวงเคราะห์ใหญ่ว่าแต่ในชาตินี้ถึงเท่าชาติสิมา ครัน
ว่าเสียเชิญร้ายโกยภัยหายส่วงกิตี ครันมันหายชาตินี้กายหน้าก็ยอมเป็น

(3/13/2-3/14/3)

จากข้อความข้างต้นผู้แต่งใช้คำว่า จิบหาย วินาศ โภยภัย ต้องเชิญหลวงเคราะห์ใหญ่ เพื่อเน้นคำที่มีความหมายในทางไม่ดี ดังนั้นจึงได้นำคำเหล่านี้มาใช้ขู่ เพื่อให้เกิดความกลัว และไม่กล้าละเมิดข้อห้ามนี้

อีกตัวอย่างแต่งมีการใช้ถ้อยคำภาษาที่เน้นความหมายเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึก เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความกลัว และปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้น เช่น ในการสอนเรื่องชะล่าเกี่ยวกับการปลูกเรือน ที่ว่าห้ามสร้างบ้านเรือนในเขตวัดร้าง ปดี่ โดยใช้ถ้อยคำขู่เพื่อชี้ให้เห็นถึงความวิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติตาม ดังตัวอย่าง

อันว่าอารามฮ้างเจตีย์พระธาตุใหญ่ทั้งกุกุพรำพร้อมเวียงฮ้างเปล่าสะเทินพลอยเลามา
เป็นบ้านแดนเมืองตั้งอยู่อลหลเดือดร้อนเชิญร้ายชิมอดจุม

(4/9/2-4/9/3)

จากข้อความข้างต้นผู้แต่งใช้คำว่า “อลหดเหือด ร้อนเชียวร้ายชิมอดจุม” ผู้แต่งเน้นคำในลักษณะคำที่มีความหมายที่หมายถึง ความเดือดร้อน หรือเกิดสิ่งไม่ดี ผู้แต่งได้นำคำเหล่านี้มาใช้เป็นกลวิธีในการชู เพื่อให้เกิดความกลัว และไม่กล้าละเมิดข้อห้ามนี้

นอกจากนี้ ผู้แต่งได้ใช้สำนวนภาษาที่แสดงให้เห็นภาพพจน์ที่มีอยู่ในการสอนความเชื่อเรื่องบาปกรรม ซึ่งมีวิธีการใช้ภาษาในการชู ดังตัวอย่าง

“มันจักมีกรรมต้องกายอุยฮ้อนเฮ้งเชียวสิมาเล่นเข้าเริงสิโฮ้อวแห่งแท้แล้ว”

“อันนี้เป็นกรรมแล้วลงอับบายจุมจุม”

ในการสอนความเชื่อเรื่องนรก ซึ่งมีวิธีการใช้ภาษาในการชู ดังตัวอย่าง

“ครันมันตายก็ได้ลงสู่รอกแท้นานได้ออกมา”

“อันว่าพระยายมพิบาลเจ้าเอาน้ำทองแดงมาอกใส่ปากถักแซกรัดผูกเกี่ยวพันเข้าใส่กัน มีทั้งน้ำบาดย่อยหลามเล็ดแหลวไหลกำลังใส่เป็นหนองออกทวารทางกันถมแถวหน้าชุมพอมนงเนตร เขากันอนเกือกกัวเหลือล้นมากหลาย เขาก็ทรงอยู่ใช้กับแทนอับบายจึงได้มาเป็นคนอยู่ในชุมพูโลกคนเมืองกว้าง”

2. กลวิธีในการใช้ถ้อยคำภาษาในลักษณะการปลอบ

ผู้แต่งมีการใช้ถ้อยคำภาษาที่เน้นคำที่มีความหมายไปในทางที่ดี เพื่อเป็นการโน้มน้าวและเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตามข้อห้ามนั้น อย่างเช่น ในการสอนเรื่องข้อห้ามเกี่ยวกับการปลูกเรือน ในพิธียกเสาเรือน ที่ว่า เมื่อพร้อมจะยกเสาเรือนขึ้น ขณะที่กำลังยกเสานั้น คนที่มาช่วยยก(ยก)เสาเรือน พวกกันล้มลง ไม่ควรกระทำพิธีต่อ และหากต้องการปลูกเรือนต่อก็ควรนำเอาไม้ที่จะสร้างเรือนมารวมกัน แล้วให้พระสงฆ์มาสวดมงคล ดังกล่าวในเรื่อง

อัน 1 ครันยกเรือนหลังใดพร้อมยกเสาขึ้นพวกกันล้มท้าวไปนั้นก็ควรเขาเลยอย่าได้คือกระทำสร้างต่อไป ครันว่า(เขาอยาก)ปลูกก่อแปงไปหน้าสันใดก็จึงเก็บเอาไม้ชุนนั้นมาโหมกันเสียก่อนก็แล้วจึงไปนิมนต์เอาพระสงฆ์มาตั้งสวดพระคุณก็จึงมีสุขล้นคนเขาสนุกยิ่งจึงจักวุฒิแท่กายหน้ารุ่งเรือง

(2/26/3-2/27/1)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้แต่งเลือกใช้คำที่มีความหมายในทางที่ดี และให้คุณประโยชน์ ความสบายใจต่อผู้ปฏิบัติ ที่ว่า “จึงมีสุขล้นคนเขาสนุกยิ่งจักวุฒิแท่กายหน้ารุ่งเรือง” หมายถึง มีความสุข วุฒิ(ความเจริญ) และรุ่งเรือง

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์กลวิธีในการสอนชะล่า เข็ดขวงที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ รวมทั้งกลวิธีการแต่ง การใช้ภาษา รูปแบบอักษรและอักษรวิธี โดยต้นฉบับที่นำมาศึกษาเป็นคัมภีร์ใบลาน จำนวน 4 ผูก 168 หน้า จากวัดศรีบุญเรือง บ้านฮี ตำบลขุหลุ อำเภอดงรัก จังหวัดอุบลราชธานี บันทึกด้วยตัวอักษรธรรมอีสาน ระบุ พ.ศ.2519 ปีมะโรง

ลักษณะตัวอักษรธรรมอีสานที่พบในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำนั้น พบว่ามีรูปแบบอักษรที่เป็น พยัญชนะตัวเต็ม และตัวเจียง พยัญชนะตัวเต็มมี 28 รูป และมีพยัญชนะที่เพิ่มขึ้นเพื่อใช้เขียนในภาษาถิ่น อีก 4 รูป คือ ฟ, ฝ, ฮ, อย รวมทั้งหมดมี 32 รูป และตัวเจียงมี 21 รูป การเขียนรูปคำในภาษาถิ่นผู้จารจะยึดเสียงพูดเป็นสำคัญ กล่าวคือเขียนตามการออกเสียงตามภาษาถิ่นอีสาน เช่น คำที่ใช้รูปพยัญชนะ จ ในอักษรไทยปัจจุบัน จะใช้รูปพยัญชนะ ส แทน เพราะภาษาถิ่นอีสานไม่มีหน่วยเสียงดังกล่าว เช่น คำว่า จลาด ในภาษาถิ่นอีสานจะออกเสียงเป็น สลาด

ลักษณะคำประพันธ์ของวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นร้อยกรองประเภทกลอนอ่านหรือที่เรียกว่า “โคลงสาร” ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อต้องการใช้สั่งสอนข้อห้ามชะล่า เข็ดขวงให้กับคนในสังคมอีสานได้รู้จักและนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังสามารถใช้ควบคุมพฤติกรรมคนให้อยู่ในครรลองที่ถูกต้องของสังคม โดยผู้แต่งกล่าวถึงเรื่องข้อห้ามชะล่า เข็ดขวงนับตั้งแต่การแต่งงาน การปลูกเรือน การครองเรือน และพิธีศพและความตาย

การวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำเชิงวรรณศิลป์ พบว่า ผู้แต่งมีการวางโครงเรื่องที่เหมาะสมตรงตามจุดมุ่งหมายในการแต่ง ในการที่จะสอนเรื่องข้อห้าม ชะล่า เข็ดขวง ผู้แต่งผูกเรื่องโดยการใช้คำสอนข้อห้ามชะล่า เข็ดขวงที่เกิดจากแนวคิดทางศาสนา การปกครองและวิถีปฏิบัติของชาวบ้านในสังคมอีสาน โดยมีตัวละครเอกเป็นตัวสื่อคำสอนข้อห้าม สอดแทรกผ่านพฤติกรรม คำพูดของตัวละคร โดยมีเหตุการณ์เกิดขึ้นในเมืองแต่ละเมืองที่ไม่เหมือนกัน เพื่อความหลากหลายในการที่จะยกคำสอนข้อห้ามที่เกี่ยวกับชะล่า เข็ดขวงขึ้นมา เช่น กษัตริย์ปกครองเมืองจันทคาม กระทำผิดยึดคลองข้อห้ามที่เกี่ยวกับการปลงศพ กษัตริย์เมืองกตตกลิน ทำผิดศีลธรรมในเรื่องข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงาน การใช้ถ้อยคำภาษา ผู้แต่งใช้ภาษาล้านนาท้องถิ่น เพื่อสื่อสารให้คนในท้องถิ่น

ได้เข้าใจ รวมถึงผะนญา และสำนวนโวหารในการที่จะสอนข้อห้ามเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์
วรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำมีลักษณะเฉพาะคือ มีเนื้อหาที่มุ่งเน้นในเรื่องข้อห้ามหรือชะล่า เข็ดขวง
ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแบ่งประเภท โดยแบ่งตามลำดับชีวิตของบุคคล ตั้งแต่ข้อห้ามที่เกี่ยวกับการแต่งงาน
การปลูกเรือน การครองเรือน พิธีศพและความตาย รวมถึงความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมาย
กลายเป็นชะล่า เข็ดขวง นอกจากนี้สามารถแบ่งย่อยตามประเภทของข้อห้ามชะล่า เข็ดขวง ดังนี้

1. ชะล่า เข็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงาน ได้แก่ ข้อห้ามเกี่ยวกับการ
การเลือกคู่สำหรับผู้ชายและผู้หญิง ข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานกับบุคคลที่ร่วมสายเลือดเดียวกัน
และญาติพี่น้อง ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญในการแต่งงาน ข้อห้ามทั่วไปเกี่ยวกับการแต่งงาน

2. ชะล่า เข็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการปลูกเรือน ได้แก่ ข้อห้ามเกี่ยวกับ
สถานที่ปลูกเรือน ข้อห้ามเกี่ยวกับไม้ปลูกเรือน ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีการยกเสาปลูกเรือน ข้อห้าม
ทั่วไปเกี่ยวกับการปลูกเรือน

3. ชะล่า เข็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับครองเรือน ได้แก่ ข้อห้ามเกี่ยวกับการปฏิบัติ
ตนในครัวเรือน ข้อห้ามเกี่ยวกับสามีภรรยา ข้อห้ามสำหรับคนมานหรือหญิงมีครรภ์ ข้อห้าม
สำหรับผู้หญิง ข้อห้ามเกี่ยวกับบุคคลทั่วไป ข้อห้ามเกี่ยวกับวัด

4. ชะล่า เข็ดขวงตามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีพิธีศพและความตาย ข้อห้ามเกี่ยวกับ
ศพที่ห้ามเผา ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีศพ วันที่ห้ามเผาศพ

5. ความเชื่อที่สอดคล้องและมีความหมายกลายเป็นชะล่า เข็ดขวง

จากข้อห้ามแต่ละประเภทล้วนแล้วแต่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ
บุคคลในสังคมทั้งหญิงชาย รวมถึงสถานที่ เช่น บ้าน วัด ป่าช้า(สถานที่เผาศพ) จากข้อห้ามเหล่านี้
แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนโบราณที่ต้องการสอนหรือบอกลูกหลานได้รู้จักรักษาหรือปฏิบัติ
ตามข้อห้าม โดยกำหนดข้อห้ามให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่คนในสังคมสามารถปฏิบัติตามได้ ดังนั้น
จึงถือเป็นกุศโลบายในการสอนข้อห้ามเพื่อใช้ในการควบคุมพฤติกรรมคนในสังคมให้อยู่ในครรลองที่
ดีงาม อันจะส่งผลให้บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อย เกิดความสามัคคีและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
รวมถึงสะท้อนแนวคิดที่สามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้อีกด้วย

กลวิธีในการสอนชะล่า เข็ดขวง ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ มี 2 ลักษณะ
ดังนี้

1. กลวิธีการสอนชะล่า เข็ดขวง โดยการใช้วิธีการขู่ ซึ่งชี้ให้ผู้ปฏิบัติเห็นผลร้ายโดย
อาศัยความเชื่อที่เกิดจากความกลัว เช่น การขู่ด้วยความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับนรก
บาปกรรม ความเชื่อเรื่องเคราะห์เข็ญ อุบาทว์, การขู่โดยชี้ให้เห็นถึงอันตราย หรือความวิบัติ โดยชี้

ให้เห็นถึงอันตรายและบอกวิธีแก้ไข, การรู้โดยใช้การเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนเพื่อเป็นกุศโลบายในการสอนให้คนปฏิบัติตาม

2. กลวิธีในการสอนชะล่า เช็ดขวง โดยใช้วิธีปลอม ด้วยการชี้ให้เห็นถึงความเจริญและการปลอมโดยใช้วิธีแก้ไข

กลวิธีในการใช้ภาษาในการสอนชะล่า เช็ดขวง พบว่ามี 2 ลักษณะ กลวิธีในการใช้ถ้อยคำภาษาในลักษณะการรู้ กลวิธีในการใช้ถ้อยคำภาษาในลักษณะการปลอม

กลวิธีในการใช้ถ้อยคำภาษาในลักษณะการรู้ โดยผู้แต่งมีการใช้ถ้อยคำภาษาที่เน้นคำที่มีความหมายในทางที่ไม่ดี หรือเป็นผลร้าย โดยการเลือกใช้คำที่มีผลกระทบต้อจิตใจ เพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้กับผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกกลัว และปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้น ผู้แต่งจะเลือกใช้ถ้อยคำภาษาที่เน้นความหมายเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง เช่น คำว่า จิบหาย วินาศ และโพลภัย ซึ่งล้วนแต่มีความหมายในทางไม่ดี เพื่อให้รู้สึกกลัว ไม่กล้าละเมิดข้อห้าม

กลวิธีในการใช้ถ้อยคำภาษาในลักษณะการปลอม โดยผู้แต่งมีการใช้ถ้อยคำภาษาที่เน้นคำที่มีความหมายในทางที่ดี เพื่อเป็นการโน้มน้าวและเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตามข้อห้ามนั้น ผู้แต่งจะเลือกใช้ภาษาในทางที่ดี เช่น เจริญ งาม และรุ่งเรือง เพื่อกล่าวโน้มน้าวให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตามข้อห้ามนั้นๆ อย่างไรก็ตามกลวิธีในลักษณะนี้ปรากฏไม่มากนักเมื่อเทียบกับกลวิธีการรู้

ข้อเสนอแนะ

1. อาจมีการศึกษาเปรียบเทียบข้อห้ามที่ปรากฏในท้องถิ่นต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดและความเชื่อ อันสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

2. อาจมีการศึกษาเชื่อมโยงข้อห้ามหรือ ชะล่า เช็ดขวง ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. เล่ม 11, พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 3 ที่ม-
นิกาย ปาฏิภควรรค. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2515.
- กรมศิลปากร. ครุภคบรรลของร้อยกรองไทย. กรุงเทพฯ : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.
- _____. ประเพณีการทำศพ. พระนคร : กรมแผนที่ทหาร, 2510.
- กระแสด มัลยาภรณ์ และชุตตา จิตพิทักษ์. มนุษย์กับวรรณกรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
 2528.
- กลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. "บัญชีสำรวจเอกสารโบราณ ระหว่างพ.ศ. 2528 - 2532."
 เล่มที่ 1 -14.ม.ป.ท., ม.ป.ป. (อัดสำเนา)
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 สมุดพิเศษ 25/75 เงินส่วยของหลวงเมือง
อุบลราชธานี จ.ศ.1246, 419. อ้างถึงใน วิโรจน์ หีบแก้ว. "โครงสร้างสังคม การเมือง
 และการปกครองของหัวเมืองอีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนล่าง ระหว่าง พ.ศ.2325-
 2443." ใน การสัมมนาทางวิชาการอีสานศึกษา(ประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ
สังคมและวัฒนธรรม). 384-404. ม.ป.ท, 2532.
- กฤษมา รัชชมนั. "ความสำคัญและทิศทางของการวิจัยวรรณกรรม," ใน ภาษา-จารึก. ฉบับที่ 10.
 151-162. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,
 2548 (จัดพิมพ์เนื่องในวาระการประชุมทางวิชาการเรื่อง "วรรณคดีมรดก : การอนุรักษ์
 ด้วยการศึกษาและวิจัย").
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.
- เกวลิน ภูมิภาค. "ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน."
วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. "อีตลีสองคลองสิบสี่ ระบอบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า." ใน
หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวรรณคดีอีสาน, 61-68.
 กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2521.
- _____. ของดีอีสาน. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. "วรรณกรรมล้านช้างประเภทร้อยกรอง." วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม 12, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2537) : 77-105.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. ลักษณะวรรณกรรมอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521.

_____. "ขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า," ใน อีสานปริทัศน์(อีสานคดี 2), 61-68. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร, 2524.

จักรสมาลย์ กบิลสิงห์ ชัญเสน. สตรีในพุทธกาล. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยธิเบต, 2539.

ขนูตรา อธิธิธรรมวินิจ. "ร้อยแปดคำของชาวไทยอีสาน." วารสารภาษาและวัฒนธรรม 18,1 (มกราคม-มิถุนายน 2542) : 29-37.

دنول ไซสินธุ์. "ชะลาคติเงื่อนไขเชิงห้าม." ของดีศรีโคตรบูรณ์ 4,13 (เมษายน 2544) : 69-70.

ดวงจิต กำประเสริฐ. ประวัติศาสตร์กฎหมาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513.

ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525.

_____. วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522.

_____. "อักษรไทยน้อย." ปริญญานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.

_____. "ขวง : ความเชื่อ." สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน 2 (2542) : 442.

นัยนา ไปร่งรุระ. บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสชาดก. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, 2544.
(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสาว นัยนา ไปร่งรุระ (ท.ม.) ณ เมรุวัดศรีทศเทพวรวิหาร 9 ธันวาคม 2544)

นิยะดา เหล่าสุนทร. ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2538.

นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณนท์. ไทยลาว-อีสาน. อุดรธานี : ภาคอีสาน, 2512.

บรรจบ บรรณรุจิ. อสีติมหาสาวก : พระอรหันตสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : กองทุนศึกษาพุทธสถาน, 2537.

บุญเกิด พิมพ์วรรณฤกุล. ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน. ขอนแก่น : ขอนแก่นคัลนนานาธรรม, 2544.

บุญลือ วันทายนต์. ครอบครัวและวงศ์วาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523.

- ประคอง นิมมานเหมินท์. "ลักษณะภาษาบาลีและสันสกฤตในวรรณคดีล้านนา." ใน มองภาษา, 61-81. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2547.
- ประยูร อุลุชาฎะ [พหลหลวง]. รหัสวิทยา พลังเร้นลับ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง, 2543.
- _____. สร้างเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข(คติความเชื่อและประเพณีการสร้างเรือน). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2520.
- ปรีชา พินทอง. "ชะล่า : ช้อห้าม." สารานุกรมวัฒนธรรมไทยอีสาน 2 (2542) : 464.
- _____. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 7. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2534.
- ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. การสำรวจโบราณวัตถุในเขตจังหวัดภาคอีสาน (นครพนม, มุกดาหาร, ร้อยเอ็ดหนองคาย, อุบลราชธานี). อุบลราชธานี : ภาควิชาประวัติศาสตร์, ม.ป.ป.
- พระเทวินทร์ เทวินโท. แก่นพุทธจริยศาสตร์. ม.ป.ท., 2549.
- พระราชวรมนี(ประยุทธ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2520. อ้างถึงใน บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล. ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีไทยอีสาน. ขอนแก่น : ขอนแก่นคลั่งนันทกรรม, 2544.
- พระสมณกุลวงศ์. วรรณคดีอีสานเรื่องขุนช้าง. พระนคร : คณะกรรมการฟื้นฟูวรรณคดีไทย, 2511.
- พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. ประเพณีโบราณอีสานบางเรื่อง. เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2529.
- _____. "คติความเชื่อของชาวอีสาน." ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้าและบทความเนื่องในการประชุมสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, 1-65. เพ็ญศรี ดูกและคณะ, บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- พระสูตรและอรรถกถา แปล มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เล่มที่ 3 ภาคที่ 2. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525. (พิมพ์เนื่องในโอกาสครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ 2525).
- พันธุ์ทิพย์ ชีระเนตร. "การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องสุวรรณเคียร อ้อมล้อมต่อมคำ และท้าวหัว." (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- พิฑูร มลิวัลย์. "อิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนาต่อวรรณคดีท้องถิ่นอีสาน." ใน วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ, 50-52. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- พุดม วีระประเสริฐ. โครงสร้างของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์. อักษรธรรมอีสาน. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.

ไพฑูรย์ มีสกุล. "ประเพณีชาวอีสาน." ใน อีสาน, 433-519. กรุงเทพฯ : ธนวิทย์การพิมพ์, ม.ป.ป.
(พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 55 ปี ของสมาคมชาวอีสาน).

_____. "ประเพณีภาคอีสาน." ใน หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน : วัฒนธรรม ประเพณีศิลป-
วรรณคดีอีสาน, 46-60. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2521.

มนัส สุขสาย. วรรณกรรมอีสานเรื่องธรรมดาสอนโลก. อุบลราชธานี : มูนมังไทยอีสาน, 2542.

มณี พยอมยงค์. "ความเชื่อของคนไทย." ใน รวมรายงานวิจัยผลการค้นคว้าและบทความเนื่อง
ในการประชุมสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, 66-122. เพ็ญศรี ดูก
และคณะ, บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

ยุวพาส (ประทีปปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์,
2546.

วรพล ผลคำ. "การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมในนิทานพื้นบ้านอีสาน." วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.

วิชัย เสวะมาตย์. การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2509.

วิภา กงกะนันท์. วรรณคดีศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.

ศรีจุฑา บุญเจือ. นิรุกติศาสตร์. ชลบุรี : กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 2543.

สรวง บุญเจิม. ตำรามรดกอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุบลราชธานี : มรดกอีสาน, 2536.

สุจิตรา จรจิตร. มนุษย์กับวรรณกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2547.

สิทธา พิณจภูวดล และคณะ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราม
คำแหง, 2515.

สุเทพ สุนทรภัสส์. "โครงสร้างสังคมของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ." ใน หมู่บ้านอีสานยุค
"สงครามเย็น" สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 45-117. พิมพ์
ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน, 2549.

สุวิทย์ จิระมณี. ศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา,
2545.

สำนักงาน ส. ธรรมกถึก. ประเพณีอีสาน. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ม.ป.ป.

อนุমানราชธน, พระยา[เสฐียรโกเศศ]. ประเพณีเก่าของไทย. พระนคร : แพรพิทยา, 2500.

_____. ประเพณีเนื่องในการแต่งงานและประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน. พิมพ์ครั้งที่ 2.

พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514.

_____. ปลูกเรือน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2539.

_____. วรรณคดีที่น่ารู้. พระนคร : ประเสริฐอักษร, 2504.

อรรถ นันทจักร. กฎหมายอีสานฉบับต่างๆ : รูปแบบและพัฒนา. อุบลราชธานี : ศูนย์วัฒนธรรม
อีสานโรงเรียนอำนาจเจริญ, 2531.

_____. "ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีการจดบันทึกประวัติ
ศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2529.

อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : คลังนาธรรมชาติ, 2546.

Kennon Breazeale. Op. cit. p.107 อ้างถึงใน วิโรจน์ หีบแก้ว. "โครงสร้างสังคม การเมืองและ
การปกครองของหัวเมืองอีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนล่าง ระหว่าง พ.ศ.2325-2443."
ใน การสัมมนาทางวิชาการอีสานศึกษา (ประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและ
วัฒนธรรม). 384-404. ม.ป.ท, 2532.

William J. Goode : THE FAMILY AND SOCIETY. 12-13 อ้างถึงใน บุญลือ วันทายนต์. ครอบครัวและวงศ์วาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2523.

ข้อมูลออนไลน์

สันติภาพ ไชยวงศ์เกียรติ. โรคไหลตายคืออะไร [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม 2551.

เข้าถึงได้จาก <http://www.sudipan.net/phpBB2/viewtopic.php?p=36912>

ศรีศักร วัลลิโภดม. ทัศนะนอกกรอบเรื่องชาติ ชะล่า : ข้อห้ามกับอุปมุงคลในสังคมไทย [ออนไลน์].

เข้าถึงเมื่อ 26 มกราคม 2007. เข้าถึงได้จาก <http://www.lek-prapai.org/taboo.htm>.

การสัมภาษณ์

กว้าง โคตรสมบัติ. อายุ 54 ปี. ที่อยู่ 172 หมู่ 8 ตำบลหนองทับไทย อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด.

สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551.

กิติมา อุปพงศ์. ครูชำนาญการ. อายุ 56 ปี, 125/6 หมู่ 10 บ้านขามลุ่ม ตำบลขามใหญ่ อำเภอเมือง

จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 7 กันยายน 2550.

เชื้อ ธงอาษา. อายุ 81 ปี. 11 ซอยธรรมวิถี 6 ถนนธรรมวิถี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด

อุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2550.

ทองหลอด ยามารมย์. อายุ 52 ปี. ที่อยู่ 10 หมู่ 11 บ้านโนนแดง ตำบลดอนมดแดง อำเภอดอนมดแดง

จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2550.

เบญญ ศรีโชค. อายุ 76 ปี. ที่อยู่ 62 หมู่ 8 บ้านโนนสมบูรณ์ ตำบลโนนแพง อำเภอม่วงสามสิบ

จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2550.

พันธุ์ วรสุข. อายุ 90 ปี. ที่อยู่ 10 หมู่ 11 บ้านโนนแดง ตำบลดอนมดแดง อำเภอดอนมดแดง

จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 9 กันยายน 2550.

พระมหาบุญชู ภูศรี. อายุ 29 ปี. ที่อยู่ วัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง

จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2550.

พระอาจารย์สุบัน ธมฺมธโร. วัดพระธาตุหนองบัว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.

สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2549.

สุรศักดิ์ บุญนูน. ครูชำนาญการ. อายุ 47 ปี, ที่อยู่ 5/40 ถนนแจ้งสนิท ตำบลในเมือง อำเภอเมือง

จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2550.

ไหว สายชาลี. อดีตผู้ใหญ่บ้านโนนแดง. อายุ 65 ปี, 11 หมู่ 11 บ้านโนนแดง ตำบลดอนมดแดง

อำเภอ ดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2550.

อุทัย อานนตรี. อายุ 44 ปี, ที่อยู่ 36 หมู่ 9 ตำบลนากว้าง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. สัมภาษณ์,

27 ตุลาคม 2550.

อุไร ไสระเวช. อายุ 71 ปี. ที่อยู่ 3 บ้านยาง ตำบลยางสักกะโหล่ม อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัด

อุบลราชธานี. สัมภาษณ์, 3 พฤศจิกายน 2550.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างการปรีวรรตวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

ตัวอย่างการปริวรรตต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

อักษรวิธีเดิม	อักษรวิธีปัจจุบัน
1/13/1 เอาขาวเชื้อสนิมวังเป็นเมี่ยมึงขุ้ย ขาเียนฝูงช่วงไขก็เอาขอรเฮ้ทเม้ย อันว่าบุตดา เจ้าผู้ท่งธำตฺหฺต่งมาหุมพหฺพเจ้าบมีเอื้ออวฟ้ง ไทแล้ว อันว่าบุตดาเจ้าผู้ท่งธำเป็นนักรปราชส้ง สอพรพหฺไ 1/13/2 ทวงฐูปาปหนากบมีฟ้งถ้อยคำบุตดา สอธส้งย้งเลาทินทวรทือกทำสางบ่แมนคอง แต่นั้นอินทกุมมาเจ้าผู้ท่งธำเป็นนักรปราชมา หุมพหฺพเจ้าไคตั้งอยู่ในคองกับมีฟ้งถ้อย 1/13/3 วาจาสุกกล่าว ทวาก็สุทคดียปญา เจ้าอยู่ทวย มีแต่สินะวันของหมองใจคิทย อันว่าสุ้งแจมเจ้าคณิงโงจิมทวย อันว่าราชาเจ้า พุรยาหฺลวงตุนพอกนี้เตชะ 1/13/4 เชิงสูงกา เขาก็ย่องทิวแทนแทน อันว่าสมิพวนพียงพวยขุ้ยหิวที่ลือโลกจินา บัชนีทวงบุรมาปัวบเอื้อซิไปกิวแต่เวนนินอคุมว่า ทวาจิมแล้วสุรเทททวรเมื่อเียนเถิงโง่งช่วงอยู่ เนาคุนิงโธแต่นักราชา 1/14/1 เจ้าพยุรยาหฺลวงตุนพบ้านั้นกับมี อววเอื้อหาทตฺบุรมีแต่เอาตุนเขากุทำคอง เป็นไหญอวทแต่อำนาจสกาเอาอวจิมเห้ง บัชนี คุนอญานมาไทสีเม็งก็หมองหุมริเม็งแลบวนสี เล้าบย้งเชิงมีหุมความเจ็บ	1/13/1 เอาขาวเชื้อสนมวังเป็นเมี่ยมึง ข้อยข้าเรือนฝูงช่วงไขก็เอาช้อนเอ็ดเมี่ยม อันว่า บุตดาเจ้าผู้ทรงธรรมดรัสสองมาห้ามพระพ่อเจ้า บมีเอื้ออวฟ้งได้แล้ว อันว่าบุตดาเจ้าผู้ทรงธรรม เป็นนักรปราชญ์สั่งสอนพระพ่อให้ 1/13/2 ทางรู้บาปหนากบมีฟ้งถ้อยคำบุต ดาสอนสั่งย้งเล้าดลควนคือกระทำสร้างบ่แมน คอง แต่นั้นอินทกุมมาเจ้าผู้ทรงธรรมเป็นนักร ปราชญ์มาห้ามพระพ่อเจ้าให้ตั้งอยู่ในคองกับมี ฟ้งถ้อย 1/13/3 วาจาสุกกล่าว ทวาก็สุดต่ำคัล้อย ปญญาเจ้าอยู่ตาย มีแต่สลงนของหมองใจคิ ดอยู่ อันว่าลูกแจ่มเจ้าคะนิงไธ้จ่มตาย อันว่าราชา เจ้าพระยาหลวงตนพอกนี้เตชะ 1/13/4 เชื่องรสูงกล้า เขาก็ย่องทั่วแดนแท ่นา อันว่าสมภารเพียงกายสร้อยห้วที่ลือโลกจ ริงนา บัดนี้ทางปุนมาปัวบเอื้อซิไปกล้วแต่เว รนั้นนอ ค้อมว่าท้าวจ่มแล้วเสด็จควนเมื่อเ ียนเถิงโง่งช่วงอยู่เนาคะนิงไธ้แต่นั้นราชา 1/14/1 เจ้าพระยาหลวงตนพอบ้านั้น กับ มีอววเอื้อหาทตฺอนุญมีแต่เอาตนเข้ากระทำค อง เป็นไหญอวตแต่อำนาจกล้าเอาอ้างหม เหนง บัดนี้ ครันอยู่นานมาได้ศรีเมืองก็หม องหม่นเมืองแล บ้านศรีเศร้าง ฝูงเอ ียงมีหุมความเจ็บ

ตัวอย่างการปริวรรตต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ (ต่อ)

อักษรวิธีเดิม	อักษรวิธีปัจจุบัน
1/14/2 ไช้ก็มาถึงบ่าวไพร่บังเกิดชัยฮายไผ่ ต้องสูแนวฮือท้อยากความทุกข์ฮายเจิงซอรวี นครก็บ่มีไผ่เหลื่อมใจไสข่มขึ้นมีแต่ฮู้ฮู้ซอ มะโนค้อยหงวมเหงา แต่นั้น	1/14/2 ไช้ก็มาถึงบ่าวไพร่บังเกิดชัยฮ้าย โภยต้องสูแนวฮือท้อยากความทุกข์ฮายฮ้ายเจิง ซอรวีนครก็บ่มีไผ่เหลื่อมใจไสข่มขึ้นมีแต่ฮู้ ฮู้ฮ้อยมโนค้อยหงวมเหงา แต่นั้น
1/14/3 อังคัมหาราชเจ้าคามโคค้อยเห็นกุนี หลังใจละฮือท้อคงท้อฮาย อันว่าคองเมิงบาว กู ก็ไลปะเป้าเสียนี้กุนีแต่เหล้าทิงซุหมุ่ฮวยฮวยท้อ ไทท้อทำซาสักกุน	1/14/3 องค์มหาราชเจ้าคามโคค้อย เห็นกุนีหลังใจละฮือท้อคงท้อฮ้าย อันว่าคอง เมิงบ้านกุนีไลปะเป้าเสียนี้กุนีแต่เหล้าทิง ซุหมุ่ฮวยฮวยท้อได้ท้อทำมาสักกุน
1/14/4 เขาคำฮ้อยชาฝ่งซวงไช้ก็เอ้าซอ เฮ้าเมียกไทหลังใจท้อฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย ความบ่ชอบขอคองตั้งแต่ป้อมกุนีหลังใจฮวยท้อ คองฮือท้อเมิงของกุนีเล้าฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย แล้วโผยโผยมีมาซอฮวย	1/14/4 เขาคำฮ้อยชาฝ่งซวงไช้ก็เอ้า ฮ้อยฮ้อยเมียกได้หลังใจด้วยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย ความบ่ชอบขอคองตั้งแต่ป้อมกุนีได้หลังใจฮ้อย ท้อฮ้อยฮ้อยฮ้อยฮ้อยฮ้อยฮ้อยฮ้อยฮ้อยฮ้อยฮ้อย หม่นหมองแท้แล้ว โผยฮ้อยมีมาซอฮ้อย
1/15/1 เมิงท้อสิงเพลาว่าหลังฮือท้อบาวเมิง ตั้งบ่ท้อฮวยฮวย บัวนี้กุนีเอ้าใจเว็นโสภาความฮวย จิงแล้ว แต่กอรลือฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย กุนีเอ้าใจตั้งนำความลือฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย พวยฮวยฮวย	1/15/1 เมิงท้อสิงเพลาว่าหลังฮือท้อบ้าน เมิงตั้งบ่ท้อฮวยฮวย บัดนี้กุนีเอ้าใจเว็นโสภา ความฮวยฮวยแล้ว แต่กอรลือฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย บ่ท้อ บัดนี้กุนีเอ้าใจตั้งนำความลือฮวยฮวยฮวย ท้อฮวย ภายฮวยฮวย
1/15/2 เหลื่อมฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย ท้อฮวยแล้วฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย 4 คุน มาฮ้อยก็จิงฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย อันว่าเมิงแล บาวฮวยฮวยก็ฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย	1/15/2 เหลื่อมฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย ว่าท้อฮวยแล้วฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย 4 คนมาฮ้อยก็จิงฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย อันว่า เมิงแลบ้านฮวยฮวยก็ฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย
1/15/3 แท้เมิงเอ้าจิงฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย แจงคองฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย แต่นั้นฮวยฮวยฮวย ฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย ฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย	1/15/3 แท้เมิงเอ้าจิงฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย คองแจงคองคองคองคองคองคองคองคองคอง ฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย ฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวยฮวย

ภาคผนวก ค
เนื้อเรื่องวรรณกรรมเรื่องสร้อยสายคำ

สร้อยสายคำ

ฉบับวัดศรีบุญเรือง ต.ขุหลุ อ.ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี

ผูกที่ 1

- 1/1/1 เอมเมตตัง เอกัง สัมยัง ภควา สวตถิยัง วิหริติ อารัพภ ทิโกสุกชีนาภารหาคิราโน อัถโฆ
ภควา นมัตถุ อรหัง รัตตนเตยยัง นนามิหัง นมการานุกา
- 1/1/2 เวณสัพพสา สังกปโปกัสมิยันตุ บัดนี้ข้าจักขุนแบ่งด้าน ในธรรมแปลอ่านพอให้เป็นแว่นแก้ว
แยงเยียมสองญาณ คนฝูงใดบู้ฮึดทำในแห่งครองธรรมเป็นที่
- 1/1/3 ยุแยงฝูงหมู่คนกายซ้อย ควรที่อัศจรรย์แท้โลกาทั้งโลก มีหมู่เมืองแลบ้านสิสุญเศร้าท่วนคร
แท้แล้ว สุญทั้งนักชดถุกษัยยปีเดือนก็หมองหม่น วันแลยาม
- 1/1/4 บ่รุ่งเหลื่อมธรรมพระเจ้าก็หล่าสุญฟังเยอ นักปราชญ์เจ้าฝูงหมู่คนคฤหัสถ์ดี ทั้งหญิงชายชูคน
ฟังแจ้งให้คอยแยงหลังเยียมโลกาภายลุ่ม ให้พากันคิดแจบแจ้งเห็นแล้วให้ฮั้นตรงหันท่อน บัดนี้
- 1/2/1 ยังมีเมืองใหญ่กว้าง เรียกชื่ออาทิพระภักดินครของพระยาพรหมวงรัตนราชาอยู่เสวยเมืองนั้น
ก็หากลือหาเท่าปรากฏไปทั่วเศชะเอืองสูงกล้า ชาวของล้นคั่งคาม อันว่าช้างแลม้าบับหมื่น
เหลือหลาย
- 1/2/2 จัวควายฝูงคั่งคามพอล้น มีทั้งฝูงซ้อยข้าทาสใช้ช่วงคำแลแก้วแหวนล้นมากหลายฝูงหมู่
อาภรณ์ผ้าเงินคำมีมากนัก สนมอยู่ล้อมหลายล้นคั่งโงะ มีทั้งประชากรราษฎรพร้อม
- 1/2/3 เศรษฐีหมู่พราหมณ์ทั้งอวิชชามากหลายเหลือล้น ก็บ่มีเหตุฮ้อนสรรพสิ่งแนวใดอยู่ทาง ฝูง
ชาวบ่าวสาวสงวนเล่นก็หากลือหาเท่านครช่วงสนุกยังฝูงหมู่ร้อยประ
- 1/2/4 เทศทำวมาเข้าส่วยเสียด อันว่าสุวันณะสารีน้อยมเหสีเทียมพางพระยาก็สุขอยู่สร้างเมือง
กว้างเกิงสรรพศรี ก็มีลูกน้อยนามหน่อลำชาย ชื่อว่าศิรินันทะกุมารเกิดดอมพระยาเจ้า พอ
เมื่อหลายปีได้บา
- 1/3/1 คานสอนใหญ่ได้ 16 ขวบเข้าบาทำวใหญ่มา แต่นั้นพระก็เตือนบอกให้ฝูงหมู่เสนา สูงแปง
ขุนตกแต่งตามวลพร้อมโภชนัง ชาวของกินสรรพสิ่ง บัดนี้ถูกจักหุดแจ่มเจ้ากุมารน้อยสืบ
เมือง พ่ोजักเอาบาทำว
- 1/3/2 เสวยเมืองเป็นใหญ่ถูกเฒ่าแก่แล้วชราล้าล่องเดินนี้แล้ว แต่นั้นเขาก็เอากันห้างเสนาตกแต่ง
ทุกสิ่งพร้อมเข้าตั้งแต่งดา มีทั้งปูปลาพร้อมของกินขึ้นตอนหมู่ไก่ต้มทั้งเหล่า
- 1/3/3 แกบแกมบรรพวรรณแล้วพาขวัญตกแต่ง เขาก็ได้หมู่ช้างโฮมพร้อมช่วงสนามเขาก็แปงโงะฮ้าน
ฮางรินสรงโศดก็จึงเชิญแจ่มเจ้าบาทำวเข้าช่วงผาม กับทั้งนางงามสร้อยคำปางเทียมพาง

- 1/3/4 ปุณให้เป็นมิ่งเหง้าเทียมท้าวปิ่นบัว แต่นั้นพราหมณ์เฒ่าถวายพรสองอ่อนวันอาทิตย์อมฤตโกล
ล้ำยมนั้นประเสริฐดี เขาก็เชิญบาท้าวเข้าสู่หอรินสรองโสรจแล้วเอาท้าวสู่สถานบรรพชาแล้ว
พาขวัญลาเลิกเมื่อ
- 1/4/1 สู้ห้องเฮื่อนเหย้าชู้คนแท้แล้ว เจ้าก็เป็นพระยาสร้างเสวยเมืองแทนพ่อ มีทั้งทุกขอบค่ายเข้า
ย่องทั่วแดนชื่อว่าศิริรัตนทะกุมารอยู่ทรงเมืองกว้างเจ้า ก็ทรงเมืองสร้างหลายปีนานยิ่งบ่เดือด
ร้อนบาท้าวเยี่ยงใด พอเมื่อ
- 1/4/2 หลายปีได้ราชาพระพ่อบ้านั้น พระก็เฒ่าแก่แล้วเลยเข้าสู่บุญ กับทั้งมารดาแก้วสายสมรเจ้า
แม่บ้านนั้น ก็หากเข้าสู่ห้องนิรพานพร้อมพราหมณ์องค์นั้นแล้ว บากี้
- 1/4/3 ส่ง(สะกาน)¹คาบเจ้าตนพ่อราชา(ทั้งมารดาแม่พระองค์)²มวนพร้อม ท้าวก็ทำบุญสร้างนำ
พระองค์หลายสิ่งสรรพโภชนะพร้อมหลายล้านเครื่องทานบรรพชาแล้วราชามรณาค บัดนี้ยังแต่กุ
1/4/4 มารน้อยเสวยเมืองเป็นใหญ่ กับทั้งนาฏเจ้าคำปางน้อยอยู่แฝง สองก็พากันสร้างเสวยเมือง
ดุ่มไพร่ ผูกหมูปงศ์เฒ่าเชื้อก็มาเข้าเพิงพาทันแล้ว สองก็ปรารถนาให้วอนถึงเทวราชขอลูก
น้อยในท้องเกิดดอมทุกคำ
- 1/5/1 เข้านางแตงบุษานางกั๊วจาขอซึ่งพระอินทร์ภายใต้ฟ้า ขอให้แนวนามข้าบุตรดาผู้ประเสริฐ ขอให้
เกิดช่วยท้องตัวข้าดังคะนิงแต่ท่อน แต่นั้นหินศิลาบาทไถอินดาสวรรค์โลกเลยเดือดร้อน
- 1/5/2 คำกระด้างแก่นแข็ง เมื่อนั้นอินทรีก็หลังเยี่ยมที่ปลุ่มชาวมุขย์ ก็จึงเห็นนางขอลูกพระอินทร์
ภายใต้ฟ้าอินทรีก็เห็นนางหล้าตน ชื่ออินทจกกุมารก็หากเป็นธิดาน้องคิงพระ
- 1/5/3 องค์เจ้ามีอายุต่ำคัลล้อยสุดเขตในสวรรค์ ให้ลงมาเอาปฏิสนธิเกิดน่านางแก้วขอให้เจ้าลงไป
ท่อนสายสมรน้องที่กุเฮย ให้ลงไปเกิดก้าดอมเชื่อมุขย์คนหุ่นเทอญ
- 1/5/4 แต่นั้นอินทกุมารเจ้าก็เสด็จลงโดยด่วนถึงแห่งห้องเมืองกว้างมุขย์คน พระก็เอาปฏิสนธิเข้า
อุทรนางเอก แต่นั้นคำปางน้อยเนาหอปราสาทนางกั๊วออนอยู่ห้องคีนนั้นเล่าฝันว่าพระจันทร์
อยู่ฟ้าเสด็จด่วนลงมาตก
- 1/6/1 ในปรางค์บ่อนชนะนอนในห้องเลยเป็นมณีโรแก้วเอื้องแสงใสสองผิวผ่องเหลื่อมแดงเข้มดังคำ
นางก็กำเอาได้มาดูหลังล้าเลยเสด็จเข้าปาก เจ้านางแก้วบ่นานพอประมาณแล้วคราวเดียว
ยิบหนึ่ง เลยเสด็จ
- 1/6/2 จากท้องนางแก้วก็รุ่งใสนางก็ตั้งตนได้กะซังผืนสะดุ้งตื่น ก็จึงสวหน้าจวนแจ้งสองยามพอดี
แล้วเสวยกายแล้วหย่า นางสนมน้อยเลยเมี้ยนเลิกลา แต่นั้นนางกั๊วจาด้ำน

¹เป็นคำที่มาจากฉบับสอบทาน

²ใช้สำนวนฉบับสอบทาน แทนต้นฉบับหลัก เดิมเป็น มารดาพ่พระพ

- 1/6/3 นำผ้ากลอยกล่าว นางก็แต่ต่อเจ้าผัวแก้วแห่งตนช้อยก็ผืนคินนี้เป็นคำอันต่างจริงแล้ว ผืนว่า พระจันทร์อยู่ฟ้าเสด็จล่องลงมาตกในปรางค์บ่อนชะนอน ในห้องช้อยก็บายเอาได้มา
- 1/6/4 แยกหลังล้าตั้งหากงามเลิศล้ำแสงเหลื่อมรุ่งเรืองเป็นมณีโชแก้วใสงามเรืองรุ่งจริงแล้ว เลย เสด็จเข้าปากน้องจริงแท้บ่บานพอประมาณแล้วมณีโชเสด็จออกเลยเล่า ไสสองแจ้งแสงเท่า ทวันคร
- 1/7/1 นางก็ไขกลอนแก้คำผืนแล้วหย่า แต่นั้นบาบาวผู้พระยาเจ้ามิ่งผัวก็จึงด่านต่อน้องนางนาฏ มเหสีหากแม่นยำคำผืนดีประเสริฐคุณาน้องหลัง จักมีสุขสันนภายลุนหากสิ่งรุ่งเรืองแล้ว แต่ก่อน ผืนสิ่งนี้ดี
- 1/7/2 ล้ำบ่หอนเสียแท้แล้ว บัดนี้นางจงไปนห้องอารามหลวงวัดใหญ่นางเฮย ให้เพิ่นลงเลขตั้งนำ เจ้าราชครูหันท่อน หลอนว่าเป็นเชิญช้องภายลุนบ่อยู่เมื่อจริงนา ให้เพิ่นลง
- 1/7/3 เลขผู้ทายควัระคิงหันท่อน ค้อมว่าท้าวบอกแล้วนางเล่าเลยไปถือขันเทียนพรากลงห้อง นางก็ไปถึงเท้าอารามหลวงวัดใหญ่ มีหมูนางพวกใช้น้ำเจ้า 4 คน ครั้นว่านางหากไปถึงห้อง ฎฎหลวงหลังใหญ่ก็จึงพาพวกให้พลันขึ้นบ่บาน นางก็บนอบนิ้วทุลราช ราชครูไขคำผืนให้เพิ่น ฟังจริงแจ้ง แต่นั้นราชครูเจ้าหวนดูตรองถึก็จึงลงเลขตั้งกระดานแป้นขีดเขียนศูนย์หารได้อังคาร
- 1/7/4 ราชครูไขคำผืนให้เพิ่น ฟังจริงแจ้ง แต่นั้นราชครูเจ้าหวนดูตรองถึก็จึงลงเลขตั้งกระดานแป้นขีดเขียนศูนย์หารได้อังคาร
- 1/8/1 ราชครูไขคำผืนให้เพิ่น ฟังจริงแจ้ง แต่นั้นราชครูเจ้าหวนดูตรองถึก็จึงลงเลขตั้งกระดานแป้นขีดเขียนศูนย์หารได้อังคาร
- 1/8/2 ราชครูไขคำผืนให้เพิ่น ฟังจริงแจ้ง แต่นั้นราชครูเจ้าหวนดูตรองถึก็จึงลงเลขตั้งกระดานแป้นขีดเขียนศูนย์หารได้อังคาร
- 1/8/3 ราชครูไขคำผืนให้เพิ่น ฟังจริงแจ้ง แต่นั้นราชครูเจ้าหวนดูตรองถึก็จึงลงเลขตั้งกระดานแป้นขีดเขียนศูนย์หารได้อังคาร
- 1/8/4 ราชครูไขคำผืนให้เพิ่น ฟังจริงแจ้ง แต่นั้นราชครูเจ้าหวนดูตรองถึก็จึงลงเลขตั้งกระดานแป้นขีดเขียนศูนย์หารได้อังคาร
- 1/9/1 น้อยยอดชายดูนานได้ 10 เดือนเลยแก่ ก็จึงประสูติออกได้กุมารน้อยยอดชาย อันว่าโสมรูป เจ้างามเก่งเสมอคำ พระยากี่หาหาสี่ปีบ่ปวดนอมเลี้ยง ก็จึงหานามท้าวกุมารใส่ชื่อ ๆ ว่า มหามูลลีท้าวองค์
- 1/9/2 พระยาใส่ชื่อแล้วผู้หม่ทุกประเทศท้าวชาวบ้านก็รักแพง กับทั้งราชาเจ้าบิดาตนพอกับ ทั้งพระแม่เจ้าก็แพงแท้ทุกคนแท้แล้ว พอเมื่อหลายปีได้ บาคราญสอนขึ้นใหญ่มาแล้วได้ 10

- 1/9/3 ขวบเข้าบาท้าวใหญ่มา ท้าวก็นำศิลปะสร้างทรงฮึดครองธรรมคืออยากทรงคุมเหลือนบวชทรงศีล แก้ว ท้าวก็มีคำด้านบิดาตนพ่อ กับทั้งพระแม่เจ้าผายแผ่เย็นสู่คน ช้อยก็คิดอยากบวชสร้าง เยียนฮึดครองธรรมพ่อเฮย
- 1/9/4 ขอจกรุณาผายแผ่เย็นปางนี้ แต่นั้นบิดาให้ทั้ง 2 พ่อแม่กับชินลูกแก้ววางให้บวชเยียน ค้อม ว่าแล้วหาโยคยามดีก็หากเป็นปีชวดวันพฤหัสบดียามอุทราชาโชคมีจริงแท้ ก็จึงเอาตนเข้าทรง ธรรมเป็นนักบวชผายแผ่ผ่องพี่น้อง
- 1/10/1 ชาวบ้านผู้คนไหลหลั่งเข้าวัดใหญ่อารามหลวง ขอมอบหมายกุมารบวชเยียนนำเจ้า แต่นั้น ราชครูเจ้าทรงปางวัดใหญ่บรรพชาให้บาท้าวบวชขึ้นบรรพจรแล้วลาเมื่อทุกหนุ่ ยังแต่ทำวอยู่ สร้างศีลแก้ววัดหลวงท้าวถืออดสาห์
- 1/10/2 เยียนเยียนฮึดครองธรรมอยู่นาผ่องทรงศีลค่อยเพียรประสงค่น้อมอยู่ทางเอาจิตตั้งเยียน คงทุก สิ่งศีลธรรมประเสริฐเจ้ารักษาไว้บให้หลง ท้าวก็นำอ่าวเอื้อคะนิงที่ทางใดตั้งรักษาศีลธรรม หมั่นเยียนบมีคร้าน ครันอยู่นาน
- 1/10/3 มาได้หลายปีสอนใหญ่บุญท้าวทองเถิง(จึง)ได้เป็นครูแก้วส่งสอนคนก็นิยมย่องบาคราญบุญ มีมาก ท้าวหากได้บวชสร้างบุญเกือบแผ่ผายแท้แล้ว เลยล่องข้ามมาทอดหลายปีได้ 16 พรรชาบวชเยียนประ
- 1/10/4 สงคสร้าง ท้าวก็นำเพียรได้รักษาศีลหมั่นแก่นอยู่เที่ยงธรรม พระเจ้าศีลแก้วบ่อนประสงค์ ท้าวก็นำบวชอยู่ได้ 16 ขวบพรรชา ท้าวก็นำลาสิกขาออกมาทำเหย้าท้าวก็ประสงค์หาช้อนสาว ชามเป็นคู่เอาเมียหมายชาติไว้เป็นเชื่อบ่าว
- 1/11/1 จารย์ก็จึงไปหาได้สาวสามผู้หนึ่งเป็นลูกกฏุมพีเจ้าเขาของล้นมากมุล นางนั้นโสมงามล้นคือ อินทร์ลงหล่อ ชื่อว่าเอกมะไลยวันฉะนาทแก้วเทียม ท้าวบ่าวจารย์ผ่องแม่เจ้าปุ่นปลุกตามคอง ให้ทั้งสองผัว
- 1/11/2 เมียฮ่วมเฮียงชมช้อนท้าวก็เอาเมียช้อนชมสองนานยัง ก็จึงได้ลูกน้อยแทนเชื้อสืบแนวพ่อว่า บได้เป็นพระยาสร้างเสวยเมืองดุ่มไพร มีพ่อเป็นพ่อค้ากระทำสร้างไร่นาเจ้า
- 1/11/3 เฮย กับทั้งเป็นคนใช้ชาวเมืองตกแต่งพ่อแต่เป็นนักปราชญ์สอนเล่าเชื้อพาดังแต่งบุญแท้แล้ว ยังให้ราชาเจ้าพระบิดาตนพ่อเสวยสืบสร้างหอม ข้าไพร่พลก็หากลือ
- 1/11/4 ทัวเท่าในที่ปนครช่วงสมพานเพ็งปกลัวขามย่าน มีแต่หลายเมืองเข้าระดูปีสินส่วยทุกขอบ ค่ายยอຍยังทั่วแดนแท้แล้ว นับแต่ราชาเจ้าเสวยเมืองเป็นใหญ่ 24 ปีขวบเขาก็ยังล้นอยู่ดี ครันอยู่คนมา

- 1/12/1 ได้ 12 ปีติดเที่ยงพระยากับเพียงโลกลั่นกลายคือบ่ชอบธรรมคงวินัยสอนไว้ก็สูญหายเสียเปล่า เสียแล้วครองธรรม 10 ประการบ่อ่าวเอื้อบ่กลัวย่านหย่อนเกรงกรรมเวรทั้ง 5 บ่มีอายย่านย้อนได้
- 1/12/2 แต่ทำชีวิตให้มอดเมี้ยนกินขึ้นช้วน มีทั้งใจโมโหด้วยข่มเขงผู่บ่าวไพร่ชาวเมืองผู่ใหญ่น้อยบ่ มีได้รักแพง พระยาศิรินันทกุมารเจ้าบ่ตามธรรมทศราษ
- 1/12/3 เห็นแก่ความโลกลั่นทรงฐัหมผู้สาว ทรงกินเหล้าสุราเมาเบื้อหลงทางบุญมาบ่เอื้อสิไปกลัวตั้ง แต่เวร อันว่าคงเมืองมาโลกัมิเลเอาใจไปสุบาปคงกล่าวไว้
- 1/12/4 ก็หนีเว้นหลีกไกลตัดความเห็นแก่ได้เงินทองของท่านความหนักเบาโทษใหญ่น้อยพระยาเจ้าบ่ ไตร่ตรองโทษบ่พอ พันฆ่าให้เสียใช้ผู่บ่าวไพร่เอาแต่อำนาจเข้าอ้างว่าโตเป็นเจ้าแห่งเขาข่มเขง
- 1/13/1 เอาชาวเชื้อสนมวังเป็นเมียมิ่งช้อยข้าเฮือนผู่ชวงใช้ก็เอาช่อนเฮ็ดเมีย อันว่าบุตรดาเจ้าผู้ทรง ธรรมตรัสสองมาห้ามพระพ่อเจ้าบ่มีเอื้ออ่าวฟังได้แล้ว อันว่าบุตรดาเจ้าผู้ทรงธรรมเป็นนัก ปราชญ์สั่งสอนพระพ่อให้
- 1/13/2 ทางฐับาปหนาภิบ่มีฟังถ้อยคำบุตรดาสอนสั่ง ยังเล่าลดตนคือกระทำสร้างบ่แม่นคง แต่นั้น อินทกุมารเจ้าผู้ทรงธรรมเป็นนักปราชญ์มาห้ามพระพ่อเจ้าให้ตั้งอยู่ในคง ก็บ่มีฟังถ้อย
- 1/13/3 วาจากูกกล่าวท้าวที่สุดต่ำค้อยปัญญาเจ้าอยู่ตาย มีแต่สลงนช้องหมองใจคืออยู่ อันว่าลูก แจ่มเจ้าคะนิงไ้จ่มตาย อันว่าราชาเจ้าพระยาหลวงตนพ่อภูนี้เตชะ
- 1/13/4 เอื้องผู่กล้า เขาก็ย่องทั่วแดนแท้นา อันว่าสมภารเพียงกายช้อยหัวทีลือโลกจรงนา บัดนี้ทาง ปุนมาบับบ่เอื้อสิไปกลัวแต่เวรนั้นอ ค้อมว่าท้าวจ่มแล้วเสด็จด่วนเมื่อเฮือนถึงโรงชวงอยู่เนา คะนิงไ้แต่นั้นราชา
- 1/14/1 เจ้าพระยาหลวงตนพอบานัน ก็บ่มีอ่าวเอื้อหาแท้ต่อนุญมีแต่เอาตนเข้ากระทำคงเป็นใหญ่ อวดแต่อำนาจกล้าเอาอ้างข่มเขง บัดนี้ครันอยู่นานมาได้ศรีเมืองก็หมองหม่นเมืองแลบ้านศรี เสร้าบ่สูงเอื้องมีหมู่ความเจ็บ
- 1/14/2 ใช้ก็มาเถิงบ่าวไพร่บังเกิดชื้อยัยโยยต้องชุ่นว อืดออยากความทุกข์ยากย้ายเชิงช่อนท้วนคร กับมีไฟเหลื่อมใจไสขมขึ้นมีแต่ถูกอั้งช่อนมโนค้อยหงวเมงา แต่นั้น
- 1/14/3 องค์มหาราชเจ้าคามโคคอยเห็นภูนี้หลงใจละฮึดคงกระทำฮ้าย อันว่าคงเมืองบ้านภูก็โล ปละเปล่าเสียนี้ภูกินแต่เหล้าทรงฐัหมผู้สาวภูหากได้กระทำฆ่าสัตว์กิน
- 1/14/4 เข้าคำช้อยข้าผู่ชวงใช้ก็เอาช่อนเฮ็ดเมีย ภูได้หลงใจด้วยสินบนของท่านตัดความบ่ชอบ ข้อคงตั้งแต่ปฐม ภูได้หลงใจฮู้กระทำคงผิดฮึดเมืองของ ภูจรงเศร้าสูญร้างหม่นหมองแท้ แล้ว โภยภัยมีมาช่อนเต็ง

- 1/15/1 เมืองทุกสิ่งเพราะว่าหลงฮึดบ้านเมืองตั้งบ่เที่ยงธรรม บัดนี้ภูจ๊กเอาใจเว้นโทษความชั่วจริงแล้ว แต่ก่อนลูกภูสอนสั่งให้ปานนี้ก็บ่ฟัง บัดนี้ภูจ๊กเอาใจตั้งนำความลูกภูสั่งจริงเทอญ ภายหลุนจ๊กรุ่ง
- 1/15/2 เหลือมสหายฮ้อนบาปเวร ค้อมว่าพระฮ้ำแล้วนั่งอยู่ตุนหิพระยาจริงทันเสนา 4 คนมาห้องก็จึงปี่พายด้านเสนาผู้ใหญ่ อันว่าเมืองแลบ้านเฮานี้ก็หม่นหมองจ๊กกระทำสันโด
- 1/15/3 แท้เมืองเฮาจึงสิรุ่งสุฮอย ให้ลู้คิดแจบแจ้งคะนิงเผียนจึงจาแต่ท่อน แต่นั้นเสนาไหว้ทูลพระองค์ก็กรมราบผู่ข้าบชวงฮู้ปัญญาน้อยสองบ่เห็น พระเฮยควรที่เฮาไป
- 1/15/4 ไหว้ราชครูดูเบิ่งหันท่อน หากจ๊กฮู้แจบแจ้งดีฮ้ายสองบ่เห็น แต่นั้นองค์พระยาเจ้าได้ยินความเสนากล่าวพระยากิจจึงชมชื่นด้านดีแล้ว แม่นใจก็จึงปูนเปงให้ช้นเทียนตงแต่งพาหมู่เสนศเข้าหา
- 1/16/1 เจ้าราชครูจึงไปเถึงห้องอารามหลวงวัดใหญ่ ก็จึงขึ้นกราบไหว้ทูลเรื่องกล่าวก่อนตามคองแท้ประเพณีตั้งแต่ก่อนตนพระยาไหว้แล้วสฤติย์ยังที่ควร แต่นั้นองอาจเจ้ายาครูใหญ่อารามหลวงไชวาคา
- 1/16/2 พ้อพระยาจริงแจ้งดูราบุพพิตรเจ้าราชาเสวยราชย์เจ้าเฮย อันว่าเมืองแลบ้านเฮานี้ก็หม่นหมอง จักว่าเป็นไภยฮ้อนสันโดบ่ฮู้ที่อาตมาก็บ่ฮู้เยืองเค้าดีฮ้ายเปล่า
- 1/16/3 ดายเจ้าเฮย บัดนี้ควรที่เฮาไปปลุกสร้างศาลาภายนอกหั้นเทอญ ก็จึงทวนทอดให้บุญเกื้อแผ่ผายแล้วหยาดน้ำเถึงหมู่เทวดากระทำกุศลทอดทานศีลชอยอฏฐา
- 1/16/4 พร้อมบั้งสกุลทุกสิ่งกุฐินทอดสร้างศีลนั้นให้ถื่อจงให้มีช้น 5 สักเคมาเ็นปาวฮ้องว่าเทวดาอยู่ฟ้าหลังเยี่ยมผ่อผายแต่ท่อน หากจ๊กหายคำฮ้อนโรคาทุกสิ่งลงเทื่อเอื้องฮุ่งแจ้ง ภายหน้าก็หาก
- 1/17/1 มีแต่ดาย ค้อมว่าอาชญาครูกล่าวแล้วพระยาเล่าดีใจก็จึงลาจอมธรรมพรากเมือหาห้อง ครั้นว่าเถึงสถานแล้วสุญแสงคล้อยคำ พระยาก็เสวยข้าวน้ำดีแล้ว เล่านอนพอเมือราตรีช่อนเถึงถ่อใกล้รุ่งพระ
- 1/17/2 ก็ถูกส่วยหน้าล้างอาบทรงสีพอดีเสวยงายเลิกลาเลยแล้ว ก็จึงมีคำด้านแสนเมืองผู้ใหญ่ให้ท่านไปตีปาวหม่องเดินด้านชู่คน พอให้เขาฮู้กระทำการทวนทอดให้เขา
- 1/17/3 ตกแต่งตั้งดาห้างชู่กาย กับทั้งอาจารย์พร้อมสหายสมรลูกมิ่งญั้น ให้ท้าวมาพรำพร้อมบาฮู้ฮู้ฮ้อน แต่นั้นแสนเมืองเจ้าเร็วพลันเดินด่วนแสนเมืองตีปาวหม่องทั้งค่ายทั่ว
- 1/17/4 นครก็จึงไปเถึงเจ้าพระมุลินักปราชญ์ท้าวโน้นใจฉลาดฮู้คองแท้ชู่แนว เขาก็แชรๆ พร้อมกันไปไหลหลังไปก่อสร้างศาลากว้างนอกเมืองในสวนกว้างอุทธยานกลางท่ง เขาก็ตกแต่งแล้วมิช้า บ่านานบวรณณ์ถ้วน 3 วัน

- 1/18/1 แล้วทั่วก็จึงขึ้นกราบไหว้พระยาเจ้ากล่าววกลอน ครั้นว่าถึงวันถ้วน 7 มาแล้วองค์พระยาจึงเตือนปาวให้เขาไหลหลังเข้าโฮมเข้าช่วงอาราม แต่นั่นสนๆ พร้อมชาวเมืองน้อยใหญ่เฒ่าแก่ ผุงแม่ป้าสาวน้อยผู้
- 1/18/2 บ่าวฮามผุงหม่ายร่างก็ไหลหลังไปโฮมพร้อมกันถือขันเทียนหลังไปสั้ล้าย ทั้งพระยาพร้อม เทวีพร้อมพรา้ทั้งอาจารย์ฉลาดผู้ก็เพียงพร้อมพรา้มวล ก็จึงไปโฮมเข้าอารามหลวง
- 1/18/3 วัดใหญ่ทุกที่พร้อมโฮมหันชูคน แต่นั่นเขาก็มนต์ไปพร้อมทุกแห่งราชครูทั้งพระสงฆ์องค์คาม หมุ่สามเณรน้อย ทั้งกลองฆ้องตีไปเสียงสนั่นไหลหลังเข้าสู่ห้องนครกว้างขวาง
- 1/18/4 สวณสมควรเข้ากระทำบุญทุกสิ่งบังสะกุลพรา้พร้อม อัญฐานสร้างทอดทานกฐินสูดมงคล พร้อม เทศนาฟังเทศบพระทราย หยาดน้ำบุญเกือบแผ่ผายในศาลากว้างอุทธิยานสวนดอก ทุกคำเข้า พระยาเจ้าทอดทาน
- 1/19/1 แต่นั่นหลายวันได้ 8 เดือนตัดเพียงกระทำบุญผู้มีได้ห่างวันแท้แล้ว ยังมีวัน 1 นั้น อุโบสถ ตั้งศีลเพ็ง 15 คำวันนั้น พระก็เตือนไพร่ร้อย อธิษฐานตั้งเสียงบุญ เขาก็มวลมาเข้าศาลา ประสงค์แต่งขันธ 5 ขันธ 8
- 1/19/2 เลียนชะล้ายประนมนิ้วอยู่สลดอน แต่นั่นบัณฑิตเจ้าพระมูลลินักปราชญ์สักเคเดือนปาวร้อง เทวดาให้ชูแดนสาธุเนอ อินทร์พรหมพร้อมเทพาทุกแห่งกุเฮย บัดนี้ผุงเข้า
- 1/19/3 เสียงเสียงไว้เวรฮ้ายแต่หลัง อันว่าปาบึงเบื่องมาถึงจำจงขอให้หมดชาตินี้ภายหน้าอย่ามีขอ แก้อินทร์พรหมพร้อมเทวดาทุกแห่งจงให้ผายโผดเยี่ยมเวรฮ้ายอย่ามี
- 1/19/4 แต่ทอนแต่นั้น เขาก็สาธุการพร้อมโมทนาชมชื่นเสียงเสบฆ้อง ดังก้องฮอดบนผุงหมู่คนโฮ้อ้อง ขับลำก้องเดือนสาวปาวพร้อมประสงค์เล่นม่วนจัน แต่นั่นเสียงนั้นทำองค์พุทโธทรงแท่นพระ ก็ทรงอยู่ห้องเซตวันแท้ตื่นใจ
- 1/20/1 แต่นั่นองค์พระพุทเจ้าคามโคคอยเห็น คือลือเป็นอลลเขตดินแดนกว้างพระพุทเจ้าเสด็จสู่ บัลลังก์เลยเล่ามาสถิตยั้งแลดูหลังล้ำ ก็จึงเห็นหน้าท้าวพระเมืองเจ้าเสบระมในที่ศาลา
- 1/20/2 กว้างอุทธิยานก้องเถื่อน แต่นั่นองค์พระพุทเจ้าก็เลยฟาวกล่าวถาม ดูราพลพวกท้าวชาว พระยาทุกหมู่เฮยสั่งมาชมมีก้องโน้นเียงโค ธิ่อว่าเป็นการฮ้อนสันโดเมืองใหญ่ก็จึง
- 1/20/3 ไหลหลังเข้ามาเข้าช่วงสนาม แต่นั่นผุงพงศ์เชื้อชาวเมืองพวกไพร่สงัดอยู่ปึงไดยินเจ้ากล่าว ถามค้อมว่าองค์พุทโธกล่าวแล้วตุนนิสถิตยอยู่ แต่นั่นอินทมนิเจ้าโหวหาด้านกล่าว
- 1/20/4 ขานว่า กันเดเข้าไหว้เจ้าองค์พุทโธตนยัง ผุงเข้าทั้งหลายนี้กับมีประโยชน์ด้วยได้ฮ้อนคั่งเคื่อง ดอกนา ผุงเข้าทั้งหลายนี้จากันเรื่องศรีเมืองบ่เสียงฮุ้ง อันว่าแผ่นดินอุบาทว์ฮ้อนโภยฮ้าย เกลื่อน กระจายฮือคอยากมีเหลือล้นกังวล

- 1/21/1 ทุกสิ่งความทุกข์มาเล่นซ่อนใจอันบ่ขึ้นบาน ขอให้องค์พุทโธเจ้าเสด็จลงสอนสั่งจริงเทอญ ทำ
สันโดษสิสุขเลิศล้ำกายหน้าสูงเอื้องผ่องขาวอนวนไหว้อริฐานเส็งเสียงขอส่วนบุญส่งอยู่ภาย
- 1/21/2 ซ้อยเมื่อลุน บัดนี้มาเห็นเจ้าองค์พุทโธเดินดงมานี้ขอเฝ้าผ่องช้าน้อยปางไ้หม่นหมองแต่ก่อน
แต่นั้นองค์พุทโธเจ้าเสด็จลงมาลุ่มถึงที่พลพวก
- 1/21/3 เชื้อสกลียยังอยู่กลางมีทั้งรัศมีใสเหลื่อมใสงามเอื้องสูงมุกชัง แดงดั่งย้อมคำเข็มผ่องผิวบาทา
เท่ามณีนีลคำมุยข้อแขนกลมก้องส่วยงามแท้ดังเหลาคนก็หลัง
- 1/21/4 เบื้องรูปเจ้าบุญเก็งมหาพรหมโอบเสลางามรูปพระองค์ปานแก้ว แต่มันเขาก็แหวๆ พร้อมฝูงคน
ผายแผ่เขาก็อยู่หุ้มล้อมมาเฝ้านี้จัน แต่มันอินทเจ้ามุลินักปราชญ์โอ
- 1/22/1 กาสบนอบไหว้ขออุทิศนา แต่มันองค์พุทโธเจ้าเทศนาสอนโลกเสียงม่วนแม้งได้ยินแจ้งใส่หู
ดูราเจ้าราชาพระยาใหญ่ผ่องไฟฟ้าก็พริ้งพร้อมหมู่คน บัดนี้เฮาจักสอนชาวเชื้อ
- 1/22/2 ทั้งหลายให้จำจ้อเอาเทอญ เฮาสีแปลบนี้ให้ไซ้แก่เทศนาพระพุทโธเจ้าไซ้ยอดดวงธรรมเอามา
สอนสืบไปกายหน้าพระก็จาในห้อยช่อชาติธรรมดวงยอดเอาออก
- 1/22/3 มาเป็นที่อ้างคำไว้สั่งสอนพระพุทโธเจ้าก็หลังโลกโลกก็ยพระก็ทรงญาณหลังบ้านเมืองจริงแท้
เดี๋ยวนี้เจ้าหากปกครองเมืองบ้านบ่ตามธรรมทศราชพระยาเฮาก็จึงข้า
- 1/22/4 เชือกฮ้อนชุมพุดาวทวันครพระยาก็ทำผิดลันในกองพุทโธบาทพระยาเฮย ท่านหากถกถอด
อันว่าเอาไฟฟ้ามาซ้อนก็บ่ควร เจ้าหากเป็นพระยาแล้วเอาทาสีมาเป็นมิ่งทั้งชมเหงไฟร์น้อย
ชาวเชื้อราษฎร
- 1/23/1 ซาติที่เป็นพระยานี้กินสุราชมสาวหนุ่มมันหากผิดประเพณีแท้เอาบาก็บ่เอื้องแท้ตายขอให้พระ
ยาเอาใจเว้นตนมาร อันเป็นบาปพระยาเฮย ให้เจ้าเอาใจเข้าน้อมธรรมเจ้าหากลิดืออย่าได้
- 1/23/2 มีคำฮ้ายสัจจะจริงให้เที่ยงจริงเทอญ ยุงแลฮันกินเจ้าอย่าชมเหงเจ้าทั้งหลายยังลือเอาใจเว้นปา
บั้งอันเป็นบาปได้ อันว่าของท่านบนบอกแจ้งมาท่อนหมู่คนเจ้าเฮย บัด
- 1/23/3 นี้เฮาสอนสั่งให้ถือศีลดวงยิ่งจริงตายศีล 8 ทรงใส่เกล้าจำหมั่นคอยเพียรเจ้าเฮย แต่มันเขา
ก็โดยคำเจ้ามหาคุณองค์ประเสริฐขอรับศีล 8 ล้วนหมดถ้วนหมู่
- 1/23/4 คนบรรพชัง ให้หมดทุกคนน้อยใหญ่พระก็สอนสั่งให้อย่าทำเลี้ยวแก่งอนตามที่คองศีลห้าม
บุพกรรมมาแต่ก่อนพระก็สอนสั่งให้เขาอยู่หมู่คน แต่มันอินทกมุติเจ้าผู้ทรงธรรมเป็น
- 1/24/1 นักปราชญ์มีใจผายแผ่กว้างคะนิงผู้ต่อศีล เจ้าก็คิดใคร่ห้ามสงสารคองโลกก็จึงละเฝ้าผู้เมีย
แก้วแห่งตน ไปทรงสร้างทางศาสนาธรรม ทรงคุมเลื่องบวชเป็นเถรเฒ่า แต่มัน
- 1/24/2 องค์พุทโธเจ้าสามัคคีพร้อมพร้าผายเฝ้าคนให้พ้นเวรฮ้ายจงถึง พระก็จำเขาให้จำศีลทุกหมู่
เขาก็อามะแล้วชานพร้อมหมู่คนแต่มันองค์พุทโธเจ้า

- 1/24/3 เสด็จเมื่อโดยด่วนถึงป่าเซตวันแห่งห้องบัลลังก์แก้วแท่นทอง แต่นั้นฝูงหมู่เสนาพร้อมพระยาเมืองผู้ใหญ่ทั้งราชครูหมู่เจ้าเกณฑ์น้อยชุกชุมพร้อมกันลามาจาก
- 1/24/4 ห้องสวนอาศุทธยานขึ้นเมื่อถึงสถานศูนย์กลางเมืองกว้างเขาก็พากันสร้างรักษาศิลทุกแห่งตามพระองค์กล่าวด้านจำหนัมน้ำปโย อันว่าอินทกุมารเจ้าผู้ทรงธรรมเป็นนักปราชญ์ได้ตัดชาติเป็นพราหมณ์เข้า
- 1/25/1 บวชสร้างบุญเกี่ยวแผ่ผายตั้งต่อเอาตนเข้าทรงธรรมเขียนอ่านอยู่ทางทรงสืบสร้างศิลปแก้วสำราญไปได้คิดอ่าวเอื้อคະนิงที่สันโดไลทั้งฝูงวงศาลูกเมียบมีเชื้อ แม่นว่าสมบัติสันในเฮือนบ่เดือดต่อทั้งลูกเมียฝูง
- 1/25/2 พวกเชื้อก็ยอຍ່องว่าดีเจ้าก็อดขันติเยื่อนทรงธรรมตั้งเพียงสัจจะบ่ปากด้านจาเล่นต่อผู้ใด มีความจริงก็จึงว่าบ่มีความดัวะล่ายคำจริง มีก็จึงว่าบ่ทำฮ้ายหยอกไผแท้แล้ว
- 1/25/3 กับทั้งราชาเจ้าเสวยเมืองเป็นใหญ่ เจ้าก็พาไพร่น้อยกระทำสร้างแต่งบุญทุกคำเข้าตั้งต่อองค์ศิลปจำเรฎฎภาวนาชูล่วงวันเช้า นับแต่องค์พระยาสร้างจำศีลนานยังได้ 17 ขวบ
- 1/25/4 เข้าอดส่าห์เยื่อนค้อยเพียรพระก็ให้ดูมาตราเกณฑ์เมืองบ้านจำเรฎฎมาพอสะหน้อยยังบ่ไถ่รุ่งเหลื่อมจริงแท้ดังหลังเจ้าเฮย เพราะว่าความเจ้าก็พอยแสงอดอ่อนเสียแล้วทั้งใจบ่หนักแก่นหมั่นทั้งคร้านค้อยรักษา แต่นั้นพระ
- 1/26/1 ก็ทันมาพร้อมแสนเมืองผู้ใหญ่เจ้าก็โอกาสด้านเดือนเจ้าชุกชุม ครันวันหน้านี้จึงให้ท่านไปตีปาวฆ้องร้องปาวชาวเมืองว่าเนอ ให้มาโฮมสนามหลวงพำเพียงวันหน้า เขาจักถามฝูงข้าเสนาน้อยใหญ่บุคคลผู้ใดรักษา
- 1/26/2 ธรรมพระเจ้าถือไว้เยื่องดีเจ้าเฮย แต่นั้นแสนเมืองเจ้าก็โดยคำพระยากล่าวจัดปาวฆ้องเดือนเข้าช่วงสนาม ค้อมว่าท่านกลาวแล้วคล้อยคำสุญแสงไทเมืองเขาชุกชุมมวลพร้อม
- 1/26/3 แต่นั้นราตรีช้ายถึงยามใกล้รุ่งไก่ก็ตบปีกร้องขันท้าว รุ่งจวนพระก็ลุกส่วยหน้าล้างอาบจันทร์หอม แต่นั้นคำปวงน้อยยอพามาเย็นถวายเป็นแก่เจ้าพระเมืองท้าวเล่าเสวย พอเมื่อสุ
- 1/26/4 รียอขึ้นยามกายแดดแก่ ฝูงหมู่เสนาศท้าวก็โฮมเต้าช่วงสนามค้อมว่าบริวารณแล้วหมดทุกคนโฮมไพร่ พระก็โอกาสด้านถามขึ้นสูงขุน ดูราเจ้าเสนาน้อยใหญ่ดูท่านยังได้ถือธรรมพระเจ้ารักษาได้เยื่องใด
- 1/27/1 ท่านเฮย ส่วนภูพระองค์นี้ก็ถอยลงอดอ่อนเสียแล้วความคร้านมาเบียดเข้าใจนั้นบ่เพียงขันเจ้าเฮย เดียวนี้สุลิดค้อยได้พอปานใดให้สุว่ามาท่อน ชุมพวกใดถือศีลของพระพุทธเจ้าคราวก็ฮ่วมกัน แต่นั้น

- 1/27/2 เสนาพร้อมมือถือกระบี่พาไปไว้บาทพื้นทุลธ้อยกล่าวขาน ผู้ทั้งหลายนี้ก็สิ้นเดียวโดยราชพระยาเฮย มีแต่ความเมื่อยคร้านเพียรยุ่งยากก็ใจเห็นที่ความเพียรน้อยถือธรรมบ่มั่นแก่นเสีย
- 1/27/3 แล้วทำสันโด จึงได้พ้นความฮ้ายอยู่สบาย ทำสันโดจึงมีสุขสัน ศรีเมืองลีเอียงผู้พระยาเฮยบอกว่าแต่พระบาทผู้ปัญญาล้ำค้อยปองหันท่อน แต่นั่นองค์ศิรินทกumarเจ้าจาขุน
- 1/27/4 ทุกหมู่ก็คิดหลากหลาย คาค้านคั่งทวงท่านเฮย บัดนี้ควรที่เฮาไปไหว้เจ้าราชครูวัดใหญ่จริง เทอญ ปลงศีลแลธรรมปลดปล่อยเสียแท้จึงลี้ดีแล้วจึงขอคุณแต่รักษาเอามาสำเค็งหากจักเอียงผู้แข็งแรงหน้า
- 1/28/1 ย่อมดีแท้แล้ว ค้อมว่าพระกล่าวแล้วขุนเล็กลาหนีสมๆ เขาหลังเมื่อหาเหย้าพอเมื่อเวลาคล้อยแสงสุญฟ้าลันมัวมืดเศร้าแสงคล้อยคำจวนถึงเมื่อรังสีแจ่มอรุณเอียงมือใหม่ พระก็จัดไฟฟ้าเดือน
- 1/28/2 ตั้งช่วงอาราม แต่นั่นคนก็สืบทอดได้มาลาประสงค์แต่งโหลหลังเข้าอารามกว้างช่วงสนามพระกษัตราเจ้าพระยาเมืององอาจเข้ากราบไหว้วันทาน้อมราชครูขอปลงศีลประมวลไว้
- 1/28/3 ดวงธรรมอันประเสริฐธรรมพระพุทธเจ้าสอนให้เอียงดี ขอปลงไว้โหลลามดทุกหมู่ เห็นสิริรักษาได้ธรรมพระเจ้าลี้แปรเพช้าน้อยแล้ว แต่นั่นอาชญาครูเจ้าอารามหลวงวัด
- 1/28/4 ใหญ่เจ้าก็คิดถ้วนคะนิงแจ้อยู่สิ่งหลังเจ้าก็ปริกษาว่าหลายคนพระสงฆ์หนุ่ม กับทั้งอินทก-
มhamนีเจ้าพราหมณ์เฒ่าบวชเขียน อันว่าอุปาสกพร้อมปลงธรรมอันประเสริฐกับทั้งศีล 8
พร้อมมวลงไว้ปอนดียังลี้ควรปลง
- 1/29/1 ให้เขาลาสิกร้อออกจริงรือ อันว่าควรที่ชุมกล่าวด้านจาว่าชู้คนเบิ่งท่อน แต่นั่นองค์เกรเจ้า
กรรมฐานพราหมณ์กล้อยกล่าวขานตอบเจ้าองค์ล้าราชครูควรที่เฮาไปไหว้องค์พุทโธเสียก่อน
เมื่อพระสอนศีลให้เฮานี้ลี้ลคคิ
- 1/29/2 ครันว่าเฮาให้เขาลาศิลแก้วองค์พระธรรมปละไปปล่อยนั้นเรียกว่าใจบ่ซื่อแท้พางเจ้าหน่อพุทโธ
ควรที่เฮาไปไหว้องค์พุทโธเสียก่อนควรตาย ครันว่าพระอนุญาตให้สันโดแท้จึงกระทำ
- 1/29/3 เจ้าเฮย แต่นั่นหมู่เสนาพร้อมพระยาเมืองขมขึ้นทั้งเฝ้าผู้องค์ล้าราชครูตามแต่อาชญาครู
ท่อนความโดสิงามยิ่งจริงเทอญ ทางโดลิตีขอฮ้ายจาว่าให้คองคือหันท่อน แต่นั่นรา
- 1/29/4 ชครูเจ้าจาต่อพระยาหลวงลีให้อาจารย์พระคั่งเดินเที่ยวดันไปทุลไหว้องค์พุทโธเสียก่อน ครัน
ว่าเพิ่นหากอนุญาตให้สันโดแท้จึงกระทำ แต่นั่นพราหมณ์ก็อนุญาตฮับพราภักถ้อยโดยราชครู
พราหมณ์ก็ตกแต่งตนคองคือ

- 1/30/1 ถนอมป้องกันขึ้นพระทัยว่ากลัวความครุบาแต่งบหนีความเพินใช้ การช้องทอโยให้น่าไป
ไหว้องค์พระธรรมลงเบ็งเป็นกรรมฐานเข้าป่าไม้หลายมือหากสิดึงเฮาจักนำไปไหว้ก็เป็น
การแคลนยากไผ่มีอาจ
- 1/30/2 ได้เดินดินฮอดพระองค์แท้แล้ว บัดนี้เฮาจักให้น่าไปไหว้อาการพอสะหนอย ครันว่าฮู้เอื้องข้อ
โดยด้ามจิ้งตัวคินเดียวนี้ไผ่รักษาสิลนั้นกระทำเพียรรักษาอยู่ได้หรือซามเมื่อพราหมณ์
- 1/30/3 ตัวตั้งมาแล้วก็จึงปลงได้หรือ แต่นั่นองค์พระยาเจ้าเสนาทุกหมู่พร้อมกันบนบ้น้อมไหว้ขึ้นได้ชู
คนแล้วจึงลาเมื่อห้องเสียนตนทุกหมู่ อันว่าพระบาทเจ้าก็เมื่อห้องแห่งตน แต่นั้น
- 1/30/4 ดูนานได้ 3 วันมาฮอดเกรกตกแต่งหางดาเนื้อสิคั่งไปก็จึงวันทาไหว้ราชครูผู้เป็นใหญ่ บัดนี้ข้า
จักลาจากเจ้าไปไหว้หน่อพุทโธก่อนแล้ว เมื่อนั้นราชครูเจ้าผายคติโดยขอบด้านต่อเจ้า
- 1/31/1 เกรเฒ่าสั่งความ ครันว่าเจ้าหากไปถึงแล้ววันทาก้มกราบไหว้พระคุณแทบพื้นเสียนฮู้ฮู้ฮู้ฮู้
เนอ เกรก็โดยคำเจ้าราชครูด้านสั่งก็จึงบนอบไหว้ลาให้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้
1/31/2 ทุกองค์ถ้วนถ้อยจักลาจากเจ้าวันนี้สิคั่งเดินก่อนแล้ว แต่นั้นสามเณรน้อยราชครูด้านสั่งผู้
แจ่มเจ้าพราหมณ์เฒ่าฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ ค่อยไปตียะพราหมณ์เฒ่ามหา
- 1/31/3 เกรผู้ประเสริฐฮ้อยเฮยขออย่ามีโทษต้องให้เห็นหน้าหน่อพุทโธนั้นเนอ พราหมณ์ก็ลาลงห้อง
กุฎิหลวงย้ายย่างกลายเขตคุ่มอารามกว้างแห่งตนเจ้าก็เอาตนเข้าไพรธนธ์
- 1/31/4 ดั้นเดือนข้ามโคกกว้างดงข้างป่าสา³ อันว่ากรรมฐานเจ้ามหาเกรด้นคั่งเจ้าก็กินลูกไม้ต่าง
ข้าวฮู้วันฟังยินลึงกังร้องชะนีวอนเสียงส่งหุ่นเยอ มีทั้งนกใส่ข้างขมโป่งป่าโป่งมีทั้งดงขวางไธ
โหนดเดินยากมีทั้งฝูง
- 1/32/1 กระทิงแรดข้างทรพีควายเถื่อนเขาก็เลื่อนๆ ย้ายกินหญ้าอยู่ดง เกรก็กลอยใจขึ้นภูพ้งหลายล้าน
ฟังยินจักจั่นฮ้อยยามแล้งเมื่อแลง พอเมื่อแสงสุญเฑาะพระสุเมรตกต่ำ เกรก็เข้าสู่ถ้ำนอนชั้น
- 1/32/2 อยู่หว่างผา เกรก็ภาวนาไหว้หาคุณพุทบาทขอให้ถึงพระเจ้า บาดนี้ดังคะนิงแต่ท่อน ครัน
ว่ารังสีแจ่งสุริยเอื้องฮู้ เกรก็ลุกส่วยหน้าภาวนาแล้วเล่าไปฟัง
- 1/32/3 ยินเปิดป้องร้องแดนด้านดงขวางกรรมฐานคั่งเดินเดียวเจ้าก็มิไผ่ผู้พอสองเป็นเพื่อนมีทอ
พระแก่นเหง้าเดินดินผู้เดียว พระก็อดยากเยื่อนพลอยพรากรกระทำเพียร เพราะอยากเห็นจอม
- 1/32/4 ธรรมหน่อพุทโธบุญกว้าง ค้อมว่าหลายวันแล้วกรรมฐานพราหมณ์เดินคั่งได้ 16 ขวบเข้าถึง
แก้วเซตวันเกรก็เอาตนเข้าประจำจนถึงแท่นก็จึงเข้ากราบไหว้พระมนอบพุทคุณ แต่นั้น
องค์พระพุทเจ้าเห็น

³ “สา” คำที่มาจากฉบับสอบทาน

- 1/33/1 เกรไปฮอดพระก็เลยทักท้วงเกรเผ่าท่านพรหมณรือ องค์เกรเจ้าราชาตนลูกเฮาเฮยท่านนี้ลูกศิษย์ดันเทียมช้างแห่งเฮาแท้แล้ว อันว่าทางเมืองหุ่นอุดมสนุกยิ่งจริงรือ รู้ว่ายังเดือดร้อนคือแท้ดังหลังท่าน
- 1/33/2 เฮย แต่นั้นเกรตอบด้วยฮับปากย่องคัพทโรยมืออบใส่หัวอนไหว ภารเตชานอบน้อมยังหม่อมเหนือหัว อันว่าโยภยสังบมีมาใกล้นับแต่คนเฮียนเข้าถือคุณของท่าน อันว่า
- 1/33/3 เมืองแลบ้านบมีฮ้อนอยู่เย็นหั้นแล้ว เดียวนี้ฝูงหมู่ช้อยข้าพร้อมเสนาพวกไพร่ว่าอยากปลดลัดไว้ศิลาแก้วแห่งพระองค์ว่าอยากปลงธรรมไว้ถือผีเป็นที่พึ่งเอาคุณพ่อแม่มาห่อหุ้มกรม
- 1/33/4 เกล้าหมักรักษามันอยู่ดีเพราะว่าบารมีน้อยทรงธรรมบ่มั่นแก่นเสียแล้วเห็นที่ลืเพียรบได้ขันดิน้อยหยั่งบ่ถึงทำอย่างใดจึงมีสุขสันกฤณมาฉายเผื่อฝูงข้าอดอยากเยื่อนอยากปลงไว้ที่ควรก่อนแล้วไผ่บทน
- 1/34/1 ทานได้รุนแรงอดอ่อนเสียแล้วก็จึงใช้ช้าน้อยเขี้ยวดันดุงมานี้แล้ว ครันจักพากันเข้ามาประชุมทูลเทศพระองค์นั้นก็หากทุกยากฮ้ายเหวห้วยฮ่อมพั่งเจ้าเฮย ครันว่าสิลาศีลแล้วปลงธรรม
- 1/34/2 บ่ทูลคอบพระองค์นั้นเหตุว่าความโลกลั่นพ่างเจ้าหน่อพุทโรเจ้าเฮย แต่นั้นพระพุทโรเจ้าหลังโลกกตัญญูคือลืเป็นอันหนักยากก็ใจคนแท้ฮั้นแต่ในแดนด้าวชุมพู
- 1/34/3 มนุสสาโลกเฮานี้มีไผ่ชื่อแก่นหมันรักษาไว้ให้แน่นหนา ครันว่ากุสเาเขาให้ถือธรรมดวงยั้งให้มัมทุกช่องชั้นในทีปชุมพู อันว่าใจคนนี้บ่ปานเสมอภาคกันแล้วย่าน
- 1/34/4 แต่เขารักษาบ่กุมกายลืเล้าหม่นหมองแท้แล้ว บัดนี้ควรที่กอนุญาตให้เข้าลาธรรมอันประเสริฐศีล 8 ทรงใส่เกล้าประสงคไไว้บ่อนดีชอบแล้วก็รักษาคุณอ้างพอบานกลางลำหนึ่งจริงเทอญ อันว่า
- 1/35/1 ใจคนนี้บ่เพียงหมันรักษาน้อยค้อยเพียร อันว่าศาสนาในห่องสงสารสองอย่างจริงแล้วควรรู้ว่าละให้เขาน้อมค้อยเพียรเบิ่งท่อนพระกล่าวแล้วจาต่อมหาเถร ดูราเถรจคงยฟังเฮาด้านอันว่าธรรมประ
- 1/35/2 เสริฐนี้ล้ำยิ่งโลกาแท้ตาย จคงยทรงพระทัยคิดค้อยฟังเฮาด้านคือปาณาบให้ฆ่าสัตว์กินเข้าคำ อทินนาบให้ลักโลกเลี้ยวของแท้แห่งเขา กาเมนั้น
- 1/35/3 บิให้เสพสมเล่นเมียรขวัญของท่าน บิให้ว่าโลกเลี้ยวเชิงฐ์แห่งผู้หญิง มุสาบให้ว่าคำพางตัวะล่าย สุราเมให้หลีกเว้นไกลกินน้ำดื่มเมาวิกาลโกให้
- 1/35/4 เว้นโภษนัง ยามค้ำนัจคือยาได้แกวงฮ้อนเตะตั้งดีดมวยมาลาอย่าลูปไล่หากลิ้นกระจอนจันทรทั้งของหอมชูอัน ให้ค้อยเว้นอุจจาอย่าอยู่สูงลิ้นลั่นองค์ล้ากว่าโต ชาติภูนั้นอย่าได้ทวายมือเบิ่งจับเงิน

- 1/36/1 ของท่านให้เพิ่นปลงใส่ไว้เสียแล้วจึงค่อยเอา อันว่าตาของเจ้าอย่าหลิงแลอันต่างจบลงามอย่าได้เอื้อเพื่อนำทำให้อยู่เสมอ อันว่าหูของเจ้าอย่ายินเสียงอันม่วนมีเสียงขับแลเสียงฮ้องเขาท่อนให้หลิก
- 1/36/2 ไกล อันว่าดังของเจ้าอย่าคมดูอันต่างหอมแลเหม็นอย่าสับสนผัสต้องมาเข้าฮอดดัง อันว่าชีวหาให้รักษาดีถ้วนถี่หวานแลสัมผัสมนนั้นอย่าลืมเลย อันว่ากายาเจ้าอย่าดูเชิง
- 1/36/3 อันอ่อนสุขุมลให้หลิกเว้นส่ำลีฝ้ายดีตมใจของเจ้าอย่าคะนิงหลายแห่ง อย่าได้คิดอยากได้ของแท้สิ่งใด มือของเจ้าอย่าจับบายอันต่าง อย่าฟักพันต้นไม้จับเนื้อแห่งผู้หญิง ตีน
- 1/36/4 ของเจ้ารักษาไปให้มันแน่จริงเทอญ นับแต่แมงมดไม้สะเดียน้อยอย่าเหยียบไปสี้ลึงให้รักษาศีลโตรักษาอยู่บริทานัง มีท่ททานใจไว้ อย่าให้ประมาทสังโศราอย่าได้ฆ่ากุมตีป่อยดำไมหาอย่าได้
- 1/37/1 ย้ายคำกล่าใส่ไฟ โทสาอย่าสิดคิดอยากได้เงินคำของท่าน มูทิตาช่างปากว่าคำอวลอ่อนหวาน อุเบกขาให้ไมตรีผายแผ่ กรุณาจงโผดเลี้ยงอิตุแท้ชูแนวเมตตาให้มีความแพงทุกสิ่ง อันว่าสัตว์
- 1/37/2 อยู่ได้ลุ่มฟ้าก็แพงแท้อย่าข่มเหง สมาริตั้งจิตใจให้หมั่นเที่ยง นิพพานัง บารมึง สุกขัง ขอให้ตั้งต่อห้องนิริพานกว้างอยู่เกษมเจ้าเฮย ครั้นว่าคนจักมาปองฆ่าเสียสิกินอย่า
- 1/37/3 ย้านหย่อนสังเทอญ เอ็ดคือหุบฮู้ ตาเจ้าบ่ส่องเห็น อันว่าความตายนี้อย่ากลัวเกรงค่อยจมน้ำเทอญ แม่นว่าเจ็บป่วยไข้เขาท่อน อย่าลืบอย่าได้หาหมอแก้ยาทามา
- 1/37/4 ใส่หมอยา อย่าให้ว่าเขาท่อน อย่าอ้าวหาสารัตถ์อย่าได้ว่าเอามาเป็นที่เพิงจึงเทอญขอให้เอาใจหนีใจๆยาเอื้ออ้าวถึงแท้แล้ว อันว่าพุทฺธัง ัมมัง สังฆัง นั้นเที่ยวไปมาก็ให้จมนอนก็ให้ระนิกว่า
- 1/38/1 ถึงเท่าฮอดมือตายแท้แล้ว อันนี้ชื่อว่าวิริติเจตนาแท้ตามพระองค์ล้ายังเถรเฮยพุทฺธมณฺสาสนัง คือศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ล้าพระยอธรรมนี้แล้ว อันว่าคำสอนเทศนา
- 1/38/2 ไว้ดวงฉานอันยิ่งจึงถึงศาสนาอย่างตนลือล้าประเสริฐดีเถรสิเอาตนเขาดวงฉานอันล้ายังจริงหรือแล้ว จึงเมื่อสอนล้าเชื้อชาวบ้านฝายนครแต่นั้นเถรก็โดยพร
- 1/38/3 น้อมองค์พุทฺธโรด้นต่อเห็นที่ขึ้นบ่ได้ดวงนี้แน่นหนาแท้แล้ว ชาวนครประชานพวกไพร่เบ้งหัวใจคนก็ย้านเพียรบ่ได้ภายหน้ายอมเสียแท้แล้ว บัดนี้ขอให้มหา
- 1/38/4 คุณเจ้ากรุณาผายเมื่อจริงเทอญ ช้าน้อยขอฮับอย่างตั้นพอปานกลางอย่างต่ำ แต่นั้นองค์พุทฺธโรเจ้าเทศนาสอนสังกรรมฐานเจ้าเถรเฒ่าค่อยฟังหันท่อน พระก็สอนสั่งให้เถรจ้อจำเอาในมัชฌิมนิกายยอด

- 1/39/1 ธรรมเจ้าอ้าง 32 ตำนานสรวัยสายคำไซ เถรมหาราชเจ้าพราหมณ์เฒ่าคอยฟังหั้นท่อน ครัน เจ้าถือคุณแล้วอย่ามีคำว่าประมาทเถรเสย ถือเชื่อแล้วรักษาได้แต่ดี อันว่าใจของเจ้าอย่า หลงลืมคิด
- 1/39/2 แนวต่างอย่าได้คิดอยากย้ายพันมาคำดี ครันว่าถือคองนั้นสารถิเป็นที่เพ็งก็ดินั้นผีสั่งบให้บ้อย มั่นลิใช้ผูกเวร ผีสั่งให้เทวดาบให้คำพ่อแม่ตานาย
- 1/39/3 เพิ่นย้ายอย่าขึ้นถ้อยตอบความ อ้ายแลน้องอย่าบ้อยคำซังกันอย่าก่อความหารบเร็วกันแท้ อ้ายก็ให้ว่าอ้ายน้องก็ว่าน้องแนวเชื่อให้นับถือให้เบี่ยงแยกกัน
- 1/39/4 แท้เป็นตายได้ให้บ้วยอย่าคิดความโลภลันซังแท้แก่กัน อัน 1 อย่าได้ทำเคียดคล้ายบ้อยคำ แนวคะลำแนวเชิดขวงอย่ากระทำกันแท้ ครันว่าจักกระทำอันใดแท้ให้หายามมือแม่วันอมุต โขกแท้
- 1/40/1 ควรแล้วจึงกระทำอย่าได้มีวันหล่มสูญเสียจักแห่งให้แต่งตามเยี่ยงเค้าเสาด้านเทศนาแท้เนอ ครันลิลงไปค้างถางนาแยกไร่ก็ดีจักปักต้นไม้กระทำสร้างเฮ็ดเฮือนจริง จงให้หา
- 1/40/2 แท้วันดีมือปลอดให้มันถึกโลกแท้ ทำตั้งแต่งแปงผิวเมียพร้อมเอากันเป็นคู่ก็ดินั้น ครันวันใด มันบ่สูญแสดงอ้ายบ่พานหล่มก็จึงเอาหั้นท่อน อัน 1 ให้หลีก
- 1/40/3 เว้นแนวเอื้ออ้ายน้องเชื้อชาติวงสา อย่าได้เอาเป็นผิวเมียฮ่วมเฮียงนอนซ้อน อัน 1 คนตายบ่ ควรเอาไว้ควรฝังเผาจุดควรสวดธรรมพระเจ้าทานข้าว
- 1/40/4 แจกเวนตายควรฝังก็จึงฝังเนอ เจ้าควรเผาก็จึงเผาสุ่มจุดเฮ็ดให้มันถึกด้ามตามดั่งว่าเสาด้าน เทศนา อัน 1 ครันเอาควายมาฆ่าฟลักรรมเบิกผีปูอย่าลิกกล่าวหย้อความฮ้ายแก่มัน
- 1/41/1 แท้เนอ ให้หยาดน้ำใช้หมูตัวสัตว์ปรารภนาถึงแห่งอินทรีกายฟ้าว่าขอสัตว์เลี้ยงชีวังตนด้วย ชื่ออย่าได้หย้อมันแท้บ่ดี อัน 1 เอาผีเชื้อตานายพ่อแม่มาหุ้มเกล้าเสียแล้วอย่าคำหยัน อัน 1 ครันว่า
- 1/41/2 เจ้าไซไซยาเหย้าอย่าบ่บ่ป็นหมอมาลงเลขตั้งทวยคิ้วไถยามให้นับถือเขาแท้อย่ามีความดู หมิ่นจริงเทอญ บ่เชิดบ่คิ้วอย่าจาเว้ากล่าวขวัญเฮาก็เทศนาให้เถรฟังพอ
- 1/41/3 สะหน้อยพราหมณ์เฮย ครันลิว่าให้เก็ยๆ ก็ยังกว้างยี่ดยาว อันนี้ชื่อว่าวิรุฬห์แท้มุสาวาใจ ชั่วกามมฤตศาสนัง ศาสนาพราหมณ์กล่าวไว้เป็นบ้านถ้วนๆ ครันว่าไมหาก
- 1/41/4 ถือธรรมได้ปฏิบัติดีล้ำยัผู้ใดถือศีลนี้แล้ว ภายหน้าพัดเล่าลืมหั้นที่เทียวทรงใช้สงสารบ่พันฝัง นับมือลงหยั่งพื้นอวิจิใหม่อยู่นานครันลิซันเอาได้ แนวใดให้ฮีบว่ามาท่อน ครันลิรับ อย่างนี้ เชิญท่อน

- 1/42/1 เติญให้ว่ามา แต่นั้นพรหมณ์ก็พานเอาแทมึนนานแวนเทียวเห็นที่ลีเปลาฝ่ายเบื้องรักษาได้บ
 หนองนาถึจิงวาจาต่านนำองค์พระบาทครันหากพระอนุญาตให้ทางนี้บปีน
- 1/42/2 พระเฮยอันว่า ภาษาเชื้อชาวนครผู้ไพร่บวรรบิตี ล่านี้สิพอได้ชูคนดอกนา แต่นั้นเถรก็
 ประนมกรไหว้จอมเอกมหาคุณขอให้ลงอักษรใส่ใบลานคำไว้
- 1/42/3 หลอนว่าคราวภายหน้าหลงลืมทุกอย่าง บางทีมันสลั่งหลงฐึ้อตคอง แต่นั้นพระบาทเจ้าหสิง
 โลกบารมีแล้วจงลงบัญญัติใส่ลานคำไว้ก็จึงปลงคำให้มหาเถรต่าน
- 1/42/4 สั่งให้เมื่อสอนล่าเชื้อชุมพุดาวท้วนครจงให้สมดังความเฮาต่านเทศนาสอนสั่งจริงเทอญ เอ็ด
 อันใดให้มันถึกลิ่งเว้ามานี้ฐึ้นแวน แต่นั้นเถรก็รับฐึ้อชานว่าโดยๆ ข้าจักขันอาสาสอนสั่งตางตน
- 1/43/1 เจ้า แต่นั้นองค์พุทธเจ้าหสิงโลกโลกิย์เห็นที่คนในชุมพูป้เที่ยงธรรมภายช้อย พระจึงเดือนมา
 พร้อมเทวดาทุกที่ปุกทิตาไหลหลังเข้ามาน้อมหน่อพุทธโรอินทร์พรหมพร้อมเทวดาทุกแห่งยม-
 ราชเจ้า
- 1/43/2 นางน้อยเมขลาพระพุทเจ้าเดือนปาวมาประชุม กัสสปะอนนทักก็มาเกี่ยวกับจันทคราสย้าย
 สุริยคราสทั้งหลายจันทราผายดุงเดินเที่ยวตั้นราหูพร้อมอันนะ
- 1/43/3 วานมหาชาตินางเทพดานาญน้อยทั้ง 9 นั้งสลอนมีทั้ง นางสุกชีทัมมา พร้อมสุนันทาพร้อม
 พร้า นางสุติกา นางสุจิตตา นางสุอัพพา สุกัฒมา สุชาดา นางอัพพา
- 1/43/4 มาลา นางสุสีกา มาพร้าพร้อมทั้ง 9 เฝ้าพระองค์หันแล้ว แต่นั้นสัพพัญญูเจ้าผายคติต่าน
 กล่าวต้ออินทร์พรหมพร้าพร้อมเทวดาดาวทัวแค้นพระก็โอกาสต่านผู้งหมูอินทร์พรหมทั้งหมู่
 พระยายมพิบาลพวก
- 1/44/1 เทวดาพร้อมสูงจนมนนำทอนทั้งหลายเฮยทุกหมู่ อันว่าคนผู้ใดอยู่ในชุมพูนีมันหากบ่เที่ยง
 หมั่นให้ฐึ้ใช้ผูกเวรหันทอน บัดนี้ยังมีเถรพรหมณ์เฒ่ากรรมฐานพรหมณ์เดินดุงท่านก็มาแต่
 ดาวเมืองกว้างฝ่าย
- 1/44/2 นครมาเฮียนเอาความฐึ้เมื่อสอนคนใจบาป ครันว่าไผหากยังหยาบเข้าบ่ฟังถ้อยให้ใส่กรรมหัน
 ทอน คนไผ่ยังเคียดคด้อยป้อยดำโมโหบ่ฟังคำห้ามคนใดต้อบ่ฟังคำผิต
- 1/44/3 โลกเอ็ดลวงห้ามคองต่านบ่นบถือให้ฐึ้ไปใช้เวรกรรมกระทำโทษสูงจนมนช้อยเจ้าพรหมณ์
 เฒ่าให้มันถึหันทอน แต่นั้นอินทร์พรหมพร้อมเทวดาทุกหมู่ยมพิบาลพร้าพร้อมนำ
- 1/44/4 เจ้าหน่อพุทธโรผู้งข้าจักจมนมนำเจ้ามหาเถรเยี่ยมผอ ครันว่าไผบ่ฟังคำผู้ประเสริฐเจ้าพรหมณ์
 เฒ่าสิดั่งเวรเข้า เขาก็สาธุการน้อมโดยคำพระบาท ครันว่าผู้ใดบริสุทธืขนาดแท้ผู้งข้าสิด

- 1/45/1 เอาแท้งแล้ว แต่นั่นเขาก็ลาบาทเจ้าเมื่อสู่พระเขาคนตามทิดาแม่นแดนดอยกว้างยมพิบาล
ย้ายอเวจีเมืองใหญ่นักชดถุกษขึ้นเมื่อฟ้าล่งบน ยังทอสองคนเจ้ามหาเถรกับพระบาท เกร็ก
กัมขานไหว
- 1/45/2 ลีลาเจ้าสาวเมื่อก่อนแล้วข้าขอทูลแทบพื้นองค์พระบาทเหนือหัวข้าจักลาจอมธรรมพราหมณ์
วันนี้ แต่นั่นองค์พุทโธเจ้าถวายพรด้านสั่งให้เจ้าเมื่อดีท่อนเถรเฒ่า
- 1/45/3 ท่านพราหมณ์ท่านเฮย ให้ท่านเมื่อสอนชาวเชื้อเมืองนครทุกหมู่จึงเทอญ อันว่าชาวมนุษย์
เชื้อให้เขาตั้งแต่งทานแด่เนอ ตามที่ความเฮาต้านเทศนาสอนสั่งไปนั้นให้เขา
- 1/45/4 จำจื่อไว้ภายหน้าจึงแต่งตาม ครันว่าไผรักษาได้กระทำไปหากสิสูงเฮียงแล้ว อันว่าเมืองแล
บ้านเจริญขึ้นดังใจ ครันว่าถืออันบะลำเอาได้แสนลี้ตีกี่เป็นชั่วจริงแล้วให้พราหมณ์เมื่อกกล่าว
ขอให้เขาอยู่
- 1/46/1 คนแท้งเนอ อัน 1 ตนตัวเจ้ามหาเถรผู้ประเสริฐก็ดื้อยาได้ทำบาปฮ้ายภายหน้าบ่ดีแท้ตาย ให้
ท่านเอาใจตั้งกระทำเพียรอดยากภาวนาทุกคำเข้าภายหน้าหากสิถึงแท้งแล้วอย่าได้ทำ
- 1/46/2 ผิดล้นครองธรรมอันประเสริฐพราหมณ์เฮย ครันว่าเฮ็ดผิดกรรมประพฤติล้นภายหน้าลีย่อม
สูญ อัน 1 ผูกสำเชือกบ่าวไพร่ชาวเมืองเขาได้ทรงธรรมถือรับศีล ปางนั้นเขาอยากปลงก็ปลง
- 1/46/3 ท่อนเฮาพระองค์ก็บ่ชมจริงตาย ย้านเขารักษาบ่ได้ภายหน้าลี้เสื่อมสูญท่านเฮยพระก็ปฏิญาณ
ด้านสอนพราหมณ์ทุกสิ่ง เกร็กก็ทูลแทบพื้นลาเจ้าหน่อพุทโธเถรก็
- 1/46/4 ลาจากเจ้าองอาจสัพพัญญูพราหมณ์ก็เอาหนังสือใส่ในถุงน้อยจึงลาไปย้ายยังพราหมณ์ก็
ย่องๆ เข้าเขาพนักดันคั่งเข้าป่าไม้หลายล้นภูพนักเกร็กก็กินผลาฐูวันจริงแท้ แต่นั่นเกร็กก็ไปถึง
ห้องเมือง
- 1/47/1 มนุษย์ต่างพราหมณ์ก็เลยจอดยั้งเขาค้างแคงที่นั่นมันหากมีต้นไม้ลำประเสริฐไฮค่า
พราหมณ์ก็เอาตนสถิตยฮ่มไฮ้พระลานกว้าง อันว่าดวงธรรมเจ้าทรงธรรมบ่มีลำภาวนาอยู่ได้
ไฉ่ บ่มีได้หล่าหลง
- 1/47/2 แท้งแล้ว บัดนี้จักกล่าวถึงเมืองใหญ่กว้างเรียกชื่อจันทคามก่อนแล้ว พระยาสุรินทจักอยู่
เสวยเมืองนั้นพระยาก็ทรงทำสร้างเสวยเมืองปทศราชศรีเมืองจันทคาม
- 1/47/3 เลยเล่าเศร้าเสียแท้งหม่นหมอง อันว่าพระยาสุรินทจักเจ้าให้เขาเอาผีลงบ่แม่นห่วงเขาผีตาย
ลงบ่ชอบแท้งแรมมือขึ้นคินสีเมืองจันทคามจึงฮ้างเป็นเชิญเคราะห์
- 1/47/4 ใหญ่บ่าวไพร่ราชฎาก็จึงฮ้อนฮืดข้าวหอดหัวเจ้าเฮย บัดนี้เกร็กก็คละเคลื่อนย้ายลาจากไฮค่าก็จึง
นำทางถึงเขตจันทคามกว้างพระก็หลังมือห้องจันทคามหมองหม่นคนก็เหงาโคกฮ้อนเมือง

- 1/48/1 ช่อนเกลื่อนกระหายพราหมณ์ก็ย้ายย่างเข้าถึงเขตแดนเมืองผู้คนเห็นก็หลั่งมาโหม่นอม
ถวายพรไหว้มหาเถรตนยิ่ง นบนอบพันทูลไหว้บาทคำว่า ภัณฑะข้าไหว้เจ้าผู้ผ่านครองธรรมทรง
คุมเหลือองผด
- 1/48/2 เมตตาคณไธ้เจ้าก็เดินจรฝ่ายดงคอนต้นดวนมาปານนี้ก็จึงมาเฝ้าให้คนไธ้ชมอดพลอย แต่นั้น
เถรตอบด้วยรับพากย์ชาวเมืองเขาก็เดินไพรมา แต่องค์พุทโธเจ้า
- 1/48/3 เสานี้แนวนามเขื่อนครศรีศใหญ่เพื่อว่าเป็นเหตุย้ายเมืองบ้านเกิดโดยเขาจึงเดินประเทศด้าว
ถึงเจ้าหน่อพุทโธเขาก็เลยวันทาเล่าเขียนคำฐีเขาก็เล่า
- 1/48/4 เลยทูลไหว้ว่าพระองค์ทุกสิ่งพอให้ผู้เยื่องข้อคำฮ้ายบาปบุญเจ้าเฮย ครั้นว่าผู้เยื่องข้อคองฮึด
ประเวณีกก็จึงเดินหาสอนสั่งคศิชาwbานนำเอาคนแลสัตว์ข้ามสงสารให้พ้นโคกให้หายเวรบาป
ฮ้ายกาย
- 1/49/1 หน้าอยู่เกษมแท้แล้ว แต่นั้นเขาก็วอนวานไหว้มหาเถรยังอยู่ขอให้สอนล้ำเชื้อผู้เข้าทุกชุมแต่
ท่อนผู้เข้าจักเมื่อทูลไหว้พระยาเมืองเสวยราชให้ท่านมาไหว้น้อมคุณเจ้าเท-
- 1/49/2 ศนาก่อนเทอญ แต่นั้นเสนาใช้ไปเร็วรีบขึ้นสู่ปราสาทกว้างทูลไหว้ปางคำ บัดนี้ยังมีกรรมฐาน
เข้าเดินทางมาฮอดเฮแล้ว พระก็เดินมาแต่ด้าวเมืองกว้างผดผาย
- 1/49/3 เจ้าเฮย ข้าพเจ้าชื่อว่าพระเพี้ยได้สละทรัพย์สร้างหนังสือสร้อยสายคำผูกตัน ให้พ่อชื่อว่านายสอ
สุดหล้า ผู้ลาวจติไปสูบ่อนโลกกายหน้า ขอให้ลาวหายทุกข์หายโคกหายโรคหายภัย ให้ลาว
ได้เกิดดีถึงสุขด้วยผลานิสงส์แห่งหนังสือผูกนี้ จงไปค้าชูข้าเทอญ

ผูกที่ 2

- 2/1/1 บัดนี้ให้พระบาทเจ้าไปกล่าววันทาเบิ่งท่อนขอให้พิจารณาเรื่องการเมืองทุกอย่างขอให้พระเทศนาให้แนวใด มันจะสูงพระยาเฮย พอให้รู้เยี่ยงเค้าดีฮ้ายสิ่งใด แต่นั้นพระบาทท้าวฮู้
- 2/1/2 ข้าวกรรมฐานพระยากี้ถือขันเทียนพรากกลางห้องมีหมูปริวารล้อมหลายถันแถวถึพระกี้เจียรจากย้ายกลายคุ่มลวงไปเลิงเท้ากรรมฐานเถรแก่กี้จิง
- 2/1/3 กัมกราบไหว้ทูลให้ฮู้ฮั่น กันเตข้าไหว้เจ้าตรัสสองสรญานข้าขอฟังคำสอนเหตุการณ์เมืองฮั่น ฮั่นว่าอนตายฮั่นเต็งเมืองอุบาทว์เฮ็ดจิงโศกหลายวินาศฮั่น
- 2/1/4 ความฮั่นแก่คนเจ้าเฮย แต่นั้นพระบาทเจ้าเถรแก่กรรมฐานหลังอาการเหตุเมืองมัวฮั่นพระกี้สอนพระยาให้ชาวประดาคนพอฮู้เมื่อเพราะว่าเมืองลิดว่าเป็นน้ำเจ้าบ่เที่ยงธรรมอันใดเป็นกรรม
- 2/2/1 แท้พระยาทำทุกอย่างแนวมันต่างประพุดติห้ามพระยาเจ้ากิบ่น้ำ ฮั่นว่าคงกล่าวไว้พระยาเล่าปละวางฮั่นบ่ควรกระทำกัว่าดีจิงแท้ เดียวนี้พระยากี้ทำผิดแล้วเอาผิดลงบ่ถึกห่วยเอาผิดตายลง
- 2/2/2 บ่ชอบไว้แรมมือข้ามคืน ฮั่นว่าเมืองของเจ้ากี้สูญเสียเป็นฮั่นต่างพระยาเฮย แนวใดขวงขนาดแท้เชิญฮ้ายเคราะห์หลวง บัดนี้เฮาจักสอนพระยาให้ทำตามทุกอย่างจิงดี
- 2/2/3 ดายฮั่นใดควรกระทำแท้ให้ทำไปอย่าประมาทจริงเทอญ ฮั่นใดมันเชิดขนาดแท้ให้ควรเว้นหลักไกล ครันว่าผู้ใดตายตึกน้ำให้กระทำตามเฮากล่าวมานี้พระยาเฮย ให้คนทั้งหลาย
- 2/2/4 เอาขมันสมปนด้วยน้ำทาทั้งดินผุ่นดินผงพร้อมสมเข้าใส่กันแล้วเอาทาเนื้อตัวมันมรมึงลูบขึ้น 3 ทีลูบลง 7 ทีแน่แล้วจึงเผาท่อนดวงใจ ครันว่าผู้ใดตายด้วยเสียกินตึงคาบไปนั้น จงให้พากัน
- 2/3/1 อาบน้ำอุ่นคันเสียแล้วจึงค่อยเผา ผู้ใดตายตึกน้ำให้กระทำตามดังว่ามานั้นให้พ่อแม่พี่น้องชุมเชื้อชาติ แวงทั้งคนเผ่าเผ่าชราเผ่าแก่ กิดีทั้งผ้าขาวดาบสพร้าพร้อมพวก
- 2/3/2 ไปเผ่าแห่งหนึ่งจพพากันข้ามไปมา 3 เล้าแล้วจึงควรเผาบ่อนเมียนบ่ควรไว้ชวบคัน ฮั่นว่าคนตาย 3 ประการนี้ให้ทำตามดังว่ามานี้เนอ ครันบ่เฮ็ดคือ
- 2/3/3 ดังว่ามานี้อย่าเผาควรแต่ฝังแนวนั้นตามไปดังว่าบ่ควรเอาพระสงฆ์นำหน้า สังคหกรรมบ่ควรสวดมืวัดอุฮั่นใดได้ทานแท้บ่ควร ควรแต่ทานข้าวสาร
- 2/3/4 ให้แนวตึกว่าฮู้ฮ้อย่าง บุคคลผู้ใดตายด้วยเชือกผูกคอตันให้เอาไม้แทกทางยาวปูนพอดิขัวมันแล้วให้คนทั้งหลายชูดุมเล็กแล้วฝังทั้งยืนแล้วให้ชันปิ่นหน้าไปตะวันออกพุ้นมวยเกล้าให้กัวเสียแล้ว

- 2/4/1 ให้หาผ้าขาวเจ้าปิ่นของให้มันเสียทุกสิ่งแล้วจึงเอาลูกเมือกลูกมันมาหยาดไปหยาดมา 3 เล้า แล้วควรเว้ากล่าว่าฝนตกลงเหลือหลายอนันนงมีความดังนี้จึงฝังเมี้ยนแจบดี ครั้นว่าบ่กระทำตาม
- 2/4/2 เว้าบ่ควรเผาจักแห่งมีแต่ปละไว้ป่าไม้ให้กาอ้างส่งสการ คนผู้ใดตายฟ้าผ่านั้นจึงให้คนทั้งหลายเอาเข้าโลงแล้วจึงชักชันถึง 3 ทีแล้วอาบน้ำอุ่นให้
- 2/4/3 ไปฝังเลยที่อื่นบ่ให้สวมป่าช้าเมืองบ้านสิเกิดโดยบ่ควรทวนข้าวสุกให้วัดอุทยานจักษ์สังคหกรรม สิวอดอ้างเขาท่อนบ่ควร ผู้ใดตายจึงเว้าเฮาพระองค์
- 2/4/4 ดังว่ามานี้จึงให้เอ็ดสิ่งเว้ามานี้ชูคน ขอให้จำเอาท่อนพระยาเฮยจึงตักแต่งเอาท่อน คนบ่เอ็ดดังเว้า สันนี้ก็บ่ดี จักเกิดอนตายเข้าเต็งเมืองเคราะห์ใหญ่ฝูงพวกชาวไพร่ฟ้าเมืองบ้านสิเกิด
- 2/5/1 โภยเจ้าเฮย คนผู้ใดตายเจ็บไข้เหลือกำลังหนักเหนื่อยหลายขวบมือไปแล้วจึงตาย พระยากี้จึงปูนแปลงสร้างน่านูราณแต่ก่อนจึงกระทำสืบสร้างบุญนั้นให้ทานมีวัดอุณโธให้ทาน
- 2/5/2 ไปหมดทุกอย่างเอาอยู่เหิงก็หากได้ทอใดมือก็บ่ชวง กุสลาก็ควรให้สังคหกรรมก็ควรสวดเอาพระสงฆ์นำหน้าเสียแล้วก็ยอมตีบ่หอนมีเชิญฮ้ายอนตายบ่หอนเกิดฝูง
- 2/5/3 พงศาโคตรเชื้อก็หากได้ภายหน้าให้แต่งตามพวกโค บ่กระทำตามข้าเทศนาสอนสั่งมานี้ อันว่าเมืองจันทะคามมหาชะเจ้าอย่าหวังท่อน สิบสูงเฮืองให้ท่านฟังตำนานเฮาเว้า
- 2/5/4 กุพระองค์สอนสั่งมานี้สี่เมืองก็จึงสิบสองแฉ่งเมื่อน้ำสิบสูงเฮือง ครั้นบ่เอ็ดตามตำนานห้ามหลายปีนับมือต่าง อันว่าเมืองท่านท้าวสิสุญร้างเหล่าเพแท้แล้ว แต่นั้นชาวเมืองพร้อมขุนพระยาทุกหมู่เขาก็ฟังอยู่บึง
- 2/6/1 เกรเฒ่าสั่งสอนเข้าก็วอนวานให้ร่วมหาเกรทุกล่าว ขอให้พระบาทเจ้าล้ำแดงด้านต่อไปหันท่อน แต่นั้นพระมหาเกรเจ้าเทศน์อ่านธรรมพระองค์ฝูงหมู่ชาวพาราจคอยฟังเฮาด้าน อัน 1 ปุยานั้นเชื้อ
- 2/6/2 โคตรตานายกิตีเอาหลานหญิงหลานชายอยู่นำขุนเลี้ยงถึงเมื่อเจียรกาลเสียงตายไปลดชั่วเสียนั้นก็มิในคัมภีร์พระวินัยให้แทกอุปจารยไว้ให้เขาตักเอาน้ำถวาย 1 พอดีเต็มแล้วจึงเอาไป
- 2/6/3 เทชอกเฮือนฮิมบ้านน้ำนั้นไหลไปค้ำสุดไล่ให้หวนเบ็งแล้วจึงแทกแต่น้ำสุดคางเมื่อน้ำต่อไปพอประมาณได้ 7 คืบปลายฝ่ามือจึงเป็นอุปจารย อันว่าอุปจารยแห่งพระอภิธรรมนั้นตามติดต่อ
- 2/6/4 ให้ยืนอยู่บ่อนอุปจารยพระวินัยสุดเที่ยงแท้จึงวางถัมหมากก่อนนั้นตักถาดเพียงใดอุปจารยพระอภิธรรมมาตักเขตบุญตัวนั้น อันว่าอุปจารยพระสูตรนั้นให้เอาน้ำใส่ด้วยจึงเทออกไหลไปตั้งแต่เฮือนน้ำชอกครวกลางบ้านน้ำนั้น

- 2/7/1 ไหลไปค้างสุดไสค้างอยู่อุปการะพระสูตรเจ้าเพียงนั้นแน่นอน ครันตายกลางป่าให้ฝังเสีย กลางป่าบ่ควรเอาเข้าบ้านไฟไหม้หมดเมืองจงให้ฟังเอาแท้ ตามแห่งอุปการะแท้เฮา
- 2/7/2 พระองค์สอนสั่ง ครันบ่ทำตามดังนี้ภายหน้าฮู้ว่าขวงแท้ตาย อันหนึ่งภิกษุเจ้าสามเณรตนยัง ก็ติครันว่าตายอยู่นำพ่อแม่พี่น้องในบ้านอยู่เอียนก็บ่ควรเอาเข้าวัดใหญ่อารามหลวงกลองแล
- 2/7/3 ช้องก็บ่ควรตีเสบได้ในบ้านเสบจัน อันว่าข้องส่งสการนั้นตามธรรมดาเฒ่าแก่นั้นตามปลงศพ แต่เค้าเณรน้อยหมู่เจ้าหัว อันว่ากลองแลช้องนั้นให้เอาไปอยู่ด้านทางภายนอกเมื่อช้อน
- 2/7/4 ฝีมือฮอดแล้วจึงควรให้เสบไป อัน 1 ตายลงท้องสองลงพรากใหญ่ ตายลงแดงแลใช้ช้อน ตายย่อนเพื่ออันเดียว ครันตาย 2 คนนั้นปัจจุบันเป็นพราก ครันว่ามันหากเป็นได้ 4 มื้อ 5 มื้อ ไปแล้วก็จึงตาย ๆ แต่ 2 คนนั้น
- 2/8/1 ควรทานทุกสิ่งสังคหกรรมก็ควรสวดได้ไว้แถมมือขวบคิน ครันว่าตายผู้ถ้วน 3 นั้นบ่ควรทาน จักสิ่งก็บ่ควรเอาพระสงฆ์นำหน้าสังคหกรรมบ่ควรสวด มีแต่ฝังอยู่เลยไปหน้าบ่ให้เผาบ่ควร สวดอยากกิน
- 2/8/2 ทานบ่ให้เว้าเอาไว้ก็บ่ควร อัน 1 บุคคลผู้ใดตายไฟไหม้ก็ควรฝังกับที่อย่าได้หยับเคลื่อนย้าย ไปแท้ที่ใดวันแต่ในบ้านเอาไปฝังเสียในป่าอย่าได้ฮ่วมป่า
- 2/8/3 ข้าเขาแท้สืบัติมันจักจิบหายแท้ฮอดหลานเหลนติดต่อมันจักเสียหมู่เชื้อเมืองบ้านสิเกิดโหย อัน 1 ตายด้วยไม้หักทับข้างทางควายชนก็ตีตายม้าเตะเสียขบตาย
- 2/8/4 ย่อนไม้ช้อนหอกดาบหลาวแหลม ตายด้วยมะแลงด้วยปืนสินาด ตายอุบาทว์เรือผูกคอตาย ๆ ผู้นี้บ่ควรเผาด้วยไฟได้ ตีนมือบ่ควรผูกแรมคินบ่ให้ไว้โขงนังข้าวบ่ให้ทานพระสงฆ์บ่
- 2/9/1 ควรเอานำหน้าสังคหกรรมบ่ควรสวดตายที่ใดก็อย่าฮ่วมป่าข้าวภายในบ้านย้อมสีขวง อัน 1 อยู่ ฮ่วมเอียนตายพาบคนก็ตี เอียนเดียวตาย 2 คนตายวันเดียวกันแท้มีผู้ตายนานหลังนั้น
- 2/9/2 ก็ควรเอาลงก่อน ผู้ตายก่อนนั้นจึงเอาลงนำหลังผู้ตายลุนนั้นบ่ควรเผาให้ฝังเปล่าเสียเนอ สังคหกรรมบ่ให้สวดแท้พระสังฆเจ้าอย่ารับทานผู้นำหลังนี้จึงควร
- 2/9/3 ทานทุกอย่างสังคหกรรมก็ควรสวดพระสงฆ์ก็ควรรับทานส่งสการด้วยไฟหากได้กินทานอัน ประเสริฐยิ่ง อันว่าเมืองแลบ้านเพี้ยหน้าก็สูงเอียงครันบ่กระทำตามเรื่องอนตายจักบังเกิด เเคราะห์แลเชื้อมี
- 2/9/4 อยู่เรื่อยภายหน้าก็บ่วาย อัน 1 เอียนเดียวใช้สองคนพร้อมพรำกันนั้น ครันว่ามรมิ่งเมี้ยนตาย ข้า ผู้สองบ่ควรส่งสการด้วยไฟ อย่าไว้แรมคินอย่าฟาวอยู่ บ่ควรเอาพระสงฆ์นำหน้า บ่ควร ทานเวนแจก ประการ 1

- 2/10/1 เอือนโตคนตายแล้ว ปลงขอนผีบ่พอ 7 มื้อพลอยตายนำผู้ 1 บ่ควรส่งการด้วยไฟแล อย่าไว้
แรมคืนมือค้ำคินบ่ควรเอาข้าวสุกให้สังคหกรรมบ่ควรสวดอย่าเอาพระสงฆ์นำหน้าการนี้บ่ดี
อัน 1 หามผี
- 2/10/2 เข้าารัญญาหลงป่าบ่ทันฮอดป่าช้ามาต้อนรับเอาการผุ่งนี้บ่ควรเอาเป็นแก่นสารแล้วคนบ่อยู่
ต่อหน้าในป่าช้าอย่ามาต้อนรับเอาบ่ควร อัน 1 เมื่อสิขอนผีขึ้นกอง
- 2/10/3 ฟอนยอใส่คนพวกอยู่ไกลบ่ควรต้อนรับยอ อัน 1 หามผีเข้าารัญญาในป่าบ่ทันฮอดป่าช้ามา
ค้ำอยู่ทางคานหากหักเสียแห้ววายชะเนาะขาดต้องขอนผีตกหย่อนคว่ำลงแท้
- 2/10/4 เคราะห์หลวง อัน 1 บ่ควรเอาผีขึ้นกองฟอนเพเค็งหลักชะก่อนปักใส่แล้วบ่ควรย้ายถอดหนี
อัน 1 กองฟอนไว้แรมคืนกลางป่าคำที่เฮากล่าวตำนานผุ่งนี้บ่ดีจักเกิดโพงภัยฮ้อนเกรงกลัว
อุบาทว์จักเป็นเชิญ
- 2/11/1 ขนาดแต่เมืองบ้านสิหม่นหมองถึงพงศ์พันธุ์เชื้อหลานเหลนวินาศอุบาทว์ถึงลูกเฒ่าภรรยาหน้า
ก็บ่หาย อัน 1 มีคนมานในห้องเค้างเอือนอยู่ก็ตีบ่ทันปลงมอดเมี้ยนลงห้องอยู่เย็นเป็นแผ่น
ดินไหวก้องดินเพือน
- 2/11/2 อย่าเอาอยู่ อันนี้อุบัติเหตุให้บันดลไว้สเกิดโพงแม่น พระสังฆเจ้ามาทันมากก็นั่งอยู่ถ้า ครัน
ฮอดผีป่าช้าจึงปลงไว้ภายหลังมันจักเป็นปาบึง แก่เมืองภรรยาหน้ามันจักแท้
- 2/11/3 ลูกเฒ่าเมื่อน้ำสิบ่ดี อัน 1 คนหากตายคาค้างในเอือนยังอยู่ก็ตีนั้นแม่นว่าตงเอือนหักค้ำข้าง
นั้นลั่นลง อันว่าขอนผีนั้นตกลงได้ลางบ่ควรเอาตัวขึ้นบนเอือนของเก่าเอือนนั้นบ่ควร
- 2/11/4 อยู่ได้กระทำสร้างสืบไป อัน 1 บ่ทันได้ปลงขอนผีนั้นในเอือนยังอยู่บังเกิดไฟลุกไหม้เอือนนั้น
บ่ดีไหม้แผ่นผ้าสรรพสิ่งแนวโคกดินนิมิตเป็นเชิญหลวงเคราะห์มีจึงแท้ให้เจ้าเสียเชิญท่อนคำหัว
สระเกศอย่าได้ตน
- 2/12/1 อยู่เข้าภรรยาหน้าสเกิดโพงแท้ตาย อัน 1 บ่ควรเอาผีลงนั้นคือยามตะวันเที่ยงแท้แล้วพอตะวันตก
ต่ำคล้อยยามเพลานี้เอาผีลงได้ขอบคง อัน 1 ลงเอือนแล้วเอาขอนผีลงป่าบ่ทันฮอดป่าช้าไฟ
- 2/12/2 นั้นมอดเสียพลอยว่ามาเอาไฟในบ้านเป็นเชิญตายห่าตายแล้วเอาไฟอยู่ป่าหุนเสียแท้จึงควร
ถ้าว่าไฟหากมีนำคนผู้ใดแท้บ่ควรเอาเผาจุดมันจักเป็นเหตุฮ้อนเมื่อน้ำบ่ดีอยาก
- 2/12/3 ให้ตีเมื่อน้ำเอาไปดั่งไว้ก่อนจึงไปดงดั่งไว้ป่าช้าเสียแล้วจึงปลง ประการ 1 ตายบ่ควรเอาไว้
แรมคืนข้ามลวงคือว่าตาย เดือนดับเดือนเพ็งก็อย่าเอาไว้แรมมือค้ำคินตายในสังฆาร
- 2/12/4 นั้นวันเนาปีใหม่ตายในวันทั้งหลายผุ่งนี้บ่ควรเอาไว้ชวบคินแม่นว่าตายยามใดให้เอาไปยาม
นั้นโดยเร็วอย่าเข้าอยู่ลึกแต่ยามไว้วันนั้นบ่ควร ครันว่าผิดคงเฮาด้านเทศนาสอนสั่งมานั้น
โพงภัยจัก

- 2/13/1 เกิดขึ้นเมืองบ้านที่สถานในเขื่อนขานข้าวของเจ้าบกบางทุกสิ่งหาสิ่งกินก็ไม่ได้ความชี้ให้ฮอด
ลูกหลาน บ้านแลเมืองก็มีสุขสันดลลแนวต่าง มีแต่เจ็บป่วยไข้ไปเรื่อยอยู่เลิง อัน 1 คนเด็ก
น้อยสอนใหญ่
- 2/13/2 พวยยังบ่เลิง 10 ปีก็บ่ควรเสเฝ้าได้ ก็บ่ควรเอาไ้แรมคีนค้ำอยู่วัดภูทอนเทิงข้าวน้ำบ่ควรให้
แจกทานบ่ควรเอาพระสงฆ์นำหน้าสังคหกรรมบ่ควรสวดตาย
- 2/13/3 มือใดให้เอาไปมือนั้นเสียแท้จึงควร อัน 1 ตายมีคัพภ์ท้องหัวลูกตายพรายก็บ่ควรเอาไ้แรม
คีนอย่าอยู่คนเอนเจ้า เขาจักตายยามใดให้เอาไปยามนั้นอย่าได้ฮ่วมป่า
- 2/13/4 ข้าให้ฝังเสียที่อื่นแรมคีนก็อย่าเอาไ้อย่าได้เฝ้ามันท่อน กินทานอย่าได้อาวอย่าได้เอาพระ
สงฆ์นำหน้ามาอ้างสวดกรรม เมื่อจักปลงมันให้เอาไม้แทกตัวมันเอามาแบ่งขันไ้เฮ็ดดี 3 ขัน
แล้วจึงเอายังฝ่าย
- 2/14/1 สามเส้นแน่นอน เมื่อจักปลงขอนผีลงนั้นเอาขันไ้เนอไปก่าย แล้วจึงขว้ามพลิกปลิ้นปลาย
นั้นตำลงจึงเอาขันไ้อันสร้างปูนแบ่งเฮ็ดใหม่ ไปก่ายไ้ดีแล้วแน่นอนแล้ว จึงเอาขอนผีลง
ท่อนให้หวิดเสีย
- 2/14/2 อย่าเข้าอยู่กลายออกเขื่อนแล้วฮอดดินจึงปลงเสียขันไ้อันเฮ็ดใหม่นั้น จึงให้ตัดด้วยจ้าวให้
พุดขาดบาทเดียวแล้วจึงไปฝังท่อน อย่าคนเข้าอยู่อย่าได้ฮ่วมป่าข้าชาวบ้านอย่าปลงเมื่อเว
- 2/14/3 ลาเอาไปนั้นให้ผัวนุ่งผ้าเหียนผืนชาดเสียดศรี ครันไปเถึงกองฟอนให้ทวยทรงผืนย่องก็จึงเอา
ผืนเหียนชาดวางให้มันเสียเป็นเครื่อง กับหมากพลูของเคี้ยวชูอันจึงเอาไปปองข้างไ้
- 2/14/4 ผัวมันให้เอ็นว่าอาหารของทานพร้อมปูปลาขึ้นตอน มีทั้งหมากแลพร้าวของเคี้ยวหมากพลู
ถูกกับนบอกให้มึงนั้นชูอัน อันว่าลูกแลเต้า ฎบให้แก่มึง มึงก็อย่าคตคะนิงท่อน นำภูมาหลอก
ของก็ปันแบ่งให้มึงนั้นชูอันถูกปละ
- 2/15/1 มึงแล้วอย่ามากวนจักเทื่อให้มึงเมื่อเกิดห้องเมืองฟ้าฟากสวรรค์ ครันว่าบริวารณ์แล้วจึง
พากันคีนรีบ ครันมีแม่หญิงไปส่งนั้นให้มาทักก่อนผู้ชายอย่าให้เขาทันฝังดอยไ้ให้เขามาเสีย
ก่อนให้เหลืออยู่
- 2/15/2 ค้างในหันแต่ผู้ชายเมื่อจักดอยผืนนั้นมือมันอย่าได้ผูกให้ไขว่ตาแหลวจำหน้ากวมมันแล้วก็จึงฝัง
อันว่าคนชุมไปฝังนั้นคีนมาอย่าเหลียวหลังเบิ่งหันท่อนให้เอาฝ่ายเส้น
- 2/15/3 ขวางไ้หนทางสามแห่งไ้ 7 เส้นเสียแล้วก็จึงเมื่อมา อันว่าไปฝูงนั้นให้ปันกันหยายอันสมควร
ให้มันคู่กันนั้น ครันว่าบ่กระทำดั่งนั้นมันจักแพ้ชูแนวก็จักตายมะแลงด้วยติด

- 2/15/4 ตามบ่มีพ่วงเหยได้แล้ว ผูกพงศ์พันธุ์พี่น้องก็เจ็บไข้อยู่บ่เขา อัน 1 บ่ทันปลงผีค่างในเฮือนยังอยู่พลอยเล่าผู้ประสูติลูกนั้นสันนึ่งก็บ่ควร ครั้นอยู่กรรมบ่ทันถ้วน 7 วันก็ให้หย่าควรให้สระเกศเกล้าเชิญย้ายก็
- 2/16/1 ให้เสีย อัน 1 ลูกหากตายเสียแล้ว 7 วันบ่ทันชอดแม่เลยประสูติลูกน้อยสันนึ่งก็บ่ดีให้เฝ้าตามที่เว้าอันกล่าวภายหลังจึงจักมีสุขอยู่เย็นเมื่อหน้า อัน 1 ลูกหญิงมีผิวแล้วไปแบ่งเฮือนออกอยู่ 2 ผัวเมีย
- 2/16/2 อยู่สร้างออกหนีแล้วจากแม่ตนพลอยว่าคืนไปตายในเฮือนพ่อแม่เสียนั้นบ่ควรมัดมือสิไว้แรมมือค่างคืนพระสงฆ์บ่ควรนำหน้าสังคหกรรมบ่ควรสวดข้าวของหมูนันบ่ควรให้
- 2/16/3 อย่าเผาก็บ่ควรเผาให้ฝังเสียจึงแม่นเอาลงทางทวารตะวันออกก็บ่ได้เขาท่อนอย่ากระทำ อัน 1 แต่งคาบมงคลคนตายนั้นบ่ควรเอาธงไชยควรเอาดอกไม้ใบไม้ไผ่
- 2/16/4 นำการผูกนี้บ่ควรเจ้าเสีย อัน 1 คนช้อยข้าทาสใช้ชวง ครันมันตายจากเจ้าเสียแท้มีงมรมบ่ควรดอยขวางไว้เอาหัวไปตะวันออกให้เอาปลิ้นขึ้นตามนั้นจึงควรให้เอาตามท้องหัวขันไคจึงสิแม่น
- 2/17/1 ครันว่าบ่แต่งตามดังนี้เจ้าเฮือนนั้นบ่ยุติ อัน 1 คนผู้เป็นช้อยเข้ามาอยู่แต่ทีหลังอยู่เป็นปกติชวบนานเหิงล้ำมันเล่าไปซื้อข้าทาสมาอยู่ นั้น ครันว่าข้าผู้มันได้มาช้อยอยู่ภายหลัง ครันว่ามัน
- 2/17/2 เจ็บไข้ก็ควรบ่อยู่ได้ล่าง ครันมันตายมอดเมียนเอาไว้ได้ล่างถุน บ่ควรมัดมือไว้แรมคืนค่างอยู่บ่ควรทานข้าวสุก ทานได้แต่ข้าวสารท่านเสียบ่ควรมัดมืออาบน้ำ
- 2/17/3 อุ่น เขาตาย 3 ประการนี้บ่ควรทำจักสิ่งเหตุว่าบ่ใช่ลูกแก้วคิงแท่งแห่งตน ครันหากดลกระทำไปแล้วจิบหายมีมากคำทุกข์มาเล่นเข้าเต็งแท้เบียดเบียน อัน 1 ครันมัน
- 2/17/4 ตายเมียนมรณาในป่าบ่ควรเอาเข้าบ้านไฟไล่ไหม้มันผง ครันว่าตายนอกบ้านกลางป่าในที่ใดก็ดีควรฝังตามวิสัยแห่งดอยดงไม้อยาได้เอาไปไว้บนแกมป่าช้าเพิ่น มันจักเกิดท่าก้อมกายหน้า
- 2/18/1 อยู่บ่วายให้ค้อยฟังเอาท่อนตามแห่งอุปจารย์ อันว่าตายอันควรเอาไว้แรมคืนงันม่วนดั่งนั้นควรมัดมือตีนพราพร้อมกระทำสร้างแต่งแปงท่านเสียตายด้วยพยาธิใช้หลายวันหนักเหน้อยหมด
- 2/18/2 กำลังหอดแห้งเสียแล้วก็จึงตายอันบ่ควรเอาลงนั้นศีลเพ็ง 15 คำทั้งเดือนดับก็บ่ได้วันมื่อปลื้มคองกับวันสังขารขึ้นวันเนาปีใหม่ ครันบ่กระทำตามนี้เป็นโทษแข็งขนาดสิ่ง
- 2/18/3 แต่ตายชอนนั้น จึงควรไว้อยู่นานการบ่ควรกระทำในวันผีตายนั้นให้ไซผาม้างปอง อันสิเอาผีลงนั้นการนี้ก็บ่ตรงก่อนนั้นไว้เป็นขันไคถ้าเอาชอนผีลงนั้นก็อย่าเอา
- 2/18/4 ไหม้หลงลอดไว้โง่งนั้นก็บ่ควรเอาคานหามแพกไว้แรมคืนล้ำยิ่งจริงตายถ้าอยากปลงวันใดก็จึงตกแต่งห้างวันนั้นก็จึงควรแท้แม่นคองอันนี้เฮาก็เทศนาให้องค์พระยาพอผู้ข่าวกับทั้งชาวพวกเชื้อ

- 2/19/1 ราษฎรพร้อมชุมชนจงให้จำเอาไว้ความเฮาสอนสั่งมานี้จงให้พากุลเต้าภายหน้าแต่งตาม ครันบ่
เอ็ดตามเฮาด้านเทศนาสอนสั่งเสียนั้นโพงภัยมีมากล้นเมืองบ้านกบี่เรื่องมีแต่ความฮึด
- 2/19/2 ชาวปูลาขึ้นต่อนเงินคำฮึดอยากช้อนข้าวของนั้นผอนบางอาจจักเสียแท้ตายไวใช้ป่วยมันจัก
เกิดห่าก้อมชาวบ้านหมู่ลูกหลาน ครันเอ็ดตามคองแล้วโพงภัยก็หายสว่างบ้านแล
- 2/19/3 เมืองกบี่เดือดฮ้อนภายหน้าอยู่เกษมอายุยืนยาวหมั้นหลายปีนานยิ่ง อันว่าข้าวของสิ่งใดก็มี
มากล้นมาได้ตั้งใจแท้แล้ว แต่นั้นเขาโมทนาพร้อมสาธุการชมชื่น
- 2/19/4 นบนอบนิวูลีไหว้ใส่หัวหนว ๆ พร้อมกลองยามตีเสบหน่วนเข้าตอกทั้งดอกไม้บูชาเจ้าเทศนา
จึงนบนอบให้ลาเลิกหนีเมื่อถึงเคหังแห่งไผ่มันแท้ อันว่าพระยาสุรินทะจักเจ้าก็ลาองค์เมื่อแท่น
- 2/20/1 กับทั้งเสนศพร้อมขุนชั้นนอกในพระกัปกัณสร้างตามคองสอนสั่งกับทั้งประชากรราษฎรพร้อม
ชาวบ้านชุมชนแท้แล้ว บัดนี้พระมหาเถรเจ้าพราหมณาตันด่วนไปแล้วพระกัณนี้จากห้องเมือง
นั้นดุ่งเดินนับแต่พระ
- 2/20/2 อยู่สอนชาวเชื้อจันทะคามเมืองใหญ่อยู่เหิงได้นานล้ำ 8 เดือนพระกัณเดินดุ่งฝ่ายหนีจากแดน
ขวางเอาตนผายดุ่งเดินไปหน้ากลายดงกว้างหิมพานต์ราวป่ามีคณานกน้อยแหวท้วงทั่ววง
พราหมณ์
- 2/20/3 กิลว ๆ เข้าภูพนั่งดันดุ่งเหลียวเห็นมั่งมาศฟ้าผิวเหลื่อมช่อเขียวพราหมณ์ก็เดินเดียวขึ้นภูสูง
แสนง่อนครันพ้อถ้ำแก้วเขาแล้วพักนอนพระกัณก็ระนิกฮอดแท้คุณเอกสัพพัญญูตั้งต่อเอา
- 2/20/4 จิตถึงยอดภูนาขวางแก้วภาวนาเข้านอนในถ้ำแอ่นถึงเมื่อวันพຸ່งเข้ามาแล้วก็เล่าไปเถรก็เดิน
ป่าไม้หลายค้ำวันคืนก็จึงถึงดาวดิงษ์เขตแดนเมืองกว้าง อันว่าพระยาเมืองเจ้าดาวดิงษ์
- 2/21/1 เมืองใหญ่ชื่อว่าพระภูมินทราชเจ้าทรงสร้างอยู่สวยแท้แล้ว ยศยิ่งกว้างลืออาจดาวดิงษ์นับ
แต่ในชุมพูกก็กล่าวหุมยออย่างฝูงหมู่เสนาพร้อมมนตรีน้อยใหญ่ช้างแลม้าเหลือล้นอนเณ
- 2/21/2 นองเจ้าเฮย แต่นั้นยังมีภูทะคามบ้านหัวเมืองนอกทรงอยู่จิมไกลดาวดิงษ์กว้างจิมจนยังมี
แสนกวานบ้านเป็นนายรักษาด้านม้นก็รักษาด้านด้าวชั้นฝ่ายดาวดิงษ์บ้านนั้นกว้าง
- 2/21/3 แคบได้ร้อย 8 หลังเฮือนพลเมืองหลายยากก็ใจแสนชั้นความทุกข์มาโฮมช้อนสาละวนฮึด
อยากบังเกิดเป็นพากแล้งแสนชั้นทุกข์จนเพราะว่าแสนกวานบ้านกระทำการผิด
- 2/21/4 ฮึดบ่ชอบคองเพิ่นตั้งไว้การดื้อดวนกระทำ อันว่าแสนกวานบ้านปลูกเฮือนบ่แม่นหวงกระทำ
การเอ็ดเหย้าเอาไม้บ่แม่นยามกลางคนเอาไม้ลงคาค้างเกะเครือข้ามฮ้องก็มีกลางคนเอาไม้ลงบ่
จมแทบพื้นดิน
- 2/22/1 คางบ่แจบนอนกลางคนเอาไม้ไฟไหม้หักลงไม้โค่นก็มีกลางคนตัดทากไม้ยามพระเจ้าเข้าวัดสา
เขาก็เอามาสร้างเคหังเฮือนอยู่กลางคนบ่ได้หาฤกษ์มียามหล่มโชคพานเอาตามที

- 2/22/2 ความรู้ในมโนฉบับแม่สร้างบ้านพุทศคามก็จึงอืดอยากแห่งตายกระแด้งหอดหิว อันว่าชาวเมืองเจ้าสาวะดีก็ฮ้อนเดือดบังเกิดไหม้อลหลฮ้อนทั่วแดนเพราะว่า
- 2/22/3 แสนกวนบ้านปลูกเฮือนบ่ถึกโลกมือแลยามก็บ่หาฤกษ์ล้วนควรล้าประเสริฐดีแนวจะล้าก็บ่เอาใจเว้นกระทำไปทุกสิ่งคอนว่าไม้นวนใดแนวมันเช็ดขวง อันบ่ควรตก
- 2/22/4 แต่งสร้างเฮือนนั้นห้ามกระทำ อันว่าพุทศคามเมืองบ้านก็เป็นเหตุเคราะห์ใหญ่คนก็ตายเค็งบ้านเสียเสี่ยงคอบโพนมีทั้งทุกขมอดล้นเงินขาดลงกายเพราะว่าเป็นเหตุหลวงบ่ชอบคองเมืองบ้าน แต่นั้น
- 2/23/1 พราหมณ์ก็เดินกลายเข้าสาวะดีเมืองใหญ่ก็จึงเห็นเหตุผู้พระยาเจ้าบ่เที่ยงธรรมก็จึงดันคั่งฝ่ายเถิงที่พุทศคามก็จึงเห็นสุญเคราะห์บ้านบ่เรือง แต่นั้นกรรมฐานเฒ่าองค์เถรตามถี้ อันว่าเมืองอัน
- 2/23/2 นี่เป็นเหตุสันใดก็จึงมาเป็นอลหลราษฎรตายเสี่ยง แต่นั้นไทชาวบ้านเห็นเถรเดินคั่งไปนั้นเขาก็เลยทักท้วงจาว่าชั่วแหวทั้งประเทศห้องขงชอบสาวะ
- 2/23/3 ดิงษสน ๆ เข้าไหลหลั่งมาวอนไหว้ฝูงหมู่ชาวไทบ้านพุทศคามก็ไหลหลั่งมาไหว้เจ้าเถรเฒ่าผู้คนฝูงหมู่ราชาเจ้าหญิง
- 2/23/4 ขายน้อยใหญ่ก็มาทั้งหมู่ขงเซตห้องสาวดิงษกว้างชูคน อันว่าพระยาภูมิเจ้าเสวยเมืองดุ่มไพร่พระยากี่ผู้ชาวแล้วก็เลยพาพาฟ่งไปก็จึงพร้อมกันไซ่ชาวให้คองเมืองบังเกิดเป็นความทุกข์ก็เล่าตามมา
- 2/24/1 แท้ แต่นั้นพราหมณ์ก็ตรัสผู้เห็นคองอันบ่ชอบฝูงหมู่ชาวพวกบ้านกระทำสร้างบ่ถึกคองเถรก็เลยกล่าวด้านไร่ออกเป็นตัวเทศนาสอนอ่านแสดงไรแจ่งเดียวนี้แสนกวนบ้านปลูกเฮือนบ่ถึกโลกฝูง
- 2/24/2 หมู่ชาวพวกบ้านก็คือนั้นดั่งกัน อันว่าสี่เมืองเจ้าก็สุญเสียหายเปล่าคนเป็นโคกเศร้าทั้งฮ้อนทุกข์จนบัดนี้เฮาจักไซ่ชาวให้ตักแต่งการเมืองทั้งแปงเฮือนพวกชุมชาว
- 2/24/3 ประดาให้คอยฟ่งเฮาด้าน บัดนี้ไผจักทำการสร้างเคหังเฮือนอยู่ก็ติงให้มันถึกฮึดคองกล่าวไว้เมื่อหน้าลึงเฮืองดำวไผจักทำการสร้างเคหังออกอยู่ก็ตินั้นให้ถึก
- 2/24/4 ตามที่เฮากล่าวไว้ไรแจ่งจึงแม่นั้นแล้ว ครั้นว่าบุคคลผู้ใดได้ลงหนีจากเฮือนพ่อแม่ออกหัวที่นั้นเฮ็ดเฮือนอยู่พอสองผัวเมียก็ให้ปูนแปงสร้างจงให้เฮาดังจุดินไว้ก่อนข้า หลังที่สองจึงควรมัดด้วย
- 2/25/1 หวายเส้นแลเครือข้าวบาดถ้วน 3 นั้นก็จึงควรวีลวดึงสะยัวข้าวชื้อขางสร้างกล่าวไว้ไปหน้าจึงทำสันใดก็ติงจักจำเรญวุฒิแม้งกายหน้าฮุ้งเฮือง ครั้นว่าคนผู้ใดออกต่างนั้นแยกก่อหัวที่นั้นพลอยเล่ามาแปง
- 2/25/2 เฮือนลิวี่แปงหมั้นการที่ทำแปงสร้างบ่ควรเฮ็ดดีก่อนภายลุนจึงค่อยสร้างกระทำได้ชูอัน ครั้นว่าไผหากปลูกเฮือนสร้างหัวที่ลิวี่สะยัวนั้นหากอยู่ได้ 3 ปีถ้วนจึงให้ขาย อัน 1 เมื่อ

- 2/25/3 จักแยกปักไม้หอไม้โรงสร้างวัดใหญ่ก็ดีนั้น ครั้นว่าไม้ลำใดหักลงบ่คงดินลงแจบก็ดีลางลำค้ำง
ง่าไม้เครือแท้หมู่หนามลางลำนั้นหักลงไปชวามฮ่องก็ดีสะแคงพลิกปลิ้น
- 2/25/4 หงายหน้าขึ้นมาลางต้นไม้ติดเทียนปลายง่าหักโค่นค้ำงไฟไหม้ลวบลันลางลำหักลงแล้ววก
เงิงสะท้อนง่าหักคืนหลังก็ให้เว้นลำนั้นบ่ดี ครั้นว่าไม้ลำใดเป็นสิ่งที่เว้าคือความเฮาสอนสั่งมานี้
มันบ่ดีขนาด
- 2/26/1 แท้ขวางฮ้ายอย่าฮูเอา อัน 1 ยามปวารณาเข้าพรรษาไตรมาสอย่าได้ปักแรมปล้ำลำไม้เอ็ด
เดือนมันจักเซ็ดขวางแท้โพยภัยแข็งแรงขนาดเกิดอุบาทว์เงิงชาติเชื้อก็ตายเสี่ยงฮอดลูกหลาน อัน
- 2/26/2 หนึ่งแม่หญิงทรงศัพท์มานในท้องถือนักหนองก็ดีนั้นไม้หากตากแล้วกลมเกลี้ยงค่องงาม
ครั้นแม่มานไปชวามซื้อแปะยัวซื้อขางทั้งดั่งก็ดีทั้งเล่าพร่ำพร้อมเป็นเครื่องของ
- 2/26/3 เสือนครั้นว่าอันใดแม่มานไปชวามเทียวงอยเหยียบย่ำไต่ไปนั้นทั้งเล่าขึ้นนั่งพร้อมก็ควรถ่มบ่
ให้เอา อัน 1 ครันยอเสือนหลังใดพร้อมยกเสาขึ้นพากันล้มท่าวไปนั้นก็
- 2/26/4 ควรเขาเลยอย่าได้ดี้อกระทำสร้างต่อไป ครันว่า(เฮาอยาก)⁴ปลุกก่อแบ่งไปหน้าสันใดก็จึงเก็บ
เอาไม้ซุนนั้นมาโฮมกันเสียก่อนก็แล้วจึงไปนิมนต์เอาพระสังฆเจ้ามาตั้งสวดพระคุณก็จึงมีสุขสัน
- 2/27/1 คนเฮาสุนูกยั้งจึงจักวุฒิแท้ภายหน้าสูงเฮือง ครันไผจักปลุกเสือนให้สะยัวยาวลีนเก่าก็ดีนั้นก็
ควรหยับเคลื่อนย้ายหนขึ้นฝ่ายเหนือมันบ่จำเรียวเมื่อหน้าอลหลจักบังเกิดจงให้หยับแยก
- 2/27/2 ย้ายเมื่อได้ก็หากควร อัน 1 ปลุกเสือนแล้วเป็นปกติหมั่นแก่กับควรหมากน้ำเต้าทั้งกล้วย
หมากสุ่งหวาน อันว่าหมากไม้ซุนเฮาว่าไซคตบอชวามานันบ่ควรปลุก
- 2/27/3 ให้รากมันเข้าพื้นเสือนนั้นบ่ดี บ่ให้มันไถลซ้ายขวาหล้อมหมากผลตกต่ำคล้อยบกบางแห่ง
จ่อยผอม อัน 1 วันจันทร์ปลุกเสือนนั้นมันกกาแลแรงมันบินมาหอสอนมาจับ
- 2/27/4 ไม้เสือนนั้นอันจักปลุกก่อสร้างวันนั้นก็ควร อันว่าลำใดมันจับนั้นให้เอาไปไหลล่องน้ำเสียเนอบ
ควรเอาก่อสร้างไปได้สิเกิดโพยถ้าสิเอามาสร้างอันใดก็บ่สูงเฮืองแล้วมีท่อดกต่ำคล้อยภายหน้า
- 2/28/1 สิหม่นหมอง อัน 1 เสือนยอแล้วบ่ทันขึ้นอยู่ก็ดีนั้นหมาหากขึ้นก่อนแท้เทิงฮ้องเห่าหอนเลยเล่า
โตนลงก้าทางเหนือตะวันออกนิริมิตของสิ่งนี้ลางฮ้ายยิ่งประมาณควรที่บั้นอา
- 2/28/2 หารเข้าบูชาให้หมากินอ้มเสียท่อนแล้วจึงเสียเคราะห์ฮ้ายควรเว้นหลักโพย อัน 1 คือว่าไก่อขึ้น
ไซใส่นั้นกำลังขึ้นหากิน อันนี้อุดมความสุขประเสริฐดีลือล้า
- 2/28/3 เจ้าเฮยจักสิมีสุขสันโพยภัยบ่มาเบียดมีแต่แสนล้าชาควายช้างหลังโฮม ประการ 1 เมื่อจัก
ปลุกเสือนใหม่นั้นให้นับอายุพอเสือนแม่เสือนเข้าสมกัน

⁴ “เฮาอยาก” คำที่มาจากฉบับสอบทาน

- 2/28/4 8 พุดแล้วครันเหลือกับคบแล้วเป็นเฮือนพลิกปลิ้นสะแคงขวามบตีเหลือ 2 นั้นเป็นเฮือน
เศรษฐีตีเหลือล้าอนันตั้งข้าวของมากเหลือ 3 เป็นเฮือนเสาตั้งเหลือ 4 เป็นเฮือนชั้นใดแก้ว
เหลือ 5
- 2/29/1 เป็นเฮือนปราสาทเหลือ 6 เป็นเฮือนกาจับหลักเหลือ 7 เป็นเฮือนตั้งชูเฮือนถ่มผิบัติจริงแท้ อัน
ว่าอยากปลูกเฮือนสร้างเคหังเฮือนอยู่ก็ดีนั้นให้เฮ็ดตามดังว่ามานี้ก็จึงดีให้นับอายุสมกัน
- 2/29/2 เข้าอัตรปีอันประเสริฐตกปีใดก็อันฮ้ายเขาท่อนอย่ากระทำ อัน 1 เฮือนผู้ใดคือเป็นไม้เสาแป
หักขาดก็ตีทั้งสะยวแลชื่อคาวเป็นไม้เครื่องเฮือนถ้าจักถ้ายถ่มเอาใหม่มา
- 2/29/3 จุนให้แทกเอาพอดีท่อนนั้นมันหักนั้นอย่าให้มันเหลือได้กบปลายให้ทอกันจึงดีตายก็จึงสมฤทธิ์
แท้ภายหน้าอยู่ดี ครันว่าถ้ายออกแล้วเครื่องเก่าอันมันหักให้เอาไปไหลล่อง
- 2/29/4 แท้ในวังแม่น้ำใหญ่ให้ว่าโทษฮ้ายไพยภัย อันใดก็ให้ไปนำไม้ลำไหลตัดล่องไปนั้นเทอญถูกเสีย
เคราะห์ฮ้ายหายเสียอย่าให้มีแท่นอ ครันว่าปกระทำตามว่าเฮาพระองค์ไรช่าวมานั้นบมีคน
- 2/30/1 อยู่หมั้นจ้งไรพันขนาดแข็ง อัน 1 คือว่าเฮือนคนสร้างหอโงงวัดใหญ่ก็ตีมันฮ้ายเซเนิงท่าวไหว
เพื่อว่าจักชุดจักตึงให้ดียังเที่ยงสนั่นจึงกระทำให้แม่นม้อวันตั้งเมื่อยอ อันว่าปีเดือนพร้อมวัน
ยามแม่นม้อเก้า
- 2/30/2 เดือนขึ้นเดือนลงแม่นม้อแท้เดิมขึ้นแม่นม้อยอกก็จึงดีเมื่อน้ำโรคาบบังเบียด ครันเฮ็ดผัดแผน
แผนกม้อยามตั้งบ่ฮอนดีเจ้าเฮย อัน 1 บ้านเดียวปลูกเฮือนสร้างวันเดียวปลูก
- 2/30/3 ช่วกันนั้นทีหลังปลูกก่อนนั้นควรกระทำให้แล้วหลังปลูกนำหลังนั้นควรให้แล้วลุนแท้จึงลิตก็
จึงมีสุขล้นทั้ง 2 เสมอภาค ครันว่าหลังปลูกก่อนนั้นให้แล้วลุนหลังปลูกนำหลัง
- 2/30/4 นั้นบควรทำให้แล้วก่อนมันจักมีเหตุฮ้อนให้สองกำบอยู่ดี ประการ 1 เฮือนบอยู่ได้เนิงนานเท่า
ชั่วคือว่าเฮือนคนอนผืนผู้ตายวางจิตไหลสะดุ้งตื่นผิอาตายนรณาดเมี้ยน เฮือนนั้นบอยู่เนิง
อัน 1 เฮือนหลังใดเอา
- 2/31/1 ขอนผีลงแล้วถึง 3 คนบควรอยู่ ถ้าว่ากฏิหารพระสงฆ์เจ้าโงกกว้างหมู่พระยากีดี ครันว่าเป็น
สิ่งว่าเห็นจริง จึงกล่าวมานี้บควรสวัสดิอยู่สร้างไปได้หนองนาน ครันว่าบอยากลงหนี่แล้วชน
ครันหนีจากเฮือนนั้นควรให้สวด
- 2/31/2 มงคลนั้นสวดไชยถือศีลพร้อมทั้งธรรมเทศน์อ่านจึงจักหายเหตุฮ้ายภายหน้าอยู่ดีเจ้าเฮย อัน
1 เฮือนหลังใดแหลวแลฮุ้งนกกาตำผุ่นกยางมาจับบตีเฮือนนั้นไฟจักไหม้
- 2/31/3 หลายหนเคราะห์ใหญ่ควรให้เสียเคราะห์แท้สะเกล้าเกศผม อัน 1 ไม้อยู่ใกล้หักโค่นเต็งเฮือน
ก็ตีจ้งให้เสียเรี่ยสวดมงคลพร้อม ครันบแต่งตามว่าคือเฮาได้กล่าวมานี้คนใน

- 2/31/4 เอือนนั้นบ่งหมั้นอยู่ดี อัน 1 คือว่าเหี้ยเต่าพร้อมแลนลันงูเหลือมก็ดีทั้งงูสิงขึ้นเอือนแลลอดไปทางพื้น อันนี้จักจับหายเจ้าเอือนแท่นตายมีหลายอย่าง ครั้นบ่เสียเคราะห์ฮ้ายผุ่ญนั้นบ่อยู่ดี อัน 1 หม่าถ่อขึ้นเทิงเอือน
- 2/32/1 หอนเท่ากีดั้นจักเกิดอุบารห์ฮ้ายเอือนนั้นบ่งก้งให้มันนำความคืนให้หมากินจนอ้มก้งเสียเคราะห์ฮ้ายภายหน้าอยู่เกษม อัน 1 ผิวว่าเห็นกบขึ้นเทิงเอือนสนุกยังจักอยู่เย็นประเสริฐล้ำความสิเคราะห์บ่มี อัน 1 คือว่า
- 2/32/2 แมงแอะแลมิมมั่งต่อแตนเหลืองก็ดีบินมาจับหลังเอือนช็อกลอนอันใดแท้จับแอ๊กอ่องอนคราดโกนาก็ดีควรแต่งขันไปบูชาไปส่งเสียป่าไพรดงกว้างกับทั้งวันออกทัน
- 2/32/3 หนเหนืออย่าสูอยู่ จงให้เสียเคราะห์ฮ้ายสระเกล้าเกษม อัน 1 คือว่ารุ่งกินน้ำซี้สีกฟ้าผ่าหลังเอือนผ่าเดินบ้านดาวหมากตาลหวานส้มก็ดีผ่าอันใดอยู่เขตแดนในบ้าน
- 2/32/4 ควรให้แต่งสวดแท้ไชยเสกมวงคลหลวงสืบอายุระดาเขตเอือนกลางบ้าน อัน 1 คือว่าไถ่ซ้อยข้าใช้ช่วงทาสักกิดแต่หัวทให้ไถ่ผู้ชาย ภายลุนมาจึงไถ่ผู้หญิงซ้อยคนควรซื่อ อัน 1 ซื่อซ้างม้าว่ว
- 2/33/1 ควายแม่ไก่กิดให้ซื่อตัวแม่มาไว้แล้วตัวผู้ซื่อภายหลัง ครั้นว่าลงใจซื่อบ่ควรจาปากกล่าวสมพอเอาก็จึงเทดอกให้พอขายได้ก็จึงขาย ครั้นว่าบ่กระทำตาม
- 2/33/2 เว้าคือเฮาไซข้าวมานั้น มันจักขวงแผ่กว้างภายหน้าเล่าตาย อัน 1 ครั้นได้ซื่อซ้อยข้ามาเอือนเมื่อหัวทให้หอมดูบาดมันขึ้นเอือนถือเอาดันไฟพินขึ้นมาเอือน
- 2/33/3 ก็หากถือมวดยมเทศเกล้าคือจ้าวหอกหลาวแหลม ครั้นว่าเป็นสันไदनนั้นเป็นตายบ่ดีนิงจักเกิดอลหลแก่เจ้าเอือนนั้นสิพลัดพลอยฝ่ายมันหายนำหน้าขึ้นตาดาน
- 2/33/4 ทั้งมันหัวขึ้นมาถึงต่างถือดอกไม้สรรพสิ่งของหอม ก็จักมีความสุขล้ำเจริญมีแท้ อัน 1 ยามมันต่านำกันหัวมวนทั้งซ้อยข้าผู้ดีแท้ชวดประมาณ ครั้นว่ามันเหลียวเข้าในเอือนหลังลำคูนัน ทั้งเหยียด
- 2/34/1 ขาแข่งพร้อมเหลียวหน้าต่อเจ้าเอือนข้าเอือนคนนี้มีดีจักสิ่งอยู่ไปเหิง มันจักทำดิบเจ้าเอือนนั้นบ่ดีบ่ควรเอามันไว้ในเอือนขับส่งหนีทอนก็บ่ควรไถ่ซื่อคนนี้บ่ดี อัน 1 มีคนมานในท้องถือภาพรง
- 2/34/2 คัพภอยู่เอือนนั้นบ่ควรซื่อซ้างม้ามาไว้ที่เอือน ทั้งจัวควายพร้อมหมูหมาเปิดไถ่กิดกับไถ่ซื่อทั้งข้าไถ่คนถ้าจักลงไปค้ำแนวใดก็อย่าว่าหันทอนมีคนมานอยู่แล้ว

- 2/34/3 เอือนเจ้าอย่าสิไป อัน 1 ก็บ่ควรกระทำสร้างการกุศลของบุญใหญ่ของกฐินพราห์พร้อมบังสกุลนั้น
อย่าให้(ทำสร้างทอดทาน)⁵วัดพร้อมก่อธาตุเจดีย์ปลูกโพธิ์ศรีก่อศาลาขุดสร้าง ทั้งปลูกแบ่งสา
ว
- 2/34/4 น้อยเอาผิวเอาเมียคะลำยังมีคนมานอยู่แล้วในท้องอย่ากระทำ ถ้าจักลงแรกไม้ตกแต่งการ
เอือนก็ดี ทั้งถางสวนไสนาตากล้าก็บ่ควรกระทำใด ในเอือนสรรพสิ่งความที่เฮากล่าวตำนานนี้
- 2/35/1 ให้หลีกเสีย ครันว่ายังกระทำสร้างของในเอือนมันสิผ่นเสียแล้วแนวใดมีแล้วก็เสียข้าพลัด
เล่าเสีย อัน 1 อุบาสกพร้อมใจใส่ศรัทธาทานทอดเขาก็ปลูกก่อสร้างวิหารกว้างให้ทานยังบ่ทัน
เคนให้
- 2/35/2 เจ้าอธิการวัดใหญ่พลอยว่าเจ้าวัดนั้นตายเมี้ยนมิ่งมรณก็บ่ควรจักให้เอาลงทางตะวันออก
ควรเอาออกไปจากให้มัมจึงลงท่อนฝ่ายขันใดเหตุว่ายังบ่ทันเคนให้
- 2/35/3 เจ้าอธิการตายเสียก่อนบ่ทันได้หยาดน้ำปรารณากว้างแผ่ผายเพราะว่าตายเสียแล้วอาชญา
ครูผู้เป็นแก่บ่ได้รับแท้เป็นเจ้าแห่งกฎี อัน 1 ครัน
- 2/35/4 ว่าหนุ่มน้อยทั้งภิกขุพร้อมสามเณรอยู่ในเขตอารามคือมีโยมอยู่ยังบ่ระบิตเจ้าวัดหลวง ครัน
ว่าคืออยากสร้างวัดกว้างกฎีใหญ่หรือฐานก็ดีทั้งโหวดหอแจกกว้างทั้งหลายเครื่องอารามอัน
จัวแลภิกขุชุมอยู่
- 2/36/1 ในวัดนั้นไผบ่มีพันพ้อกามคุณครองโลกหากเข้าไปบวชสร้างเขียนฐอยู่อารามก็บ่ควรก่อสร้าง
ในการสรรพสิ่ง อันว่าโยมอยู่นากี้(บอดเกลี้ยง)บวชข้าเขาท่อนอย่ากระทำ ครันว่าไผผู้ไปบวช
สร้างทรงศีล
- 2/36/2 นำเพิ่นกามคุณก็ได้เสพซ้อสนวน้อยชูคนก็จึงได้เข้าไปบวชอยู่ในอารามอาการนี้บริสุทธิแท้ดู
ดี ลำย้งถ้าได้เป็นใหญ่แล้วทรงสร้างก็หากควร
- 2/36/3 ไผผู้ทรงบวชสร้างสมณัตในธรรมบ่ได้มีพานพบมาตุคามครองลำย้งอย่าได้ทำการสร้าง
อารามหลวงวัดใหญ่เอาแต่อุบาสกเขาสิผายผัดให้ปางไฮ้กับขึ้นท่อนแต่
- 2/36/4 ภาวนามีชูอันจริงแท้อันใด อัน 1 ก็จึงควรก่อสร้างไปได้บ่ขวง อัน 1 วัดใหญ่กว้างกฎีใหญ่หอ
สูง ครันยังบ่ปลูกเจดีย์จริงแท้พลอยเล่ามาเพม้างเอาไปยังบ่อนอื่นก็บ่ควรวุฒิแท้ไฟสีไหม้
มุ่นผง อัน 1
- 2/37/1 พุทธสีมาแลสร้างวัดแลกฎีใหญ่หอสูงก็ดี พลอยเล่ามาผิดเถียงด่ากันกว่นบ่อยพลอยกระทำ
ส่งให้หนีไกลแตกจากหมู่ไปอยู่เสียที่อื่นพ้นทางบ้านเปล่าตาย อันนี้เป็นการบ่ดีแท้อย่า
กระทำ

⁵ “ทำสร้างทอดทาน “ ส่วนวนฉบับสอบทาน

- 2/37/2 ดาย ให้สุจื่อเอาเทอญ เจ้าภิกษุอันว่าไปนั้นตกอยู่ในวัดใดก็ไปนิมนต์ให้เจ้ามาสร้างวัดหลวง
พื้ท่อน ครั้นบ่เฮ็ดจั่งขึ้นมันจักเกิดโผยภัยจักเป็นอุบาทว์แท้
- 2/37/3 เถิงแก่ชุมศรัทธา อัน 1 คนพยาธินอนใช้โรคาคนป่วยคนคาเมบ้านนอกหุ่นชาวค้ำแซกชาย
อย่าให้เข้าซ่อนอนพื้นใต้ล่างกะฎีแลหอแจกพร้อมชุมนี้
- 2/37/4 บ่ควรลงเทือมันตายค้างคาอยู่ใต้ล่างจักเป็นเชิญต่างด้าวบ่คงหมั้นผู้อยู่ทำขอให้จำเอาท่อน
พระยาเฮยทุกหมู่ ให้สุกระทำดังว่าเฮาด้านว่ามานี้เทอญ ครั้นว่าบ่เฮ็ดตามคองห้ามพราหมณา
- 2/38/1 ไชขาวมานี้บ้านเมืองจักหล่าม้างสูญเศร้าบ่สูงเฮื่อง แต่นั้นเขาก็เนื่องความไหว้สาธุการเสียง
เสบวันทานบนอบไหว้ดอมไ้ชูคน ๆ ก็ลาเมื่อห้องไผมันไหลหลัง อันว่าพระบาทเจ้า
- 2/38/2 ก็เมื่อห้องแห่งตนแท้แล้ว ฯ พระเพี้ยมีศรัทธาได้สละทรัพย์สร้างหนังสือสร้อยสายคำผูก 2 ให้
แม่ชื่อว่านางยุรผู้ลาวจติไปสู่ปรโลกภายนอก
- 2/38/3 ขอให้ลาวหายบาปหายเวรแม่นว่าลาวได้กระทำบาปกรรมมาอเนกราชใดๆ ก็ดีของระงับดับ
เสียด้วยอำนาจผลานิสงส์แห่งธรรมทานนี้จึงเป็น
- 2/38/4 ปัจจัยคำชูให้ลาวได้เกิดดีถึงสุขก็ข้าเทอญ

ผูกที่ 3

- 3/1/1 พราหมณ์ก็เจียรจากย้ายกายเขตสาวดี เกรก็เอาตนไปดั่งเดินผ้นผ้ายกายแดนด้าวพุทธคามเมืองใหญ่กับทั้งพุทธคามไพร่ ฟ้าประมาณได้ 8 วัน เกรก็ดันดั่งผ้ายตามโคกคงยังโยๆ หอมดอก
- 3/1/2 อังบานอั้งฟังเสียงน้ำโตนตานตีนเหวพุ้นเยอ น้ำนั้นไหลออกมาแต่ห้วยผาใหญ่เป็นแปวไหลมาแต่ดอยสุท้สาล่องลงอโนมากว้าง อันว่ากรรมฐานเฒ่ามหาเถรเดินดั่งก็จึง
- 3/1/3 เถิงผิงน้ำแคมห้วยนั้นเขาเจ้าก็หลังลำเอี่ยมทุกทีไปมาก็จึงเห็นผู่หนีภัยชั่วคราวห้วยน้ำนั้นชอดพื้นฐ่อเป็นแปวเป็นฐ่อชันชอดลงฐ่อต้น แต่นั้นพราหมณ์ก็จากที่นั่นเลย
- 3/1/4 เล่าเดินไปเอาตนถึงเขตชั้วสะพานกว้าง ครันว่าชั้วแม่ น้ำถึงผิงเลยไปก็จึงถึงตีนเขาด่านพนอมตันท้าง แต่นั้นเกรก็เอาตนขึ้นเขาพนอมย่อง ๆ เขานั้นมันหากเป็นพักถ้านเป็นชันชอลสูงคอยดอยยางตัว
- 3/2/1 ชั้วนั้วผอมผ่อฟังยิณนท้อร้องดอนน้อยปุงน้ำคำพราหมณ์ก็หลังลำซ้ายทุกทีทางชั้วมีแต่ผู่เขาป่าพนอมเลี่ยนล่อมกรรมฐานเจ้าทำเพียรบมีเหล่าผายล่องขึ้นเขากว้างยออดคอยเหลียวลงก้าเมืองคน
- 3/2/2 ภายหลังเห็นแต่น้ำหมอกกลั้วมัวกุ่มกวมผาสุดที่ตาแลเอี่ยมไปมาทุกแห่งคอยทางใดก็บู้เมืองบ้านเขตแดน อันว่าพระแก่นเหง้าก็ชั้วมล่องลงเขาเจ้าก็เอา
- 3/2/3 ตนผายล่องลงเขาแก้วก็หากหอมดอกไม้กลั้วกลื่น คันธเสนนาๆ หลายดอกดวงเหลือล้นสรรพบุปผาสร้อยมาลาหลายอย่างก็หากบานเอื้อล่อมตีนด้ายลุ่มเขาพราหมณ์
- 3/2/4 ก็มัมที่ย้ายเขาใหญ่ไพรพนอมนับแต่ลงจอมเขาชวบนาน 3 เข้า ค้อมว่าเจ้าชอดแล้วภายหลังผู่ดินเพียงก็จึงเอาตนพักเมื่อยแคลนเขายัง ครันว่ามีแรงแล้วจึงผายเชิงย้ายตามด่านชัน
- 3/3/1 ไพรกว้างดั่งไปเข้าป่าไม้หลายย่านภูผามีทั้งสักภูณานกชั้วชวชมด้าน ครันว่าถึงยามช่อนแสงสุญฟ้าลันตะวันตกต่ำเข้าเขาแก้วลดนอนในดงกว้างเขาขวางไพรมาสคิดถึงคุณชาติผู้คงเจ้า
- 3/3/2 จึงคอยเพียรกระทำให้มัมเวรย้ายชู้ อันว่าหลายวันได้หลายคืนเดินป่าก็จึงถึงแห่งห้องเมืองบ้านย่านยาวชื่อว่าเมืองกัตตสินกว้างทางยาว 12 โยชน์เกรก็เลยล่องเข้าถึง
- 3/3/3 ชันเขตเมืองพราหมณ์ก็อยู่ยังในที่ศาลาในแคมชลบ่อนเขาตักน้ำเกรก็เอาตนยังศาลาเขาจอดเถรทอดพระเนตรเอี่ยมในหั้นเที่ยงจริงในเมืองกว้างกัตตสินเมืองใหญ่ อันว่าพระยา
- 3/3/4 พุทธสินอยู่สร้างเป็นเจ้านั่งปองมีหม่านางสนมล้อมบริวาร 6 หมื่นแสนล้ำข้ามาล้อมหมื่นกัน อันว่าช้างแลม้าอนันต์เนกเหลือหลายจัวควายเปิดไก่อหมูหมาพร้อมพระก็บ่เดือดร้อนสรรพสิ่งสันใด อันว่า

- 3/4/1 เงินค่าไหลหลังมาป่าน้ำ 4 พันพระยาพร้อมหัวเมืองมาช่วย เขาก็ไหลหลังล้อมมาเผ่าซูปีเจ้าเฮย อันว่าฝูงล่าเชื้อชาวไพร่ราษฎรก็ตีเขาก็มีค่าสุชู่คนจึงแท้เพราะสมภารเจ้า
- 3/4/2 พุทธสินกุมก็อมจริงแล้วบ่เดือดฮ้อนดังแท้อยู่เกษมเจ้าเฮย บัดนี้ยังมีเศรษฐีเจ้าในเมืองผู้ 1 มีข้าวของ 22 โกฏิ แท้เหลือล้นชู้ฮ้อนว่าเมียเศ-
- 3/4/3 ราชู้นั้นตายไปมรนาตเศรษฐีก็จึงเอาช้อยช้อยมาช้อนเฮ็ดเมียลูกสาวเศรษฐีนั้นก็ไปเทียมช้อนหลานชายเมียพี่เสียแล้วเศรษฐีหากเฮ็ดผิดกรรมดาโลกแท้ธรรม
- 3/4/4 พระเจ้ากล่าวมาเลยเล่าบังเกิดฮ้อนอุบาทว์ตึงเมือง อันว่าคนพวกชุมในเมืองก็ทุกข์จนฮอนไ้ อันว่าความเจ็บไข้เป็นตายก็ฮ้อนเฮงราษฎรเขาก็มาสว่นมเมืองนั้นดังเดียว อันว่าพระบาทเจ้าองค์
- 3/5/1 อาจพุทธสินพระยาที่มีความทุกข์คอบเมืองสูญเศร้า อันว่าสี่เมืองเจ้าพุทธสินหมองหม่นคนก็ตายพรากแล้งฮืดแห้งขมอดพลอยบังเกิดความสุขไ้ทุกที่ฮอนตายถึงชาวเมืองราษฎรชาวบ้าน อันว่าเจ้าเศ-
- 3/5/2 ราชู้นั้นก็ลดชั่วตายไปได้ตกอวีจื้ออยู่นานบ่มีมั่วถึง 5 ร้อยปีจริงแท้เป็นเวร อันบ่ชอบยมพิบาลก็จึงกระทำไห้คนใดประพฤตบ่ดีกคองนั้น อันว่าข้าวของ 22 โกฐู้นนั้นก็เสียไป
- 3/5/3 เกลี้ยงฮ้อยฮ้อยนี้แล้วไฟก็บังเกิดไหม้โรงเจ้าก็บ่ยัง อันว่าลูกสาวผู้เอาหลานชายนั่นก็วางกันปละปล่อยผู้เมียลงฝายไ้ผู้ฝวนั้นฝายเหนือบังเกิดเหตุ อันนี้เศรษฐีเอาช้อย
- 3/5/4 เป็นเมียขวงขนาดเกิดอุบาทว์ต้องถึงเชื้อฮั้นเมือง อันว่าพระบาทเจ้าก็เหงาโศกทรงทุกข์คอบว่าเป็นฮอนตายแก่บุญเรื่องเจ้า แต่นั้นฝูงพวกชุมสาวน้อยในเมืองเทศคองงามยังฮ้อยปุนเล็มลูกอินทร์เขาก็ไปตัก
- 3/6/1 น้ำยามแลงคล้อยค้ำในสวนดอกไม้สะพั่งกว้างชอกเมืองก็จึงไปเห็นพราหมณ์เฒ่ากรรมฐานเเกรแก่เฒ่าจอดยั้งศาลากว้างชอกชล ครันว่าฝูงสาวน้อยหลังล่ำไปมาพระก็เเนาอยู่ห้องศาลากว้างผู้เดียว
- 3/6/2 แต่นั้นพระก็เห็นสาวน้อยยามแลงลงท่าพระบาทเจ้ากรรมฐานเฒ่าเล่าถามว่า ดูราเจ้าแม่ฮอกหนุ่มทั้งหลายช้อยเฮย อันว่าเมืองอันนี้เรียกชื่อสันใดกับทั้ง
- 3/6/3 ราชาสววยเมืองชื่อลือเตเจ้า แต่นั้นฝูงสาวล่ำน้อยทั้งหลายเลยนั่งลงแล้วมือเล่าวางครุ่นน้ำประนมนิ้วเล่าขานว่า กันเตข้าไห้ฮ้อนค้ำประเสริฐขอพรเมืองอันนี้ชื่อวักต-
- 3/6/4 สินโยชน์ยาวไกลกว้าง อันว่าพระยาเมืองสร้างราชาคุ่มไพร่ชื่อว่าพุทธสินราชเจ้าทรงสร้างอยู่สววยแท้แล้วพราหมณ์บ่ช้าตามต่อตามไปบิหารราชายังอยู่ดีจริงแท้แตรือกับทั้งเสนาเจ้าแสนเมือง

- 3/7/1 น้อยใหญ่ราษฎรพรำพร้อมก็ยังมีหมั่นคอยคงแต่เรือ แต่นั้นฝูงแม่อกบนบอภมหาเถรอันว่าองค์
ราชาพระก็หากมีคำฮ้อน อันว่าอนตายช้อนเต็งเมืองอุบาทว์คนก็ตายพากแล้งสูญ
- 3/7/2 เศร้าทั่วเมืองจักว่าอลลฮ้อนการตายอยู่ที่ใด 7 ปีนี้แล้วเมืองบ้านบ่ออยู่ดี แต่นั้นพระบาทเจ้า
คิดอยู่ในใจฮอยที่เป็นเจ็ดขงบ่ชอบคงจริงแท้ แต่นั้นฝูง
- 3/7/3 สาวน้อยก็ลาองค์พระบาทเขาก็อ้วหาบน้ำเลยดันคั่งเมื่อเลยทูลไหว้แสนเมืองบนบอเกล้า
เหตุให้ความฮู้ฮ้อน บัดนี้ยังมีพระยารธรรมเจ้าเดินทางมาฮอดมา
- 3/7/4 จอดยังศาลากว้างนอกเมืองหันแล้ว จักว่ามาแต่ด้าวประเทศแห่งเมืองใด ฝูงข้าก็บ่ได้ถามหา
เมืองแห่งพระธรรมองค์ล้ำ แต่นั้นแสนเมืองเจ้าไดยินสาวบอกข่าวก็จึงรีบฟังพาไปไหว้บาทคำ
ก็จึงนำ
- 3/8/1 ตื่นขึ้นหอสูงปราสาทถึงมราชเจ้าก็ทูลนึ้นบเนือง ภันเดข้าไหว้เจ้าพระเพ็งชีวิตฮ้อยเฮย บัดนี้
ยังมีกรรมฐานเข้ามาเมืองเขาอยู่ศาลาหุ่น จักว่ามาแต่ด้าวทางกำประเทศใดบ่ฮู้
- 3/8/2 ฝูงข้าเทียบตักน้ำก็จึงเห็นเจ้าเนาศาลาอนอยู่ฝูงหมู่สาวลำน้อยมาด้านบอภกลอนนี้แล้ว แต่
นั้นพระบาทท้าวไดยินข่าวแสนเมืองไซอาการบอกความสนั่นนั้นพระก็
- 3/8/3 ดีใจแท้ปานเห็นคำก่อนหมื่นก็จึงเลยยืนถ้อยแสนเมืองฮู้ข่าวจาตี ๆ แล้วแสนเมืองผู้ใหญ่เฮา
เฮย บัดนี้ จงให้ท่านไปบอกฝูงล่ำเชื้อลูกหลานทั่วทุกคนให้
- 3/8/4 เขาหาขันเงินพร้อมขันคำมากจิบ อันว่าวันหน้าเข้าจงไปไหว้พระยอธรรมแท้แล้ว แต่นั้น
แสนเมืองเจ้าก็โดยคำพระบาทเจ้าก็ลงจากห้องไปด้านกล่าวเตือนทุกที่พร้อมเท่าทั่วในเมืองก็
จึงคืนมา
- 3/9/1 เถิงอยู่โงงของเจ้า ค้อมว่าเดินพลแล้วแสงสูญตกด้าไทคร้วเข้าสู่ห้องนอนพร้อมพรำมวล ครัน
ว่าเถิงวันหน้าชาวมาฟ้าเหลื่อมก็จึงเถิงรุ่งแจ้งวันหน้าใหม่มาพระก็ลูกส่วยหน้าล้างอาบทรงสี
ส่วยพางายชู้คน
- 3/9/2 เลยแล้วแต่นั้นพระก็บอกข่าวให้ทุกสิ่งทั้งมวลกับทั้งขุนทั้งหลายนคั่งมาโฮมเต้า เขาก็บุนปอง
ห้างหลายถันหักทันถือขันดอกไม้เชิญไหว้พระยอธรรมมีทั้งน้ำเต้าพร้อมเสื่อสาทมอนลาย
- 3/9/3 ทั้งปุนยาเครื่องกินของเคี้ยว อันว่าพระยาหลวงเจ้าปลุกหอหลังใหญ่ในช่วงคุ่มสนามกว้าง
เค็งเมืองเขากก็โดยคำเจ้าพระยาเมืองตกแต่งทุกที่ถ้วนบวรณแล้วบ่บานเขากก็ตกแต่ง
- 3/9/4 ไ้วทุกสิ่งพันอัน พระยาก็ทันมาเสนาออกไปยวงย่ายก็หากหลายคนลันสาวฮามทั้งบ่าวเฒ่าแก่ฝูง
ลำน้อยทั้งหม้ายหมู่สะเทิน อันว่าชายพร้อมเป็นแถบแถวที่มีทั้งพระบาทเจ้าสติดียังรดคำพระก็
- 3/10/1 ไปเถิงห้องศาลาแคมท่าพระบาทเจ้าลาห้องรดคำพระก็นำทางเข้าประนมเนื่องทูลราช แต่นั้น
เถรมหาราชเจ้าเห็นคนลันหลังโฮมพระก็นั่งจวายกวายอยู่ในที่ศาลาพระยาก็พา

- 3/10/2 บรืวารเข้าไปประมนน้อม แต่นั้นแซว ๆ พร้อมทั้งหลายไหลหลังเขาก็เคนขันดอกไม้ของเคี้ยว
หมากพลู แต่นั้นพระยาก็ยอขันเทียนยกขึ้นหว่างคิ้วอนไหวพระยอธรรม
- 3/10/3 กันเตไหวเจ้าองค์เอกพระยารธรรมนำโผลสัตว์ในสงสารให้พันโผภักย์ฮ้ายเจ้า ภูเดินทางฝ้าย
แดนโผมาฮอดมีประโยชน์ด้วยใดแท้จริงมานั้นเด ขอให้ผาย
- 3/10/4 โผบ้างโดยผื่นชูทางแต่เทอญ แต่นั้นเณรก็รับพากย์ถ้อยด้านตอบชาวเมืองกับพระยาชูขุน
จึงแจ้ง เขาก็พลัดพรากห้องเมืองที่อาโกทั้งนครวาง เขาก็เดินไพรสณฑ์เที่ยวเขียนคำฮู้ก็จึง
ไปถึง
- 3/11/1 เจ้าสัพพัญญอนสั่งในป่าเขตวันเขตห้องพระองค์เจ้าค่อยเสถียรเฮาจึงเขียนคำฮู้นำพระองค์
หมดทุกวาด เขาก็เดินหาสอนฝูงล่าเชื้อคนฮ้ายบาปบุญนี้แล้ว แต่นั้นพระยาหลวง
- 3/11/2 เจ้าอินติชมขึ้นจึงราธนาพระบาทเจ้าเสด็จเข้าสู่เมือง ขอให้เมื่อสอนฝูงข้าเสนาน้อยใหญ่ทั้ง
ไพร่ฟ้าชาวเชื้อลูกหลานพอให้ฮู้จักบาปบุญเมื่อหน้า อันว่า
- 3/11/3 เมืองแลบ้านฮึดแห่งบ่ออยู่ดีมีแต่ความเจ็บไข้เป็นตายทั่วประเทศ จักว่าเป็นเหตุฮ้อนใดแท้บ่คิด
เห็นขอให้พระยารธรรมเมื่อสนามเสียดก่อนจริงเทอญ ขอให้เทเทศน์ให้
- 3/11/4 ในที่ทางผิดพระคุณเฮยพอให้ฝูงข้าฮู้ดีฮ้ายชูประการ แต่นั้นพระมหาเณรเจ้ารับแห่งขันนิมนต์
เขาก็ยอเอามาให้พระองค์สถิตยั้ง เขาก็หามพราหมณ์เข้าเมื่อเมืองย่อง ๆ เขาก็แหน
- 3/12/1 แห่เจ้ากรรมฐานเข้าสู่สถาน ค้อมว่ามาฮอดแล้วถึงช่วงกลางผามพระยาก็ให้เขาเอาเสนามา
ปูลวาดเตียงมั่งจ้แก้วแล้วจึงเณรเจ้าเนาในมั่งจ้อาดพระยาจึงโอกาสไหววอนเจ้าเทศนาทุกที่
พร้อม
- 3/12/2 น้อยใหญ่ทั้งหลายทั้งหญิงชายหลังโฮมมาเต้า เขาก็มาฟังเจ้าเทศนาสอนสั่งทั้งเฒ่าแก่ฝูง
ใหญ่น้อยประมนน้อมนั่งเฌอง แต่นั้นพระกัณโณในห้องครองธรรมเฮ็ดผิดฮึดโลก
- 3/12/3 เพ็นสังโยคไว้เมืองสิเคราะห์ล่าสุญเฮาจาไซเว้าทั้งหลายเฮยทุกหมู่เฮาเฮย ยังมีมหาเศรษฐีเอา
ข้าใช้ทาสีเป็นเมียมึงเอาหลานชายมาอยู่ฮ้อนลูกสาวน้อยแห่งมัน มันหาก
- 3/12/4 มีมาแท้สมความเฮากล่าวจริงรือ แต่นั้นเขากราบน้อมทูลแจ้งแห่งคคี่ก็หากมีจริงแท้คือความ
พระองค์ว่าเสียแล้ว เตียวนี้มันหากตายมอดเมี้ยนดับเชื้อหมู่ข้าวของ แต่นั้นพราหมณ์ก็ตรัส
ฮู้ในแห่งดวงจิต
- 3/13/1 ก็หากผิดธรรมดาบแน่นคงจริงแท้ บัดนี้เฮาจักเทศนาให้ผัวเมียจึงตกแต่งตามท่อนอย่าได้ทำ
ดังเศรษฐีผู้นั้นเมื่อหน้ายอมสิเพให้คอยดูท่อนเฮียนชานสิตกแต่งแบงให้มันถักข้อคองด้านอัน
- 3/13/2 กล่าวมา อัน 1 เฮียนหลังโคคนตายฮ้อนถึง 2 ขอนตายใส่เฮียนนั้นก็บ่ควรกินคองฝากฮู้แท้
ผัวเมียฮ้อนฮ่วมกัน อัน 1 เฮียนโคมีคณมานในห้องทรงครภันท์หน่วงเฮียนนั้นบ่ควรกินคอง

- 3/13/3 ช้อนสว่น้อยฮ่อมชาย อัน 1 เป็นแผ่นดินไหวก้องขวางเฮือนหักหลังก็ดินมีตฟ้าผ่าไม้เฮือน
เหย้าหมู่สถานผาเดินบ้านสรรพสิ่งอันใดก็ตีบควกรินดองปลูกแบ่ง อันนั้นอันนี้เร็ด
- 3/13/4 ขวงแท้งจนถึงอุบาทว์โง่โง่มีขนาดต้องถึงเท่าผู้ลือเอา อัน 1 มีคนมานในทออย่าไปรูเฮียง
ฮ่อมจริงเทอญจักจิบหายขนาดล้าคำฮ้ายก็หากมีแท้งตาย ครันว่าจักกระทำอันใดให้ใจดีจึงสิ
รุ่งพระยาเฮย ดินนั้นหญิงแลชายก็คอดังเว้าอย่าสู้ด้านกล่าวมาแท้งเนอ อันว่าความเฮาต้าน
ผายคตบอ
- 3/14/2 ชาวมานี้มีแต่ความจิบหายวินาศเสี่ยงฮึดฮ้ายหมู่ข้าวของหมู่โง่โง่ต้องเห็ญหลวงเคราะห์
ใหญ่่ว่าแต่ในชาตินี้ถึงเท่าชาติลือมา ครันว่าเสียเห็ญฮ้ายโง่โง่
- 3/14/3 หายสว่งก็ดี ครันมันหายชาตินี้ภายหลังก็ยอมเป็น อัน 1 หญิงใดสามีคตกับรู่มึงมันนั้นเลย
เล่ามีกรรมทอตั้งแต่เป็นฮ่อม ชายหญิงคนนี้ก็บควรกระทำสร้างกิดอง
- 3/14/4 เฮ็ดแก้วมิ่งปดีทอเอามาเข้าช้อนในสว่มผูกแขน อันว่าฮึดคองมีจริงแท้งเงินค่าหัวมีตามค่าหัน
แล้ว ครันค่าคองแลสิ่งหมู่นั้นพออ้างเหตุพยานพวกไก่อัดมก็เขาเลยอย่าแต่งจริงเทอญเงินของ
ผากหมู่นั้นปให้
- 3/15/1 เว้าอาการนี้บให้เสีย แต่เงินค่านำ 5 บาทกับ 7 อัฐกับทั้งเงินค่าแบ่งฮึดนี้ให้เต็มจริงแท้ง อัน 1
หญิงเป็นหมายผัวตายหนีจากกับทั้งหญิงผู้ผัวปละปล่อยไปเป็นฮ้าง ผุ่งนี้ก็ให้ทำเฮาเว้า
- 3/15/2 เหมือนกันลันว่ามานี้ก็จึงจักภูมิแม้งภายหลังบเกิดโง่ อัน 1 เป็นพ่อฮ้างบควรอเอาสาวหนุ่ม
ครันว่าเป็นพ่อหมายบควรอช้อนเปลี่ยวพลอย อัน 1 ปุยาเจ้าแม่แก่ตานายก็ดีมี
- 3/15/3 หลานหญิงหลานชายอยู่น่านูเลียงมีผู้มากกล่าวด้านอาโห้ฮั้นฮ่มเป็นคู่สร้างผัวเมียเป็นคู่จ
ให้เมื่อปปลูกสร้างเฮือนเหย้าพ่อแม่เขาทุนเทอญ บควรแต่งคองสร้างในเฮือนพวกปุยา
- 3/15/4 ตานายมอบเฮือนชานข้าวของแข็งแรงขนาดให้หลานนั้นก็จึงคว ครันบิดามารดาบมีนั้นก็ให้
ปลูกตบน้อย ๆ ผามตั้งใส่ซี้ดิน อัน 1 คือว่าทาสีข้าทาสใช้ช่วงก็ดินนั้นจงให้ปลูกตบทอนผูก
แขนช้อนอยู่ช่วงผาม อัน 1 คือว่าช้อยโต
- 3/16/1 ไปชมช้อนฮ่อช้อยเพิ่มมาอยู่ช้อนเอาแท้งช้อยโตควรผูกแขนเขาให้ปลูกผามอยู่ได้ลางก็จึง
ควรออยู่ช้อนเสียแท้งอยู่แต่เขา อัน 1 คือว่าคนช้อยข้าทาสใช้ช่วงคือว่าคนในเฮือนลูกหลาน
ของเจ้า
- 3/16/2 เขาหากหนีไปแท้งแหวใดแนว 1 ได้หลายวันหลายเดือนขาดค่างแรมมือค่างคินเขาหากเดิน
ประสงคด้วยกิจการไปอื่นก็ดีให้นอนนาแลนอนไร่พร้อมไปชมช้อนอยู่เหิง
- 3/16/3 เลยเล่ามานมีทอถือภามาแต่บ่อนอื่นก็บควรอให้ขึ้นบนห้องผายเฮือนควรที่ปลูกเฮือนน้อยให้
เขาเขาบ่อนหนึ่งจริงเทอญเท่าประสูติลูกมัมสละเกล้าเกศผมจึงให้ขึ้นเมื่อห้อง

- 3/16/4 เอือนชานดั่งเก่าครันบ่กระทำดั่งนั้นจักจิบหายอยู่บ่แล้วโพยฮ้อนสิแล่นถึง อัน 1 จักปลุกแบ่งให้ลูกหลานได้เป็นผัวเมียเป็นคู่กันนั้นทั้งทรงพลเมืองแลช้อยข้าชาวบ้านราษฎรคือว่าผู้ขายบ่ได้เป็นกำพร้ามารดา
- 3/17/1 พ่อแม่สั่นนั้น พ่อก็หากยังพำพร้าพร้อมกันแต่อยู่ดี แม่หญิงเป็นกำพร้าพ่อแม่ตายหมดก็บ่ควรเอามือเขาทั้งสองช่วยกันดักซ่อนให้ผูกตามบุราณท่อนมันจึงดีทุกส่วนจึงควรสุขเมื่อเฒ่าเฒ่าเธอก็ยอมดี อัน 1
- 3/17/2 แม่หญิงบ่ได้เป็นกำพร้าพ่อแม่ยังหมดผู้ชายเป็นกำพร้าพ่อแม่หากตายหมดก็ให้กระทำเหมือนดั่งเดียวกันแท้ อัน 1 ผู้ชายเป็นกำพร้าพ่อแม่ตายปละก็ดีผู้หญิงเป็น
- 3/17/3 กำพร้าพ่อแม่ตายปละก็ดียามเมื่อโฮมพาขวัญให้แม่หญิงอยู่ทางใต้ให้ผู้ชายเสี่ยงช้างทางเหนือก็จึงแม่นเอาแขนขวาผู้ชายพาดแขนซ้ายของผู้หญิงซ่อนช่วยกัน
- 3/17/4 มือผู้ชายอยู่เทิงมือแม่หญิงอยู่ลุ่มตลอดเวลาเจ้าผูกแขน อัน 1 แม่หญิงเป็นกำพร้าคือพ่อตายปละก็ดีผู้ชายเป็นกำพร้าคือแม่ตายปละก็ดียามเมื่อโฮมพาขวัญให้ผู้ชายอยู่ทางใต้ให้ผู้หญิงอยู่เสี่ยงช้าง
- 3/18/1 ทางเหนือก็จึงแม่นก็จึงเอาแขนขวาแม่หญิงพาดแขนผู้ชายเบี่ยงซ้ายสองเจ้าช่วยกันมือผู้ชายให้เอกลงไว้ลุ่มมือแม่หญิงให้พาดเทิงกายไว้เวลาเจ้าผูกแขนให้กระทำตามท่อนพระยาเฮยให้จำ
- 3/18/2 จื่อให้เจ้าถือเบ็งท่อนเมืองบ้านลึงเฮืองครันบ่ฟังเฮาห้ามพระองค์ได้ผู้ชวามานี้บ่จำเรณูวุฒิแม้งเมืองบ้านก็เล่าสูญแท้แล้ว อัน 1 ผู้ชายแม่นกำพร้ามาเอาหญิงลูกท่าน
- 3/18/3 ก็ดีแม่นแม่หญิงเป็นกำพร้าไปเอาชายลูกท่านก็ดีบ่ควรเอามือเขาซ่อนควรแท้ให้ผูกเอาพอไผ่พอมันนั้นท่อนบุราณเคยดั่งก็จึงวุฒิแม้งภายหน้าอยู่เกษมถ้าว่า
- 3/18/4 กำพร้าพ่อต่อกำพร้าพ่อกีบ่ให้เอากันกำพร้าแม่ต่อกำพร้าแม่ก็บ่ให้เอากันครันลูกหลานต่อลูกหลานก็บ่ให้เอากันอายุต่อกันก็บ่ให้เอากันฝูงนี้มีแต่การจิบหายเมื่อลุนกายช้อยแพ้ออดลูก
- 3/19/1 น้อย ๆ เจ็บอยู่บ่มีเขาข้าวของมีหลวงหลายก็ผ่อนลงเสียเสียง อัน 1 คือแม่หญิงผู้ทรงคัพภะนั้นบ่ควรผูกแขนเอากันเป็นผัวเป็นเมียใหม่ถ้าหญิงผู้นั้นเป็นแม่ป้าน้าอาแห่งแนวใดก็ดี
- 3/19/2 ก็จึงเป็นไก่อเลเขยก็บ่ควรสมมาแห่งแม่มานคนนั้น อันนี้เฮาก็ล้ำแดงให้ชาวขโนให้จำจื่อเอาท่อน ครันว่าไผหากู้เยื้องขอเห็นแล้วให้แต่งตาม ครันว่าบ่
- 3/19/3 เอ็ดตามนั้นก็จักมีความฮ้อนผัวเมียบ่หมั่นแก่นแม่นว่ามีลูกแต่ความไข้บ่ขาดคิงอายุบ่ยืนยาวหมั่นสมบัติบ่หมั่นแก่นนับแต่มีอบกจ้อยแห่งลงแท้เศร้าสูญ บัดนี้

- 3/19/4 เขาจักไขข่าวให้คงโลกผิตตำนานมันหากมีหลายประการจงค่อยฟังเสาด้านจงให้องค์พระยา
เจ้าเอาใจสอนสั่งจริงเทอญ ลูกหลานฝูงล่าเชื้อภายซ้ายให้จ้อจำ อัน 1 ถ้าว่าเป็นชาติเชื้อแต่
ปู่ย่าตา
- 3/20/1 นายแม่เนื้อสายอันเดียวกันแบ่งปันหลายคุ่ม ครันว่าอ้ายแล่นองอยากแฝงสวมเสียงฮักมัก
อยากเอากันเป็นผัวเมียสืบแนวนามเชื้อ ครันว่าได้ 3 เชนจึงให้โฮมฮ่วมวงศาแท้
- 3/20/2 ดายครันได้ 3 เชนตาเช่นนายแล้ว จึงให้เอาแนวนามเชื้อให้ละแต่ปู่ย่าเฒ่าเท่าฮอดลูกหลาน
เหลนให้ได้ 8 เชน ก็จึงเอาแนวนามเชื้อลูก
- 3/20/3 อ้ายก็ให้ได้ 7 เชน คนคือว่าเชื้อลูกน้องก็ให้ได้ 7 ล่ำ คนก็จึงเอียงชื่อว่าเป็นคนไทไกลก็จึงควร
เอาได้ในที่อุปการย์บ้านแดนเมืองตั้งอยู่ ครันแม่นแนวนามถ้า
- 3/20/4 ว่าอ้ายลูกให้แม่ผู้ชายภายลูกน้องแม่ผู้หญิงให้มันเกิดนำหลังผู้ชายให้มันเป็นอ้ายฝ่าย
ชายเป็นคนชายฝ่ายหญิงเป็นคนหญิงให้มันเกิดลุนจึงให้เอาเข้าอยู่ซ้อนนำแท้จึงยอม
- 3/21/1 ดี ครันว่าลูกน้องเป็นชาตินามชายลูกอ้ายเป็นชาตินามหญิงยังบให้เขาเอากันบตีเมื่อหน้าจัก
เกิดโพยภัยแท้เคราะห์เชื้อมีทุกอย่างอุบาทว์มีมากล้นข้าวของเจ้าก็ผ่อนลงอายุก็บยืนยาวหมั่น
- 3/21/2 ดายไวใช้ป่วยกระทำแนวใดก็มีแต่ความซี้ไ้ผองเท่าฮอดลูกหลานติดต่อตามแนวเชื้ออาวอา
ปู่ย่าตาแลนายพ่อแม่พร้อมบยื้อหมั่นอยู่ดี ครันว่าดายเป็นผีก็
- 3/21/3 ได้ลงไปไหม้อบายภูมิทั้ง 4 แสนปีพันชาติถ้วนจึงเลยพ้นออกมา ครันว่ามาเกิดกำหนดแห่ง
เมืองคน เมื่อใดก็หากจกทรงความทุกข์อยู่เลิงบมีมัว ขอให้ฟังเอาท่อนพระยาเฮย
- 3/21/4 ให้จ้อจ้อเอาท่อนกับประชาราษฎร์พร้อมราษฎรทั่วซุคน อัน 1 เอื้อยก็ว่าเอื้อยแท้เป็นชาติ
นามหญิงทางผู้่นองนั้นเป็นชาติคนชาย เอื้อยถ้าว่าเอื้อยนั้นได้ลูกชายผู้่นองนั้นได้ลูกหญิงบให้
เขาเอากันบตีเมื่อหน้าถ้า
- 3/22/1 ว่าผู้เอื้อยนั้นได้ลูกผู้หญิง ผู้่นองนั้นเป็นคนชายก็บควรสเือกกันบตีจริงแท้ ถ้าว่าเขาไปแล้ว
โพยภัยจักบังเกิดทำกินก็บขึ้นขวางฮ้ายหมู่ข้าวของ อัน 1 หญิงผู้เอื้อยนั้นได้มีลูก
- 3/22/2 ผู้ชาย ผู้่นองนั้นได้ลูกผู้หญิงก็ดี ครันว่าเป็นคู่ผัวเมียหลักกันบมีมัม อีกอย่าง 1 คือว่าชายผู้
เป็นอ้าย หากมีลูกคนชายก็ดี อันว่าหญิงผู้่นองหากมีลูก
- 3/22/3 คนหญิงก็ดีคาดเป็นคู่ผัวเมียหลักกันบมีมัม อันว่าตาแลนายจักปลูกแบ่งเขาให้เอากันเป็นคู่ก็ดี
อันว่าชายผู้่นองได้ลูกคนหญิงก็ดีคาดเป็นคู่ผัวเมียหลัก
- 3/22/4 กันบมีมัมจงให้เขาทรงนุ่งล้วนขาวเผียงซุคนแล้วจึงลงเสียงซ้อนพาขวัญเสียงฮ่วมกันนั้น ครัน
ผูกแขนบวรณแล้วจึงทรงย่องเครื่องขาว จึงให้สองเชื้อเจ้านั้นนั่งลงกินข้าวในฮางหมูนันก็
จึงแม่นครัน

- 3/23/1 ว่ามีของกินอันใดก็ให้เทออกม้วนลงใส่ในฮางสองผัวเมียก็จึงพากันกินท่อน ครั้นว่าอยากดี
 เค้าเผ่ามองเท้าชั่วชีวิต ครั้นว่าบ่กระทำดังนี้สองสิม้างมุ่นผง ครั้นบ่คงเป็นฮ้างวางกันปละ
 ปลอยถ้าบ่มี
- 3/23/2 ดังนั้นมันจักแพ้นมูข้าวของ ครั้นว่าบ่กระทำตามเว้าจิบหายมีมากเงินคำมีอยู่แล้วสะเดินฟัง
 ออกจากถงเหตุว่ายังทันถึงแท้นาย 3 ส้าก็จึงทำชมไว้คนห้าม
- 3/23/3 ฝ่ายช่วง ครันลูกอ้ายลูกน้องเอากันนั้นยังบ่ทันได้ฮอด 3 ส้า ครันว่าบ่กินข้าวในฮางหมูเอ็ด
 แก่คนเสีย ดังนั้นจักจิบหายแท้ดีหลีแลอัน 1 ถ้าลงเป็นน้ำ
- 3/23/4 บ่าวแล้วบ่ควรสู่เอาหลาน ถ้าว่าเป็นหลานชายบ่ควรเอาน้ำสาวช้อนอาหารนี้จิบหายเสียแท้
 โหยภัยจักบังเบียดบังเกิดมีเงินคำบ่ค้างควายข้างก็ยอมเสียตราบต่อเท่า
- 3/24/1 ถึงเช้าลูกหลานเหลนฮึดอยากข้าว ผุงหมูอาหารทั้งผ้าแพรผอนตุ้มผูงนั้นกับมี ถ้าว่าบ่เป็นล้า
 เจ้าก็แพ้กั๊นนวนามมันจักแพ้ลูกหลานเกิดมาภายช้อยมันจักแพ้ลูกน้อยๆ ในท้องสิ
- 3/24/2 เกิดดอม อันว่าจอมธรรมเจ้าพระยาเมืองให้จำจ้อเอาเทอญ จงให้สอนล้าเชื้อชาวบ้านสืบไป
 อัน 1 ถ้าว่าเป็นพี่น้องโตแล้ว ก็ควรไปสืบต่อจริงเทอญ คือว่าอ้ายหากตายจากแล้ว
- 3/24/3 ก็ปละฮ้างสิ่งใดก็ดี ครันว่าเอาไปแล้วบ่มีมันคงจักอย่างควรที่วินาศฮ่อนแวงฮ่อนชวด
 ประมาณ ครันว่าเจ้าสืบไพรให้เจ้าค้อยปองเอาแท้นอ จงให้สองเชื้อเจ้าโอมจูมือ
- 3/24/4 กันแท้นแม่หญิงให้จูบมือผู้ชายเบื่องชั่วผู้ชายให้จูบมือแม่หญิงเบื่องชั่ว ก็จึงกินข้าวใส่ดังใส่
 เริงควรกินข้าวอยู่ในดินชั้นใดแท้นทางลงภายลุ่มให้ผู้เผ่าผูกแขนให้แล้วสองเจ้าจึงผูกกัน ครันว่า
- 3/25/1 บ่กระทำตามเรื่องให้ผิดคองดังกล่าวมานี้ ก็บ่ควรสืบไว้เสียแท้ยอมสิขวง อัน 1 อ้ายหากไป
 เอาน้องอยู่ฮ่วมไทเดียวก็ดีเอื้อยไปเอาน้องๆ ไปเอาเอื้อยอยู่ฮ่วมไทเดียวก็ดีอีกอย่าง 1 คือลูก
 เอื้อยไปเอาลูก
- 3/25/2 น้องอยู่ฮ่วมไทเดียวก็ดีลูกน้องไปเอาลูกเอื้อยอยู่ฮ่วมไทเดียวก็ดี นับแต่ได้เป็นพงศ์พันธุ์กั๊
 นนวนามเชื้ออีกอย่าง 1 คือว่าเอาน้องแล้วซ้ำผัดปละเมีย ไปเอาป่าพี่เมียตนก็ดีคือไปรู้
- 3/25/3 เอานางน้องพี่เมียตนก็ดี บ่ว่าแต่คนในเฮือนเมียกั๊พันธุ์พงศ์เชื้อหญิงชายพร้อมคือกันดังว่า
 จริงแล้ว อันนี้คือดังหมาหาเทียวสมเสพหู้เดือน 9 ก็บ่ปานหาความฮายบ่ได้คือหมากิน
- 3/25/4 ของเนาสุเฮย คือสิ่งแมงวันเขี้ยวตอมอันฮ้ายอาจมกลั้วอยู่ถานว่าอยากเอาให้สุขลันอย่าหวัง
 คองมันสิรุ่งจริงเทอญ มีแต่ความทุกข์จนมาเล่นเข้าถึงเท่าฮอดเมื่อตาย อันว่าป่าลูกหาบได้
 บ่มีไผสิเป็นแก่นมีแต่เขย

- 3/26/1 แลไ้เหลือห้องอยู่เสือนทำสันโดเฮ็ดให้เป็นแนวเชื่อเดียรฉานสัตว์ถ้อย แสนว่าอยากให่เฮือง
สูงล้ำเขาท่อน อย่าหวังเกิดมาเป็นคนก็กระทำให้มันถึกคองแท้ศรีเมืองเฮามันจึงรุ่งพระยา
เฮย คองบาปคองเวรให้หลิกเว้นความ
- 3/26/2 ฮ้ายนั้นอย่ากระทำแนวเป็นกรรมแล้วให้เอาใจหนีหลิกอย่ากระทำดังสัตว์ถ้อยฮ้ายอยู่ดงนั้นบ่
ดีเอื้อยก็ให้ว่าเอื้อยฮ้ายก็ให้ว่าฮ้าย น้องก็ให้ว่าน้องให้ยากันฮอดกึ่งแนวนามเชื้อ ครันว่าเป็น
- 3/26/3 ไ้เป็นเชยขวัญของท่านก็ดี จงกรมพ้อมคุณเผ่าปู้ยาตนถ้าว่าลูกก็ให้สูงป่าอาวอาอย่า
ประมาทให้เอ็นชาติเชื้อเมื่อน้ำจึงดี อัน 1 คือว่าเป็นชาติเชื้อแกวกึ่งแนวใดก็ดี
- 3/26/4 ให้รักษาติดตามถึงฮอดหลานเหลนหลอนให้รักษากันแท้ ถึงยามเจ็บไข้ป่วยอย่าปละกันให้
ปัวปิ่นกันท่อน มีอันใดให้ชดช้อยแท้นั้นก็จึงดี ครันมีเหล้ามีหมูปิ้งไก่ชอกกันกินให้ได้ขณะนี้
อย่าแพงให้ชดช้อย
- 3/27/1 แท้ปัวปิ่นนำกันก็จึงเรื่องก็จึงมีความสุขคบเอากันกว้างจงให้จงจำจิตหมั่นฟังเอาให้จำจือ
พระยาเฮย ครันว่าฮู้เยื้องช้อเห็นแล้วอย่ากระทำทั้งล้ำข้าฝูงหมูราษฎรก็ดี ครันแม่นพงศ์พันธุ์
เชื้อชุมแรงอย่าได้ไหม้บาป
- 3/27/2 อย่าได้โกรธาฮ้ายกุมตีป้อยด่ากันนั้นเป็นการจิบหายแท้สินนั้นอย่าหวังหันท่อน ครันกระทำอัน
ใดให้ใจดีจึงสูงเฮืองดวยอันใด ก็ค่อยอดค่อยเพียรก็จึงกว้างเมื่อน้ำก็ยอมดี
- 3/27/3 ถ้าว่าอย่าคิดค่าหาหมูเงินคำก็ดีหาจ้วควายช้างม้ามาพ้อมชูแนว ถ้าสิงไลนาแสดสวนสนุก
ล้ำจงให้พากันสร้างอย่าผิดเลี้ยวเจมกันเนอ พ้อมกันเพียรค่อน้อมกระทำ
- 3/27/4 สร้างจึงสิมี อัน 1 ถ้าว่าสิหาเมียช่อนเทียมสองเป็นคู่กิดนั้น ให้หลังดูผู้ไกลใกล้ฝูงเชื้อชาติโต
อย่าได้เห็นแก่ใจโมโหปดืจริงแท้ ให้คิดเบิงสูงอาป่าตายายน้องพี่ทั้งผู้ดีแลผู้ฮ้ายแนวเชื้อ
- 3/28/1 ให้นับถืออย่ามีใจคดแงอนกระทำเลี้ยว ครันผู้ไกลแลผู้ใกล้ให้คิดเบิงดีหลืออย่าได้มีใจคดต่อ
พงศ์พันธุ์เชื้อ ครันเป็นไ้ให้ยาโคตรลูงตา ครันเป็นพีนางให้ยาอาวอาป่า ครันเป็นเชยให้ยา
- 3/28/2 พ่อแม่แม่เผ่าลูงตาเจ้าโคตรใหญ่ เมียให้ยาผัว ลูกให้ยาพ่อแม่ ให้ถือผู้เผ่าผู้แก่ปู้ยาตานาย
เพิ่นนั้น มีบุญหลายให้นับเนื่องบุญเลี้ยงเป็นแม่
- 3/28/3 แล้วให้ยาผัวปู้ยา ทั้งพ่อแม่พ้อมอย่าเถียงถ้อยตอบแล้ว ครันบ่ฟังความห้ามเฮาจาไซอ่าน
มานี้ เฮ็ดให้มีกับได้ความซี้ไ้ก็แล่นถึง ทรงทุกข์มีหลายลันในอับบายแสน
- 3/28/4 ส่วนจึงมาเกิดเป็นคนทุกไ้ชุมทุกกว้างตัวอักษิ อย่าได้มีใจเลี้ยวแงอนโลกล่ายใจให้ชื้อต่อฮ้าย
แลน้องเมื่อน้ำก็จึงดีเจ้าเฮย อันว่าโตหากเป็นไพร่น้อยบ่ห่อนสิเอาเชื้อชาติแนวเดียวบ่แม่น

- 3/29/1 อาญาปราบช่วงบ่มีได้ฤทธิโตปล้ำวิชาโตปล้ำลูกแลเต้า ข้าวของส่วยจ่อยไซพร้อมกันอยู่
ดอมไพรบ้าน ก็จึงติดตามเชื้อชาติเช็ดขวงขนาดฮ้ายโตนี้ชาติแพงแข็งแดนบ้านศรีเมืองก็บ่รุ่ง
การยุ่งยากหา
- 3/29/2 ที่สุดบ่ได้ทะเลอนเียนบ่ท่อยตาย โตเป็นพระยาแล้วคิดอยากเอานางสนมหนุ่มเหง้ากรมวังใน
ที่โตนั้น ก็หากยอบได้เซาท่อนอย่าหวัง บ่ควรให้โตตามสายเชื้อแนว
- 3/29/3 นามเชื้อชาติเขานั้นก็จึงบ่ฮ้อนเมืองบ้านอยู่เกษม ครันบ่แม่นชาติเชื้อโตแล้วก็จึงเอาให้คิดทวน
เบิ่งท่อนผู้ชั่วผู้ดี มั่นสิเป็นคำคุณฮั่งมีคุณคำสม พอเอาก็จึงเอามา
- 3/29/4 ซ้อนบ่ขวงถ้าสิเอาไปแท้ ให้ดูทวนหาฤกษ์วันแลมีื่อปีเดือนถีกพร้อมกันแล้ว จึงเอาบ่ถีกฤกษ์
ฮ้ายวันเกิดศัตรู ให้ถีกนามราศีก็จึงเอากันแท้ ครันว่าไผ่ผู้เกิดวันอาทิตย์ให้เอาผู้วันพฤหัสบดี
วันจันทร์ให้เอาผู้เกิดวันพุธ
- 3/30/1 เกิดวันอังคารให้เอาผู้เกิดศุกร์เกิดเสาร์ให้เอาผู้เกิดวันจันทร์เดือนขึ้น 2 ค่ำแถม 2 ค่ำมันจึงชู
ช้อยคำกระทำสร้างก็จึงเรื่อง ครันว่าเกิดเดือน 1 เดือน 2 ให้เอาผู้เกิดเดือนยี่ เกิดเดือน 3 ให้
เอาผู้เกิดเดือน 7 เกิดเดือน 10 ให้
- 3/30/2 เอาผู้เกิด 4 เกิดเดือน 12 ให้เอาผู้เกิดเดือน 6 เกิดเดือน 11 ให้เอาผู้เกิดเดือน 4 เกิดเดือน 9
ให้เอาผู้เกิดเดือน 5 ครันว่าเกิดปีชวดให้เอาผู้เกิดปีมะแม เกิดปีมะโรงให้เอา
- 3/30/3 ผู้เกิดปีกุน เกิดปีระกาให้เอาผู้เกิดปีชาล เกิดปีมะเมียให้เอาผู้เกิดปีมะเส็ง เกิดปีวอกให้เอาผู้
เกิดปีจอ อันนี้หากแม่นปีนิมิตสายแนนลงมาเกิดแต่เมืองฟ้าจงให้
- 3/30/4 ได้สมความเฮว่ามานี้ ครันเอาก็หากดิขนาดแท้ทำสร้างสูงเฮียงบ่เคียดฮ้อนสรรพสิ่งอันใด
โหยภัยสังก็บ่มีมาต้อง ของก็มีเหลือล้นแนวโตบ่ตกต่ำเมียก็ยามึงเหง้าผัวแก้วบ่ด่าแล้ว อันว่า
ลูกฮ่วมท้องเกิดเมื่อภายหลัง
- 3/31/1 ลุนก็หากบริสุทธิ์เกิดมาบ่เจ็บไข้ก็หากสมงามล้นไผเห็นบ่ขี้เคียด มีแต่ทางอยากฮุ่มชมแท้รูป
กันใหญ่ขึ้นแล้วเป็นปาวเป็นสาวผู้จักคุณบิดามารดาบ่ได้มีคำฮ้อนบ่ระบิติจอมเจ้ามารดาพ่อ
- 3/31/2 แม่บ่บอกสอนก็หากผู้ทำด้วยแห่งตน นับแต่คนในแดนด้าวชุมพุกทุกประเทศเฮานี้ไผมาเห็น
พออยากล้มตายม้วยเกลือกดิน อันนี้เฮาไซกระบวนให้ทางดีจ่าจื่อเอา
- 3/31/3 ท่อนไผหากเอาเมียได้สิ่งว่ามานี้ประเสริฐดีแท้แล้ว บัดนี้เฮาจักไซข่าวข้อจาริกมันบ่ดีก่อนเนอ
มันบ่ถีกราศีจึงคอยฟังเฮาด้าน ครันว่าไผ่เกิดวันอาทิตย์ให้หลัง
- 3/31/4 ผู้เกิดวันคาร เกิดวันพฤหัสบดีให้หลังผู้เกิดวันจันทร์เกิดวันพุธให้หลังผู้เกิดวันเสาร์แม่นเดือน
ออกใหม่ 2 ค่ำแถม 2 ค่ำนั้นให้หลังผู้เกิดวันพฤหัสบดีแลเกิดเดือน 9 ให้หลังผู้เกิดเดือน 10 ให้
หลังผู้เกิดเดือน 5

- 3/32/1 เกิดเดือน 12 ให้หลักผู้เกิด 7 เกิดเดือน 6 ให้หลักผู้เกิดยี่เกิดเดือน 3 ให้หลักผู้เกิด 8 เกิดเดือน 6 ให้หลักผู้เกิดเดือน 4 วันเดือนศัตรูมีท่อนี้ควรเว้นหลักไกล ครั้นว่าเกิดขาดให้หลัก
- 3/32/2 ผู้เกิดปีกุน เกิดจตุให้หลักผู้เกิดปีจอ เกิดปีชาลให้หลักปีวอก เกิดปีเถาะให้หลักผู้เกิดปีระกา เกิดปีมะโรงให้หลักผู้เกิดปีมะเมียเกิด
- 3/32/3 ปีมะเส็งให้หลักผู้เกิดปีมะแม อันนี้หากแม่นนักชดถุขชัยยับถักห้องราศีหากแม่นนักชดถุขชัยวันศัตรูแลเดือนศัตรูจรจ่มหัวใจให้หนีเว้น ถ้าว่าชาย
- 3/32/4 คนใด หญิงคนใดเกิดวันเฮาวันนี้ปีเดือน อันกล่าวมานี้เป็นศัตรูกันแต่ฟ้าให้หนีเว้นหลักไกล ถ้าว่ามักปานก็ให้เอาใจเว้นอย่าสงวนแสงใสจริงเทอญ ถ้าว่าเขาเป็นผัวเมียก็มีแก่นหมั้น
- 3/33/1 มีแต่ป้อยค่าเลวbungแลยังกับมีสิ่งให้หา อันใดสืพอซื้อจ่ายปมีแล้วมีแต่กุมติเตียนฐมื่อปละอ้างอยู่ปเขาฟังเอาท่อนทั้งหลายเฮยให้จำจื่อเอาเทอญ ครั้นว่าเฝ้าหากยังดวนคือกระทำแท้ก็หากเป็นแท้
- 3/33/2 แล้วถ้าว่าอยากได้แท้ก็ให้ประกอบด้วยน้ำใจดี ๆ พักเพียรถนอมปองเฝ้าความโมโหฮ้อนโกรธาใจถ้อยจริงเทอญ อยากได้ข้าวของสิ่งใดก็ด้วยโลกลั่นเอาแต่โมโหอยากได้รู้ก็
- 3/33/3 ด้วยโลกานี้ปมีดี ๆ อยากได้เมียก็ด้วยความโกรธาใจฮ้อนกับดื้ออยากได้ผัวอยู่ฮ้อนดอมเจ้าผู้เดียวนี้กับดีอันเป็นโพยภัยบ่อวเอื้อทางสิสร้างปมีเห็นนาดีอยากไปถามซื้อบวณ
- 3/33/4 หากให้มันถึงจริงหรือ บาดว่าน้ำท่วมถ่วมกายช้อยสโอยแห่งเห็นคู่ดีแสนแพงเหลือล้นอยากกำมือมาเบ็งอย่าหวังท่อน บาดว่าขวงขนาดลั่นแนวนั้นก็หากมีแท้ตายเหลือวเห็นหญิงผู้คิดอยากได้เป็นเมียฮ้อนนอน
- 3/34/1 ชมอย่าฟ้าวว่าจริงเทอญ ถ้าว่าผู้หญิงพบชายงามคืออยากได้เฝ้ารู้ทางนั้นปควรชาติที่แนวนามไม้หลายล้ามันหากต่างไม้หากงามบ่แพ้แล้ว ใจนั้นหากโจนให้ค่อยพิจารณาแท้หญิงชายสาวบ่าว
- 3/34/2 กิติทั้งเผ่าแก่แลแม่ป้าอาพร้อมหมู่ลูกหลาน อัน 1 เป็นพระยาแล้วอย่าเอาลูกหญิงโตเป็นคู่ ถ้าว่าเจ้าพระยาองค์ใดรบแล้วชนะแท้หัวเมืองได้จึงกระทำ อัน
- 3/34/3 1เป็นชาติเชื้อบ่าวไพร่ราชฎรกิติ ก็ปควรเอาเป็นเมียต้นปิตปลายเป็นน้อย อัน 1 มิตรสหายได้ผูกแขนกันเป็นเสี่ยวกิตินั้นสเอกันกับได้ลูกนั้นกับควร อัน 1
- 3/34/4 ขึ้นสู่เมียววันคิลนั้นเขาเลยชาติเป็นบาป คือว่าวันคิลดับคิลเพ็งกับได้คิลน้อย ก็ปควรหวนเคยสมเสพวันคิล ความทุกข์มาแล่นฮ้อนเวรนั้นก็แล่นถึง บาดว่ามรณาแล้วลงฮับบายทั้ง 4 สองผัวเมียกุมเกลือก

- 3/35/1 กลัวกันพุนอยู่แผ่นแดง อันว่าพระยายมพิบาลเจ้าเอาน้ำทองแดงมาดอกใส่ปากดักแซกรัดผูก
เกี่ยวพันเข้าใส่กันมีทั้งน้ำบาดย่อยหลามเลือดเหลวไหลกำลังใส่เป็นหนองออกทวารทางกัน
ดมแถวหน้า
- 3/35/2 ชุมพอมองเนตรเขากันอนเกือบหัวเหลืองล้นมากหลาย เขาก็ทรงอยู่ใช้กับแทนอับบายจึงได้
มาเป็นคนอยู่ในชุมพูโลกคนเมืองกว้าง ยังเล่าว่าเมื่อช้อนเอากันเป็นคูมี
- 3/35/3 บุตตาลูกที่ไม่เป็นฮ้ายขี้มะเร็ง อันนี้เวรผัวเมียเขาได้สมสู่วันสี่สัปดาห์กันนั้นเวรหากมีมากล้น
คนคือประมาทกรรม กรรมหากนำเหลืองล้นเป็นคนบ้าปคือหมู ถ้าว่าเป็น
- 3/35/4 ห่วงหุ้มห้ามอย่ากระทำ อัน 1 บ่าวสาวสำน่อยผูงหมูสาวฮามกิติ อายุยังบ่ทันพอชาวปืออย่า
ได้เอาผัวช้อนเฮนนี้ หลอนเป็นคนค้ำสงสารคาโลกอย่าถือเปรียบพระเจ้าเขาทำอนบ่พอนควร
เพิ่นนั้นวิ-
- 3/36/1 บากใช้ทุกสิ่งสารพัด ครันว่าเพิ่นหากกระทำแนวใดเกิดแต่กรรมเวรจึงบอกมาให้เฮารู้ครันอายุ
ยังบ่ทันถึงพอชาวถ้วนอย่าเอาเมียเฮียงคู่ หญิงแลชายก็คือนั่งว่าเฮาด้านสั่งสอน ครันว่าบ่
- 3/36/2 พังความห้ามจิบหายที่สุดยิ่ง อันว่าหญิงแลชายอย่าได้เอาเมียช้อนอายุบ่ทันถึงชาวปีนั้น ก็บ่
ควรเหมือนดังเอาคนบรรพชาเป็นนักบวช ครันบ่ทันถึงถ้วนชาวปีนั้นก็
- 3/36/3 ย่อมเพเจ้าเฮย ให้อายุฮอดถ้วนกลายเป็นชาวปีให้อายุชายหลายสิ้นกว่าหญิงจึงเอาช้อนให้
อายุหญิงมีน้อยหลุดชายลงยศยิ่งก็จึงเอากันเที่ยงหมั่นคุณคำรุ่ง
- 3/36/4 ไส้แท้แล้ว บัดนี้เฮาจักไซกระบวนให้เห็นคงพอสะหนอยพระยาเฮย ครันสิว่าให้เผียนก็ยัง
กว้างยิดยาวขอให้อาใจเข้ากระทำสอนสั่งจริงเทอญจงสั่งสอนสั่งเชื่อชาวบ้านสืบไป อัน 1
ยามฤดูฝนเข้ากลางวัดสา
- 3/37/1 นั้นผัวเมียบ่ควรสู้บ่ให้ลงแฮกฐ์เป็นหมั่นแก่นสาร อัน 1 ลูกมีเฮือนแล้วบ่ควรเอาลูกสู่ลูกหลาน
แลฮ้ายน้องแนวเชื้อกับบ่ควร อัน 1 เอาเมียมาเฮือนนั้นทางเหนื่ออย่าให้อ้าวมาเทอญให้ไป
- 3/37/2 โอมแต่ได้มาพิกี้จึงควรความที่เฮาเทศนาด้านหลายแนวชุมกล่าวมานี้ เป็นความจิบหาย
วินาศล้มตายเสี่ยงสู่ประการ จึงด้านกล่าวให้พระยาเจ้า
- 3/37/3 ประการจงให้สอนพาราสืบไปภายหน้า ครันว่าบ่ตามคำเฮาด้านเทศนาสอนสั่งมานั้นนับมือฮิด
อยากฮ้ายแสนชั้นยากก็ใจแท้แล้ว คือว่าความเจ็บไข้โหยภัยมีทุก
- 3/37/4 อย่างสี่เมืองเฮาก็หากแสงสุญเษราสีบ้านบ่สูงเฮียง เฮาก็เทศนาให้บรรพชนทุกสิ่งจริงแล้ว
บัดนี้เฮาสีลาองค์พระยาทั้งหมดพร้อมชาวบ้านฝ่ายนครก่อนแล้ว แต่นั้นราชาเจ้าเสนาทุกหมู่

- 3/38/1 นอบไหว้ทูลไต่อยู่สลอนพร้อมกันยอมมือไหว้โมทนาชมชื่นหวานเข้าตอกทั้งดอกไม้บูชาเจ้า
เทศนาแล้ว จึงลาบาทให้ทุกหมู่เมื่อเสียนวัระบัติตามคำสอนชู้อันปมีวัน อันว่าพระยาพุทธ
สินเจ้า
- 3/38/2 ก็เมื่อโงงถึงแท่นรับเล่าวัระบัติน้อมสอนเชื้อราชฎร แต่นั้นเกรก็เจียรจากย้ายลาไปพลัด
พราภหนีจากเมืองใหญ่กว้างกัตตสินล้าโยชนียาวนับ
- 3/38/3 แต่พระอยู่ยังสอนไพร่ชาวเมืองขุนานเหง 8 วันจริงแท้ ก็จึงเอาตนย้ายลาไปเดินปากลายแดน
นาขอบบ้านเมืองกว้างย่านยาวเหลียวเห็นทุกสิ่งขึ้นเดียวตาชดอยดงเจ้า
- 3/38/4 ก็ลงพานพบชู้แดนเมืองบ้าน บัดนี้มาตกป่าไม่เห็นเสียงชู้อัน เกรก็ขึ้นโคกกวางเขาขึ้นหน่วย
ชันพอดะวันบ่ายค้ายสุรย์คำลงแลง พระก็แยงไพร่สนท ดุงเดินไปหน้าคอยเห็นปัทพตาดั่ง
คอยสูงเขาใหญ่มีทั้ง
- 3/39/1 ไม้ม่วงด้วผายผิวนชัวตาเลยเล่าไปถึงท่าตีนคอยพิชฎฎกายทัน ก็จึงเห็นเปรตฮ้ายฝูงหมู่
สีวิกายมีหลายตัวอยู่เนาในหั้นหญิงชายพร้อม เขากินอนเผื่อผั้นนำกันเป็นคู่อยู่ถ้ำใหญ่ตีน
คอยเขา
- 3/39/2 เกลือกกลั้วกุมจิมชี่หม่น้ำหนองหาสังกินบได้หาเสื้อผ้าผืนแพรก็บมีพอสิดุ่มหม่นอนเสพสม
เกือกกลิ้งตัวชี่ฮ้ายดั่งโชน แต่นั้นเกรก็เดินไปพอเห็นเขาตามถึศรา
- 3/39/3 เปรตหมุ่นนี้เป็นบาปสันโด สุจึงเดินมาตกอวีจืออยู่ดอมสันนี้ แต่นั้นเปรตก็รับพากย์ถ้อยชาน
ตอบมหาเถรยอมมือทูลใส่หัวประนมไหว้ ผุ่งชานี้ได้ปรา-
- 3/39/4 รณนาช้อนนำกันแต่ชาติก่อน ครันไผตายก็ได้มาอยู่ถ้ำชมช้อนอยู่อับบายเปรตแม่หญิงนั้นมัน
เล่าเป็นควาย เปรตผู้ชายตายเป็นเสือคาบกินยังขึ้น อันนี้เวรเขาได้ปรารภนาต่างประหลาด
ครันว่าบได้เจ้าชาติ
- 3/40/1 นี่บหวังว่าสียอม พิธิตายเป็นปอมไปจับหลักรั้ว บได้กลั้วกลืนเจ้าสาแล้ว ที่บเมื่อพิธิตายเป็น
เสือไปกินควายน้อย บได้นั่งกอมก้อยเฮือนเจ้ากับเขา คำเขามีเสียแล้วปรารภนาเฮียง
- 3/40/2 ฮ่วมกันนั้น ก็จึงมาอยู่ช้อนอวีจือใหม่ฮ่วมสองเปรตหญิง 1 นั้น คือดั่งแนวระนี้ได้ตกอวีจืออยู่
ในพื้นไฟลามไหม้ตีนมือกุดขาด มีทั้งเลียดหยาดย้อยหนอนช้ำปุ่นกิน เปรตผู้ชายมีสี
- 3/40/3 เนื้อเล่างามเกลี้ยงปลอดได้ลงไปกอดฮุ้มหญิงนั้นอยู่อับบาย เขาได้ปรารภนาว่าครันบได้ชาติ
นี้แม่นเจ้าสิดตายไปไหม้อวีจิมจุ่มก็ดีท่อน ้วยสิดลงชวดน้ำเอาน้อง
- 3/40/4 ออกชมหญิงหากมีกรรมล้นชามีบุญก็บอยู่เสียแล้ว ได้ลงชูกอดฮุ้มใจมใหม่ฮ่วมผู้หญิง เปรต
ผู้หญิง 1 นั้นนอนหงายครางอยู่ ถูกหากออกแต่ท้องคากัน แม่นผู้ชายตั้งแต่ก่อนก็เขาได้
ปรารภนาว่าหมาย

- 3/41/1 ส่วมเฮียง สองเขว่บได้ชาตินี้ พิลิตายเป็นตุ่นไปกัถเครือพลุตตายเป็นหนูไปกัถเครือทูกตาย เป็นลูกน้อยๆ คาท้องแห่ ปลงความทุกข์ร้อนด้วยโมโหนำหญิงแต่ชาติก่อนเวรจึงมาไล่ต้อนลงให้สู้ฮับบาย เปรต 1
- 3/41/2 นั้นหญิงชายช้อนกับกันติดอยู่ตนตัวเหนียวผูกหมั่นกันเกลียวปมมายตั้งแต่ก่อนชายกับหญิง เว้าจากันบ่หนีจากว่า เจ้าผู้งามทั้งหลายแท้ เจ้าเกิดวันหยั่งอ้ายพอยากแทงคอตาย
- 3/41/3 เกิดนำวันน้อง อันว่าสองคนนี้มีเวรเหลือยิ่งจึงได้พันกอดเกี่ยวกันไหม้อยู่แผ่นแดง เปรต 1 นั้น หัวค้ำหญิงชายทั้งคู่ฮินเต็งหนีบไว้สองเจ้าบ่ให้หนี แต่ชาติก่อนก็สองเจ้า
- 3/41/4 เล่าว่าเจ้าผู้งามเหลือตานี้ ไผแยงกับเปิดพ้ออยากเกิดส่วมท้องสายไส้แม่เดียวนั้นเด อันนี้กรรม เขาใช้หินผาเต็งอยู่เขายังสิได้เป็นคู่แถวส่วมเฮียงเขาพุน
- 3/42/1 ชาตีสมา เปรต 1 นั้นมีหนองย้อยสุทวารไหลหลัง เปรต 1 นั้นอ้าปากไว้คองดำต่งเอาอันนี้กรรม เขาได้ปรารถนาเขาว่าอวดว่าแต่ช้อยได้เจ้าขามะเฮ้งสิแบกเล่นน้ำยางเลิงไหลหลังย้อยคำข้าว
- 3/42/2 สิต่งเอา อันนี้เวรมีด้วยนำหญิงปรารถนาไว้หมายกินน้ำบาดเน่าตั้งแต่ชาติก่อนก็นำให้อยู่บ่เขา เปรต 1 นั้นพ้อยแล้งบ่ได้กินหยั่งท้องเปล่าข้าวบ่ตกฮอดท้องคิงแห้งจ้อย
- 3/42/3 ผอมมันว่าทางบ้านช้อยตายเป็นข้าวเขียวปานเทาอ้ายเจ้าบ่กัมเกี่ยวทางบ้านน้องเจ้าตาย เป็นข้าวหมากกล้าแกมหญ้าอ้ายสิค้อยเล็ม อันนี้คำเขาปรารถนาว่า
- 3/42/4 ทางดีไปหาข้าวของโตมียู่แล้วปรารถนาใช้บ่อนพลอย เปรตตัว 1 นั้นนอนเปลือยเนื้อปละคิง เปลือยอยู่บ่มีคู่อยู่ส่วมข้างวางเนื้ออยู่ แต่โตม้นก็ปรารถนาว่าบ่ได้เจ้าบ่หวังว่าสิเอาแก้วบ่ได้ แแนวเฮือนเจ้า
- 3/43/1 บ่เอาเมียจักเทอมิเหลือท่อนั้นจึงนำให้อยู่ตอม พังเยอเจ้าน้อยหนุ่มทั้งหลายหญิงชายเฮยชู่คน พังแจ่งอย่าได้ปรารถนาแม้งมายารักส่วมกันนั้น ครันผู้ 1 มีบุญหลาย ผู้ 1 มีบาปฮ้ายก็ลงใช้ ส่วมกันนั้นแล้ว
- 3/43/2 กรรมเวรของเขานี้ก็นำไปทุกสิ่งจริงแล้วคำปรารถนา
- 3/43/3 พระเพี้ยมีสิทธิ์าได้สละทรัพย์สร้างหนังสือสร้อยสายคำผูก 3 ให้พอลงผู้ชื่อนายนบุญผาลิพัต ผู้ลาวจติตายไปสู่ปรโลกของจะให้ลาวหายทุกหายโคกหาย
- 3/43/4 โรคหายภัยขอให้ลาวได้ถึงสุข 3 ประการมีนิรพานที่แล้วก็ข้าเทอญ

ผูกที่ 4

- 4/1/1 คำปรารภณาคัวหากได้สิ่งใดแท้ก็หากนำนั้นแล้ว ครันออกปากความใดให้เป็นกระฎูจึงดีมี
คุณแท้กลางคนลงใจแนวใดให้มันถึกบ่อนแน่นจึงหมั่นแก่นสาร ครันกระทำแนววงก็หากขวาง
- 4/1/2 จริ่งแท้หาประมาณบ่มีต่อ ครันออกปากแนวคะล้าก็หากคะล้าขนาดแท้เวรสีใช้อยู่นา
พราหมณ์เห็นเปรตย้ายหญิงชายอยู่ตีนเขา เจ้าก็ทรงคำสอนสั่งเขาจำ
- 4/1/3 หมั่นอันว่าเตียรฉานย้ายสีกายฝูงเปรตสุเอย ให้สูตังนมน้อมทำคุณดวงประเสริฐพุทโธให้
ตั้งต่อแท้จริงหายเบื่องบาปเวร ค้อมว่าพระสั่งแล้ว
- 4/1/4 จึงลาดันด่งเดินกลายไพรเขียวล่องดอยดงกว้าง ก็จึงเอาตนเข้าไพรสณฑ์เดินเดือนเณรก็เลาะ
เลียบก่อนผาล่านล่องพนอมเห็นหมู่ไม้เตียรดาษเขียวนิลฝูงสักขากิ่งกวยควยค้อม เห็นทั้งภู
เขาชั้นภู
- 4/2/1 พนังตันฮ่อม มีทั้งผาหน่วยน้อยเลียนล่อมหน่วยสูงฝูงหมู่ยุ่งยางไม้สักขาหอมเห็นไพรยมาดไม้
ดงเฮือฮ่อมเย็นเห็น ทั้งมีเหมือยเม่นเห่นต่างลึงค่าง เขาก็มาอยู่ล่อมแฝงเฝ้าแห่งพระองค์เณร
ก็เดินดงกว้าง
- 4/2/2 ตามเขาเหวดตาดฟ้งยีนน้ำฟาดก่อนเหวห้วยฮ่อมหิน อันว่านรินทร์แก้วมหาเณรย้ายย่างเขาก็ไป
ฮอดน้ำเหวห้วยล้าหลังเห็นหมู่ปูปลาพร้อมเชิงโดกั้งโกน เข้าเลาะ
- 4/2/3 เลียบน้ำล่อยเล่นโงนหิน ครันว่าหลายวันได้กรรมฐานเดินป่าก็จึงฮอดแห่งห้องเมืองกว้างที่
นครนับแต่พระด่งตันหนีจากเมืองตนเที่ยวสอนพาราฝายนครชาว
- 4/2/4 เชื้อดูนานได้ 3 ปีทัดเที่ยงจริงแล้วก็จึงฮอดแห่งห้องเมืองบ้านแห่งตนเจ้าเฮย พราหมณ์ก็เอา
ตนเข้าเมื่อเมืองมีหย่อนคนก็เห็นแจ่มเจ้ามาด่อนชูพาย อันว่าราชาเจ้าเสนาทุกหมู่พร้อมกันมา
- 4/3/1 แท้เจ้ากรรมฐานเข้าสู่เมือง เณรก็ไปถึงเท่าอารามหลวงวัดใหญ่ฝูงหมู่เสนาศพร้อมอวนเจ้าสุ
สถาน แต่นั้นสน ๆ พร้อมเสนาน้อยใหญ่เขาก็ไหลหลังฮ่อมมาเฝ้าอยู่สละน แต่นั้นราชาเจ้า
- 4/3/2 ศิริบทกุมารตนพอกก็จึงไหวเฝ้าผู้เณรแก้วลูกตน ก็วานไหว้กรรมฐานเจ้าที่ด่วนมานี้ พระยา
อยากผู้ลักษณะเรื่องแนวนั้นชูอัน กันเดข้าไหว้องอาจมหาเณรลูก
- 4/3/3 ยังเดินไปถึงพุทธคุณองค์ล้ำแตรือ คำอนุญาตให้สันโดมาแด แต่ว่าธรรมประเสริฐนี้พระองค์
เจ้าให้ปลงบ่เด แต่นั้นองค์เจ้าจาต่อบิดตาทั้งเสนาไพรพลชาว
- 4/3/4 บ้านตามความเจ้าองค์พุทโธสอนสั่งมานั้น พระก็โอกาสด้านจาเว้าต่อชูอันฟังเยอเจ้าทั้ง
หลายเฮย พระยาพอกก็ศิไล้ชาวข้อพุทโธด้านสั่งสอน ครันว่าไผหากถือธรรมแล้วรักษารธรรม
ให้หมั่นเที่ยงจริงเทอญ อันว่า

- 4/4/1 คำโกรธย้ายฝูงนั้นอย่าให้มีความดีสำไมโอบให้ว่าสัตว์ฝูงใหญ่น้อยกินแท่งกับควร บิให้ยาด
ฮือชิงโคบเอาของท่านนั้นทั้งสุราบให้โยกินเหล้า กับทั้งเซยมเล่นเมี้ยวขวัญของท่าน
- 4/4/2 การที่เป็นบาปนี้มีให้สาวกระทำแก้แล้ว มีแต่เอาตนเข้าหากินอันประเสริฐคิดถึงนิรพาน
อันยิ่งล้ำจริงแท้อยู่เกษมให้เจ้าถวายชีวังเข้าบูชาพระธาตุใหญ่
- 4/4/3 ธรรมพระพุทเจ้าเอาอ้างเพื่อรักษา ครันว่าถึงเมื่อยามเจ็บไข้เหยาบาบให้อ่าวหาแล้วลงเลข
ไล่ยามให้เว้าอยากตายเมี้ยนก็ช่างตามหันท่อนให้คิดพุทโธแท้
- 4/4/4 รัมโมอย่าหลงหล้า สังโสมก็ให้จมอยู่เรื่อยเดินย้าย เมื่อนอนบิให้คิดอยากได้ของสิ่งสันโด ครัน
ว่าของโตมีก็ให้ท่านอย่าแพงไวยังสิเทศนาให้ไซ้คำบอกข่าวมานี้ ทั้งบิดตาพระพ่อเจ้าเสเนศ
พร้อมก็
- 4/5/1 มาน้อมดังเดียว แต่นั้นพระพ่อเจ้าทั้งหมู่เสนาว่าจาขานบทนทานได้เห็นที่ปลงธรรมไว้ลาองค์
ศีล 8 จริ่งแล้วย่านรักษาบได้ ภายหน้าสิเกิดกรรมเจ้าเฮย อันว่าความของข้าราชาพระพ่อ
- 4/5/2 กับทั้งเสเนศพร้อมก็เหมือนแท่งกันหันแล้ว แต่นั้นกรรมฐานเจ้าพระยาธรรมตนลูกจาดต่อพระ
พ่อเจ้าพงศ์เชื้อชูคน ครันว่าความเพียรบิถึงแล้วสิลาธรรมไว้สา
- 4/5/3 ก่อน องค์พุทโธอนุญาตให้ก็มาได้ชูคนหันแล้ว ครันว่าเจ้าปลงธรรมไว้ของพุทโธองค์ประเสริฐ
นั้นให้รับหาดอกไม้ขัน 5 เทียวพลันหันท่อน แต่นั้นสน ๆ พร้อมเสนาน้อย
- 4/5/4 โหญ่ทั้งมหาราชเจ้าพลันฟ้าวแต่งเบื่องก็จึงหามาได้ขันเทียนทุกหมู่พร้อมกันบนบอบเข้าถึง
เจ้าราชครู แต่นั้นอาญาครูเจ้ากุฏิหลวงวัดใหญ่ พระก็อนุญาตให้ประมวลงพร้อมชูคนเจ้า
- 4/6/1 ก็ไล่ลาไว้ปลงธรรมอันประเสริฐหมดทุกคนพร่ำพร้อมสามัคคีหมดทุกหมู่ ครันว่าบรรพรณ์แล้ว
ลาศีลดวงประเสริฐดียิ่งทุกสิ่งพร้อมเลี่ยนชะล้ายนั่งเนือง แต่นั้นพระบาทเจ้าเถรใหญ่
กรรมฐานก็จึงพาที่จาดต่อ
- 4/6/2 พระเมืองจิงแจ้ง กับเสนาพร้อมชาวเมืองทุกหมู่ทุกลำข้าชาวเชื้อให้คอยฟังที่เนอ อันว่าความ
พุทโธเจ้าเทศนามาทุกอย่างให้เฮาสอนล้ำเชื้อชาวบ้านชูอันแท่งแล้ว ครันว่าท่าน
- 4/6/3 ทั้งหลายลาศีลแล้วรักษาครองให้หมั่นเที่ยงจริงเทอญ อย่าให้ผิดฮึดแท่งคงตั้งแต่ปฐมแท่งตาย
ครันว่าถือคุณแล้วให้ยาคุณอย่าประมาทจริงเทอญ ครันว่าถือผีก็ให้ถือผีแม่มาหุ้มเกล้ารักษาไว้
- 4/6/4 อย่าด่าหยันผีสิเวรนำใช้เป็นเวรทุกทั่วจริงแล้ว ถืออันใดก็ให้คมรพ่นอมประนมไหว้ก็จึงดีเจ้า
เฮย ครันว่าได้กระทำสำปาณาสัตว์แล้วหากมีมานะน้อมเวรบิมีพอดองเสียแล้วให้มีความขอ
ให้เลี้ยงชีวิตเจ้าวอนไหว้

- 4/7/1 สอดพระอินทร์แท่นขอ ครันว่าไปเชือดเนื้อเปาะนางถึกตึกแหกตีทั้งพรวนป็นล้นยิงฝูงเนื้อ ครันว่ายิงได้สัตว์ตัวโตตายอย่าได้ประมาทจริงเทอญ ครันว่ามันขาดบิ่นเสียแล้วอย่าไอยคราง นำคำเสียไป
- 4/7/2 ได้ให้มีคำเว้าฝูงปูปลาขาดโตทั้งสวังและดั่งฝูงนั้นก็ดังเดียว ครันว่าเปาะหมานโตฝูงหมู่ กวางฟานก็ตืออย่าได้มีคำจาประมาทสัตว์จริงแท้แล้วให้ใช้ฝูง
- 4/7/3 หมู่ตัวสัตว์ปรารถนาจนถึงสอดพระอินทร์กายฟ้าขอสัตว์เลี้ยงชีวังตนด้วยชื่อตึกแหได้หมู่ เนื้อปลานั้นให้ปล่อยนำกรรมบมีพอดิสีเบียนตนจักสิ่ง ไผ่สาสัตว์ได้กระทำดังเว้ามา
- 4/7/4 นี้ก็ยอมตี ครันไผ่หากฆ่าสัตว์แล้วมีความเว้าประมาทเสียนั้นบได้หมายหยาดน้ำมีแต่ความ หยัน ครันว่าไปยิงเนื้อเปาะปลาติดโต ครันว่าสัตว์หากขาดล่าวปลิ้นไปแล้วก็ไอยนำ อันนี้เป็นกรรมแล้วลงอับบายจุ่ม
- 4/8/1 ครันว่าพ้นจากนรกแล้วก็นำไปใช้ชูโตหันแล้ว ครันว่าของกินนี้เห็นกินก็สูงเสียงตาย ครันว่าลง เสือนไปหากินบได้ก็อย่าเว้าคำสหาวนั้นบให้มี ครันว่าได้ขึ้นเนื้อพลอยเล่ามาหุง
- 4/8/2 แกงกิติเค็มจางเผ็ดฝาดฮีนอย่าจาเว้า อย่าได้ตัวะกันแท้คำจาว่าบ่แซบ ครันหากินบ่คุ้มท้อง แลงตายนั้นกับพอไผ่ผู้เว้าดังนี้จับหายถึงวินาศ
- 4/8/3 ไปหากินบ่สุได้แห่งซ้ำแสงขอให้อำจื่อหมันฟังเอาสอนสั่งพระยาเฮยทั้งช้อยซ้ำฝูงซ้ำเชื้อให้ เขาอยู่คนหันท่อน อัน 1 อย่าให้เขาตำข้าวเวลายามค่ำ
- 4/8/4 สิ้นพันพันขึ้นมือเข้าคำฮ้ายสร้างบขึ้นบ่เกินแท้ตายกินข้าวขาดแลงกินแกงขาดหม้อหมายยอ ซ้ำจุมขวัญเงินบ่งค่างดงไว้กับดี อัน 1 ขนของขึ้นเสือนนั้นก็อย่าโยนวางถ่มแกงจริงตายเป็น ของสิ่ง
- 4/9/1 โตกับได้ให้ถือขึ้นก็จิงควรอย่าได้เอาตีนดำต้องหัวชั้นโตบ่อนเคยโตจริงเทอญ ปักตูบองเข้า เสือนนั้น อย่าดิบทำมันจักเป็นกรรมล้นจับหายถึงเท่าช้วนนี้แล้ว ติดต่อตามชาติเชื้อเหลน หลอนกับยังอัน
- 4/9/2 ว่าอารามฮ้างเจดีย์พระธาตุใหญ่ทั้งกฏีพร้าพร้อมเวียงฮ้างเปล่าสะเทิน พลอยเล่ามาเป็นบ้าน แตนเมืองตั้งอยู่ลหลเดือดฮ้อนเชิญฮ้ายลิมอดจุม อัน 1 บ้านเมือง
- 4/9/3 ฮ้างอารามหลวงวัดใหญ่ช่วงพระเจดีย์ฮ้างเปล่าสะเทิน พลอยเล่ามาแปงสร้างนครสวนถาง ไร่เฮ็ดกับได้แสงชีไฮ้อยอมขวง อัน 1 มันขวงอย่าได้เฮ็ด อันใดเข็ด
- 4/9/4 อย่ากระทำท่อน ช่วงเมืองลิดกหล่มมันลิจมสอดเชื้อชาวบ้านลิมุนเพ อัน 1 บ่อนใดมีรูน้ำซึม ทรายออกบ่มีตอไม้อยู่พื้นโพนพร้อมอยู่หน้าบให้ปลุกเสือนหุ้มกวมเอาละลำยั้งจริงแล้ว ภาย ลุนมาอยู่บได้เฮือนลิ

- 4/10/1 ม้างมุ่นผง อัน 1 มีหัวโพนอยู่ถัดใกล้หัวเขื่อนก็ฮ้อนเดือด ครันว่าโพนนั้นอยู่เบื่องได้เสียแล้วก็ ย่อมโคครันบ่แพ้ คนนั้นมีของบ่หมั่นแก่นกระทำอันใด ๆ แลน้อยก็เสียห้อยอมวาย อัน 1 เขื่อน 2 หลัง
- 4/10/2 นั้นพลอยเล่าม้างเอามาฮ่วมกันเป็นหลัง 1 คละยั้งแท้งัวควายข้างฝั้วพร้อมลูกเมียบ่เชื่อ แท้ให้ดูเบื่องโครงยามหันท่อนทั้งโครงวันแท้งัวไรอุบาทว์
- 4/10/3 หากจักเห็นจริงแท้งัสรพสัตว์ทุกสิ่งของเข็ดขวงมีมากล้นในหั้นนับบ่ถ่อง เขาก็ไซกระบวนให้ ฝูงคนพออยู่สองเห็นแล้ว ครันสิเว้าให้เผียนเมื่อหน้าแสงหลายขอให้
- 4/10/4 ราชเจ้าบิตดาตนพอพิจารณาให้ถึถ้วนเสียแล้ว จึงกระทำให้หันท่อน คิดให้จิตใจแง่ทางดีริอ ชั่วช้อยก็แปลอ่านให้พออยู่ได้อ่านฟังนี้แล้ว อัน 1 ไม่ตื่นเกวียนหักนั้น อย่าเอามารองพื้นดินชั้น ไคคะล่า
- 4/11/1 ยิง เกิบสุบตีนไว้เทิงหับได้ฝูงนี้อย่ากระทำ อัน 1 ครันเอาพรเข็ดหน้าอย่าเอาของโตเฮ้งู่ง ทั้งผ้าเข็ดหน้า อันฮ้ายอย่าเอาปกควรใส่หัว ฝูงนี้มีราชเจ้าให้จ้อจำเอาหันท่อนมันจึง
- 4/11/2 เรื่องมีสุขย่งเฮืองปานแก้วอย่าได้กระทำ อันฮ้ายเข็ดขวงคือแต่เก่าจริงเทอญบ้านเมืองจัก เดือดฮ้อนเป็นฮ้ายราษฎร อัน 1 แบ่งขมน้ำอย่าได้ห้ามผีไปไต่จริง
- 4/11/3 เทอญ อันว่าไม้ฟ้านั้นบ่ควรสร้างกายชั่วไม้เครือเกี่ยวไม้เกิดอยู่จอมโพนไม้ตายหยันฮ้อน ทับทางตันห้วยไม้อยู่ใกล้หฺรคุณใหญ่หลักเมืองหรือเป็น
- 4/11/4 ขอนผิงดอนจอมอยู่หน้าแจฮัวหวนาขอไรไม้ฮั้นชุมกล่าวไว้มานี้ก็บ่ควรสร้างสิ่งใด ถ้าว่าเอาไป สร้างสิ่งใดหรือว่าเอาไปแบ่งขั้วขมน้ำทางเดินเที่ยวไต่มันจักแพ้ไพร่ฟ้าชาวบ้านบ่
- 4/12/1 อยู่ดี ถ้าเอาไปปลุกภูฏิสร่างเคหังเฮือนอยู่ก็ดีมันจักแพ้ผู้เป็นใหญ่แท้งัทรงเหย้าอยู่สถานมีลูก หลานก็บอกลอนเขาให้ภายลุนให้เขาจ้อพระยาเฮยอย่าให้ผิดพระเนกตั้งมานี้บ่ดี
- 4/12/2 แท้แล้ว เจ้าหากเป็นใหญ่แล้วอย่าได้ประมาทครองธรรมทั้ง 8 ทั้งครองบูรณให้แต่งตามจริงแท้งั ทางบุญนั้นอย่าโลเลเสียปละเปล้าคุณโดนนั้นอย่าได้โลเลถึมสูญเสีย
- 4/12/3 บ่ต้องต่อหมอมอลงเลขตั้งหมอคี้วเสี่ยงทวายให้นับถือเขาแท้อย่ามีความคุดหมิ่นว่าบ่เข็ดบ่คี้ว แท้ อย่าจาเว้ากล่าวขวัญ อย่าได้เว้าหยอฝูงไพร่ชาวเมือง ทั้งทาสาช้อยคน
- 4/12/4 ทั้งค่ายตัวได้เป็นพระยาแล้วอย่าชมเหงบ่าวไพร่จริงเทอญ เป็นราษฎรให้อ่อนน้อมยำย้านแห่ง พระยา อันว่าเป็นกษัตริย์นี้คุณคามเหลือยิ่งจริงแล้วบุญเปรียบเขาสุเมรใหญ่กว้างเหลือล้ำแผ่น
- 4/13/1 ไตร คุณแม่นี้บุญเปรียบปถวิ คุณพ่อนี้บุญเปรียบทอจักรวาล คุณกว้างคุณฝนลมนี่ก็มีคุณ ล้ำยั้ง อันว่าไฟแล่นน้ำก็มีพร้อมฮ้อนหันแล้ว เดือนดาวพร้อมก็มีคุณอันยิ่ง อินทร์พรหมอยู่ฟาก ฟ้าเทวดา

- 4/13/2 พรหมก็หากหลายแต่แล้วอย่าได้มีใจฮ้ายโกธ่าป่อยค่าคุณแม่เพิ่นมีมากล้นเสียแต่อย่าค่า
หยันไผหากคิดเคียดคล้อยป่อยค่าอินทร์พรหมกับทั้งเทวดาฝูงหมู่แดด
- 4/13/3 ลมน้ำพร้อมฝูงนี้บาดมันตายได้ลงไปไหม้อวีจีหม้อใหญ่นั้นแล้วไฟนรกฮ้อนคองถ้าตั้งแต่มัน
เหิงนานแล้วครันว่าเกิดมาเป็นคนแล้วความจนก็หากหญิงมีตัวกับคือเพิ่นแท้
- 4/13/4 แม่นผู้ชายมีเมียก็บ่งามจริงแท้ อันว่าลูกเกิดมานั้นก็คือลงตายซากเจ็บไข้อยู่ชู้ม้อบมีได้สง
เป็นเพราะว่าเทวดาทั้ง 9 มาถนอมเป็นพยาธินทร์พรหมฝูงอยู่ฟ้ากระทำใช้แต่งเวรพิงเอา
- 4/14/1 ท่อนทั้งหลายเฮยจ่าจื่อบิดตาทั้งโครตเชื้อชาวบ้านจึงคอยพิงหันท่อน อันว่าเป็นพระยาให้รักษา
คองทศราชจริงตาย อย่าได้เห็นแก่ความโลกลั่นกินสินจ้างแห่งเขาโทษหากน้อยดัดใส่สินหลาย
- 4/14/2 ความบ่พอเสียของให้หล่มจมจริงแท้ ครันพระยาองค์ใดเว้าเห็นจริงดังกล่าวมานี้ ครันว่าได้
ลงฮอดห้องอวีจีนั้นกับพุ่งายแล้วฮึดหากตั้งแต่งไว้คองสิ่งสันใดก็
- 4/14/3 ดีแต่งตามบุราณฮึดคองมีจริงแท้ อย่าได้โลลิมถิ่มคองมีปฐมกล่าวมานี้ฮึดมีเที่ยงแท้ไผนั้นให้
แต่งตามโตได้เป็นใหญ่แล้วให้แต่งฮึดคองธรรมอย่าได้เห็น
- 4/14/4 แก่ได้ใจโมโหลักกินเงินเบี่ยอย่าช่มเหงชาวบ้านพลเมืองพวกไพร่บาปไหม้ ฝูงน้อยพินหรือโคบ
ชิงโทษบ่มีถึกด้ามสิเถิงแห่งปาราชิกพอแต่เป็นสังฆาปาจิตตีย์หากคะนิงดูท่อน ครันว่า
- 4/15/1 โทษท่านน้อยอย่าได้ใส่สินหลายแท้ตาย โทษเถิงพอตายจึงกระทำจริงแท้ ครันโทษลักช้างม้า
มิงจัวควายก็ตี ลักเงินคำคุดแสนมณีแก้วแหวนของของอันใดราคาฮอด 2 บาทโทษนี้
ปาราชิกแท้
- 4/15/2 พระยาเจ้าฮ้าคะนิงหันท่อน ลักต่อนลักฝ้ายผ้าผ่อนแพรสไบลักอันใดราคาฮอด 3 บาทโทษนี้
ถึกสังฆาภิเสกแท้ก็ควรให้หนี้ต้องลักเอาหมูมาพร้อมผักหญ้าเปิดไก่
- 4/15/3 ลักของอันใดราคา 2 บาทนั้นพระยาเจ้าฮ้าคะนิงแท้เนอโทษนี้ฮื้อนียดแท้คะนิงแจ้งให้ค้อยจา
ลักของอันใดแท้ราคาบาท 1 โทษนี้ถึกนิสัคคียปาจิตตีย์เที่ยงแท้คะนิง
- 4/15/4 ท่อนให้ต้องความ ครันลักของน้อยราคา 6 หยาดโทษนี้ถึกทุกกฎทุกภาสิตไตร่ตรองนำให้แล่น
เถิงลักของสิ่งน้อยเป็นสิ่งสันใดก็ตีมีราคามาถึง 5 หยาดก็ปูนแบ่งได้โทษนี้ถึกปาฏิเท
- 4/16/1 สนิยะ เสธิยา แท้หวนดูให้ถ้วนถึงจริงเทอญ โทษหากมีค่าน้อยอย่าตัดสินว่าหลายลักของชาย
สิ่งน้อย 3 บาทเถิงราคาอิกรณสมณะโทษมีจริงแท้ นับแต่ 5 บาทลง
- 4/16/2 เถิง 2 อัฐนั้นบ่ควรไหมตัดโทษใส่ให้สั่งสอนบอกด้านเสียแล้วก็หากควรให้คิดหวนดูท่อนพระยา
เฮย อย่าโลล่ายตัดความให้ถึกฮื้อวินัยตั้งแต่งมาอย่าได้
- 4/16/3 รักหุ่นพิรักเบี่ยงซังไมให้เอ็ดใจเสมอเที่ยงธรรมจริงแท้อย่าได้เห็นแก่มิตรสหายท่อนวงศาเชื้อ
โคตรเอื้อยน้องโตถึกโทษแล้วอย่าได้ซังหุ่นพิแพ่งแท้

- 4/16/4 แห่งโตแท้ตาย ครันว่าโทษม้างเล้าเผาจุดหลังเฮือนปุ่นเอาปองเอาของทั้งหลายปุ่นสดมภ์ เมืองบ้านพางานกระทำฆ่าฝูงคนบมีโทษทำโกรธกล้าสะหวอ้างปกล้วย่านหย่อนไผฝูงกระทำ
- 4/17/1 นี้มีโทษถึงตายตัดโทษใส่พระยาเฮย อย่าให้มันนั่งได้ตายค้ำคุกหลวงพุ่นเทอญโทษ ปาราชิกนี้ให้หลังดูตามฮึดจึงมีนำหนักฮ้อยถ้วนบุญเกื้อทองถึงเจ้าเฮย โทษสังฆา
- 4/17/2 นั้นหลดลง 5 เพื่องอนียต 2 ร้อยถ้วนเสียแล้วคำมีนัสศักดิ์ยปาจิตติยนั้นลงมาร้อย 1 ทุกกฎ ทุพภาสิตมีค่าล้าน 20 เข้าใส่กรรมปาฏิเทสนียะเลติ
- 4/17/3 ยาโทษต้อง 50 เข้าใส่กรรมอธิกรณสมณะนั้นโทษนี้เขาเข้าขังค่าคอนั้นลงมาร้อย 1 ทุกกฎทุพ พาสิตมีค่าลานขาวเข้าใส่กรรมปาฏิเท-
- 4/17/4 สนิยะโทษต้อง 50 เข้าใส่กรรมอธิการณสัมมถำนนั้นโทษนี้เข้าขังคอกคา 5 บาทให้ตัดตามवाद เว้าวินัยตั้งแต่งมาเจ้าเฮย อันนี้เป็นคองด้านทัณฑกรรมกระทำโทษฝูงคนทั้ง
- 4/18/1 ชาวบ้านราษฎรให้เจ้าฟังเอาท่อนพระยาเฮยให้จำจ้อเอาท่อน ทำโทษหนักเบาทำให้ถึกลึงเว้า มานี้อย่าโลภพางโทษปาราชิกทั้งใส่ขังพวกนั้นให้ขังอยู่ถึงชาว
- 4/18/2 ปีแท้แล้วครันว่าจำขนทรายถึงหาบกระบุงสองฮ้อยทั้งขนน้ำโฮมกันเข้า 4 ร้อยสุดเสียงฮ้อย คุกขนาดลำกรรมฮ้ายก็หากสมโทษสังฆาขังไว้ในเวียงคุกใหญ่ 16
- 4/18/3 ปีเที่ยงแท้จริงสมเบื่องบาปเวร ครันว่าจำขนน้ำดินทรายหินแะร้อยหาบมีเที่ยงแท้กระทำให้ แต่งตามโทษอนียตขังไว้ 12 ปีคุกใหญ่จำขนทรายแลน้ำ 50
- 4/18/4 เข้าใส่กรรมนิสศักดิ์ยปาจิตติยขังไว้ 6 ปีในคุกใหญ่จำขนทรายแลน้ำ 35 หาบใส่กรรมโทษ ทุกกฎทุพภาสิตนั้น 16 ปีนานยังให้เจ้าขังคุกไว้จำใช้ใส่กวน ครันไปขนน้ำขนทรายหินแะ 25
- 4/19/1 หาบแท้จนหมดถ้วนโทษโทษปาฏิเทสนียะถูกลใจให้ขังไว้ในจวนคุกใหญ่ได้ 5 เดือนถ้วนแล้ว จึงเอาเท้าออกมา ครันว่าจำขนน้ำขนทรายหินแะ 15 หาบแท้หายเสียงบาปเวรขอให้
- 4/19/2 จำเอาท่อนพระยาเมืองตนพอขอให้คิดถึถ้วนวินัยตั้งแต่เดิมเป็นพระยานี้ตริกตรองให้คิดถึจริง เทอญ ความหนักเบาโทษใหญ่่น้อยจาदानให้แม่นคอง ครันบ่ฟังความ
- 4/19/3 ด้านภายลุนผิดฮึดกล่าวมานี้ จักได้ตกรนรกแท้ เมื่อหน้าปากลายแท้แล้ว อย่าได้อวดอ้างลือ ล้าว่าโตเอาแต่ใจโมโหม่มเขาฝูงข้าอย่ามีใจคดเลี้ยว
- 4/19/4 กินเงินของท่านตัดถ้อยสินความให้ถึถึต้องตรงแท้แน่นอน อย่าเบี่ยงความโลภเลี้ยวขังข้าไพร่ เมืองอย่าได้เอาฮ้อยข้าเป็นมิ่งเมียรวัณ อันนี้การจิบหายอย่าลวนจริงแท้ อย่าได้เซยชมเล่น เมียรวัณ

- 4/20/1 ของท่านโทษปาราชิกแต่ค้าต้องเล่นถึง ไผหากเซยชมเล่นเมียของท่านมีปาราชิกเล่นเข้า
โผยฮ้อนบาปหนา ไผผู้ฆ่าพร้อมทั้งแม่มาดาฆ่าอรหันตาพระพุทธรูปเจ้าทั้ง
- 4/20/2 พร้อมพร้อมพระสงฆ์ขุดกันพื้นบือลิมทั้งโพธิ์ศรีมุนทลายเพม้างทั้งเล่ามีใจเลี้ยวเอาของแห่ง
ท่านหมายฆ่าเจ้าของเมียนให้ตาย อันนี้เป็นปาราชิกแท้ไผกระทำ
- 4/20/3 เป็นกรรมอันยิ่งหาประมาณได้พอตือตัวอีกโงะแท้แล้ว ไผหากด่าพ่อพร้อมทั้งแม่มาดาทั้งครู
บาอาจารย์หมู่สามเณรน้อยดาช้อยข้าพระยาเมืองผู้
- 4/20/4 โหญ่ไปภายหน้าพระยานั้นชุมกันเว้าต่อ อันนี้โทษสังฆาแท้เป็นเวรเหลือยิ่งจริงแล้ว ครั้นว่า
ไผหากฮู้เหตุแล้วอย่าทำแท้บาปเวร อัน 1 ไผผู้โยหยอกเล่นเมียขวัญของท่านทั้งจับบาย
- 4/21/1 ลูบเนื้อเชิงผ้าแผ่นสไบทั้งเล่าไปแกลงเว้านากันที่มีดสองนั้นเว้ากันแท้อยู่บ่อนบัง อันนี้อนิยต
แท้อาใจหนีอย่าเว้าต่อจริงเทอญ ไผผู้สับส่อเว้าเตียนขวัญแห่งท่านดัวะฟ่าง
- 4/21/2 หาประโยชน์ได้ความเว้าเที่ยงธรรมอันนี้สัสคดีย่ำหมุสาคนชั่ว ครั้นมันตายก็ได้ลงสู่รกร
แท้นานได้ออกมาไผผู้หลงเมาสุราเมาเมื่อยหาเที่ยว
- 4/21/3 กินแต่เหล้าบมีฮู้ฮิตคองปละเปลือยกลั้วดินหมองเกลือกฝุ่นซี้ฮากใส่วัดเจ้าอารามหม่นหมอง
อันนี้ปาจิตติยเข้าถึงมันกรรมยิ่งจริงแล้วจงพากันจื่อหม่นจำไว้อย่า
- 4/21/4 หลงไผผู้ทรงยานเข้าอารามหลวงวัดใหญ่ถือหมวกสวมรองเท้าบาปาท้อนเกิบตีนนั้น อันนี้โทษ
ทุกกฎแท้อานิชาชาติชั่วให้สูจ่าจื่อหม่นจริงแท้อย่ากระทำ ผู้ใดแสดงเว้านาราชครูผู้
- 4/22/1 โหญ่ ทั้งครูบาอาจารย์นั้น อย่าฮีนเว้าปากนำเพิ่นนั้นมียศล้ำตระกูลนามชื่อโตสิไปฮีนปาก
เว้านาแท้อักบวร อันนี้ทุกกฎทุกภาสิตแท้อกรรมอันยิ่งจริงแล้ว อย่าได้ฮีนปากเว้านา
- 4/22/2 เจ้าผู้ยศสูงผู้ 1 นอนลงแล้วโตเลยไปนั่งตั่งนั้นมันหากขงไปแท้อบยาแยงฮ้านหย่อนกลั้ว อัน 1
บ่ควรซี้ใส่น้ำออกบ่อบ่อนเคยกินซี้ใส่น้ำบ่อนโตเคย
- 4/22/3 อยู่โยหยอกฮู้สาวน้อยรูปร่างมออย่าได้พาโลลันหนทางโตเคยเที่ยวซี้ใส่ไปถามหนีบได้มาแล้ว
กล่าวขวัญอย่าได้ไปพันไม้กกทองมาฮึดครก กกม่วงนั้นมาสร้างฮึดกลอง เอาไม้มาฮึดบ่วง
ทางขวาง
- 4/22/4 ทางเซยชมนางกอดกุมในน้ำ อันนี้ปาฏิเทสนียะแท้อคงจิบหายคะลำยั้งจริงแล้วไผผู้ทำสิ่งนี้
เวรฮ้ายเล่นถึง ไผผู้มักโลภเลี้ยวตาซังตาซิงทั้งตาตั่งโลกของชายชื้อ
- 4/23/1 ของเขาอันดีกับให้เป็นอันฮ้ายลดลงขายจ่ายราคาของโต ก็หากน้อยจาเว้าแต่ค่าหลายขาย
พระพุทธรูปพร้อมชายรูปคนกินเอาไปอุปจารย์ทวันครชาวบ้านเอาข้าง
- 4/23/2 ม้าจัวควายขนต่อกันนั้น อันนี้เสขียเล่นเข้ากรรมฮ้ายตอบ(จง)ถนอม ผู้ใดปองโลภลันกาม
คุณบมีฮิมบู้จักไกลแลไกลส่ายเชือเผ่าพันธุ์ล่งบ่ว่า

- 4/23/3 ป้าอาวอาบว่าอาพีน้องบว่าฮ้ายบว่าเอื้อยพาโลลันบอ้าย ทั้งเล่าเตียนขวัญฮ้ายลุงตาเจ้าโคตรใหญ่เมียบ่ย่ำผัว ลูกบ่ย่ำพ่อแม่ เขยบ
- 4/23/4 ย่ำพ่อแม่แม่แม่ลูงบ่าหมู่ตระกูล โทษนี้โลกะนั่งเข้าฝูงคนใจชั่วสมมตถาเล่นต้องขวงฮ้าย ยิ่งประมาณฟังกะทอน ราชาคณพ่อเรียนเฮยฝูงหมู่ชาวโคตร
- 4/24/1 เชื้อกิดีทอนให้จื่อเอา ครันย่ำธรรมชอบแท้ดูที่ความประสงค์ลงใจทำการคิดสิ่งโดย่าหลงความฮู้ให้หลังดู อันสิเป็นแนวฮ้ายจิบหายขวงยิ่งจริงเทอญ ครันสิ่งใดมันบ่ควรก่อสร้างมาแท้แต่
- 4/24/2 ว่าเป็นแนวควรทำของดีมาแล้วโลดิมบ่ถือคองผิดฮึดเค้าบ่นาคองบุราณเก่าคิดสงสัยสั้งหลง ความฮู้เล่าบ่ตามไผหลงวิญญานโมโหด้วยโลกา
- 4/24/3 มักโลกหาความฮายบ่ได้บ่มีฮู้เปรียบโต อันนี้จิบหายแท้ใจคนหมองหม่น ไผผู้กระทำสิ่งนี้เวรฮ้ายแล่นถึงแท้แล้ว น้องฮ้ายคดต่อฮ้ายๆ ฮ้ายคดต่อน้อง
- 4/24/4 เอื้อยพี่ภาตาผู้เป็นหลานอย่าได้หลงตนหาอาวอาลูงบ่าเป็นน้ำสาวให้เจ้าเอาใจฮื้อต่อหลาน ทอนเป็นน้ำบ่าวอย่าเอาใจเลี้ยวต่อหลาน การที่เฮากล่าวด้านเทศนาสอนสั่งมา
- 4/25/1 นี้จิบหายบ่แล้วเวรนั้นแล่นถึง ครันว่าอาวหากเล่นหลานไ้สมสู่เอาพีนางบ่ได้มีผัวทำโทษปาจิตติย์แท้ น้ำบ่าวเล่นหลานสาวสมเสพหลานสาวเล่าเล่นหลานชายน้อยแห่งตน
- 4/25/2 ถึกโทษทุกกฎแท้มีมาขวงขนาดธรรมชาติแท้เวรฮ้าย ก็หากมีให้ไปชนน้ำหินทรายดังโทษว่าจริงเทอญ จึงสหายโทษฮ้ายขวงแท้แห่งเขา จงให้
- 4/25/3 เขาเอาผ้าตุ้มหม่มดางมองปละเปลือยหมด ทั้งสองให้เที่ยวไปกลางบ้านจึงจักหายขวงแท้ สี่เมืองมันจึงฮุ่ง ครันบ่ปราบสิ่งนี้ศรีบ้านกับเฮียง อัน 1 พ่หากเขย
- 4/25/4 ขมเล่นลูกสาวกลิ้งกล่อมนำเสียโตนั้นลูกชายกลิ้งมาช่อนกอดฮุ้มขมเล่นแม่คิง ครันน้องกลิ้งเขยขมเล่นกามคุณกลิ้งกลิ่นพินั้นคนจำพวกนี้ขวงขนาดแท้ อย่าเอาไว้อังเมืองหันทอนขอให้
- 4/26/1 พระยาเอาไปโหล่น้ำพันแพใส่โหล่งเสียทอน ครันว่าฮอดเมืองใดก็อย่าเอาไว้เขาทอนให้ส่งหนีก็หากเข็ดขวงแท้ขวงผ่านดินฮ้อนโลก ครันว่าตกเมืองใดก็หากฮ้ายเสมอด้ามตั้ง
- 4/26/2 เดียวหันแล้ว ครันบ่เสียเคราะห์ผ่านดินแท้ลอลลแนวต่าง จักเกิดไหวหวนฮ้อนชุมพุด้าวหม่นหมองเจ้าเป็นการฮ้อนเข็ดขวงผ่านดินใหญ่จริงตายของ
- 4/26/3 เข็ดขวงบ่าวไพร่ราษฎรขมอดพลอยเมืองบ้านไผหากหวนเห็นแล้วแนวใดอย่าได้อ่าวกระทำทอนแนวใดมันแม่น ครันอยากสุขเลิศล้ำฟังแล้วให้แต่งตาม ครัน
- 4/26/4 ว่าพระยาองค์ใดบ่ได้เอาใจลงตั้งต่อนาคำสอนมานี้แสนสิทรงอยู่สร้างเมืองบ้านกับเรื่องฝูงหมู่เชื้อชาวไพร่ราษฎรก็ดีไผบ่นาคำสอนสิบ่เรื่องภายหน้ามีแต่ศอกาเศร้า

- 4/27/1 มัวเมาติดอยากทุกขียากมาบ่มักกับปล้พระเจ้าบ่ห่วงเหยแท้แล้ว อัน 1 อายุบ่ถึง 20 ปีนั้นอย่า
หามผีเข้าป่าจริงเทอญ อย่าได้ตากผ้าอุ่นแลผ้าอ้อมทั้งชิ้นใส่หลังเสียนของแนวมั่นคะ
- 4/27/2 ลำให้จ้อจำจริงแท้ อัน 1 ครันเป็นผู้ชายอายุได้ 15 ปีแล้วบ่ควรรอนน่านแม่แล่นาสวแลที่เอื้อย
แล่นองสาวแท้กับบ่ควรออย่าได้ไปนอนใกล้
- 4/27/3 เทียมเบียดหลานสาวทั้งพี่น้องพวกหญิงเป็นไก่อ อัน 1 ถ้าว่าเป็นแม่หญิงอายุได้ 15 ปี แล้วบ่
ควรรอนใกล้พ่อใกล้น้องชายแลอ้ายอาวพร้อมน้ำบ่าวลงมันจัก
- 4/27/4 มีกรรมต้องกายลุนฮ้อนเฮงเซี่ยงสิมาแล่นเข้าถึงสิไ้อ้วาแหงแท้แล้ว เป็นแม่หญิงนี้ให้ฟัง
ความพ้อแม่สั่งจริงเทอญอ้ายน้องฝูงโคตรเชื้อห้ามแล้ว อย่าคนดีอให้คอยฟังอย่าได้จา
- 4/28/1 ความเว้าหัวดั่งสิ้นเพิ่นฝูงอยู่ใกล้เห็นพื้นเพิ่นสิขงแท้แล้วอย่าได้เว้าแก่กล้าจาแมดเสียงแรงให้
คอยย่าแหงชายเฮ็ดคือสิย่าย่านการที่เป็นหญิงนี้เฮ็ดดี ๆ ให้มันเพียง
- 4/28/2 จริงเทอญให้เจ้าอยู่เฮ็ดสร้างการเอ้เครื่องนุ่งโต ครันอยู่เฮือนให้เช็นผ้ายไหมทอให้ดำผ้าแพรฝูง
เครื่องตุ้มผืนขึ้นเครื่องนุ่งทรง อย่าได้เที่ยวกินส้มแสวงหา
- 4/28/3 เฮือนอื่นไปเที่ยวหาเล่นบ้านเขาสิเว้ากล่าวขวัญ ครันว่าไปตักน้ำลงนทีสระส่วยก็ดีให้เจ้าลด
เค็งไว้ดีแล้วจึงค่อยลงสระส่วยล้างธรรมเนียมตัวให้
- 4/28/4 ค่องจริงเทอญ อย่าได้ตีถุ่มน้ำดั่งก้องสนั่นเนืองแท้ตาย ลางเทือชายหากเนาอยู่ใกล้สิคอยแล
เยียมเบ็งเขาสิว่าหญิงอิโงขนาดแท้เคียวกนบาวบ่เชิงอย่าได้หัวสะเนียงก้องเสียง
- 4/29/1 แรงปากไฟทำตัวให้เลียบแล้วใจให้มันเพียงขัน ครันว่าจรรยาเว้าบ่บ่าวพวกผู้บ่าวใจให้
หวานสิ่งฮ้อยเสียงน้อยค่อยจา ครันว่ามักก็ให้เว้าบ่มักก็ให้เว้าเล่นความดี
- 4/29/2 พอให้ม่วนจริงเทอญ อันว่านมแลกันทั้งกลางอย่าวางก่อน ครันอยากได้คู่ช่อนผัวมึงเทียม 2
ให้เจ้ากรองความคิดแน่อนจริงแท้ พอสเป็นดวงแก้วมณีโชคุณ
- 4/29/3 ยิ่งก็จิงเอาเข้าช่อนมันจิงหมั่นแก่นสารให้ฟังความพ้อแม่พร้อมปู้ยาตานายหญิงชายเฮยฮ่า
คะนิงคูท่อนหัวใจทุกทัว ก็จิงเอาเข้าช่อนเมื่อหน้า
- 4/29/4 ย่อมดี ครันว่ามีผัวแล้วให้เกรงกลัวอย่าประมาทคุณชาติผัวนี้คุ้มกวมให้พำเพ็งคู่ช่อนแท้ตาย
คุณพ้อแม่นี้ให้ย่ำสิ่งพำกันมีผัวแล้วให้เจ้าย่ำสิ่งแก้ว
- 4/30/1 แนวนามเชื้อพงศ์พันธุ์น้องนุ่งมีคุณหลายมากลั่นเหลือล้ำผ่านไตรขอให้เอาใจเขาอย่าลืมคุณ
หมิ่นประมาทมิบุตรตาถูกน้อยอย่าทำฮ้ายคำดีแท้เนอ อันว่าบุตรตานี้บ่มีไผ
- 4/30/2 สิดกแต่งเป็นแล้วมีแต่สังขารธรรมตกแต่งให้เป็นแท้ก็จิงมีเจ้าเฮย อันว่าบุตรตาน้อยในท้องเกิด
ฮ่วมมานั้น มีแต่อักขระสังขารธรรมบุญแต่งตั้ง

- 4/30/3 มาให้ก็จึงเป็นคนเฮาหนีหลอนท้อเป็นคนค้างสงสารฮ้องโลกเฮานี้ได้สมเสพกลัวตันทาฮ้อน
เปล่าตาย ครันว่าธรรมบ่มาแต่งให้บุตรตานันบ่เกิดฮ่วม
- 4/30/4 กามคุณแสนสิเสพกลัวพันธึงเกี่ยวก็หวงเหยแท้แล้ว อย่าได้ทำโกรธกล้าป้อยคำบุตรตาทั้งผัว
ขวัญกอดนอนเฮียงข้าง ครันว่าหากมีคำป้อยลูกเกิดกับอกดังนั้นธรรมบ่ปนแปงแต่งให้
- 4/31/1 ให้เป็นภายหน้า อันว่าน้ำกามกลัวในท้องบ่ก้ามแก่นแข็งไค่ก่อนเป็นเนื้อคนเพื่อว่าลมบ่มา
แบ่งปันลมฮัโธบ่มาเปล่าลมฮัสสาวาสบ่มาช้อยอยู่ปลิวเปื่องแก่งวี่จึงบ่มีบุตรตาน้อยในท้อง
เกิดฮ่วมโตเป็น
- 4/31/2 ด้วยผัวธาตุฮ้อนบุตรตานี้บ่เกิดนำธรรมหากแต่งแปงมาแล้วโตเลยเล่าประมาณ ครันว่าคำลูก
แก้วโตแท้ ก็คือคำธรรมนั้นแล้วอย่าได้คำลูกแก้วผัวมึงเทียมสอง
- 4/31/3 แท้เนอมันจักเป็นคองจิบหายบ่ดีจริงแท้ อันว่าผัวเมียนี้มึงกูอย่าได้ว่าจริงเทอญมีแต่เจ้าแล
ช้อยมูทุวลอ่อนหวาน อัน 1 การคองให้ผัวเมียเอากันใหม่ผู่
- 4/31/4 เฒ่าแก่พวกแต่งตั้งอย่าผิดข้องเกี่ยวกันแท้เนอ ให้คอยควรดอมป้องพากันตกแต่งจริงเทอญ
หากจักเฮียงฮ้างลำทรงหมั่นชั่วชีวิต ครันว่าไผหากกริ้วโกรธฮ้ายตกแต่งแปงเป็นคองให้ปัวให้
นาง(ใจงาม)
- 4/32/1 อย่าให้มีความตองเกี่ยวกันเค็มฮ้าย อันนี้ควรให้เขาสาท่อนอย่าเอากันเป็นแน่ ครันเอากันก็
แสนทุกข์ยาก ครันบ่ทุกข์นั้นก็ป็นหมายฮ้างสะเทอญ อัน 1 ใผผู้คำวัดเจ้าเพลแต่งภาจัง
- 4/32/2 หันก็ดีเมื่อลูกค้ำผู้้นลาสิกขาออกมาเอาน้องสาวแม่ตนเสียนั้นใผผู้คำวัดนั้นสิทานแห่งอาศัย
บุญบ่มีหวังติดแปดโตพอดีมีแต่เวรกรรม
- 4/32/3 เข้าถมตนาข้าตีใผผู้เอาแม่ออกค้ำเมื่อหน้าบ่หมั่นคง ครันเป็นคำก็ข้าเปรียบเหมือนดังลูกคิง
หันแล้ว ยังสิเอาเป็นเชยบ่ดีจริงแท้เป็นความอายเชื้อ
- 4/32/4 เทพาพื้นแลหลังเยียมผ่อผู่พงศ์พันธุ์พี่น้องชาวบ้านก็กล่าวขวัญเทวดาผู่มาเฝ้าภูมิสถานทั้ง
8 มาใส่เวรทุกข์บ่แล้วบุตรตาเจ้าบ่ลำบาย อัน 1 ใผผู้มีผัวแล้วจงเอาผัวเป็นที่
- 4/33/1 เพิ่งแท้เนออย่ามีใจโลภเลี้ยวหนีจากผัวตนถ้าสิทำสันโดให้บอกกันพออยู่ไปมาให้จากันเสีย
ก่อนครันไปมาทางใดบ่ว่ากันนั้นบ่ดี อัน 1 มีผัวแล้วเห็นชายผู้ใหม่ก็ตืออย่าคิดอยาก
- 4/33/2 ได้อันใดแท้บ่ดีควรฟังเอาท่อนหญิงชายเฮยทุกหมู่เฒ่าแก่ผู่โคตรเชื้อชาวบ้านชู้คนกับทั้ง
ราชาเจ้าพระยาหลวงตนพอกี้ติขอให้สอนไพร่ฟ้าชาว
- 4/33/3 บ่านให้จ้อจำ ครันบ่ฟังความห้ามเทศนาสอนสั่งมานี้บ่หอนเฮียงฮ้างได้ภายหน้าสิกว่าหลังเจ้า
เฮย ครันว่าไผบ่ฟังความตั้นเห็นจริงจังสันว่ามานี้ผู่ฮ้อนทร

- 4/33/4 พรหมอยู่ฟ้าหลังเยี่ยมผ่อเห็นเพิ่นก็ซังจักมากะทำให้เป็นเชิญทุกอย่างสารพัดเกิดให้นำใช้คู่
ชู้กันตั้งแต่เทวดาเจ้าฟังความพุทบาท ปางนั้นจึงได้ช่วงใช้คนให้เกิดเวรเจ้าเฮยตั้ง
- 4/34/1 แต่ที่ปางก่อนมีมาคนบ่นาคองธรรมบาปหนาภายหลัง เทวดาทันมาให้มีแม่กำเลิดราหูจันท-
คราสนักชัตฤกษ์ฮ้ายซุนใจเข้าใส่ให้เขาตีบั่นฆ่ากันท้ออยู่บ่เขา
- 4/34/2 ยมพิบาล ปางนั้นเป็นนายกระทำโทษแบกไม้ฆ้อนลงแล้วเขียนตามทั้งให้เคราะห์ซ้ำเชิญสิ่งพัน
นำมาเป็นอนตายถึงฝูงคนบ่เพียงธรรมภายหลัง อันนี้พรหมณมุลลิกา
- 4/34/3 เจ้าสอนพระยาตนพ่อเจ้าพอให้สู้บาปเวรเมื่อลิจาไปกว้างก็ยั้งไกลยาวยิ่ง พระก็แปลอ่านไว้
พออยู่แต่ประมาณพอแต่สอนล้ำข้าฝูงหมู่ชาวเมือง
- 4/34/4 ยายคำสอนมอบเวนวางไว้ทุกทั่วดาวในแดนที่ปทุมพูให้รับตามตำราแห่งพระองค์สอนไว้ แต่
นั้นเขาก็ยินดีแท้ ฟังธรรมชมชื่นโมทนาพร้าพร้อมผายแก้วดอกดวงทุกที่พร้อมลาเลิกบัง
- 4/35/1 คมสน ๆ เข้าหลังเมื่อหาเหย้า แต่นั้นเขาบวระบัตินำคองพระองค์กล่าวสั่งสอนทุกที่พร้อม
เมืองบ้านอยู่เกษมแท้แล้ว อันนี้ชื่อว่าพรหมณมุลลิกามีเจ้ามหาเถรนักปราชญ์สั่งสอน
- 4/35/2 ฝูงไพร่ฟ้าให้พอสู้บาปเวร แต่นั้นพระกีนานอยู่ได้ถึงเขต 80 ปีก็จึงจุติถึงยอดญาณกงแก้วได้
ชื่อว่ามหาจุณโทแท้เทศนาสอนสั่งจริงแล้ว
- 4/35/3 ตั้งแต่พุ้นเดี๋ยวนี้สืบมาเจ้าเฮยดูราเจ้าทั้งหลายพร้อมฟังคำให้เจ้าจ้อจำเทอญอย่าได้เฮ็ดม่อ
ตื่นใจเลี้ยวลึงเกิดเวร อัน 1 นักปราชญ์มุลลิกามีเจ้า
- 4/35/4 เป็นพระยาทั้ง 4 จริงแล้วราชฎรล้ำเชื้อเห็นผู้ให้อันตรองพระก็จุติแล้วได้ถึงยอดญาณขวาง
เป็นมหาจุณโทสอนสั่งเฮาเดียว อันว่าลูกศิษย์เทียมทรงซ้อนรักองค์พุทบาทสาวกเทียม
- 4/36/1 แทบข้างพระองค์เจ้าฝ่ายขวายังลี้ได้สรญานัฐหลังกระบวณไกลโลกจักได้เป็นพระเจ้ากาย
หน้าบ่สงกัอันว่าอาชฎาครูเจ้ากุญหลวงวัดใหญ่ ปางนั้นบัดนี้ก็หากแม่น
- 4/36/2 มหาสารีบุตรเจ้าภิกขุโนตนยังเป็นสาวกเบื่องขวาแท้เทียมเหง้าแห่งพระองค์ อันว่าราชา
เจ้าพระยาหลวงตนพ่อปางนั้นบัดนี้ก็หากแม่นศิริมา
- 4/36/3 นันทเจ้าเดี๋ยวนี้สืบมายังลี้ได้ทันเทียมห้อยบาคราญแผ่ฟางจักได้เป็นพ่อพระเจ้ากายหน้าบ่
สงกั อันว่ามาดาแก้วคำปางเป็นแม่ปางนั้น
- 4/36/4 บัดนี้ก็หากแม่นโสธราสาระกันยาจักลี้ได้เป็นเทวีแม่พระเจ้ากายหน้าบ่สงกั อันว่าพระยารินท-
นะวงศาเจ้าราชาตนปู่ ปางนั้น บัดนี้ก็หากแม่นคุนันทเถร
- 4/37/1 เจ้าจักได้เป็นปู่พระเจ้ากายหน้าบ่สงกั อันว่าสุวรรณสารีเจ้านางพระยาตนย่า ปางนั้นบัดนี้ก็
หากแม่นนางวิสาขาจักได้เป็นย่าพระเจ้ากายหน้าบ่สงกั อันว่าพระยามิรินท

- 4/37/2 จักเจ้าเสวยจันทคามเมืองใหญ่ ปางนั้นบัดนี้ก็หากแม่นโกยวราชเดียนี่สืบมาจันทนุราช
เจ้าปางนั้นบ่แม่นไฉนว่าเทวีเจ้าสักขาริ
- 4/37/3 แผลงฟางก็หากแม่นศิริวันนาเที่ยงแท้ เดียนี่บ่ไซไฉนว่าพระยาภูมินเจ้าสาวดีเมืองใหญ่ปาง
นั้นบัดนี้ก็หากแม่นโมกกลิตยาราชเจ้าเดียว
- 4/37/4 นี่เที่ยงจริงสุมรทอนเจ้านางงามแม่นมิ่งพระยานั้นบัดนี้หากแม่นนางมโนโดยเจ้าเดียนี่เที่ยง
จริงเจ้าเฮยสมพระมวลงเข้าพระยาหลวงตนพ่อพระยาทั้ง 5 หากเป็นสามัคคีพรา
- 4/38/1 พร้อมแผลงเฝ้าฝ่ายพระองค์นั้นแล้ว อันว่าเทวีแก้วพระยาเมืองทั้ง 5 ปางนั้นบัดนี้ก็หากเป็น
นางพระยาเนาในห้องสวรรค์ทั้ง 4 สนุกยิ่งจริงแล้ว ดูราหูท่านทั้งหลายทั้งหญิงชายเฒ่าแก่คฤหัส
ถ์นักบวชก็
- 4/38/2 ดีจึงพร้อมกันฟังยังคำสอนพระพุทธเจ้าทุกคนให้ตั้งหูฟังธรรมคำสอนใส่ใจจำไว้ อย่า
เหลียวไปมา อย่าได้ปากจาสับส่อให้ตั้งใจพอฟังธรรมก็ข้าเทอญ
- 4/38/3 ครั้นว่าคนผู้ใดบ่เชื่อคำสอน อันนี้ก็จักได้เอาตนไปเผาไหม้ในอวีจันรทพุนบ่สงสัยแชละ ตุมเห
ภวันตา ดูราหูท่านทั้งหลายเฮยครันสิฟังล่ำสร้อยสายคำอัน
- 4/38/4 นี่ให้มีขันข้าวดอกดอกไม้ขัน 5 ประรูปประที่ปฐากก็ข้าเทอญกล่าววธรรมเทศนาแห่งนัก
ปราชญ์พราหมณ์มหาอารีก็สอนพระยาทั้ง 5 นิญาติาก็เสด็จบรรพณควรท่อนีก่อนแล
- 4/39/1 ผู้ข้าชื่อว่าพระเพ็ญมีใจใสศรัทธาได้สละทรัพย์สร้างหนังสือสร้อยสายคำผูก 4 ให้ลูกสาวชื่อว่า
นางชูสุดนล้าขอให้มันนายบาปนายกรรมนายเวรนายเคราะห์นายเหตุนายพยาธิ
- 4/39/2 โรคาก็ข้าเทอญ แม่นว่าบาปกรรมอันใดที่มันกระทำมาแต่ชาติใดๆ ก็ดีขอจงให้ระงับกลับ
หายเสียด้วยเดชะผลานิสงส์แห่งธรรมทานนี้จึงเป็น
- 4/39/3 อุบิสัยปัจฉยนำคำขุให้ได้ซึ่งมนุษย์สมบัติสวรรค์สมบัตินิพพานสมบัติ นิพพาน ปัจฉน
- 4/39/4 โทนามโกติ เขียนปี 2519 ปีมะโรง

ภาคผนวก ง
อภิธานศัพท์

คำศัพท์	อภิธานศัพท์ ความหมาย
ก	
กก	น. ต้น
กระแด้ง	ว. ผอม, แห้ง
กั้ว	ก. คลุกคลี
กวม	ก. ครอบงำ
กวย	ก. แกว่งไกว, ไหว
กวานบ้าน	น. ผู้นำหมู่บ้าน
กองฟอน	น. เชน้ตะกอน, ที่เผาศพ
ก้อมก้อย	ว. อาการนั่งยองๆ, อาการเดินของคนเตี้ย
กะซัง	ก. รับประทาน , สัน. จนกว่า
กั้ง	น. ปลาคล้ายปลาช่อนหรือปลาค้อกั้ง
ก้ามแก่น	ก. แห้ง, แข็งตัว
ก่าย	ก. ทอด, พาด, พิง
กำ	น. ฝ่าย, ข้าง, เบื้องทิศ
กินดอง	น. การแต่งงาน
กิว	ว. คอด
กี้	น. ครั้งก่อน
กุม	ก. จับ, ปล้ำ
กุ่ม	ก. คุ่ม
เก็ง	ก. เท้าเทียม, เสมอ
เกิบ	น. รองเท้า
โกน	น. โพรง, ช่องที่กลวงเข้าไปในต้นไม้
โกนเขา	น. โพรงเขาหรือบริเวณน้ำซัง
ข	
ขง	น. เขต, แดน, ถิ่น, อาณาเขต
ขม	ก. แค้นหรือเจ็บใจ
ขวง	น. บริเวณ, อาณาเขต, พื้นที่
ขว้าม	ก. ข้าม

ชอก	น.ข้าง,ชอบ,ริม
ชอนมี	น.ศพ
ช้อน	ว.จวน,เกือบ,รวมกันอยู่เป็นกลุ่ม
ช้อย	ส.คำแทนตัวผู้พูด บุรุษที่ 1
ชัน	ก.วน
ชันเท้า	ก.อาการชันเท้าท่ายของไก่และนก
ชันได	น.บันได
ชีว	น.สะพาน
ชีวนัว	ว.รำไร
ชาง	น.รอดสำหรับวางตง
ชิน	ก.ผืน,จีน
ชี้เด็ด	ว.นำเกลียด,นำขยะแขยง
ชี้ไม้	น.คุศทะเล
ชี้สีก	น.น้ำโสโครกที่ซึ่งอยู่ในแอ่งตามใต้ถุนครัวเป็นต้น หรือเรียกว่า น้ำครำ
ชี้ย้าย	ว.ชี้เหว,ไม่สวຍ
ชี้ไ้	ว.ทุกข์ยากไร้
ชีอ	น.ไม้เครื่องบนสำหรับยึดหัวเสาด้านขวาง
เชิง	น.ปลาหมอ
เชิง	น.ตะแกรงตาถี่สานด้วยไม้ไผ่หลายชนิดหลายขนาด
เชือ	ส.เขา บุรุษที่สองหรือที่สาม
แซ้ว	น.พัน
ค	
คนมาน	น.หญิงที่ตั้งครรภ์
ครุ	น.ภาชนะสานยาขัน รูปทรงกลม ใช้ตักน้ำได้ หรือถึงใส่น้ำ
ควย	ก.ไหว,ติง
คองถ้ำ	ก.รอคอย
คอบ	ว.ด้วยเหตุ,เพราะ,เพื่อ
ค้อม	ว.เมื่อ,เวลา

คัพภ	น.การตั้งครรภ์ มาจากคำว่า คัพภวิก
คาด	น.โอกาส,โชค,วาสนา
ค้าย	ก.ป่วย,คล้อย
ค้าว	น.ไม้เครื่องเรือนข้างบน
คิ้ว	ว.แม่นยำ ใช้สำหรับการทำนาย
คิ่ง	น.ร่างกาย
คุ่ม	น.กลุ่ม,ตอน,ส่วน
คุด	น.ก้อนหินที่มีในสัตว์หรือต้นไม้ถือเป็นของขลังหรือของมงคล
แคม	น.ขอบ,ข้าง,ริม
โคบ	ก.ปล้น,แย่งชิง,ลักพา
โค	ว.พอง,บวม
ง	
ง่อน	น.ชะง่อนผา
ง่า	น.กิ่ง
งาย	น.เวลาอาหารเช้า ตามปกติราว 7.00-9.00 น.
จ้าว	น.ดาบด้ามยาวมี 2 ชนิด คือ ชนิดปลายแหลมและปลายตัด
เจิง	ก.ชู
โง่น	น.กลุ่ม,ก้อน
จ	
จ่งค้าง	ก.เหลือไว้
จ่ม	ก.บ่น
จ่อง	ก.ตั้ง,รั้ง
จ้อย	ว.ผอม
จั้งขึ้น	ว.อย่างนั้น
จั้งหัน	น.อาหารเช้าใช้แก่พระสงฆ์
จัว	น.เนร
จิม	ว.ใกล้
จัม	ก.ทิ่ม

จื่อ	ก.จดจำ, กำหนดไว้ในใจ
จุดิน	ก.จดดิน,ตั้งไว้กับดิน
เจ้าหัว	น.ใช้เรียกผู้บวชเป็นพระสงฆ์ หรือเรียกว่า "หม่อม"
แจฮั่ว	น.มุ่มรัว
แจบแจ้ง	ว.ชัดเจน
โจม	ก.ประคองโดยใช้มือยกขึ้น
ช	
ชดช้อย	ก.ช่วยเหลือ
ชโน	น.คน,ชน
ชวด	ว.พ้น,เกิน,ถึง เช่น ชวดประมาณ-เกินประมาณ
ชู้	น.คู่รัก
ใช้ช่วง	ก.รับใช้
ช	
ชั้น	ก.ชุก,หลบ
ชัมหม	ก.อาศัยร่วมเงา
ชวด	ว.เสียงดังกราว
ชวดน้ำ	ก.ดำน้ำ,ดำน้ำอยู่นานโดยใช้คาถาหรือเวทมนต์
ชอด	ก.ทะลุ
ชอม	ก.สังเกต,จับตาดู,พิจารณา
ชักชั้น	ก.เขย่าเบา ๆ
ชะล่าย	ว.เรียงราย
ช้าย	ก.เอียง,เท,ลาด
ชาว	น.ยี่สิบ
ขึ้นตอน	น.ก้อนเนื้อสัตว์ขนาดเล็ก
ชู	ว.ครบ,ทั่วถึง,ถ้วน,ทุก ๆ เช่น ชูคน,ชูอัน
चुनใจ	ก.เข้าใจ,ถูกใจ
เช่น	น.ชั่วอายุ,ยุค,สมัย
เจ้ง	นพ.ซึ่ง
เขา	ก.เล็ก
แชบ	ว.มีรสอร่อย

ด	
ดั่ง	น.กระดั่ง
ดล	ก.ขัดขึ้น,ล้วงเกิน
ดอม	บุพ.ด้วย,โดย,กับ
ดั่ง	น.จมูก
ดั่ง	น.เสาไม้เครื่องเรือน
ดันดุง	ก.บุกฝ่าไป,มุ่งหน้าไป
ด้ว	ว.สูง,อวบ,งาม,สง่า
ดาง	น.สิ่งที่สานด้วยปอ, เชือก เป็นตา ๆ เรียกว่า ดาง
ดีหลี	ว.แน่แท้,แน่นอน,แท้จริง
ตึกน้ำ	ก.จมน้ำ
เตียรดาษ	ว.เกลื่อน,เกลื่อนกลาด
เดิน	น.ลาน,สนาม,ที่ราบโล่ง
โด	น.ปลาระโด ลักษณะคล้ายปลาช่อน
โดน	ว.ซ้ำ,นาน
ด	
ดง	น.ไม้วางบนข้างเรือน
ดั่ง	ก.รอง
ด้อน	ว.เผือกกันร่องน้ำเพื่อวางเครื่องดักปลา
ดัวะล่าย	ก.โกหก
ดาชิง	น.เครื่องหมายเป็นจุดๆที่อยู่บนคันชั่งขนาดใหญ่สำหรับบอกจำนวนน้ำหนัก
ดาเต็ง	น.จุดที่อยู่บนคันชั่งขนาดเล็ก
ดาด	น.ลานหินเป็นชั้นๆ
ตายพราย	ว.ตายทั้งกลม
ดาว	น.ไม้ต้นชนิดหนึ่ง ผลเป็นทะลายใบเป็นก้าน(ทาง)
ด่าว	ก.กลับ,ไปแล้วกลับมา
ด้า	ก.ชน
ด้ว	น.หมื่นล้าน
ตึง	ก.เคลื่อน,ไหว,กระตุกกระตัก

ตึกแห	ก.ทอดแห
ตื้อ	น.ร้อยล้าน
ตุ้ม	ก.คลุม,ห่ม,คุ้มครองดูแล,ปกครอง
ตูป	น.กระท่อม
เต็ง	ก.ทับ
เตื่องต่อ	ก.หมายใจ,มุ่งหวัง
เติน	ก.เตือน,ประกาศ,ปาวร้อง,บอกให้รู้
เต้า	ก.ประชุม,ชุมนุม,รวมกลุ่ม
แต่งคาบ	ก.แต่งศพ
โต	ส.คำแทนชื่อผู้พูดด้วย คือ บุรุษที่ 2
โต่ง	น.เครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่งในจำพวกตาข่าย ใช้ หย่อนลงในน้ำลึกมีคนจับคุมอยู่หัวและท้ายเรือข้างละ 1 คนปล่อยให้เรือลอยไปตามทางน้ำไหล
ไต้ล้ง	น.ไต้ถุน
ถ	
ถง	น.ถุง
ถ่อ	ก.เดิน,เที่ยว
ถอก	ก.เท
ถัน	น.แถว
ถั่น	ว.กระชั้น,ถี่
ถ้ำ	ก.รอ,คอย
ถาน	น.ส้วมพระ
ถ้าน	น.จั่น
ถัม	ก.ทิ้ง
ถึก	ก.ถูก,ต้อง,สัมผัส
ถือภา	น.ท้อง คำว่า ภา มาจากคำว่า คัพภา
เถื่อน	น.ป่า
เถไถล้ง	น.เวลา 03.00-04.30 น.

ท

ท้วง	ก. ทัก, เตือน
ทวาย	ก. ทาย
ท้อ	ว. เท่า เช่น ท่อนั้น-เท่า นั้น, ท่อ กัน-เท่า กัน
ทัน	ก. เรียกให้มาหา, ตามไปพบ
ท้าง	น. ช่องทางระบายน้ำ
ท่าว	ก. ล้อม
ทุ้มถุ่ม	ก. โหมกระหน่ำท่วม
เทิง	ว. ทั้ง
เทิง	ว. บน, เหนือ
เท้า	ก. คำ, ยัน
แทก	ก. วัดระยะ, กำหนดให้รู้ขนาด
ไท	น. คนพวก, หมู่, ชาว
ไทคว	น. คนในครอบครัว

น

นกช่อ	น. นกกระจ่างไพร
นกไล่	น. นกกระไน
นาง	น. ตาข่ายสำหรับดักสัตว์
นำ	ว. ด้วย, ร่วม, กับ
เนา	ก. อยู่, อาศัยอยู่
เน็ง	ก. เอน
แนม	ก. สอดแนม, สอดส่อง, ดูท่าที่

บ

บก	ว. น้อยลง
บ่วง	น. ช้อน
บวบวรรณ	ว. ครบ, สมบูรณ์
บ่อน	ว. ที่
บั๊ก	ก. บากให้คอดหรือกั้ว
บัวระบิต	ก. ปรมนิบัติ
บาด	น. แผล

บาดว่า	ว.ครั้นว่า,ยามว่า,เมื่อ,คราว
บาย	ก.จับต้อง,หยิบฉวยเอา
บือลิม	น.หลุมลูกนิมิตลูกกลางโบสถ์
บุง	น.กระบุง เครื่องสานชนิดหนึ่งสำหรับใส่ของ
บุงน้ำ	น.บริเวณที่ดินที่ลุ่มต่ำติดกับลำน้ำ,ลำคลอง
บุ่น	ก.เจาะ,ไซ
บุพกรณ์	น.กิจที่จะต้องทำก่อน,ธุระที่จะทำในเบื้องต้น
เบ็ง	ก.ดู
ป	
ปถวี	น.แผ่นดิน
ปละไปล่	ก.ปล่อยไว้,ทิ้งไว้
ปลิ้น	ก.กลับข้างในออกข้างนอก
ป่อง	น.ช่อง,รู,ปล่อง
ปอม	น.กระปอม หรือกิ่งกำ
ป้อย	ก.ดำ
ปักตุ	น.ประตุ
ปัวปิ่น	ก.รักษาพยาบาล,ทำให้หายจากไข้,รับไข้,คอยปรนนิบัติ
ปาบึง	น.บาป
ปั้ง	ว.เจียบ,สัจด,สงบ
ปิ่นหน้า	ก.หันหน้า
ปีปาย	ก.พูด,สั่ง,สนทนา
ปุ่น	ว.จัด,ทำ,แต่ง,ให้
ปุ่น	ก.ปลิ้น
เปลี่ยวพลอย	น.คนอยู่เปลี่ยว,คนโสดสนิท
เปื่อง	ว.อย่างรวดเร็ว,รีบด่วน
เปิด	ก.เบื้อหน้า,ระอา
เปาะ	ก.ด้อน,ไล่
เปาะนาง	ก.ไล่สัตว์ให้ไปติดตาข่ายที่ดักไว้
แป้น	น.กระดาน

แปว	น.รู,ช่อง,ปล่อง
แปร์	ก.ทำลาย
ผ	
ผ่อ	ก.ดู,คอยดู
ผอง	ว.ทั้งปวง,ทั้งหมด,ตลอดชีวิต
ผอมผ่อ	ว.ไกลสุดตา,มองเห็นลิบลิบ
ผาม	น.ปราณี
ผ้าย	ก.ไป,เคลื่อน
ผู้ค้ำ	น.ผู้อุปถัมภ์พระสงฆ์
ผิวน	ก.ถี่ถ้วน,อย่างละเอียด
ผิด	ก.โปรด
ผៃ	ส.ใคร
ฟ	
ฟ้ง	ก.กระเด็น
ฟ้าวฟ้ง	ว.รีบ,ด่วน
ฝ	
เผื่อฝั้น	ว.พัวพัน,เกี่ยวพัน
พ	
พนอม	น.ภูเขາ
พ้อ	ก.พบ,เจอ,ปะ,ประสบ
พัก	น.ชั้น
พางาน	ก.แก่งทำ
พารา	น.เมือง
พาก	น.โรคระบาดชนิดหนึ่งที่เกิดแก่สัตว์ หรือโรคหน้า
พากย์	น.คำพูด,ภาษา
พ่าง	ว.ใกล้,เสมอ,แทบ
พีนาง	น.เมียของพี่ชายหรือเรียก สะไ้
พื้	ว.นี้,นี้ เช่น มาพื้-มานี้
พุ้น	ว.โน้น
เพ	ก.พังทลาย,ชำรุด,หักพัง

เพ็ง	น.วันเพ็ญ
เพ็น	น.ท่าน,เธอ
แพง	ก.หวง
ภ	
ภ่อง	ว.ฝ่าย,ส่วน
ภาดา	น.พี่ชาย,น้องชาย
ภายลุน	บุพ.ทีหลัง,ภายหลัง
ม	
म्म	พัน
ม่วน	สนุก
ม่อตั้น	ว.ง่าย ๆ ไม่ลึกซึ้ง
มอง	น.เครื่องมือจับสัตว์น้ำ
มัว	ว.มีด,มีว
มาตุคาม	น.ผู้หญิง
ม้าง	ก.รื้อ,ทำลาย,ล้าง
มัม	น.ฝั่งขนาดเล็ก อาศัยอยู่รวมเป็นกลุ่มทำรังในที่โล่งแจ้ง เป็นแผ่นเดี่ยวๆ เมื่อเลี้ยงลูกโตแล้วจะทิ้งรังไปหาที่ใหม่ต่อไป
มือปลอด	น.วันบริสุทธิ์,วันที่ไม่ใช่วันร้าย
มูทุ	ว.หวาน
มั่ง	น.เครื่องมือป่าไม้ที่สับสอไสวไปไสวมา
มุ่น	ว.ละเอียด,แหลก
เม็งจ้	น.เตียงนอน ใช้สำหรับพระสงฆ์
เมียน	ก.เก็บ,ปิด,คงไว้ตามเดิม,ซ่อน
เมื่อ	ก.กลับ เช่น เมื่อบ้าน-กลับบ้าน
เมือหน้า	น.คราวหน้า
แม่ออกค้า	ว.โยมผู้หญิงอุปัฏฐากภิกษุสามเณร
แม่ป้า	น.พี่ของเมีย,พี่ของแม่
แม้ง	ก.มุ่งหมาย,ปรารถนา,ชอบใจ

ย

ยอ	ก.ยก
ย້อง	ก.แต่งตัว,ประดับ
ย້อง	ก.ยกยอ,ยกย่อง,สรรเสริญ
ย້อน	สัน. เพราะ,เหตุ,เนื่องจาก
ย้ง	ก.อยู่,มีอยู่
ย้ง	น.ภาชนะสานชนิดหนึ่งคล้ายกระบุง
ย่าง	ก.เดิน
ยาด	ก.แย่ง,ชิง
ย้าน	ว.กลัว
ยามงาย	น.เวลา 07.00-09.00 น.
ยามแลง	น.เวลา 13.30-15.00 น.
ยาย	ว.กระจายออก,ขยาย
เยื้อง	น.อย่าง,เยื้อง เช่น เยื้องใด-เยื้องใด
เย້อน	ก.รอ,คอย,อดทน เช่น "อุตส่าห์เย້อนกินชิงต่างข้า"
แยง	ก.ส่องดู

ด

ลวบ	ก.ลวก ใช้กับเปลวไฟ เช่น ไฟลวบ
ลवाद	ก. ปู,เท,ลาด
ล่าว	ว.อาการล้มระเนระนาด
ล้า	ว.ประเสริฐ,ยิ่ง,ใหญ่,สัน
ลี้ล้าย	ก.เดินหรือหลังตามกันเป็นแถวเดินขวักไขว่
ลื่น	ว.เกิน,เลย,เกินกำหนด
ลูกค้า	น.ภิกษุสามเณรที่มีโยมอุปการะซึ่งไม่ใช่ญาติ
เล็ว	ก.ทะเลาะโต้เถียงกัน
เลี่ยน	ว.เรียงราย,เรียง
เลียบ	ก.พูดหยั่งดูท่าที,เลียบเคียง
เล้า	น.นางข้า
แล่น	ก.วิ่ง,ไปโดยเร็ว
ไล	ก.ละ,ทิ้ง,ปล่อย

ว

วัสสา

ว.ฤดูแล้ง

เวน

ก.มอบ,ให้

เว้า

ก.พูด,กล่าว,คุย

ศ

ศีลน้อย

น.วัน 7 คำ, ขึ้น 14 คำ หรือวันก่อนวันพระ

ส

สนๆ

ว.ซวกไชว,ยุ่งเหยิง,สับสน

สนา

น.อาสนะสำหรับรองนั่งสำหรับพระสงฆ์ขัดด้วยปูน

สั้ม

ว.มีรสเปรี้ยว

สมภาร

น.ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส

สงโรจ

ก.ชำระให้สะอาด,อาบน้ำ,รดน้ำ

สลั่ง

ก.พลั้งเผลอ

สลอน

ว.ชูเด่นขึ้น

ส่วย

ก.ชำระ,ล้าง เช่น ส่วยหน้า-ล้างหน้า

ส่วม

น.ห้องนอน

ส่วย

ว.เรียวลงจนจวนจะสิ้นสุด

สวง

น.เครื่องช้อนจับปลาชนิดหนึ่งตักเป็นร่างแหมีไม้ทำเป็น
ขอบวงกลม

สะแคง

ก.ตะแคง

สะเทิน

ว.ครึ่ง ๆ กลาง ๆ

สะเนื่อน

ก.ห้วนไหว,สั่นไปถึง

สะยั่ว

น.เป็นเครื่องเรือนหรือจันทัน

สะหน้อย

ว.เล็กน้อย,นิดหน่อย

สะหาว

ว.อวดเก่ง,จองหอง,สามหา

ส่าง

น.บ่อน้ำ

สายแนน

น.บุพเพสันนิวาส,คู่สร้างคู่สม

สินาค

น.ปิ่น

สืว

ก.ตอกสืว

สืวกาย

น.มาจากคำว่า สืวติกา แปลว่า ป่าช้าผีดิบ

สิ่งหลัง	ก.อาการนิ่งอย่างตรึงตรอง
สุขุมาล	ว.ละเอียดอ่อน,นุ่มนวล
สุนกล้ำ	น.การตกกล้าคือหว่านเมล็ดข้าวลงในแปลงเพาะกล้า ในนาเพื่อให้เป็นต้นกล้า แต่ในที่นี้ตกกล้าแห้ง ไม่มีน้ำ
สู่	ก.สู่ขอ,ไปพูดจาขอหญิงในความปกครองของผู้อื่นเพื่อ สมรส
สูญ	ว.ว่างเปล่า,หายสิ้นไป
สุรย์	น.พระอาทิตย์
เสนศ	น.เสนา
เลี้ยง	ว.หมด,สิ้น,ทั้งหมด,ทั้งสิ้น
เสียว	น.เพื่อนรัก,เพื่อนสนิท
ห	
ห้วงมเหงา	ก.เจียบเหงา, ซึมเซา,ระทม
หน้าวๆ	ว.อาการที่คนทั้งหลายคุยกันอ้ออึ้ง
หม้อง	น.ที่,บริเวณ,ย่าน,แถว
หมั่น	ก.ขยัน,อุตสาหะ
หมาน	ก.ได้มาก,มีโชค
หยัง	ว.อะไร,ทำไม
หยั่น	ก.เยาะ,เยาะเย้ย,เย้ยหยัน
หยับ	ก.กระเถิบ,ขยับ,เลื่อน
หรรคุณ	น.จำนวนตั้งแต่ตั้งศักราชมาจนถึงปัจจุบันชื่อสูตรคิด เลขโบราณชนิดหนึ่ง
หลักรั้ว	น.เสารั้ว
หล่า	ว.สลด,เศร้าหมอง
หล้าง	ว.ลางเทื่อ,ลางที,อาจจะ
หลาย	ว.มาก
หลิงล้ำ	ก.ดู,แล
หอยแจก	น.ศาลาการเปรียญ

หอด	ก.เป็นทุกข์,เสียใจ,ทรมาน มักใช้คู่กับคำอื่นว่า หอดหิว, หอดให้
หั้น	ว.นั้น,ที่นั้น
หั่ว	ก.หั่วเราะะ
หั่วที	น.ที่แรก,ครั้งแรก
หั่วโพน	น.จอมปลวก
ห้าง	ก.เตรียม
หุม	ก.รัก,ชื่นชม,หวงแหน
หุมหั่ว	ก.หั่วเราะะ,ร่าเริง
หูก	น.ด้ายหรือไหมที่ซึ่งไว้สำหรับทอ
เหน	น.อีเห็น
เหียน	ว.ขาด,สั้น,เกรียน
เหิง	ว.ช้า,นาน
แห่	น.สายรอก
แหง	ก.เหนื่อยหน่าย, ระอา,หมองใจ
โหวด	น.โบสถ์
อ	
อดส่าห์	ก.อดส่าห์
อนตาย	น.อันตราย
อลหล	ว.ลับสน่วนววย
อ้อง	น.ไม้หรือเปลือกแบนงอตามคอของวัวควาย มีเชือกร้อย รัดข้างล่าง เข้ากับแอกไถ หรือคราด
อ้อยฮ้อย	ว.หมดสิ้น
อ๊กโช	ว.ซึ่งตัดมาจากคำว่า อักโชภณี หมายถึง มาก,หลาย
อัทโร	ว.ไกล
อัสสาวาส	น.ลมหายใจออก
อาด	ว.สวยงาม,สง่าผ่าเผย
อ้าย	น.พี่ชาย
อาว	น.น้องชายพ่อ,อา

อ่าว	ก. คิดถึง, คะนึ่ง, รำพึง, ระลึก
อย่า	ก. เคารพ, นับถือ, เกรง
อิติ	ก. เ็นดู, สงสาร
ติดอ่อน	ว. เหนื่อยเมื่อยล้า
ติดอยาก	ก. อดอยาก
อุกอ้ง	ว. คับแค้นใจ, กลุ้มใจ
เอ้	ก. ประดับ, ตกแต่ง
เอื่อย	น. พืสาว
เอิ้น	ก. เรียก, ตะโกนหา
เอก	น. ส่วนของไถหรือยานพาหนะบางชนิด เช่น เกวียน หรือ เป็นไม้ขวางข้างบนคอวัวหรือควายที่เทียมลากไป
โอม	ก. สู้ออหญิงเพื่อเป็นภรรยา
โอย	อุ. เสียงเปล่งแสดงความรู้สึกเจ็บปวด
ฮ	
ฮัง	น. ไม้คั่นเนื้อแข็งชนิดหนึ่ง หรือไม้รัง
ฮอด	ก. ถึง
ฮ่อน	ก. อาการบินร่อนของสัตว์
ฮ่อม	น. ช่อง, ทาง เช่น ฮ่อมพนัก = ช่องเขา
ฮั้นตรง	ก. ตรงตรง, พิจารณาให้ถี่ถ้วน
ฮีน	ว. มีรสขมปนเปรี้ยว
ฮางหมู	น. ไม้ที่ทำเป็นร่องสำหรับใส่อาหารเลี้ยงหมู
ฮางริน	น. รางน้ำสำหรับทรงเจ้าแผ่นดิน
ฮุง	น. เหยี่ยวชนิดหนึ่ง
ฮู้เมื่อ	ก. รู้ตัว
เฮ้อ	ว. รก, ร้าง
เฮ้ง	ก. รีบ, เร่ง, รวดเร็ว
เฮ็ด	ก. ทำ
แฮก	ว. แรก, ต้น, เดิมทีประเดิม
แฮ่	น. หิน, กรวด

แสง

โฮมเต้า

ไฮ

ไฮ้

ว.ยิ่ง,มาก

ก.รวมเข้าด้วยกัน

น.ตันไทร

ว.ขัดสน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล

นางสาวปัจจุรี ศรีโชค

ที่อยู่

9 ซอยธรรมวิถี 6 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง

จังหวัดอุบลราชธานี 34000 เบอร์โทรศัพท์ 045-312054

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2541

สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนนาวิพันธุ์
จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ.2545

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย
วิชาโทเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
จังหวัดมหาสารคาม